

ВІКТАР

МАРЦІНОВІЧ

Сигодзень
всюдай

Сцюдзёны вырай

Гэты тэкст цалкам з'яўляецца маёй вынализкай і не звязаны ні з воднай з вядомых аўтару формаў рэальнасці. Усе прозвішчы ды імёны ўзятыя з галавы. Любыя супадзенні з рэальнымі асобамі, краінамі, абрэвіятурамі ды займеннікамі – выпадковыя. Пад Беларуссю, апісанай у рамане, разумеецца ўяўная краіна, якая чымсьці нагадвае, а чымсьці не – тую Беларусь, у якой мы прачынаемся штораніцы.

Аўтар выказвае шчырую падзяку Сяргею Шупу і Валянціну Акудовічу – першым чытачам рамана, заўвагі якіх дапамаглі ўдасканаліць яго.

Дызайн, вокладка, вёрстка, хостынг – часопіс 34mag.net.

Тэкст выдаецца ў электроннай форме. Ніякай іншай формы выдання не прадугледжана існай культурнай ды палітычнай сітуацыяй.

Тлумачальнае слова

Віктар Марціновіч

Гэты тэкст быў цяжкім выпрабаваннем для мяне, больш цяжкім за ўсё, напісаное дагэтуль. Пачаўшы бадзёра, з мехам стылістычных задумаў, прагай моўнай эквілібрystыкі ды мігацення напаўпразрыстых сэнсаў, я спатыкнуўся ўжо на першым абзацы, які пісаў некалькі гадзінаў. Я быў паралізаваны моўным здранцвеннем, немагчымасцю выкласці нават простую думку так, каб яна трымцела ад напружанасці, марознае звонкасці (гэта так праста зрабіць па-руску!). З галавы не йшла парада Акудовіча: пішице па-беларуску, каб спыніць занадта хуткі ў вас тэмп пісання, каб біцца за кожнае слоўца, кожны рytмічны прыпынак, вымяраючы ўсё з лінейкай. I – тое, што ў першы дзень падалося вар'яцтвам, у рэшце рэшт ператварылася ў працу нейкага іншага (вышэйшага? Хочацца думаць, што вышэйшага, чым раней, інакш – якога д’ябла!..) парадку. У новыя ўзаемаадносіны са словам. У новае разуменне пісання, калі ўзважаным ёсць кожны сказ, калі кожнае трэцяе слова прасканаванае ў слоўніку на лексічную адэватнасць, металічныя прадметы ды выбуховыя рэчывы, здольныя знесці ўсю грацыю тэкставай пабудовы.

Я ведаю, што абіраючы мову (тут можна не ўдакладняць: “мова” па азначэнні ў нас адна, гэтаксама, як “ён” па азначэнні таксама адзіны, вельмі пэўны персанаж), я неабачліва звужаю патэнцыйную колькасць чытачоў гэтага

тэкста да 300 чалавек – прадстаўнікоў нашай інтэлектуальнай эліты, аскепкаў некалі адной з самых адукаваных у Еўропе нацыяў, якія яшчэ цікавяцца тым, што адбываецца ў роднай літаратуры. Але ж, па-першае, 300 чалавек – ужо няблага. Па-другое, гэты тэкст у любым выпадку не зразумее ніхто па-за межамі беларускасці. Калі хочаце, гэта *тэкст для чытання беларусамі*. І, баюся, нават не ўсе беларусы здолеюць пабачыць падводныя звязані сюжета, бо ёсьць сярод іх тая большасць, якую не складае ад безназоўнага займенніка “ён”. Гэты тэкст – не для іх, давайце не будзем чапаць іх шчаслівую недасведчанасць. Зразумеюць хіба што тыя, хто чытае па-беларуску. Таму пададзеныя ніжэй словы можна ўспрымаць як закадзіраваны мэсадж, да якога прылеплены пароль – мова. Без паролю не дэшифраваць. Тыя, хто маюць вочы, пабачаць. Астатнія мяне не цікавяць.

Разлічаючы на адзінак, я магу дазволіць сабе зрабіць гэты тэкст настолькі складаным, наколькі ён такім мае быць. Складаючы тэкст на мове, адрынаеш масавага чытача, які лезе ў кнігу пад гукі “Рускага радыё” па дарозе на дачу – даражэнкія, трymайцца як мага далей ад гэтай кніжачкі, бо яна зруйнуе ваш мозг! Размаўляючы выключна з інтэлектуаламі, я набываю недасяжную раскошу не адказваць на пытанні: “Што азначае англамоўны эпіграф да трэцяй часткі, у чым палягае яго таямніца?”. Ці – “што ж насамрэч адбылося і хто злодзеі?”. У свой час я апаліўся на занадта шматслоўных тлумачэннях да “Параноі” і больш не буду рабіць глупствы: гэтая прадмова – першае і апошняе

тлумачэнне пра “Сцюдзёны вырай”, публічна прамоўленае аўтарам.

Два слова пра мову – майго падзельніка, майго сааўтара, майго памочніка ды мой праклён (праклён таго мяне, які дагэтуль пісаў выключна па-руску). Вядома ж, узнякае пытанне – хто я, каб разважаць пра гэта? Сапраўды, ніхто. Сапраўды, не маю права. Аднак жа... У той беларускай мове, якую я меў падчас стварэння гэтай гісторыі, мне катастрофічна не хапала вытанчанасцяў. Часткова гэта абумоўлена тым, што я проста не валодаю адпаведнымі сінтаксічнасцямі, якія б дапамаглі выбудоўваць (хутчэй у гэтым выпадку – вымалёўваць, бо ўвеселі час было ўражанне, нібы я ствараю нешта акварэльнае, з выкарысценнем натуральнай беласці паперы як бялілаў) такі складаны сюжэт, у якім усё – не тое, чым падаецца на першы погляд. Не хапала лексікі, якой проста няма. Ну, вось, напрыклад, слова “*patina*” (лац.), якое абазначае той танюткі смаргдавы налёт, якім час аздабляе статуй, зробленыя з медзі (узгадаем медзянога вершніка). Слова засвоена беларускай, але ж прыкра было бы выкарыстоўваць распаўсяджены рускі аналаг – “*паціна*”. Тыя ж беларускія-беларускія лексемы, якія я знаходзіў у напаўзабароненых слоўніках, выглядалі дзіўна, напрыклад – “*міска*”. Калі б я ляпнуў гэту “*міску*” ў тэкст, большасць напаўбеларускамоўных чытачу вырашила б, што размова ідзе пра нейкі бляшаны тазік. Ці пра пераможцу конкурсу “*міс Беларусь*”... Не тое, каб спецыяльная лексікі няма – яна ёсць, але ж з’яўляецца здабыткам лінгвістаў: няма хутчэй таго

чытача, які б гэтай лексіцы даваў дыхаць уласным разуменнем. Які б выводзіў яе з кніг у паўсядзённасць, бо слова жыве перш за ёсё ў масавай свядомасці і без яе хутчэй нагадвае экспанат з музея этнаграфіі.

Мо справа ў тым, што ў 1991-м, калі пайшла новая хвала моўнага адраджэння, у беларускіх гарадах амаль не было медзяных помнікаў? А тыя, што былі, увасаблялі канцэнтраваную сімволіку антыбеларускасці, імперскасці, ды пакрывала іх не “міська”, а галубіна лайні, і гэта здавалася натуральнай помстай гісторыі?

I, з другога боку – тое, што вабіць у мове любога падсвядомага першапраходца, што ператварае аўтара з чалавека, які ўціснуты ў пастарунак пісаных нормаў, у эксперыментара кшталту Кэрала ці Хлебнікава. Калі я падаруску напішу “дубень”, каб ахарактарызаваць кагосьці настолькі тупога, што простага азначэння “дуб” ужо не хапае, то гэта будзе памылкай, аб якую спатыкнецца рэдактар, якую прыйдзецца выпраўляць, вяртаючы ўласную лексічную фантазію ў прастору канвенцый ды нормаў. Беларуская мова даруе пэўную ступень вольнасці. Больш за тое, існуюць цэлья высipy лексікі, не знайдзеныя маймі папярэднікамі на мапе ўжо існых маўленняў, але створаныя штучна, для ўласнай пацехі. Я не ведаю, ці выкарыстоўваў хто-небудзь “біболу” ці “ізюбра” да Караткевіча. І калі выкарыстоўваў, ці ў тым правапісе. Я хачу верыць: не, не выкарыстоўваў. Я хачу верыць: мова поўнілася ды расквечвалася фантазіямі Караткевіча, Быкава, Бахарэвіча ды ўзбагачалася імі. Бо калі не

пісьменнікі будуць вынаходзіць новыя сакавітыя слова, дык каму гэта рабіць? Зрэшты, любы ўдалы тэкст у першую чаргу гэта злепак пэўнай манеры мыслення, пісання, маўлення і толькі ў другую – уласна сюжэт.

І яшчэ. “Сцюдзёным выраем” я нічога нікому не збіраўся даказваць. Немагчыма напісаць такі тэкст на мове, якую ведаеш не больш за таямнічую незнамку, прыцягальную ды недаступную, якая хвалюе цябе раз-пораз трапляючыся ў калідоры ля офіса, у чужым аўто, у музеі. Немагчыма пісаць выключна для доказу камусыці чагосыці. Адзіная прычына, па якой я ваяваў з гэтым сюжэтам, падаючы яго па-беларуску, – у тым, што ні на воднай іншай мове свету ён пададзены быць не можа.

У пэўным сэнсе гэта расповед пра мову як такую. Пра беларускае як такое. Пра нас з вамі, сябры. Дык як можна было казаць пра гэта на іншай мове? Хутка вы самі ўсё зразумееце.

Апошняе. Для чалавека, які столькі год пісаў па-руску, зрабіцца беларускамоўным *немагчыма* – фізічна, псіхічна, лексічна. Немагчыма! Адзінае, на што я могу спадзявацца, калі гэты эксперимент (ён яшчэ не скончаны, і нават не ўяўляю, дзе ён будзе выдадзены і ці будзе выдадзены калі-небудзь!) атрымаецца, дык гэта шызоідны статус білінгвы, расколатага суб'екта, чалавека, які ўсё астатніе жыщё будзе сядзець на двух крэслах. Якія наступствы мае білінгвізм, файна бачна а хаця б па таму ж Набокаву, на ўжыванне прозвішча якога ў межах гэтага тэкста трэба

ўводзіць эмбарга. Нагадаю, што да самага скону аўтар “Лаліты”, “Bend Sinister” ды іншых дасканалых англамоўных тэкстаў, меў на сваім стале Вялікі оксфардзскі слоўнік, з якім вандраваў па ўсёй Амерыцы. Па-руску ён у нейкі момант пісаць сабе забараніў, аднак час ад часу не вытрымліваў ды ствараў прыгожыя і лёгкія, напітаныя шматузроўневымі сэнсамі вершы. Калі ён паспрабаваў наладзіць кладачку паміж двумя сусветамі, якія парушалі адзінасць ягонай психікі, калі паспрабаваў зруйнаваць перагародкі паміж англамоўным ды рускамоўным пакоямі хаты ягонай існасці, ён ледзь не звар’яцеў – пераклад “Подвига” на ангельскую заняў больш часу, чым яго напісанне (існуе шмат даследаванняў, пераважна франкамоўных, тых трансфармацыяў, якія адбываюцца з психікай білінгвы, калі той спрабуе займацца перакладам уласных твораў).

Паглядзім, куды завядзе мяне экспедыцыя, якую я распачынаю зараз...

13.01.2011

Частка першая. Падстава

Калі снежань быў названы снежнем з-за таго, што ўся беларуская зямелька засыпаная белымі гурбамі, дык ці не мае сэнсу дзе-небудзь у Тайландзе называць гэты месяц “сонцнем” (як, дарэчы, і ўсе астатнія месяцы, акрамя Monsoon), у Аўстраліі – “спякотнем” (бо на паўднёвай гемісфери – лета)? На Сіцыліі снежань павінен ператварыцца ў “сірокань” – па назве знакамітага зімняга ветру з Аравійскай пустэльні, узгаданага, здаецца, упершыню ў Джоджо Вазары ў “Le Vite de’piu eccelenti Pittori”. Ці ўяўлялі сабе тыя, хто вынаходзіў гэтую беспрасветную назву, гледзячы на маркотныя краявіды навокал, што ёсьць іншыя нябёсы, акрамя тых, з якіх з гіпнатычнай павольнасцю сыплеца белая пацяруха? Ці маглі дапусціць, што дзесьць ў снежні паветра можа зіхацець ад дробнага дажджу ці маўчаць матаўай смугою?

Кажу вам з усёй сур'ёзнасцю: калі б я быў адказны ў найвышэйшай моўнай майстэрні – той, што больш важная за Мініст – за беларускае слова для снежня ў Стамбуле, абазваў бы яго “дожджань” ці “залевень”, бо дождж ліў бясконца, ён быў большай канстантай за лінію гарызонта ці вечны лямант велізарных, нібы апранутых у шурпатыя швэдры чаек. Дарэчы, такіх чаек я не бачыў ніколі ў жыщці – агромністыя, нахабныя, усюдылісныя (I mean omnipresent – please, correct me, Janka, if I’ve chosen the wrong word) птахі сядзелі на дахах, запаўнялі кірліканнем прастору над галавой, пранікалі ў сны і тут, у снах, кружлялі за паромам, на якім я рухаўся да выспаў з чароўнай назвай “Princess Is-

lands” (хто быў у Стамбуле, хаця б раз бачыў тыя далёкія астравы, якія вабяць з узбярэжжа Мармары ці, не заўважныя з-за надвор’я, заяўляюць пра ўласную наяўнасць з мапаў гораду, і калі не знайдзеш часу рушыць да іх, яны адпомсцяць, заяўвўшыся ноччу ў сны).

Я рухаўся на таксоўцы ўздоўж заліва пад акампанемент плявузвгання кіроўцы, які ўсё здзіўляўся, навошта мне спатрэбілася на Гюстэпа, а сёння ж такі дождик, а вось ягоная новая аўдыёсістэма – ён зараз зробіць грамчэй, ну як, добра, гэта наш новы спявак, Амар Аль Махры, прыгожа, пагадзіцца, вы, турысты, слухаецце Таркану, а Таркану тут ніхто не паважае, бо ён не быў у войску і, да таго ж, не мае цікавасці да жанчын, ну вы разумееце, а вось Амар Аль Махры, давайце зараз падпянем, ах, як прыгожа!

Ягоная ангельская была трохі дзіўная, але ж пазнавальная, з адной асаблівасцю: ён не разумеў ніводнага слова, сказанага суразмоўцам, а таму трашчаў бясконца, як дождик. Нас атачалі аднолькавыя пяці- шасціпавярховыя дамы, зробленыя, нібы для нейкіх клонаў, зробленыя па шаблоне, і тут, толькі тут, на ацверажальнай аддаленасці ад цэнтру, становілася зразумела, які вялізны гэты горад. Празмернасць горада-волата вылівалася ў нейкую дзіўную форму перараджэння ягоных клетак (у сэнсе cells – Янка, неяк трэба пазначыць, што дамы гэта cells гораду), тут нават хаоса ўжо не хапала, каб запаланіць прастору да небакраю. Непрапарцыянальныя даміны, няроўныя вуглы, нявыхаванасць агульнага ансамбля, якую можна назіраць на ўзгорку ля Бейёглу, тут былі падмененыя нейкім

універсальним, дастаткова геаметрычным канонам, які цягнуўся, да куль хопіць зроку.

Адсутнасць шыльдаў на ангельскай ці рускай мовах бянтэжыла, казытала нервы, аднак на каленях ляжала разгорнутая мапа. На ёй было пазначана “Gustera”, і гэта з большага адпавядала таму ландшафту, праз які мы рухаліся. “Збольшага” – таму, што вы ведаецце гэтых турэцкія мапы – дакладнасці на іх не больш, чым у напісанні знакамітых лакальных брэндаў, такіх, як Naik, Abibas ці Levees. Як быццам бы туркі не надта цікавіліся правапісам, канцэнтруючыся выключна на агульным падабенстве. І калі Levees напісаны патрэбным шрыфтам, дык чалавек адразу ўцяміць намёк і набудзе свой тутэйшы Levi’s. Так і на маёй мапе: геаметрыя вуліц была пададзена вельмі прыблізна, Торкапі ператварылася ў Торсар, Beyoğlu – у Baiogliu.

У рэшце рэшт стваралася ўражанне, што ты знаходзішся ў горадзе-фэйку, у горадзе-падробцы, у таннай турэцкай версіі спрадвечнага Канстанцінопаля.

Gustera, да якой я рухаўся вось ужо гадзіну, Gustera, з якой усё пачалося, была ў запрашенні пазначана як Goztere. Аднак несупадзенне дзвюх літараў у Турэччыне – не нагода для ахтунгу. Я не браў да галавы. Я ведаў адно: горш, чым са мной ужо здарылася, – не будзе. Хай сабе ўвесь лацінскі алфавіт аблящиць, як бэз у ліпені, будзе абрыйнуты турэцкім стаўленнем да сябе, горш мне ўжо не будзе.

– А што ў Гюстэпа? Нічога няма ў Гюстэпа! – мармытаў сабе пад нос кіроўца, а я рабіў чарговую спробу абудзіць ягоную здольнасць чуць чалавечую істоту побач і прамаўляў па літарах: С-h-a-g-a-l-l!

Яго рэакцыя была аслупняльная (if I can use it, Janka!). Ён спыняў сваё мармытанне, паварочваўся да мяне і пільна прыслушоўваўся, як быццам бы доктар да вар'ята.

Запэўніўшыся ў тым, што гэты “Chagall” нічога яму не гаворыць, што гэта нейкая англа-саксонская бязглаздзіца (каб зрабіць гэтае слова турэцкім, трэба было б дадаць у яго якую-небудзь гукавую нечаканасць, кшталту “йю” перад “г”, каб ён стаў “Chaugal”), кіроўца вяртаўся да стырна і зноў рабіўся сканцэнтраваным на сваім каштоўным унутраным свеце, з яго ўпэўненасцю ў тым, што ўсё незразумелае проста не мае значэння.

Але ж усё мае свой канец, нават вандроўка, скіраваная наўпрост у лёс, не ў прастору, а ў жыццёвую геаграфію, your future self, I do not know, how to express it (maybe, cut it out?).

– Гюстэпа, – пляснуў у далоні кіроўца.

– Дзе? Where? – здзівіўся я.

– All around, – усміхнуўся ён. – Паўсюль.

Апынулася, што яму было ўласціва нават пачуццё гумару. А хто б мог здагадацца!

Навокал з выглядам грозным ды смурным значыліся

акурат усе тыя даміны, якія напужалі мяне па дарозе.
Думка аб тым, што зараз прыйдзецца выйсці з адносна
бяспечнай таксоўкі ды ўступіць з імі ў экзістэнцыйны
кантакт, нагадала мне пра той выпадак ў каледжы, калі
пасля адной асабліва яскравай перамогі нашай каманды ў
футбол я знянацку апынуўся ў O'Donnels, дзе якраз
сумавалі над Guinness усе і гульцоў, што пацярпелі паразу.

– Тут ёсць якая-небудзь плошча? – у роспачы запытаўся я, і
гэта было падобна да закліку па дапамогу. Не выключаю,
што Майсей прыкладна такім тонам удакладняў, ці няма
навокал зямлі запаветнай – перад тым, як выправіцца ў
тую самую вандроўку. Пасля такога пытання, нават калі
плошчы няма, яе трэба ўзвесці. І кіроўца пакаціў,
паспешы хуценька нагадаць асноўную думку свайго
жыцця:

– Нічога няма ў Гюстэпа!

Плошча, на якую мне прыйшлося скончыць з таксоўкі з
неспакойным страёнікам ды слабымі нагамі, была такой
маленъкай і такой няплошчай, што неяк адразу стала
відавочна: ніякага Chagall я тут не знайду. Я намацаў у
кішэні запрашальнік – глянцевая расчырванелая паперка з
неверагодным шагалаўскім букетам – і пачаў чапляцца да
людзей, памятаючы пра тое, што мой guidebook назваў
тэарыстаў, а белы чалавек можа быць спрытна захоплены
ў закладнікі.

Жанчыны, да якіх я падскокваў, працягваючы
выратавальны запрашальнік, не адказывалі наогул нічога,
шарахаючыся ў бакі маўклівымі чорнымі ценямі, мужчыны
спыняліся, выслухоўвалі маё пытанне “дзе тут выставка
Шагала??!” ды вельмі ветліва казалі, нават з нейкім
оксвардзкім пранонсам: “Не, дзякую”. Першая ідэя –
спыніць таксоўку ды ірваць адсюль куды-небудзь на
Султанахмед – апынулася невыканальна: таксовак тут не
было наогул. Толькі аднолькаўся будынкі, аднатыпнасць
якіх кампенсавала занадта вялікую (нерацыянальна
вялікую, немагчыма вялікую) колькасць насельніцтва
гэтага клятага горада. У Сусвета не было дастаткова
адрозненняў, каб запаланіць ім гэтую частку Стамбула, і
таму ўсё тут, як на задворках нейкай глабальнай сцэны, як
у RPG з вялікай колькасцю NPC, было аднолькаўым, нават
ветлівыя незнаёмцы, нават жанчыны ў аднатыпных чор-
ных страшных бурках.

З неба ліло, трэба было ўспароць мой утульненікі
заплечнік, які не ведаў прыгод большых, чым на дзве
гадзіны адкладзены рэйс Бостан-Стамбул, ды знайсці ў ім
парасон... Але ж як гэта зрабіць? Калі ў галаве ўсё
блытаецца. Чаму той, у чорным, як мазут, шчацінні,
спыніўся і вылупіўся на мяне? Аблічча, як у прусака. Пра-
што кажа дзіця таму дзядзьку? “Ці не паскубці нам тую
вунь мокрую малпу”? Чаму ўсе абмінаюць мяне, як
праклятага? Якія чароўныя ласункі ў той краме, вось бы
пакаштаваць пахлаву...

I раптам, ужо на самае вяршыні гістэрыкі, калі хацелася
бегчы – бегчы, куды заўгодна, абы не стаяць на месцы

маўклівай зданню, ценем ахвяры, закатаванай ў чаканні выкупу – у момант унутранай цішыні, калі час спыніў свой бег, а сэрца сур’ёзна ўзважвала, ці варта працягваць біщца ў грудзях такога небаракі – я пабачыў дзяўчыну. Нават не так: я пабачыў не яе твар, не яе постаць, нават не хуткую ды энергічную хаду, а тое, што яна трымала ў руках.

Пунсовы запрашальнік з раскошай кветак, напісаных так, быццам бы яны былі анталагічна больш важнымі за ту ѿ аголеную самку, што прысутнічала на кампазіцыі ў другаснай ролі (нібы ў ролі вазы, для якой кветкі прызначаліся). Неасэнсавана ды ненаўмысна я раскрыў тут сакрэт магіі гэтай шагалаўскай карціны, якая звязала нас разам: канечне, сэнс быў у гульні вобразаў, у тым, што кветкі сапраўды могуць быць больш важнымі за жанчыну, якой яны прызначаныя, жанчыну, што стаіць побач з імі аголеная. І гэта не пагарда да жанчыны. Гэта адзіная натуральная сітуацыя для таго, хто ўжо кахае кагосьці і таму не бачыць чужых цыцак, выключна чужыя ружы. І калі побач апынаюцца прыгажуня (не твая) ды букет (букет прыгажуні), дык цікавіць цябе толькі тое, як гэтае хараство (букет) зрабіць здабыткам той, хто для цябе – сэнс ды выратаванне. А факт належнасці аднаго хараства (букета) другому хараству (пригажуне) для цябе не больш відавочны, чым прыналежнасць кветак вазону, у якім яны захоўваюцца.

Не, усё гэта – пурга, бо перада мной стаяла, нагадаю, дзяўчына, а ў руцэ ў гэтай дзяўчыны быў буклет, буклет з букетам з аголенай, той буклет, з-за якога я панікаўаў тут

пад дажджом, уяуляючы сабе ўласны лёс у пячорах сярод закладнікаў дзе-небудзь у Іяданіі (якое недакладнае беларускае слоўца! Гучыць амаль як Данія! Не тое, што нашае пагрозлівае Jordan, якое клацае ў вуха як засаўка АКМ-47, а ў сямейцы ўласных сэнсаў мае спасылку на хатні жоран для перамолвання кавы, якім так праста параніцца да крыві...). Калі я здолеў адляпіць погляд ад гэтага буклета ды хутка вывучыць тую, што яго несла, першым кінуўся ў очы яе неверагодны спакой. Яна паводзіла сябе так, як быццам бы заблыталася на рагу 58-й ды 35-й вуліцаў ды разважала: варта звярнуцца да паліцэйскага ці лепей пачытаць шыльды на дамах і зрахавацца з мапай.

Я кінуўся да яе, кінуўся праз плошчу, па якой колам ішлі машины – забыўшыся на ўсё, акрамя палаючага буклета з букетам. Зараўлі клаксоны, шмарганулі шыны па вільгаці асфальта, я ледзьве не загінуў, аднак Космас неяк так вывернуўся вакол уласнай восі, што абмінула.

- Прабачце, – гарлапаніў я здалёк, жэстыкуючы ўсімі канечнасцямі, што апынуліся на маім целе дзякуючы ласцы Божай.
- Яна спынілася і паглядзела на мяне з прыязнай цікавасцю, як на аўтамат для жэтонаў, што спрабуе камунікаваць на санскрыце.
- Калі ласачка! Вы не падкажаце, дзе тут зала, у якой выставілі Шагала? – я неяк не надта паклапаціўся аб правільнасці сказа, палову фразы памовіўшы ў present continuous (are you going to say me?), палову – у simple past.

Дзяўчына была вымушаная клапатліва запытацца, ці не прасцей мне будзе пабалбатаць па-французску, яна ведае трохі, але ж я запэўніў яе, што я native, but little bit overwhelmed English speaker. Не ведаю, ці вартыя былі мае слова даверу пасля прадэмансстрванай шызоіднай граматыкі, аднак яна канчаткова перайшла на ангельскую, з'едліва адзначыўшы, што ў гэтym горадзе прыкметай добрага густу ў самагубцы з'яўляецца элегантны скок з маста праз Басфор. І што шукаць смерці пад коламі аўто ўжо даўно тут пайшло з моды.

Я быў настолькі ўзрушены, што нават не адрэагаваў на сарказм, зрабіўшы кволы жэст далонню, які сігніфікаваў, што не, нармуль, так таксама нядрэнна. На фізічным узроўні я дзейнічаў у адпаведнасці з паўночнаамерыканскім канонам, згодна з якім, першае, што трэба спытаць у чалавека, калі той падляціць да цябе з такой мінай, як была ў мяне, гэта “are you ok?”. І жэст мой, такім чынам, быў адказам на пытанне, якое яна не задала. Яна кпіла, а я яе супакойваў – yes, I’m ok, don’t you worry! Яшчэ адной акалічнасцю, што спрычынілася да дысанансу ў гэтай уверцюры нашага знаёмства, быў выраз яе твару. Так, дзяўчына была спакойнай. Яна была і сур’ёнай, нават не проста сур’ёнай, урачыста сур’ёнай. Вусны агучвалі гэтую лухту пра лепшае месца для самазабойства, а вочы пільна вывучалі, і ніводнай прыкметы жартайлівасці, нават проста добрага настрою ў іх не было.

Прастадушна запытаўся:

– Вы таксама згубіліся, як і я?

Яна зноў тыкнула шпількай:

– Я заблукала. Але ж не так, як вы. Не, не так. Трохі незразумела, дзе тут што знаходзіцца.

І зноў я не адрэагаваў. Дарэчы, гэта назаўсёды засталося таямніцай: ці з'яўляюцца для вас, беларусаў, здзекі стандартнай методай знаёмства, ці тое быў выключна яе фірмовы стыль.

– Тут ніхто не размаўляе па-ангельску! – паскардзіўся я ёй.

– А вы што хочаце? Мы ж у самай дупе Стамбула, – пацепнула яна плячыма.

Нават кіроўца таксоўкі не ведаў, дзе тут той Шагал! – працягваў я енчыць.

– А дзе вы тут бачылі таксоўку?

– Я на ёй прыехаў.

Яна змоўкла на палове пытання, якое рыхтавалася задаць (мяркуючы па ўсім, пытанне павінна было быць не менш з'едлівым). І задала іншае:

– Сюды? На таксоўцы? І ў вас не ўзнікла думкі, што тут робіць мастацкая галерэя, дастаткова вялікая для таго, каб экспанаваць у ёй Шагала?

- А што... – я разгубіўся, але зразумеў, што адзіны спосаб размовы з гэтай дамачкай – узяць яе тон. – Паслухайце, вы так кажаце, нібыта самі сюды дабраліся на пархатым дыване з мульфільма Aladdin!
- Я прыехала на метро. Выйшла на святло, а тут такая дупа.
- Тут ёсць метро? – хутчэй гэта было пытанне “і вы не баіцца на ім ездзіць”?
- Не, вось мне цікава: вы выехалі з прыстойных раёнаў, чухалі па гэтым аднастайным найтмэры, і нішто ў вас не заварушылася запытацца ў кіроўцы, ці туды ён вас вязе?
- Не. Ну вось неяк не варушылася, – яе пытанні былі такімі лагічнымі, што мне нават сорамна зрабілася за ўласную няўклюднасць. – Ведаецце, у мяне быў проста складаны дзень. Нават не так (я адчуў, наколькі ад гэтага тлумачэння смярдзіць нашым фірмовым моўным шаблонам). У мяне была дупа, а не дзень, – я з задавальненнем працытаваў ужо двойчы згаданы ёй ass... И нават тут застаўся незадаволеным, бо дупападобны дзень не здольны быў апраўдаць маю нязграбнасць, і няма ў свеце дупы тых памераў, з якой можна было б параўнаць тое, што здарылася. Я зразумеў, што каб сказаць пра гэта, трэба ўзяць іншы тэмбр і падабраць іншыя слова: “У мяне здарылася вялікая бяда”, – я падкрэсліў, што не жартую, глянуўшы ёй у очы.

Яна толькі здрыганула плячом: пазней я зразумеў, што гэта азначала – “што ты ведаеш пра бяду, хлопча”, а тады ўспрыняў як нежаданне слухаць лухту.

– Хадзем! – яна схапіла мяне за далонь і рашуча павалакла па адной з геаметрычна сумных, шэрых ва ўласным бязліччы вулачак. Я павінен быў спытацца, куды, які план, аднак гэтая дзяўчына дабралася да Гюстэпа на турэцкім метро, што азначала, што яе IQ і здольнасць да сацыяльнага survival куды вышэйшыя за мае. Не, не тое: праста яна схапіла маю далонь, разумееце. Вы гэта разумееце? Я яе нават разгледзеў не паспей, а яе распаленая рука ўжо вяла мяне наперад, прэч з Гюстэпом, яна нібы з Гестапа мяне выводзіла патаемнымі калідорамі, і гэты выраз твару, і гэтая адданасць...

Мы беглі па ходніках, і ўся мая існасць у гэты момант перацякла ў далонь, я адчуваў гарачыню яе скуры, хуткія дрыготкія сцісканні, якія нараджаліся, калі ёй здавалася, што я рушу недастаткова жвава, і яна жадала мяне паскорыць; ведаецце, у адной яе далоні было больш жыцця, больш кіпучай дзейнасці, чым ва ўсіх асобах жаночага полу горада Бостан і штата Массачусетс разам узятых. Мяне валаклі за сабой, як дзіця, і я раптам узгадаў, што гэта такое – блаславённая дзіцячая безадказнасць, бяспека, бяздумнасць, і якія вялікі і загадковы свет паўстае навокал, калі адзіная твая роля – бегчы за мамкай, ні пра што не думаць, а праста глядзеў, глядзеў з раскрытым ротам! Міма несліся машыны, мінакі ківалі адзін адному, указываючы на дзівосны малюнак гендэрнага скажэння, на змену традыцыйных (ды непарушных) роляў мужчыны і жанчыны ў Стамбуле.

Бег запаволіўся – мы апынуліся ля вялікай кніжнай крамы. Дзяўчына спрытненька завярнула туды, рыпнуўшы

дзвярыма, я застаўся на вуліцы, не адразу зразумеўши, што мне таксама ўнутр, мне за мамкай, што яна не завалакла мяне за сабой, каб не траўмаваць хістку псіхіку турэцкіх кніжных гандляроў, падарваную працай з літаратурай, якая наогул няшмат каго шкадуе.

Я ступіў за ёй і адразу ж апынуўся сярод разнастайных памукаў. Тут былі памукі турэцкамоўныя, англамоўныя і нават рускамоўныя. Тут былі чорныя кнігі памукаў, былі мяне завуць чырвоны памукаў, быў музей цнатлівасці памукаў і нават снег памукаў. Здаецца, нічога іншага ў гэтай кнігарні не было, хаця ў завуголлях корпалася трохі акуніных ды яшчэ раскінуў свае прагненія лапы Дэн Браўн. Паміж вежай са слоўнікаў (адзінай функцыяй якіх было дапамагаць чытчу перакладаць памукаў з адной мовы на іншую) і малым узгоркам з літаратуры Турэччыны (адзінай функцыяй якой было падвесці чытача да Памука), месцілася ўтульнае гнездішча, у якім сядзеў дробненькі чалавек з пазнавальнімі слядамі літаратуры на твары. Чалавек трymаў у руках даволі тлустага памука, па ўсім было бачна, што чытак гэта ў яго больш няма нікай моцы. Дзяўчына сунула чалавеку пад нос запрашальнік і штосьці спытала. Чалавек шырока ўсміхнуўся, сказаў “айн момент” і кудысьці знік. Памука ён пакінуў на лаве, вартаваць, каб мы нічога не спёрлі.

Што здарылася? Куды ён? – непакоіўся я, але ж мая спадарожніца была спакойнай, а гэта азначала, што ўсё ў яе пад кантролем.

Хвілін праз дзесяць мужчына нетаропка прамаршаваў у пакой, і гэтым разам ягонай кампаніяй быў пузаты імбрычак і тры шкляныя кубачкі, падобныя да рускіх кілішкаў для гарэлкі.

– Даўк вы ведаеце ці не, як нам знайсці гэты музей? – запытала дзяўчына, па ўсім, відаць, пачынаючы падазраваць, што літаратура дэфармавала чалавека больш, чым паказалася спачатку.

– Sit down, please, – прапанаваў ёй. У яго ангельскай адчуваўся істотны прысмак памука.

У імбрыку была гарбата. Я ў захапленні шапнуў дзяўчыне, што шукаць англамоўнага суразмоўцу ў кніжнай краме было вельмі разумнай ідэяй.

– Вы заўсёды кудысьці спяшаецца, – з дакорам сказаў мужчына, працягваючы кожнаму з нас па кілішку с духмяным пітвом. – Таму ніколі не трапляеце, куды трэба.

Дзяўчына зноў збіралася штосьці спытаць, але ён узняў далонь, паказваючы, што яшчэ не скончыў:

– Месца, дзе вы зараз знаходзіцесь, называеца Gustera. Навошта ехаць у Gustera, калі шукаеш Goztere? А? Раствумачце, я не разумею.

Ён сербануў гарбаты. Ён медытатыўна ўсміхаўся.

– I далёка адсюль да Goztere? – запыталася дзяўчына.

– Вядома ж. Гэта на другім беразе. Трэба браць паром. А да яго яшчэ ехаць. Таму давайце лепей вып'ем гарбаты ды паразмаўляем.

Нас хапіла роўна на трыв хвіліны. Праз трыв хвіліны дзяйчына ўжо цягнула мяне ўздоўж вуліцы да метро. Можа быць, мы ўсе сапраўды занадта спяшаємся?

– Gustera не тое самае, што Gozterep? – гучна абуралася яна.
– У Стамбуле? Дзе логіка? Ды тут нават у трыв літары разыходжанне павінна лічыцца карэктным! – Я адзначаю пра сябе, як блізка гэтая думка да таго, што круцілася ў маёй галаве.

Тут моцна пашанцавала. Праз сотню кроکаў мы пабачылі сапраўдную таксоўку, у сваёй нехаректэрнасці, непрызначанасці агульнаму пейзажу падобную да субмарыны, якая загразла ў звычайнім аўтамабільным корку. Нават руку не спратрэбілася ўзнімаць: яна драпежна кінулася да нас, на хадзе адчыняючы дзвёры.

Ехалі моўчкі. Стамбул занадта вялікі горад для таго, каб два чалавекі маглі праехаць праз яго ў адной таксоўцы, не зблізіўшыся той часткай душы, якая ніколі не маўчицца, нават калі вусны не размыкае ніхто з суразмоўцаў. Мы ехалі і набліжаліся адно да аднога, я ўпотай падглядаў за маёй спадарожніцай. Гэта – адзінае месца ў тэксце, дзе я паспрабую яе апісаць. Не, я не буду казаць пра чорныя валасы, пра высакародныя рысы твару, пра доўгія вузкія далоні – усё гэта вы пабачыце ў тэкстах, якія нас вымушалі

чытаць у школе. А калі не пабачыце, злавіце якога-небудзь памука. Чым яна была адметнай, адрознай ад усіх тых жанчын, якіх я бачыў дагэтуль і якіх бачыў апасля? Перш за ўсё – упартыя, сціснутыя вусны. Я не бачыў іх формы, аднак магу здагадацца, што калі яна засынала і яе заўсёдная напруга спадала, вусны размыкаліся, і апыналася, што ў верхняй цікавая, нават экзатычная кромка, з падвоенай вяршынкай ды маленькой лагчынай пасярэдзіне, у падноссі. Гэтая раскоша – толькі для тых, хто быў узнагароджаны хаця б раз у сваім жыцці пабачыць яе ў ціхамірным сне. Я не бачыў.

Па другое – падбароддзе. Вострае ды ганарліва ўзнятае, як у той каляровай Неферці, што мілуецца сабой у цішыні берлінскага музея. Некалькі разоў быў там пасля нашай сустрэчы – заўсёды заходзіў у егіпецкую залу, каб адчуць той імгненны ўкол пазнавання, які заўсёды змяняўся расчараўннем больш пільнага погляду – не! Не яна!

Ну і трэцяе, што варта адзначыць абыякаваму чытачу, які ніяк не ўцяміць, пра што наогул гэты аповед, дзе ягоны нерв? Зараз, зараз, міленкі! Зараз будзе табе нерв! Дык вось, трэцяе. Яна была вельмі далікатная асоба. Гнуткая і нібы бязважкая. Там, у таксоўцы, я шустрыў вачыма па тонкім стане, па шыі, якая была настолькі вытанчаная, што яе з прычыны эканоміі прыгажосці, якую дэвалівуюць занадта частыя погляды, заматалі ў чорны шалік. Шыя была схаваная ад агрэсіўнага наваколля так, як хаваеца за шэрай тканінай помнік, якому яшчэ не час быць презентаваным гледачу. Але! Колькі неверагоднай моцы

адчувалася ў яе постаці! Колькі свавольнай энергії! Колькі годнасці! У гэтым пяшчотным целе жыў такі дух, што побач з ёй я адчуваў сябе непаўнагадовым ёлупнем, застуканым дарослай прыгажуняй-сяброўкай за спампоўваннем парнухі з Сеціва.

Яна маўчала, яна назірала за горадам, бачным праз шкло ды вільгаць бясконцага дажджу. Я адчуваў сябе побач з ёй, нібы на цудоўнай субмарыне капитана Нэма, адна яе прысутнасць гарантавала магію нават самым пазаштатным момантам быцця. Я не быў бы ёлупнем, калі б не сапсаваў чысціню нашай агульнай цішыні пратакольным пытаннем:

– А як цябе завуць?

– А цябе? – узнёлася яна на паверхню з тых дзіўных светаў самасці, у якіх была хвіліну таму.

– Мяне завуць Джон.

– А мяне Гартэнзія.

– Вельмі прыемна, Гартэнзія, – я працягнуў руку і быў узнагароджаны правам патрымацца за яе палкую далонь.

І вось, мабыць, тая рытуальная сур'ёзнасць, з якой я выканала гэты абмен пазыўнымі, вымусіла яе пырснуць: у першы раз за ўесь час яна не проста ўсміхнулася, яна зарагатала ўголас! Смех у яе быў вельмі зазыўны, як пах вакол KFC для таго, хто нічога не еў уесь дзень.

– Гартэнзія!

Я не бачыў падставы для рогату і ўспрыняў гэта як праяву добрага настрою, задаволенасці тым, што мы нарэшце

даведаліся, як завемся. Я падтрымаў яе рогат усмешкай і дадаў:

– І ты любіш мастацтва?

Гартэнзія зарагатала яшчэ грамчэй:

– Чаму ты так лічыш?

– Ну, ты йшла на выставу Шагала...

Зноў выбух рогату. Гартэнзія нават некалькі разоў паўтарыла: “Люблю мастацтва”. Нібы ёй гэтая мая здагадка падалася вельмі смешнай. Выглядала, што мастацтва яна не любіла.

– Давай цяпер я буду рабіць здагадкі, – прапанавала яна. – Ты – амерыканец.

– Дакладна! А як ты здагадалася?

– Белая цішотка пад блакітнай кашуляй.

– А так хіба што толькі амерыканцы...?

Ды нават без гэтага... Дысненскі мультфільм, які першым узгаданы у сувязі з лятучым дываном. Зварот да суразмоўцы на інгліш без традыцыйнага “do you speak...?” Правільна! Навошта пытацца? Увесь свет размаўляе на тваёй мове! Парыж і Барселона – правінцыя Штатаў, бо там ведаюць тваю мову не найлепшым чынам і балбочуць на ўласных дыялектах. Тваё абурэнне, калі зразумеў, што я ехала на метро – а там жа так жудасна! Гэта ж такая bad

area! Ну і Гартэнзія... Ты мяне прабач... Гартэнзія – самае смешнае...

– Да што такое?

Я ўсё не мог зразумець.

– Гартэнзія – гэта ж інтэрнацыянальнае слова, *hortensia*, ну! Гэта расліна! Ай, ну як табе растлумачыць! Ну не можа быць у чалавека такога імя! Як геранню ці кактусам звацца!

– А, прабач... То ты не Гартэнзія?

– Не, – яна пасур’ёзнела. – Я Чазенія.

– Вельмі прыемна, Чазенія, – зноў я працягнуў сваю далонь, употай спадзеючыся, што будзе яшчэ адна нагода легальна дакрануцца да яе...

– Які ж ты легкаверны! Які ж! – Яна пахітала галавой. – Чазенія – гэта назва вялікага літаратурнага твора! Не ведаў?

– Не. Я наогул літаратурай не сапсаваны...

– Як! Ты не чытаў “Чазенію” Германа Мелвіла?

– Гэта пра кіта? – ажывіўся я.

– Калі б пра кіта. Не так крыўдна для мяне было б. Гэта пра глістоў. Пра тое, як у Каларада знайшлі новую пароду глістоў, “чазенія вульгарыс”. Распаўсюджваюцца праз бульбу, чарвякі такія, у чорныя рыскі. Глісты амаль

захапілі ўвесь свет і кіравалі гаспадарамі праз іх страўнікі, насаджаючы новы сусветны парадак, скідаючы ўрады і дэстабілізуючы кантынент за кантынентам. Аднак супермен з паўночнай Беларусі перамог іх з дапамогай special ability, “дыкла-форса”, “dick-low-force”! Не чуў? Ну гэта такая асаблівая форма дэструктыўнай сексуальнасці, у якой сродкам фізічнай моцы выступае няздольнасць да фізічнага контакту. Ну і, карацей, зарубіў чэл глістоў уласным не стаячым “дзікам”.

– Прабач, Гартэнзія, я не ведаў, што я мог абраziць цябе парапанненем з глістом.

(Janka, I haven't found “Chasenia” on Amazon.com. Could you please send it to me? Preferably in English).

І тут яна зрабіла нешта неверагоднае: запусціла далонь, сваю палкую, хуткую далонь мне ў валасы ды пачухала іх. І панібрацтва ў гэтym было значна менш, чым шчырай пяшчоты і зычлівай прыязнасці. Яна падалася да мяне і напаўшэптам, як вялікую таямніцу, паведаміла тое, што вымусіць зараз цябе, нецярплівы беларускі чытач, здрыгнуцца:

– Я – Наста.

– Вельмі прыемна, Наста, – працягнуў я ёй далонь (у які ўжо раз!). Яна шыкнула на мяне, хутка зірнуўшы на кіроўцу – быццам ён мог уяўляць нейкую пагрозу. Ён, напатканы на выпадковай вулачцы ў Стамбуле, ці выпадковы сам? Як ён там з'явіўся і што рабіў? Не, я не маю права здзіўляцца

таму, як яна хавала сваё імя. Там, у той таксоўцы, я не ведаў нічога, і, дурнаваты, перапытаў:

– Што, гэта таямніца – тое, што ты – Наста?

– О, так! Вельмі вялікая, – адказала мая загадкавая спадарожніца з інтанацыяй, якая прымусіла мяне прымоўкнуць і працягваць шэптом.

– У тваёй краіне імёны бароняцца ад дурных людзей, як у абарыгенаў Танзаніі?

– У маёй краіне за маё імя можна мець вяялікія траблы! – з нейкай нават гардзялівасцю адзначыла яна.

Мне падалося, што яна здзекуецца, занадта ўжо “Наста” падобная да ангельскага “Nasty”, непаслухмяны (-ая), каб тут даць веры (асабліва пасля “Гартэнзіі” ды “Чазеніі”). Гэтыя запаволенныя рэакцыі былі асаблівасцю нашай камунікацыі: калі яна кпіла, я быў безбаронны, калі ж пачала размову па шчырасці, я ўсё чакаў нейкай падкалупкі. Дзе мне было зразумець, што ёсьць цэлая краіна, дзевяць мільёнаў, краіна, для якой гэта спалучэнне гукаў, нават без прозвішча, проста – “На-ста”, з’яўляеща сівалам, якога адныя люта баяцца, іншыя толькі з ім звязваюць уласныя, неабгрунтаваныя, як мроя, спадзяванні.

Яна хуценька дастала айфон і паляпала пальцамі па экране. Адлюстраванні ў яе вачах палыхнулі загалоўкамі на невядомай мне тады мове, дробныя чатырохкутнічкі

фотаздымкаў шчыльна набітая былі людзьмі са скажонымі ў сквіле ратамі, былі бачныя краты, муры з дротам па версе, а таксама паліцыянты ў чорным, як у SWAT, спецадзенні. Нешта дзіўнае здарылася з яе тварам... Майго валодання беларускай мовай не хапае, каб апісаць тое здранцвенне, азмрочванне, якое я назіраў. Твар як бышцам бы разламіўся на дзве часткі, аднак не на паверхні, а дзесьці пад ільдом, у сцюдзённых глыбінях, пад скурай. Мілавідны выраз, які рабіў Наству падобнай да каралеўны Галадрыэль з Lord of the Rings Пітэра Джэксана, адступіў, спужаны нейкай чорнай навалай, і бачна было, што крыніца гэтай навалы – недзе там, за спінамі SWAT. Рэальнасць, дзе побач быў я, Стамбул ды поп-выкананіца Амар Аль Махры, які бразгатаў з дынамікаў сумбарыны, урэшце перамагла. Яна схавала сваю жуду і свой боль у кішэню джынсаў.

Таксоўка катапультавала нас акурат ля ўвахода ў музей. Раён быў нельга сказаць, каб рэспектабельны, але ў ягонай бязглаздай архітэктуры адчуваўся подых стагоддзяў, які гарантаваў высокія кошты на нерухомасць і істотную набліжанасць да цэнтра. Ля дзвярэй нас сустрэў стары, які смактаў цыгарэту пад агромністым постэрам з выявай той адной карціны Шагала, якая на некалькі дзён ператварыла Стамбул у цэнтр глабальнай мастацкай культуры. Мы нават у яго яшчэ запытанаца не паспелі, а ён патупаў ужо ўнутр, зрабіўшы запрашальны знак рукой. Праціснуўшыся праз свідравіну калідора, мы апынуліся ў падсобным памяшканні, дзе ўжо рыпеў імбрык ды стаялі кубачкі –

нібы запрашэннем для вывучэння тэмы “My kitchen” на якой-небудзь складанай мове, на якой простае слова kettle мае такое складанае гучанне, што толькі такім вось літаральным сітуацыйным паўторам яго і можна засвоіць.

– Шагал? – на ўсялякі выпадак запытаўся я, але ж стары мудра ўсміхнуўся.

Падхапіўши ўсё патрэбнае для гарбаты, ён шпарка пакульгаў некуды наверх – о, гэтыя знакамітая стамбульскія лесвіцы! – і мы на здарowych, маладых нагах, ледзьве паспявалі за ім. Нагналі яго двумя паверхамі вышэй, дзе была абкладзеная белымі мармуровымі плітамі пляцоўка. Унізе была бачная ўрачыста падсветленая шкляная столя галерэі, пасярод якой у мураваным празрыстым кубе знаходзіўся скарб, за якім мы палявалі ўвесь вечар. Карціна дэмантравалася ў вельмі нестандартным ракурсе, букет быў перавёрнуты, аголенай жанчыны не бачна наогул, аднак пякучыя колеры білі па вачах, адразу выдаючы працу вялікага майстра.

Зноў усміхнуўшыся, стары растлумачыў, што музей ужо зачынены, бо ахойнікі пайшли дадому глядзець футбол. Але што мы можам прысесці і атрымаць асалоду ад вечара ды кубачка араматнай гарбаты. І што галоўнае ў жыцці – нікуды не спяшацца, бо калі спяшаешся, ніколі не паспываеш. А яшчэ калі сесці вунь там, дык бачна мора і караблі. Я сунуў яму пяць баксаў і, пасля ўжо таго, як ён іх узяў і схаваў, адчуў, што ён рабіў гэта не дзеля грошай, а з-за ўласцівай стамбульцам гасціннасці. Аднак, паколькі мы

– са свету, дзе грашыма вымяраецца ўсё, ён гроши прыняў
– не выключана, каб нас не пакрыўдзіць. Стары сказаў, што
звычайна выходзіць сюды паліць, але што паліць ён можа і
ўнізе. І што жыццё – цуд, і яно надта кароткае. І што чым
больш спяшаешся, тым хутчэй усё пройдзе.

Мы засталіся адны. Я прысеў на лаву, узрушана сказаў пра
Шагала, пра яго crazy color conjuctions, пра тое, што ў
любым музеі свету пазнаю яго палотны за сто метраў, калі
яшчэ ніякіх сюжэтаў не бачна, выключна каларыт. І раптам
спыніўся:

– А, я забыўся! Ты ж не любіш мастацтва.

– Так, я не люблю мастацтва, –цвёрда сказала яна. Гучала
гэта як нейкі маніфест, які сам па сабе цягне на мастацкую
акцыю, таму выправілася: “Не тое, што не люблю. Не
разумею. І не маю часу, каб зразумець гэтыя карцінкі”.

– А чаго ж ты так сюды імкнулася? Да Шагала?

Адказ быў агучаны вельмі ўсхвалявана:

– Таму што ён – мой зямляк. У нас з ім адна краіна на дваіх,
– тут у мایм сэрцы нешта варухнулася, варухнулася,
здаецца, тое, што завецца генетычнай памяццю,
астатковым нацыянальным светаўсприманнем.

– О, я і не ведаў, што ты з Pacei!

Цяпер, калі я ўжо добра ведаю гісторыю і культуру
Настынай зямлі, калі арыентуюся ў беларускай літаратуры

і нават сам спрабую пісаць прозу (занятак дурны: жывапіс нашмат высакародней гэтага словапляцення!), я здзіўляюся толькі аднаму – як яна мяне не забіла за гэтую праяву ідыятызму? Я tymчасам працягваў думку, самазабыўна напрошваючыся на чвэрставанне.

– Знаёмцеся, Джон Вілаў, эксперт па рускім жывапісе XIX стагоддзя! Attorney двух буйнейшых аўкцыённых дамоў, рэпутацыя якога была сёння апоўдні з грукатам знішчаная назаўсёды! Джон Вілаў, беспрацоўны, – я зноў дурашліва працягнуў ёй далонь і толькі тут зауважыў, як набрыняў натуральний няневісцю ейны позірк.

– Дурань ты! Дурань, Джон!

– Што такое? – спужаўся я. Ніколі не бачыў такіх фурыёзных істотаў.

– Дзе цябе вучылі, Джон Вілаў? У Москве?

– У Бостане! У мяне прыстойная адкуацыя!

– Табе падабаецца мастацтва акупантаў? – яна пляснула мяне па плячы, пляснула балюча з той жа непасрэднасцю, з якой у таксоўцы песціла валасы.

Я зразумеў па-свойму:

– Пры чым тут Трэці Рэйх? І Нямеччына? Якія акупанты?

– З-за такіх, як ты, дурач-ч-чына, з-за такіх... Маёй краіне... У маёй краіне... – Яна павярнулася спінай і, здавалася,

захліпала. Я праз вялікую паўзу няўпэўнена дакрануўся да яе пляча. Вельмі асцярожна.

– Прабач. Я праўда не разумею. Патлумач, калі ласка!

Яна тузанула галавой і павярнулася – так, што стаў бачны толькі профіль:

– Марк Шагал, дурань ты, быў беларусам! Не таму, што нарадзіўся ў Беларусі, а таму, што да самага скону – да самага – ты чуеш? –любіў адзіны горад на зямлі – Віцебск! Любіў, як дзяўчыну, як мару, як... Як вырай... Ведаеш, ёсць такое слова ў мове, на якой я размаўляю...

Тут трэба асабліва спыніцца (па-беларуску!) на tym, як яна тлумачыла мне, што такое беларуская мова з яе старажытнай пявучасцю, з яе градацыйнымі пяшчотнымі памякчэннямі (такімі, як адбываецца ў інверсіі з “ch” у слове “пяшчота”), з яе занядбаным, як Атлантыда, сучасным статусам. Мова, за якую ў tym фантастычным “вырай”, які яны так любілі з Шагалам, можна лёгка атрымаць пятнаццаць сутак па адміністрацыйным артыкуле “лаяўся матам, махаў рукамі”. За мову, уяўіце! Не за слова, якія на ёй гаворацца, а менавіта за мову, якая ўтварае мелодыку гэтых словаў. Нават калі ты гаворыш “слава паліцыі”!

– Вырай, – працягвала яна, – гэта тыя цёплыя краі, куды лятуць птушкі ўзімку, каб уратавацца ад маразоў ды снегу (снежню) і, адначасова з гэтым, ва ўяўленнях старажытных беларусаў, нейкі чароўны край, дзе ніколі не бывае зімы.

Вырай нельга перакласці простым “paradise” ці “hot region”, бо ніякі гэта не “region” – у кожнай птушкі ці класа птушак вырай свой, непаўторны. Хтосьці з іх ляціць у Афрыку, хтосьці – у Індыю. Зусім, як для людзей, заўваж! Хтосьці эмігруе ў Вільню, хтось – у Прагу. Але, – яна ўзняла палец дагары. – У прамым значэнні “вырай” – мясціны, дзе ніколі не бывае снегу.

“Як у Стамбуле?” – паспрабаваў я пажартаваць. “Як у Стамбуле”, – з лёгкасцю пагадзілася яна. Яшчэ я дадаў, што калі б у майм Масачусетсе нельга было б размаўляць не нейкай мове, я б прынцыпова яе засвоіў і камунікаваў бы толькі на ёй.

Наста працягнула мне лапу. Мы замірліся. Распавёў, як у Бостане нам выкладалі, што Шагал быў мастаком, які нарадзіўся ў Рasei, працаваў камісарам у Сібіры, аднак большую частку жыцця пражыў у Францыі ды ЗША. Яна ўвесь час хапала мяне за руку, перапыняла ды ўдакладняла: “Не ў Сібіры, а ў Віцебску! Не камісарам, а ўпаважаным па культуры! Не Сібіры, а Віцебскага павету”. Я з усім пагаджаўся, а паспрабуй ты не пагадзіцца, калі побач такі знаўца эстэтыкі, які можа без доўгіх ваганняў пляснуць цябе па плячы ці нават па галаве, калі ты памыляешся!

– Слухай сюды, Джон Вілаў, мастацтвазнаўца! Слухай і запамінай. У 1973 годзе Марк Шагал адзіны раз за ўсё сваё доўгае эмігранцкае жыццё наведаў Савецкі Саюз. Выставіў палотны ў Трэццякоўцы. Наведаў Ленінград. Быў сардэчна запрошаны ў родны Віцебск. Той самы горад, які

намаляваў нават на плафоне Opera Garni ў Парыжы. Там, ведаеш, такі раскошны інтэр'ер, шмат золата і аксаміта, а над галовамі – Віцебск: платы, хаты... Родны, далёкі, маркотны Віцебск. А тут! Афіцыйная дэлегацыя, Міністэрства культуры, “Волгі”, піянеры і паветраныя шарыкі. Вэлкам хоўм, Марк! Дазвольце вас правесці і паказаць, як квітнэе родны Віцебск! Як яго, блядзь, пліткай тратуарнай захуярылі, пазносіўши к чарцям усю гэтую драўлянью казыщень (Janka, I added here some curse words trying to expressively translate such lexical elements as “fucking decorated it with shitty pavement tiles”. I did it according to Web-dictionary on Porn.by, please, correct if I did some mistakes). И ведаеш што? Шагал адмовіўся! Здаецца, ехаў адно толькі каб на радзіму паглядзець, а ў Віцебск ехаць адмовіўся! Ведаеш, чаму?

– Чаму?

– Таму, што калі ты з’яджаеш, з’яджаеш назаўсёды, уся твая радзіма змяшчаецца вось тут... – яна кранула грудзі злева. – Ты яе гадуеш, мілуеш і туліш да сябе. И не хочаш нават ведаць, што з ёй (а дакладней – з яе ценем у так званай рэальнасці) зрабілі нейкія алігафрэны ў ботах і камуфляжы!

І праз паўзу:

– Ведаеш, чаму я тут? Чаму ў Стамбуле? Таму, што я з’яджаю назаўсёды! Як мага далей. Можна было б застацца ў Еўропе, але ведаю: з Варшавы ці Прагі –

вярнуся. Аднаго дня прачнуся, пагляджу навіны ў Інтэрнэце і папаўзу да мяжы. Нібы проста на вербы з таго боку паглядзець. А там зачаравана, павольна – пашпарт памежніку і ў пастарунак. Ты разумееш?

Я не разумеў. Тады нават мне падалося, што ад яе словаў патыхае залішнім пафасам, нешта падобнае адчула і яна, бо шчоўкнула пальцамі, спрабуючы падабраць лепшае, менш натхнёнае тлумачэнне і ўрэшце прачытала вершык, прачытала і пераклала яго. Я потым шмат часу змарнаваў, расшукваючы гэтыя радкі: то быў Набокаў. Я знайшоў, пазнаў іх, магу нават узгадаць гучанне яе голасу, магу ўзнавіць інтанацыі, манеру чытання. Але не здольны да канца зразумець усе закладзенныя ў верш сэнсы, бо напісана па-руску, а рускай я не валодаю:

Бывают ночи: только лягу
в Россию поплывет кровать;
и вот ведут меня к оврагу,
ведут к оврагу убивать.

Наколькі я зразумеў са слоўнікаў, “кровать” гэта – ложак. У Расею герой “плыве” ў думках, бо на ложку плыць немагчыма з тэхнічнага пункту гледжання (я думаў быў, што значэнне літаральнае, нават высветліў, што добры драўляны ложак без матраца здольны трymацца на паверхні вады, але як вырашыць праблему з вёсламі?). Герой глядзіць на гадзіннік побач з ложкам і чамусьці баіцца, што той у яго стрэліць. И вось, урэшце, апошняе чатырохрадкоўе, самае праніzlівае, як казала Наста:

Но, сердце, как бы ты хотело,
чтоб это вправду было так
Россия, звезды, ночь расстрела
и весь в черемухе овраг.

Калі я чытаў гэты верш – па-руску, ужо не ў перакладзе – ён падаўся мне падказкай для разумення стаўлення гэтых дзіўных людзей, беларусаў ды расейцаў, да радзімы. Дарэчы, Наста забіла б мяне за тое, што я паставіў іх побач, нават не адлучыўши коскай. “Радзіма” – гэта дзіўны сонцепт, які азначае тэрыторыю, на якой нехта нарадзіўся і жыў значны час у дзяяцінстве. Але ж стаўленне да гэтых мясцін у іх іншае, яны нібыта прывязаныя да іх эмацыйна. Я ўсё спрабаваў адчуць: чаму? Што так вабіць у гэтых бярозках ды пагорках, у гэтых дубровах ды азёрах? Як вы пабачыце, я зайшоў вух як далёка ў гэтым даследаванні. Высветліў, што гэтая іхняя “радзіма”, “бацькаўшчына” ў кліматычным сэнсе амаль не прыдатная для жыцця. Узімку там немагчыма холадна, летам неверагодна спякотна. Спёка там з’ядае вантробы горш, чым ля экватара: плюс трывалыцца ў Беларусі перанесці цяжэй, чым плюс сорак на Балі. Узімку там такая вільгаць, што перажыць цяжэй за сібірскія маразы. Увесь час у тых краях, акрамя некалькіх пяшчотных вясновых ды temperate восеньскіх дзён, у фізічным плане ты бясконца пакутуеш. Табе ці то занадта спякотна, ці холадна ды мярзотна, бо мароз, завея і снег у вочы. Гэтыя мясціны даводзяць табе, што ты – чалавек, ты слабы і непрыстасаваны да свету. І тым не менш, яны любяць гэтыя завеі, гэтую гарачыню, гэтую людажэрнасць

ды небяспеку. Іх “бацькаўшчына” – нешта кшталту стакгольмскага сіндрому: ты адчуваеш пагрозу, аднак не можаш адмовіцца ад эмацыянальнай прывязанасці. І чым больш там небяспечна, тым больш ім карціць вярнуцца і быць ахвяраванымі. Наста працягвала:

– А таму калі ехаць, дык адразу на іншую планету. Так, каб нічога не нагадвала, ну наогул нічога... Ні буслам, ні вярбой... Я абрала тваю краіну, Джон. Бо няма больш не падобнай да майго свету месца, чым Злучаныя Штаты. Заўтра ў 6.30 раніцы (дарэчы, ужо не так шмат засталося) – квіток у адзін канец. Туркіш Эйрлайнз – танна, бяспечна. Пачну з Нью-Йорку. А там паглядзім.

– Гэта звязана з тымі крывавымі падзеямі, якія паказвалі па “Еўраньюз”? – тактоўна запытаўся я.

З тых “крывавых падзеяў” у галаве захаваўся толькі адзін вобраз, бессэнсоўны ў сваёй семантычнай адарванасці ад узважанага голасу дыктара, які між іншым адзначаў, што ўвесь астатні відэаматэрый сканфіскаваны людзьмі ў цывільным: жанчына, якая ўголас скуголіць, седзячы на кукішках на снезе, вакол плямы малінавага сочыва, перад ёй – чыйсьці вывернуты камаш, ах не, тое ж не сочыва, тое ж...

– Звязана, аднак не наўпрост, – патлумачыла яна. – Я амаль ужо нічога не маю супраць яго. Ён – як маланка, з-за якой агонь знішчыў свіран са збожжам. Але я болей не магу жыць побач з тымі абыякавымі мільёнамі, якія

працягваюць класці сваё збожжа туды, дзе яго абавязкова
заўтра зноў спапяліць маланка. Мне млосна ад
непраходнай упэўненасці гэтых мільёнаў у тым, што мы
жывем у самай лепшай краіне, асноўнай заслугай якой
з'яўляецца адсутнасць вайны. Ну, ты можаш зразумець
гэта, Джон? Можаш? У нас усё файна, бо ў нас няма вайны!
І гэта пасля таго, што ты бачыў а хаця б па “Еўраньюз”!
Тым больш млосна ад таго, што пацярпелыя ад маланкі
зрабілі яе сваім новым Богам, тым, хто вышэй за Бога, ды
ўсхваляюць так, што чалавека з пачуццём густу званітаваць
можа... А галоўнае, я нават сваёй маці не здолела
растлумачыць, чаму так болей немагчыма. Яна працягвае
паўтараць, што з маланкай весці барацьбу – безнадзейна,
што гэта прыкмета вар’яцтва, бо Пярун спаліць і не
зауважыць.

На парозе з’явіўся стары, які адзначыў, што мы так і не
паглядзелі на мора, і што ён будзе рады бачыць нас заўтра,
а цяпер у яго спатканне з жонкай, яна памерла два гады
таму, і яны патаемна бачацца штоноч у ягоных снах, стары
ўсё чакае, калі яна яго пакліча за сабой, аднак не кліча, бо
ёй цікава, як жывуць тыя, што засталіся па гэты бок
небыцця, ён ёй падрабязна распавядае, ну бывайце,
бывайце! Гэта быў чароўны вечар – з-за бясконцых
размоваў у нас амаль што не было часу агледзецца па
баках, зразумець, якіх прыязных людзей презентаваў нам
лёс у саўдзельнікі.

На вуліцы было цёмна магічнай цеменню ночы, якая не
выключала прынцыповае існаванне дываноў-самалётаў,

жбаноў, у якіх могуць хавацца 40 злодзеяў, джынаў і стыхіяліяў, гатовых выкананць любое жаданне, калі ў цябе ёсць належная лампадка. У мяне ў галаве круцілася песня “A whole new world” Алана Менкена, я нават пачаў яе намармытваць, але ж спыніў сябе: не хапала яшчэ, каб Наста падумала, што мультфільм Aladdin – адзіны культурны артэфакт, да якога я меў дачыненне за ўсё жыццё. Я вырашыў падвысіць рэйтынг, прадэманстраваўшы, што ведаю сёе-тое пра персанажаў, значных для яе свету.

– Наста, я лічу, ты абрала вельмі добрую краіну для старту. Кожны ліс хваліць свой лес, але сапраўды Штаты – файнае месца для пачатку. Вось Набокаў. Ведаеш, як яго сустрэлі мытнікі, калі ён выйшаў на амерыканскую зямлю? У яго ў багажы былі баксёрскія пальчаткі (Janka, I really think this is inappropriate word! Because “пальчаткі” паходзяць ад “пальцаў”, – “fingers”. But mufflers (boxer gloves) do not have separate slots for fingers! This is exactly what I pointed out in our previous discussion, where I was proving you, that “smile” and “усмешка” are not equal!). И вось адзін з мытнікаў выхапіў гэтую пальчаткі і пачаў гойсаць за другім, імітуючы баксёрскую бойку. Абодва рагаталі! Я памятаю, наш прафесар рускай літаратуры (я браў класы русліту, бо мне было трэба працаваць з рускім жывапісам, я хацеў разумець сюжэты), дык вось, гэты прафесар, дарэчы, уцякач з Саюзу, і не скажаш, што вельмі шмат піў... Дык вось, настаўнік асабліва падкрэсліваў, як гэта ўспрымалася пасля Еўропы, дзе Набокаў пражыў дваццаць год і нават не

атрымаў грамадзянства, пасля Еўропы, у якой справамі эмігрантаў зімаліся забойцы яго бацькі, Еўропы, з якой было складана нават выязнную візу атрымаць, дзе трэба было штогод узнаўляць даведку аб уласнай расавай паўнавартаснасці... Там, у Еўропе, для сям'і Набокавых мытнікі, памежнікі, эміграцыйная служба ператварыліся ў яскравы сімвал пакутаў... А тут памежнікі, якія рагочуць і скачуць па тэрмінале! І ўсе навокал smile. Ці гэта не тое, што патрэбна любому эмігранту? Нават калі амерыканская ўсмешка ненатуральная? Дык лепей ненатуральная ўсмешка, чым натуральная варожасць! Я, дарэчы, таксама заўтра ў Штаты лячу. Падзелім з табой нябёсы!

Мы рухаліся кудысьці, ішоў дождж, ён быў па-ліпенъску цёплы і меў пах каляндры, кмену ды марской солі. У фіялетавых нябёсах кірлікалі чайкі, падсветленыя знізу памяранцавым святлом мегаполісу. Яны былі падобныя да вёрткіх самалёцікаў для ліліпутаў, якія зайшлі на пасадку занадта нізка, так нізка, што зараз зачэпяцца за гэты мінарэт, за гэтую шыльду, за гэты абрэз даху. Прадавец каштанаў сунуў нам у рукі куль з пахкімі, падобнымі да печанай бульбы, камячкамі.

Нейкім чынам мы апынуліся ў трамваі, які валок нас праз масты ды хаатычныя россыпы плошчаў. Насупраць сядзела дзяўчынка, яшчэ не дастаткова сталая для таго, каб яе прыгажосць трэба было хаваць пад хіджабам. Яна боўтала нагамі, лізала марозіва і разглядала нас. Запытала штосьці. Я перапытала па-ангельску, без усялякай надзеі на паразуменне.

– Why are you not kissing? Чаму вы не цалуецеся? – на файнай ангельскай прамовіла яна.

Я расчырванеўся, а Наста пырнула. Наблізілася да мяне і кранулася вуснамі маёй шчакі. Вусны былі гарачымі, гарачымі, гарачымі. Трамвай бухнуў у воды Басфора, мы ляцелі ўніз, а паверхні ўсё не было, толькі бясконцая бездань, і сэрца зайшлося, захаланулася, адчуванне палёту, здавалася, будзе бясконцым, хуткая далонька зноў бегла па шыі і валасах, бегла і вульгарна затрымалася на вушах, нават падрынкала па іх: ніякай эротыкі, выключна прыязнае сяброўства.

– А чаму ты лічыш, што мы павінны цалавацца? – запытаўся ў дзяўчынкі, калі зноў змог дыхаць.

– Вы выглядаецце так, быццам зараз пацалуецеся, –сказала тая. І дадала: –Турысты заўсёды цалуюцца.

За спінай у малой быў постэр: “Газа плача!” са жменяй бомб, кожная з якіх была педантычна пазначаная зоркай Давіда. Побач –рэклама “Кока-колы”. Welcome to Istanbul! А Наста ўжо цягнула мяне прэч з трамваю, затрымалася на хвілінку, каб пачуць ад сваёй дзесяцігадовай сяброўкі вельмі сур’ёзнае: “Ён цябе кахае”. І адразу адрапаваць: “Я ведаю!”.

Трамвай спыніўся насупраць шчыліны ў дамах, куды яна мяне хуценька пацягнула. Такое пачуццё як страх ці нават ягоны зародак – элементарная абачлівасць, ніяк не былі ёй уласцівыя. Ах, Наста-Nasty! Я бачыў з ёй той горад, якога

не ахапіў бы нават за год свайго абярэжнага жыцця ў Стамбуле. Мы спрытна чухалі ўздоўж кавярняў, дзе сядзелі грунтоўныя мужчыны, як быццам бы сышлі з арнаментальных малюнкаў на старажытных персідскіх вазах. Мы праціскаліся па ходніках, на якіх амаль што не заставалася месца: у тутэйшых крамах быў крыгаход хламу, залевы хламу, хлам выплюхваўся за дзвёры, раскладаўся ля вітрын, кідаўся пад ногі. Тут былі свердзелы, краны, прасы, гадзіннікі ў розных ступенях механічнага стрыптызу, вуды, капелюшы, боты, рогі ровара і яшчэ адныя – большыя ды разгалісцейшыя, нібы для кагосыці мужчынскага полу. Тут быў поўны набор базавай лексікі і нават болей: ну навошта, напрыклад, ведаць, як называецца кругаль, якім сканчаецца галоўка душа? Ці аладкі, наверчаныя паміж гайкай і шрубам? Ці насадкі на фен?

Яна валакла мяне далей, зноў схапіўшы за руку. Яна не цуралася фізічнага контакту, а прагла яго, і мне вельмі прыемна думаць, что прычына палягала ў майм асабістым магнетызме, у тым, што не толькі мяне –да яе, але і наадварот. У рэшце рэшт, менавіта так здарaeцца ў фізіцы: калі адзін кавалачак магніту цягнецца да другога, дык і той, другі, таксама павінен прыціскацца, бо на іх уздзейнічае адно і тое ж прыцягненне...

Прайшоўшы праз неасветлене поле з частаколам старых слупоў (на некаторых бачныя былі падобныя да хвалі Басфору арабскія пісьмёны), мы апынуліся ля невялікага мура, за якім віднеліся яшчэ слупы са сцежкай прасекі. За імі ўтульна свяцілася кавярня. Тут у роўным жоўклым

свяtle палілі кальяны тубылыцы. Аўтаматаў Калашнікава бачна не было, хоць яны вельмі пасавалі б да інтэр'еру.

– Аўсэнці! – гарэзліва крыкнула Наста і пацягнула мяне ўнутр.

– Ты ўпэўненая, што нам, гаротным турыстам, якія нясуць маральную адказнасць за тое, што Газа плача (нясуць разам з усёй заходняй гемісферай) тут не навешаюць звіздзюлёў? – шапнуў я ёй на вуха, і фраза аказалася даўжэйшай, чым гэта было патрэбна сінтаксічна, бо дужа ўжо прыемна было адчуваць аксаміт мочкі яе вуха на сваіх вуснах. – Занадта ж мы далёка ад турыстычных лакацыяў! А твары ў гэтых – як у спадароў з Аль-Каіды...

– Relax! – прапанавала мая бясстрашная спадарожніца. – Гэтыя людзі – лакальныя інтэлектуалы. Тут толькі інтэлектуалы ходзяць у кавярні на могілках.

– Даўк мы на могілках? – зароў я.

– А дзе ты думаў? Гэтыя слупы – надмагільныя камяні!

– І яны тут ядуць? Сярод мерцвякоў?

– Пудзіла, ты колькі ў Стамбуле пражыў?

– Два тыдні!

– І ні разу не бачыў кавярні на могілках? Тут іх як гною ў хлеве!

– Але ж у чым сэнс? Хіба гэта дадае апетыту?

– Сэнс у тым, Джон Вілаў, маствацтвазнаўца, што гэтыя кавярні ўзніклі шмат стагоддзяў таму, калі могілкі ад іх былі далёка-далёка. Праз тры вуліцы. Кавярні стаялі на месцы, бо хадзіць не здольныя, няма ў іх ног, а могілкі шпарка разрасталіся. Таму што чалавек мае такую ўласцівасць – паміраць праз нейкі час. А ў вялікіх гарадах людзей занадта многа. І мруць яны, як тыя чэрці на Вялікдзень. Ну і, натуральна, праз нейкі час кавярня далёка ад могілак ператвараецца ў кавярню на ўскрайку могілак, затым у кавярню пасярод могілак. Без шкоды для якасці кавы! А цяпер раскажы мне, маствацтвазнаўца Джон Вілаў, сваю гісторыю! Што вымусіла цябе павесіць нос і разважаць пра сваё вялізнае гора?

Грала незаўажная арабская музыка, мармыталі навокал некалькі тузінаў турэцкіх інтэлектуалаў, і яшчэ некалькі тысячаў маўчалі за іх спінамі, а я падбіраў слова, каб мой распoved не выглядаў шкадаваннем самога сябе. Два тыдні таму я прыляицеў у Стамбул выканаць буйную замову, якую арганізаваў мой былы вораг, Марсэль Дзюпер’е.

Замова была ад Бэнк оф Нью-Йорк, які вырашыў дэкараваць свой новы офіс у Москве чым-небудзь праніzlіva сімвалічным. Expert-buyer, які супрацоўнічаў з Le Bricolage International Марсэля Дзюпер’е, знайшоў у Стамбуле вяліznага Саўрасава 1884 года. Яшчэ ён адшукаў у Парыжы неблагога Левітана, але той каштаваў на паўтары мільёны еўра даражэй і быў на паўметры меншым па памеры. Здаецца, апошняе якраз і пераканала кліента. Раствумачыць СЕО, навошта аддаваць за пагонны метр

нейкага даўно памерлага рускага больш грошай толькі таму, што ў вузкім коле мастацтвазнаўцаў ён лічыцца больш дасканалым мастаком, expert-буюег не здолеў. Тут узникла яшчэ адна акалічнасць: у Дзюпер'е, які з'яўляецца сусветна вядомым экспертом па французах, праста не знайшлося мастацтвазнаўцы, які б пацвердзіў аўтэнтычнасць Саўрасава.

Прадавец, па словах Марсэля, быў суб'ектам паважаным, але набываць шматмільённы алей у Стамбуле і не праверыць яму ныркі і лёгкія на рэнтгене было б непрафесіоналізмам. Канстанцінопаль некалі быў сусветнай сталіцай падробак. Менавіта тут яшчэ ў гады Хрыста навучыліся так падрабляць бірузу, што фэйк выяўляеца толькі пігментным аналізам з дапамогай электроннага мікраскопа памерам з Белы Дом. Каравае, Дзюпер'е вырашыў забыцца на старое і зварнуўся да мяне. Я быў вельмі ўсцешаны, бо мне падавалася, што французы ніколі не даруюць нефранцузам крытыку французскага мастацтва. А я неяк у прысутнасці *les femmes* даволі катэгарычна заявіў, што захапляцца Дэлакруа – тое самае, што захапляцца фільмам *Taxi-2*, пададзеным у выглядзе каляровых коміксуў. Дзюпер'е напышліва заявіў, што яго PhD быў прысвечаны Дэлакруа і што амерыканец, які спрабуе разважаць на тэму французскага мастацтва, падобны да менеджэра McDonald's, што сутаргавата вырашае, якія малюнкі варта паставіць на плакат *French weeks in McDonald's*. На tym і развіталіся. I тут раптам ліст, прапанова, на камісійныя ад якой можна было б набыць Дэлакруа немалых памераў.

Я выправіўся ў Стамбул. Палатно чакала мяне на віле “паважанага прадаўца”, морда і БМВ якога павінны былі мне сказаць усё, што трэба. Я хадзіў вакол гэтага Саўрасава і пакутаваў, як кот, які бачыць прыгожую цнатлівую котку, але сапсаваць не можа, бо пакладаны (ці тое слова? I mean castrated. Help me, Janka!) шмат год таму. І вось нейкая эмацыйная дыстурбія непакоіла, але зразумець, дзе закапаны слон, – немагчыма. Кампазіцыйна праца з’яўлялася літаральным паўторам знакамітага шэдэўра “Прасёлак” 1873 года, другога па вядомасці пасля ягоных “гракоў”: над раздзяўбаным, размяклым з-за дажджу суглінку ў роспачы і наўскасяк стаяць шэсць нягегльых дрэўцаў, неахайных і нібы п’яных. Навокал – ні души, ні следу цывілізацыі, ні кроплі чалавечнасці, няма нават Божай прысутнасці, галечка і пустэча.

Над арыгінальным “Прасёлкам” у Саўрасава светлае неба, бачна, што хутка развідненне. На палатне, якое было вынесена на мой экспертын суд, неба было шэрым без аніякага прасвету. Як быццам дождж збіраўся доўжыцца, пакуль таму беднаму “прасёлку” не прыйдзе поўны гамон. Сапраўды, вельмі сімвалічная карціна, і я магу ўявіць як трапна выглядала б яна ў прадстаўніцтве Бэнк оф Нью-Йорк у Маскве. Аднак штосьці шкрэбла, не давала спакою...

Пачаў вывучаць. Колькасць дрэваў, профіль пагорка, нават сляды ад вазоў – усё супадала літаральна, да рысачкі. Быллё на ўзбочыне, перададзенае некалькімі крананнямі пэндзля. Форма лужынаў. Пачуццё безвыходнасці, імя якому – Расея.

Толькі асвятленне іншае. Што не дзіўна, бо арыгінальны “Прасёлак” быў бадай што эцюдам, хутка напісаным у Падмаскоўі па слядах толькі што ўбачанага цуду сканчэння дажджу. Усё лагічна, але бянтэжыла тое, што палатно такіх памераў не было зафіксавана нідзе ў каталогах, не згадвалася ў ліставаннях, у пасмяротных вопісах. Хіба магло знікнуць нешта настолькі значнае? У той час, як сам “Прасёлак” – меншы па памерах і (буду сумленным) меней дасканалы па тэхніцы, вісіць у Трэцякоўцы, згаданы нават у расейскіх школьніх падручніках?

Копія? Магчыма. Саўрасаў пасля 1871-га, калі ўпершыню былі экспанаваныя “Гракі”, стаў надзвычай вядомым, крытыка яго называла “бацькам рускага пейзажу”. Натуральна, маглі знайсціся прагнія зрабіць копію і загнаць яе якому-небудзь купцу. Аднак не коціць. Бо “Прасёлак” не выстаўляўся 20 год, да 1893-га. “Прасёлак” не мог убачыць выпадковы глядач з мальбертам, бо Саўрасаў падараў яго сябру, які схаваў пейзаж і не паказваў публіцы.

Я пачаў экспертызы. Зрабіў спектральны аналіз. Узяў саскобы фарбы для праверкі ізатопамі: усё, як пазначана ў дакументах: 1884 год. Адзінае, што марфалагічны аналіз ультрамарынавага спектру выявляў яго супадзенне з заборамі, зробленымі на палотнах мастакоў з Разані. Але што Москва, што Разань – адна трасца! Не тая гэта дэталь, якая з’яўляецца істотным фактам, на падставе якога можна скасаваць папярэднюю дамову аб набыцці.

Запрасіў рускіх саўрасазнаўцаў. Ніякай буйной копіі “Прасёлка” з навальнічнымі аблокамі яны не ведаюць.

Аднак у 1884-м годзе Саўрасаў моцна піў і таму лёгка мог напісаць нешта ў спіртавым нақдаўне, хутка прадаць і забыцца, нават у ліставанні не ўзгадваць. Вы ж ведаеце, як гэта бывае, адзначылі яны. Рускія прапанавалі зрабіць уласную экспертызу, заказчык упёрся: гэтым дай дзесяць соцень, яны прызнаюць, што набыты на кірмашы ў Сакольніках партрэт Леніна зрабіў Леанарда да Вінчы.

Хадзіў я вакол Саўрасава, і было мне неспакойна. Урэшце – прызнаюся шчыра – асноўны орган успрымання для мастацтвазнаўцы, які зрабіў рэпутацыю на вызначэнні аўтэнтычнасці шэдэўраў жывапісу цэнаснай катэгорыі “люкс” – пятая точка. Можна зрабіць усе экспертызы і знайсці дакументы, якія аргументуюць патрэбную гіпотэзу. Можна з дакладнасцю ў 80 адсоткаў (большай тут не бывае) вызначыць індывідуальныя прыкметы мастака. Але ж калі пятая точка непакоіцца, лепей адмовіцца ад экспертызы і нават не шукаць лагічных на тое прычынаў. Інтуітыўна я адчуваў пастку. Аднак надта прыемна было атрымаць замову ад кліента, якога не здолеў задаволіць уласнымі сіламі сам Дзюпер’е. Занадта ж ліслівіла думка, што Марсэль пайшоў на замірэнне. Я паклаў перад сабой паперку, побач з ёй – certificate of authenticity, які чакаў майго аўтографа.

На паперцы напісаў:

- літаральнае падабенства пейзажу (раздзяўбаны шлях, пагорак, дрэвы)
- немагчымасць копіі (1873, 1884, 1893)
- падабенства тэхнікі

Уся мая існасць казала – “не!”. Аднак трывяда фактаў супакойвала: “так!”. “Давай, хутчэй пагаджайся!”. Нячысцік -спакушальнік нашэптваў: да траціны ўсіх мастацкіх твораў, што паспяхова набывающа на аўкцыёнах, – “фэйкі”. І фундаментальная роля запрошанага для іх ацэнкі эксперта палягае не ў тым, каб выкryваць несапраўднасць, не ў тым, каб разбурыць ілюзіі чалавека, якому няспрэпна хочацца набыць Кандзінскага ці вазу дынастыі Мінь, але ў тым, каб дапамагчы асэнсаваць набыццё, расквеціць перформанс уласным мастацтвазнаўчым аўтарытэтам, які скараецца, крануты фінансавай магутнасцю пакупніка. Калі пакупнік цвёрда вырашыў набыць мастацкі твор, гэта значыць, што ў яго перш за ўсё ўзнікла сімпатыя. І місія мастацтвазнаўцы – не парушыць яе. Паспрыяць шлюбу. Правесці да ложка. Пагасіць святло.

І я ляпнуў адбітак уласнай пячаткі. І падпісаўся, указаўшы рэгаліі. Блаславіў ды прапанаваў жаніху і нявесце абмяняцца пярсцёнкамі. І вось сёння зранку, калі я ўжо планаваў свой зваротны шлях, са скрыні агенцтва Марсэля пакупніку прыйшоў ліст. З садысцкай копіяй мне. Ліст быў падпісаны асабіста знаўцам Дэлакруа. Назва – “Greetings from Ronald McDonald”. Усяго некалькі словаў.

– Хвілінчуку, – Наста перапыніла мяне.

– Што? – я ўсхапіўся ад нечаканасці, збянтэжаны тым, што яна спыніла мяне ў самы фатальны момант майго расповеду.

– Сядзь! А ну сядзь! – напаўголасу загадала яна.

– Ну, што?

– Паглядзі на гэтага чалавека, –прапанавала яна, кіёнушы на турка, які, здаецца, толькі хвіліну назад тут з’явіўся, аднак ужо прагна смактаў кальян на лежаку зусім побач з намі.

Я паглядзеў: дзве рукі, дзве нагі, галава, барада. Нічога прыкметнага.

– Што з ім не так?

– А тое, што гэта той самы джэнтльмен, які прадаў нам каштаны.

– Ты ўпэўненая? Як гэта можа быць?

Яна паціснула плячыма. Зірнуў яшчэ раз. Выпешчаныя рукі, ільсняная скура, цяжкія вусны, тоўстыя, нібы зробленыя з пластыліну вушки. Падобны да Буды асалоды, які прыняў іслам. Трыццаць кіло лішняй вагі.

Выпраменявае пачуццё ўласнай бяспекі і спакою. Я паспрабаваў пажартваць:

– Паўторы фрагментаў рэальнасці – прыкмета таго, што “матрыца” перагружае сістэму з-за крытычнай памылкі, абумоўленай з’яўленнем побач агента Сміта?

Яна зноў паціснула плячыма. Нічога адметнага. Кароткая, нейтральная жэстура. Аднак на яе твары глыбы і слай

прыйшлі ў зрух і пачалі вар'яцкі павольны рух – ускраек вуснаў папоўз убок, як тапелец, якога цягне да гарызонту абыякавая і няўхільная плынь. Ператварэнне далікатнай прыгажосці ў мярцвяцкую агіду адбылося з хуткасцю кажана, ценъ ад якога яшчэ не паспеў цябе напужаць як след, а валасы ўжо ўздыбіліся ад хуткага дотыка крыла. Мне зрабілася страшна.

– За табой сочаць?

І зноў пацепванне плячыма. Без эмоций. Без страха. Са здрэнвеннем. І раптам:

– Не бойся нічога, Джон Вілаў. Ты са мной. І гэта не твая вайна.

– Яны што, хочуць забіць цябе?

Наста ўскінула руку, энергічна памахала афіцыянту. Той шчыра ўсміхнуўся і падняў руку ў адказ: як гэта файна – быць сярод сяброў увечары і нікуды не спяшацца!

Па тэлевізары, які побач з ім глядзела яшчэ некалькі суворых барадатых мужыкоў, паказвалі нешта неверагодна цікавае. Яны назіралі з выглядам саўдзельнікаў злачынства. Ён ніяк не мог падняцца. Плясне ў далоні, пачне ўставаць (апынулася, што ў стамбульскіх кавярнях уздым з лежака – складаны і працяглы працэс), а хтосьці побач пачне цокаць языком ды качаць галавой, і ён застанецца, прылеплены да экрана на яшчэ некалькі невыносных хвілін. Я разумеў, што калі за Настай сочаць (з

якой мэтай? Забіць? Збіць? Не дазволіць укрыцца ў Штатах? Ці падгледзець, дзе, у якім горадзе яна схаваецца?), трэба бегчы тэрмінова, каб наш шпег не паспеў прыпусціць за намі. Трэба проста пакінуць грошы, неапраўдана больш, чым можа каштаваць гарбата, і рваць! Аднак страх скаваў волю і замест актыўных дзеянняў я зачаравана глядзеў на афіцыянта, які зачаравана назіраў за тэлевізарам.

Урэшце ён знайшоўся: павярнуў экран у залу, да нас (мужчыны сінхронна перамясціліся, як вадкасць у архітэктурнай прыладзе, якая вымярае ўзровень ухілу паверхняў (I do not know the name of it in Belarusian, do you know, Janka). Таямніцай, на якую яны так загіпнатаўзавана вылупіліся, з'яўлялася пяць дзяўчын, якія то сыходзіліся ў карагодзе, то павольна на адным месцы танчылі перад камерай. Па еўрапейскіх мерках на маладзіцах было дастаткова адзення, каб перажыць суворы снежань ў Стамбуле, але па мерках гэтых мужчын адбывалася нешта адметнае.

– Новая іракская тэлевізія! Амерыканцы прывезлі ў Ірак свабоду! – патлумачыў афіцыянт з чырваненнем цнатлівага эратызму. – Раней па гэтых каналах толькі твары з-пад хіджаба можна было паказваць! А цяпер во як!

Позірк паспеў засяродзіцца на tym, як падкрэслена памайстэрску былі падведзеныя очы ў жанчын, з якім густам і стараннем была дагледжаная тая частка твару, якая звычайна бачная з-пад хіджабу: стагоддзямі тут

вучыліся спакушаць мужчын адно зрэнкамі, бровамі, ды што спакушаць, сам канцэпт спакусы быў пад забаронай. І вось раптам у дзяўчын у валадарстве апынулася цела – усё тое цела, якое раней не існавала, драпіравалася, каб нішто не нагадвала, не падказвала, якія сцёгны, якія грудзі і ці ёсць яны там. І гэты павольны рух у дзявоцкім карагодзе, рух зусім не эратычны, хутчэй адштурхоўваў няўпэўненасцю ў тым, што так – можна, што можна вадзіць карагод, ведаючы, што недзе на цябе лупяць вочы мужыкі.

Аднак мы ўжо разлічыліся, мы ўжо беглі прэч, а той барадаты шпег не варухнуўшыся назіраў за намі, маючы на твары ўсмешку ці то прыязнасці, ці то пагарды, не, не, відавочна пагарды – бяжыще, бяжыще, баязліўцы, усё роўна гэта не ваш горад, мы паўсюль, мы ведаем усе вашыя маршруты ды сцежкі, і паўсюль у нас пасткі, пад кожнай ялінкай, пад кожным кустом. І зноў мы сунуліся праз змроўчыя, неасветленыя калідоры тутэйшых вуліцаў, на якіх трапляліся пучкі святла, у якіх можна было заўважыць сюрэалістычныя сцэнкі, хуткія, як летуценне перад золкам: фрагмент нечай кухні, вынесены на вуліцу – клецістая цырата, на ёй – пакінутая талерка з пачатай заціркай з сачавіцы, і цішыня, і нікога, загадковая магія быцця, Марыя Селеста раптоўнага званка ці запрашэння...

Стара, якая цыруе на швейнай машынцы надзіманую гумавую не, не жанчыну – лодку. Высокая лава, на якой, як на троне, стаіць дапатопны радыёпрымач, а навокал – цэлая дэлегацыя заўзятараў, слухаюць футбольны матч, напружаныя, усхваляваныя... І пранізлівае жаданне

спыніцца, застацца, сесці побач, нават не так: хочацца адматаць жыщё назад і стаць самому такім, здольным да простага шчасця, да сядзення ў ўёплую снежаньскую ноч ля прымача з лепшымі сябрамі...

Але табе – наперад, за гэтай загадкавай вар’яткай з Беларусі, за якой гоніцца праз ноч таямнічы пераследнік, нябачны, аднак рэальны, такі рэальны, што адчуваеш скурай, каркам, той самай пятай точкай... І пачынаеш разумець, пазбаўляючыся ад прыкрай дзіцячай наўясці, што ўсё, што было ў нас дагэтуль – усе гэтыя раптоўныя скокі на трамвай ды з яго, збочванне ў завулкі, у якія ніколі ніводзін заходні турыст носа не пакажа – дык вось, што ўвесь наш “рамантычны праменад” быў для ейнай халоднай свядомасці ўцёкамі, цвярозым выбарам найбольш бяспечнага маршруту, на якім нас не заўважаць, не адсочаць, і што нават кавярня на могілках была абраная не па прынцыпе максімальнай экзатычнасці, як мне падалося спачатку, а дзеля таго, каб пазбавіцца ад выпадковых візіцёраў, скараціць колькасць падазраваных да мінімуму, які ўначы цягнецца піць каву на могілкі.

Мы запавольвалі свой бег, апынуўшыся на беразе: чорная няіснасць мора ды цэлы зіхоткі горад з карабельных агенъчыкаў ля гарызонта. І вось ужо Наста супакоілася настолькі, што запытала ў мяне, дык што там з майм Саўрасавым – запытала інтанацыяй, якая дэманстравала нязначнасць і нецікаласць усёй гэтай гісторыі, і мае праблемы сапраўды падаліся мне самому нязначнымі ды нецікаымі... А побач была хісткая адрына кавярні,

асветленая, як тая ўтульная батлейка з немаўляткам-Хрыстом ды вяшчунамі, якая штогод з'яўляеца ля нашага касцёла: ўплае, магічнае адценне, нібы наўмысна створанае на палітры для таго, каб адбівацца на постаянх, жывёлах ды яслях, якія ўсе разам сімвалізуюць галоўны щуд нашай цывілізацыі. Ля адрыны быў не менш біблейскі падстрэшак, крыты ці то шыферам, ці то саломай, пад ім – два крэслы, на якія мы відавочна павінны былі сесці, бо адна з нас дакладна была святой (тады я яшчэ гэтага не ведаў).

Шапацеў дождж. Грукатала мора. Жыццё было щудам.

– Чым усё скончылася з Саўрасавым? – запытаўся я, нібы намагаючыся ўспомніць: а сапраўды, чым? – Ліст. Сёння раніцой атрымаў ліст. Ад Дзюпер’е. Дагэтуль я признаў аўтэнтычнасць “Прасёлка-2”, які з-за дажджу і патаемных прадчуванняў пакупніка вырашана было назваць “Безвыходнасць”. А як яшчэ вызначыць пачуцці таго, хто вымушаны жыць і займацца бізнесам у Московії?

Дык вось. У лісце была фотка гэтай працы на сценцы музея, побач з шыльдачкай, на якой даволі разборліва было пазначана: “Іван Анісімавіч Зайчыкаў. “Дождит”. 1884 год”. І даведка Дзяржаўнага музея Рязані аб продажы палатна Івана Анісімавіча Зайчыкаў “Дождит” пакупніку са складаным турэцкім прозвішчам. І далей – перакладзены на кудлатую ангельскую мову бліскучы жыццёвы шлях Івана Анісімавіча Зайчыкаў, які “was born and went a long creative path in beloved Riazan”. “Крыэйціў пафф” (творчаскі шлях, між іншым) Івана Анісімавіча ў

геаграфічным плане больш нагадваў кропку, чым адрезак ці прамую. “Шлях” пачаўся ў Разанскай школе малявання, а скончыўся на Серафімаўскіх могілках Разані, дзе Івану Анісімавічу паставілі надмагілле ў выглядзе трох пэндзляў, якія растуць з крыніцы натхнення (сімвал “improbable talent” Івана Анісімавіча). Надмагілле спраектаваў вядомы разанскі архітэктар, блізкі сябра Зайчыкаў, Аркадзій Дартуар-Сібірскі. Ад усяго гэтага патыхала такой непрагляднай безгустоўнасцю, што мне стала цяжка дыхаць. Я нават не з першага разу здолеў прачытаць выдатную гісторыю палатна “Дождит”, якое Іван Зайчыкаў напісаў у цэнтры Разані, побач з рынкам, якога не бачна з-за пагорка. Пра тое, які моцны зарад любові (“blast of love”) да ўласнага краю, Разанчшыны, закладзены ў гэты твор. Пра тое, што выплачаная пакупніком са складаным турэцкім іменем сума ў сем тысячі даляраў – нішто ў параўнанні з шэдэўрам, якім ганарыцца край. І што ўсе гэтыя гроши пойдуць на аднаўленне музея і арганізацыю побач з ім фантана, які будзе абсталяваны святламузыкай. Як ні дзіўна, першая думка была не пра тое, колькі можна зарабіць на касе ў McDonald’s, а пра тое, якая гэта неймаверная краіна – Расея, у якой два творцы, аддзеленыя адлегласцю, роўнай сярэдняй па памерах ёўрапейскай краіне, могуць стварыць два літаральна аднолькавыя пейзажы, з пагоркам, шасцю дрэвамі ды знішчаным, бедным шляхам. Пра тое, што такі “Прасёлак” у любым іншым месцы быў бы адзіным на ўсю краіну, да яго з’язджаліся б цікаўныя, каб паназіраць, якія формы можа набываць абыякавасць ды неруплівасць, а тут людзі

бачаць “прыгажосць” ды “blast of love”. Але ж так, адразу пасля гэтага я падумаў, колькі можна зарабіць на касе ў McDonald’s.

Агенты Бэнк оф Нью-Йорк хуценька так інфармавалі ўвесь маствацкі свет аб tym боўдзіле з доктарскім дыпломам, які не можа адрозніць генія пейзажнага жывапісу Саўрасава ад Івана Анісімавіча Зайчыкава.

– Слухай, я баюся парушыць крыштальны свет тваіх ілюзіяў, згодна з якімі ёсць Амерыка і ёсць уся астатняя Зямля, адзіная ў сваім адрозненні ад ЗША... Аднак што на тваю думку Саўрасаў мог рабіць у Стамбуле? Цябе гэта не здзівіла? Не вымусіла задумацца? Бо, ведаеш, ад Турэччыны занадта ж далёка да Расеі!

– О, тут ніякага алагізму няма! Справа ў tym, што рускія эмігранты першай хвалі валакліся ў выгнанне праз Стамбул. Чырвоная армія не адразу захапіла Крым, ён нейкі час захоўваў незалежнасць. І яны спачатку чухалі ў Крым, марылі там зачатіца на час, пакуль Саветы не падохнуць, а яны ж надта жывучымі апынуліся. Ну і, карацей, пасела з таго боку мора ўся гэтая эміграцыя на параходы ды паплыла сюды. Гэта былі заможныя людзі, якія валодалі асноўнымі каштоўнасцямі Расіі. Так тут, у Стамбуле, апынуліся скарбы, якіх не знайсці нават у музеі Смісоніан, у якім ёсць усё.

– Вешаеш, Джонічак! Так табе і трэба! – выслушаўши мяне, сказала яна.

– У сэнсе?

– Атрымаў ты па заслугах, вось што. Бо ніякі ты не маствацтвазнаўца. Ты – марадзёр. Горшы за тых, хто на вайсковых захаваннях па-чорнаму капае, каб раскалу паўшы магілу жаўнера, знайсці рэліктавую бляшанку арміі Вермахта, за якую на e-bay можна пару соцень выбавіць.

– Ну ты параўнала!

– А што, да цябе не даходзіць? Не ўцяміш, дзе мы зараз? – яна падхапілася і раззлавана ўперлася ў мяне позіркам. – Джон, вось калі там, дагэтуль, было поўнае пакут жыщё, а пасля Стамбулу – суцэльнае шчасце, дык атрымліваецца, што месца, дзе мы зараз – гэта чысцец! Чакаем, пакутуем, а потым – па размеркаванні, згодна з колькасцю кармічных грахоў ды элементарнага шанцавання!

Я не мог усвядоміць яе алегорыяў, але Наста мне хутка нагадала пра паралелі:

– Джон, яны ехалі з Pacei, патопленай у крыіві, з Pacei, у якой маглі проста праходзячы побач, сп'яну – схапіць, звесці на ўзбочыну і стрэльнуць у патыліцу. Проста так, каб вывернуць кішэні! Джон, і я – я еду, еду, адтуль, дзе... – яна задыхнулася і працягнула. – Еду, як і яны, пакінуўшы цэлае жыщё, з былымі марамі, планамі, з сябрамі, з... Разумееш? И калі б мне тут не хапала на квіток, я б прадала ўсё, што маю, заплечнік гэты... Таму што ў многіх сэнсах – гэта апошняя вандроўка. Адтуль не вяртаюцца! Ведаеш, што ў нас робяць з тымі, хто атрымаў прытулак у ЗША, а

потым прываблены аптымістынымі навінамі вярнуўся на радзіму? Ведаеш? Ты? А, можа, ты хочаш мой заплечнік? Танны, ну? Хочаш айфон? Ну?

Яе вусны дрыжэлі, яна амаль плакала – гэтая неймаверна моцная дзяўчына, і я спачатку спужаўся, бо яе нянявісць падалася мне разбуральнай, яна лёгка магла пляснуць мне па шчацэ, аднак няма нічога больш далікатнага за пакрыўджаную моц, і я прытуліўся і агарнуў яе рукой, агарнуў ды прыціснуў да сябе, бедная, бедная... мая...

Ішоў дождж, мітусіліся чайкі, якія не вedaюць сну і спакою, шыпей блізкі прыбой, цыклічны, як дыханне волата. Чутно было, як на ўздыху мора забірае з сабой жмені шапатлівага аточку, а з кожным выдыхам дасылае да берага шумлівае абуурэнне тым, як шмат караблёў абсела ваду. Усё непаўторна, але ўсё – дакладна так, як было 80 год таму, калі з таго боку Чорнага мора йшлі груженыя лёсамі параходы. І неяк асабліва востра адчулася, што такія рэчы, як роспач, зло, гвалт не змяніліся за апошнія дзве тысячы гадоў ні на грам.

– Ведаеш, чаму яны там так згурбіліся? – я кіўнуў на караблі, вырашыўшы расказаць бадай што пра адзіную тутэйшую выбітнасць, пра якую ведаў з guidebook. – Яны чакаюць чаргі на праход праз Басфор. Бачыш, нават у вадаплаўных свой чысцец. Усіх адразу на той бок не бяруць...

Да нас падышоў хлопец з вялікім бляшаным жбанам за спінай, падобным да гіпертрафіраванага рускага самавара,

які ўтварыў дзіўны гібрыд з жывым чалавекам. Гэта быў прадавец салепу – цягучай белай вадкасці з прысмакам карыцы. Чамусьці ў снежні ў Стамбуле яны з'яўляліся толькі па начах. Я палез у кішэню за дробяззю – салеп так удала пасуе да паху дажджу! Аднак Наста балюча тыкнула мне ў бок.

- Нават не думай!
- Што? Што здарылася?
- Ты не пазнаў яго?
- Да не...
- Гэта той, з кавярні... Які нам яшчэ каштаны прадаваў!

Яна пацямнела вачыма. Кажан страху, які быў імгненна крануў яе твар у мінулы раз, цяпер уgruntаваўся тут нібы назаўсёды. Вусны паторгваліся ў ціках. Рысы як быццам бы агрубелі, страцілі фрагільнасць ды напаўпразрыстую феміннасць. З-пад ілба цяпер глядзелі як быццам бы дзве палонкі з чорнай, мёртвай вадой...

Я павярнуўся да хлопца, які так яе напужаў. Худы, у бацькавай кашулі, якая вісела на ім, як рыззё на саўрасавых бурлаках, стомлены, але высакародны. Высокі лоб, вытанчаны прамы нос... Я нічога не сказаў Насце. Аднак гэты падлетак быў зусім не падобны да мужчыны ў кавярні. У іх не было ніводнага намёку на падабенства... Ни ва ўзросце, ні ў постаці, ні ў рысах твару, ні нават у такіх рэчах, якія немагчыма задрапіраваць ці пераняць, напрыклад – пранізлівасці позірка...

Насту тымчасам трэсла, але яна сціснулася і спрабавала, здаецца, пераадолець страх. Мне зноў стала нясцерпна балюча за гэтую дзяўчыну, якая прайшла праз такія выпрабаванні, пра якія я ў сваёй Амерыцы нават у кіно не глядзеў. Прайшла, але, здаецца, не зусім вярнулася...

– Наста, прабач, – абярэжна крануў я яе. – Ты ў парадку?

– Я ў поўным парадку... Аднак не набывай нічога... У гэтага... Яшчэ глядзі, каб каштаны ягоныя нам бокам не выйшлі!

Яна з нейкай моўнай цяжкасцю, канцэнтруючыся на кожным слове (яе мова раптам значна пагорышлася), рассказала мне гісторыю пра нейкія маленъкія скрыначкі, шэрыя, квадратненькія, а ў іх –генератары выпраменяньвання, і гэтыя скрыначкі спецслужбы мантуюць у кватэрах, дзе жывуць не згодныя, але вядомыя людзі, людзі, якіх нельга праста арыштаваць ці забіць... І што гэтыя людзі хутка захворваюць на рак ды паміраюць – таму, што ў скрыначках –смерць. І што яны дзеля гэтага прыходзяць у дом, калі нікога няма, а таму трэба заўсёды пільнаваць, ці быў хто, пакуль цябе не было, быць пільным, заўседы быць пільным. І што яе сябра знайшоў такую скрыначку ў ейнай кватэры, але, здаецца, гэта быў праста штэкер ад тэлефона, яна яго знішчыла, і маці на яе вельмі лаялася, бо тэлефон не працаваў... І што потым прыйшоў чалавек, нібы з адміністрацыі яе кандамініума, усё адрамантаваў, а ёй зноў пачала балець галава, а чалавек той быў вельмі пазнавальны, ты не зразумееш, тут

трэба хаця б раз апынуцца на допыще, каб адразу на ўёсё жыщё атрымаць магчымасць пазнаваць... Яна не ведае, што гэта за выпраменяньванне, але, можа, і не выпраменяньванне, а гук звышвысокага, не чутнога вуху спектра, ці атрута, бо не можа быць, каб столькі выдатных людзей пайшлі з жыщя па супадзенні, праз гіпертанію ды проблемы з сэрцам, а гэты працягвае свае лыжныя забегі. Iх атруцілі, відавочна, атруцілі...

– Наста! – спыніў я яе. – Наста... Прабач, але ты гучыш, як трохі, ведаеш...

– Як вар'ят?

– Як хворы чалавек, Наста... Гэта называецца фобіяй пераследу. Ты глядзела фільм “Гульні разуму” з Кевінам Спейсі?

– І што... Гэты... З салепам... Не падобны да мужчыны ў кавярні?

– Не, Наста, зусім не падобны... Той старэйши...

– Які ж ты наіўны, Джоні! Яны ж могуць пераапранацца!

– Наста, паслухай мяне... Гэта іншы чалавек. Зусім іншы, разумееш?

Яна пагадзілася, але, здаецца, наш біблейскі прытулак з відам на мора быў ужо скампраметаваны, бо яна цягнула мяне пад дождж, далей, туды, дзе “спакайней”... I я спыніў яе на хвіліну і сказаў вельмі пранікнёна:

– Наста, ад таго, ад чаго ты зараз бяжыш, збегчы немагчыма. Ты разумееш?

– Так.

– Бо бяжыш ты ад самой сябе.

– Так.

– І чаму ты наогул вырашыла, што яны будуць цябе шукаць тут? Ты ўжо выйшла з бойкі, ты ўжо не вораг!

– Ты дрэнна разумееш момант, Джон. Я вязу з сабой Беларусь. Тут, у сэрцы... У грудзях... І гэтая Беларусь, якую я вывожу, яна нават больш важная за мяне. Я прыеду ў Штаты, і мая Беларусь апынецца на свабоднай глебе. Я буду песціць яе, гадаваць... Урэшце з'яўіцца сям'я, малы... Муж, які будзе беларускамоўным – гэта так проста – знайсці беларуса ў Штатах, бо цяпер, пасля гэтых падзеяў, эміграцыя ведаеш якая... Недзе пісалі, што едуць менавіта нацыянальна ўзрушенныя, едуць адраджэнцы, якіх пазбавілі апошній надзеі на прыстойнасць... Муж будзе беларус. Бо чалавек, які не разумее па-беларуску, мяне не можа цікавіць, sorry John, no offence, but I have to care about things that are holy, – яна сформулявала гэта так, што я нават і не падумаў, што на гэта можна пакрыўдзіцца. Да таго ж, кожны раз, калі яна прамаўляла слова “мова”, а яна не перакладала яго на ангельскую, дык вось, калі гэтае слова гучала, на мяне патыхала нейкай таямніцай, асакральненай спадчынай... Як быццам у яе заплечніку – скрыжалі запавету, і яе місія – іх захаваць для нашчадкаў. І хто я такі, Джон Вілаў, у параўнанні з яе “мовай”? – I вось,

гэтая, мая, беларушчына захаваецца. А іх Беларусь праз нейкі час згіне, як засохлае дрэва... Бо, вядома, што дрэва без каранёў расці не можа, гэта біялогія, а мова – гэта карані, гэта сувязь з продкамі, з гісторыяй. Беларусы гэтага пазбаўленыя, а таму пазбаўленыя і радзімы. Радзіма для мяне – тое месца, дзе я могу размаўляць па-беларуску, разумееш, Джон Вілаў? Я ўжо, мабыць, не пабачу абуджэння бацькаўшчыны. Але мае дзеткі ці іх дзеткі – вернуцца туды. Будуць размаўляць на сваёй мове. На сваёй зямельцы. Калі б я гадавала іх у Беларусі, нічога вартага не атрымалася. Яны б пайшлі ў садок, а там – ён, там – дзяржава, там – смерць...

Яе прамова ўзрушыла мяне, аднак я не бачыў, як яна стасуецца з яе страхам. І мне здавалася, што любы здаровы чалавек заўважыў бы, што ёй няма чаго баяцца. З курсу псіхалогіі я памятаў, што для збянтэжанага розуму логіка – не падмурак для супакаення, што ніякія аргументы не спрацуяць, калі цела, мозг, псіхіка працягваюць баяцца. Паспрабаваў яшчэ адзін тэзіс:

– І ты думаеш, яны там гэта разумеюць? І будуць паляваць на цябе, каб забіць тую будучую Беларусь? Нейкі “Тэрмінатар” атрымоўваецца! Ты ў ролі Сары Конар, маці збавіцеля. А я ў ролі Джона Конара, яе абаронцы! І бацькі збавіцеля...

Спроба ацверажальных кпінаў не спрацавала:

– Не зубаскаль, дурань! Нічога яны не разумеюць. І, вядома, яны лічаць, што тая грымотная, сцюдзённая

дзяржава, пабудаваная на падмурку агрэставых карпусоў, цёплага ды халоднага, будзе існаваць вечна. Яны ізалююць, стэрэлізуюць, нейтралізуюць мяне з меркаванняў бацькоўскай клапатлівасці. Нельга ж быдлу сыходзіць з дома ды гойсаць па лясах. Яно ж належыць гаспадару, і менавіта гаспадару трэба вырашаць лёс! Я бачу ты не разумееш логікі, дык расскажу табе пра сваю котку. Была ў мяне котка, старая, мы з маці вельмі ж яе любілі... Бо, здаецца, яна была маёй аднагодкай і нават неяк удзельнічала ў маім выхаванні. Так-так, я менавіта таму такая дзікая! Дык вось, адным залацістым жніўнем кошке прыйшоў час сыходзіць, з яе дыягназам можна было пражыць тыдзень ці два. Яна яшчэ магла рухацца, але ўжо зусім нічога не ела ды ўсё намагалася збегчы з дому паміраць. Бо ў кашачых ты ведаеш... Яны знаходзяць месца, яны ж мудрэйшыя за людзей... Знаходзяць месца... І застаюцца там... Назаўсёды. Дык, ведаеш, як маці прыехала ад доктара, я адразу ж пачала будаваць ёй хацінку. І добра ж атрымоўвалася! Думала насыпаць корму, адvezці ў лес, каб яна пажыла, развіталася са светам, а там, можа, знайдзе зёлак ды ачуняе... Кошкі ж... І вось, калі хацінка была гатовая, я прыйшла дадому па яе і заўважыла, што Крысціны няма... Я яе шукала да самага вечара, пакуль маці не прыйшла з працы. Маці мне ўсё растлумачыла. Яна зраніцы завезла Крысціну да доктара, дзе той пагаліў ёй лапу і ўкалоў у вену атруту.

“Ён усыпіў Крысціну”, –сказала ёй маці. “Усыпіў” – гэта такое слова, каб пазбегнуць дзеяслова “забіў”. (She told that

they use word like “asleepening” or “getting to sleep” instead of “mercy killing” which is used in English – I do not know, how to translate it, but make it **hurt**, Janka!). I Наста запытала ў маці: “Навошта ты гэта зрабіла? Я ж яе так любіла!”. І маці адказала: “Менавіта з-за таго і забіла! Бо любіла!” І Наста зразумела, што ў іх вельмі рознае адчуванне клопату. Што ў маці – таксама, як і ў той дзяржавы, якую маці лічыла ідэальныай і якую ўласнай прыхільнасцю да гэтай дзяржавы невыносна і няспынна стварала вакол сябе, “клапаціцца” азначае быць адказным нават за смерць, якая павінна быць гарантаванай і абавязковай. Ты бярэш істоту, ты яе песьціш, ты даеш ёй корм, але ты павінен забяспечыць ёй упакаваную, клапатлівую, непазбежную смерць, калі гэтая жывёла пакутуе і ты ўласнымі сіламі (даволі абмежаванымі, бо што ёсць свет чалавека ў параўнанні са светам коткі) не можаш ёй дапамагчы, ты павінен яе забіць, каб забяспечыць тым самым гарантаванае ды гігіенічнае пазбаўленне ад уласнасці. Стайлінне да хворага жывога на маёй радзіме, – патлумачыла яна, – як да металічнага хламу, у які ператварылася тваё колішняе аўто. Ты павінен utilize it.

I Насту таксама трэба utilize. Ці адвесці да дактароў, каб зрабіць аперацию па выдаленні злякаснай і метастазуючай радзімы, якую яна носіць у сабе.

– Бачыш, нават у выраі мяне не пакідае Беларусь, – горка ўсміхнулася яна...

– Але мы вырашылі, што гэта не вырай... Гэта чысцец. Тут

трэба пакутаваць ад ачышчальнага агню. А вырай будзе пазней. Але я на тваім месцы спыніў бы гэты лямант на тэму перахода з адной якасці ў другую, з зямной юдолі ў нябесную купель, бо, Наста, усё нашае жыццё гэта кшталту прахода караблёў праз Басфор. Спачатку нам здаецца, што дзяцінства – пакуты, а дарослае жыццё – кайф. Потым, у сталым узросце, разумееш, што якраз наадварот: у дзяцінстве было файна, дзяцінства – той страchanы рай, які мы так спяшаліся пакінуць... Здаецца, тваё стаўленне да радзімы – як да таго страchanага дзяцінства...

– І трэба проста пазбавіцца ад цацак? Хер ім, а не застрашаная Наста! – Яна выслізнула з-пад майго парасону.

– Я не могу ўсё жыццё насіць з сабой свае страхі, як мех са смеццем, вынесены з кватэры, якую пакінула год таму.

– Куды? – толькі і паспей запытацца я. Яна бегла да хлопца з салепам. Хутка вярнулася з папяровым кубачкам у руцэ: кроплі стамбульскага дажджу расквецілі паверхню вадкасці празрыстымі плямамі. Як быццам над салепам плакаў Бог.

– Мяне дакладна не атруцяць?

Я ўсміхнуўся:

– Самае дрэннае, што цябе чакае – гэта лёгкая дыарэя, справакаваная мясцовымі легкадумнымі адносінамі з гігіенай.

Яна сербанула і працягнула мне.

– Падзялі са мной чару цыкуты, Ксантыпа!

Я зрабіў дэмантратыўна доўгі глыточ, з гатоўнасцю падзяляючы з ёй патэнцыйна магчымую смерць (яна ўсё яшчэ баялася!). Мы зрабіліся яшчэ трохі бліжэйшымі. Бліжэйшымі на два глыткі ўмоўнай цыкуты.

Забалбаталі пра ўсялякую трасцу, прыгадалі абавязковую ў такіх выпадках хуткасць, з якой злучаючца душы. Нашая незлучонасць і незнёманасць некалькі гадзін таму цяпер падавалася такой жа бяглуздзіцай, як уяўленні старажытных людзей, што Зямля нібыта стаіць на трох кітах. І вось, калі ўжо дапівалі салеп, яе прасякнула раптоўная шчырасць:

– Кожную ноч, як прыехала сюды, прачынаюся ў цемры... – мне спачатку падалося, што яна зноў цытуе Набокава, але нават проста па інтанацыі зразумеў: кажа пра сваё, інтымнае. – Прачынаюся а чацвёртай, і нібыта сядзіць хтосьці на майм ложку. Наўзбоч, ля ног. Маўклівая, згорбленая постаць, спінай да мяне. Я хачу запытацца: “Хто?! Як сюды патрапіў?! Праз замкнёныя дзвёры?!” Але не магу. І вось ляжу, і раптам становіцца зразумела, зразумела менавіта з яго маўклівасці, што трэба збіраць рэчы. Што гэта – за мной. Ну а потым я прачынаюся, і на вуліцы – дзень і даждж. Як думаеш, што гэта значыць?

– Не ведаю, – бестурботна сказаў я. – А ты даўно тут?

– Даўно... Чакала пацвярджэння з амбасады... Паспела ўжо прымерыць эмігранцкі баўл... Асноўнае пачуццё, акрамя, канечнэ, адзіноты, бо ні з кім з радзімы не зкантактавацца

– скампраметуеш, і сябе, і іх, дык вось, асноўнае пачуццё – нейкая неверагодная безабароннасць...

Мы зноў выходзілі з трамвая. Я не ведаю, як яна пераносіла нас у гэтыя трамваі, як яна вымушала рэальнасць рабіцца чымсьці другасным у парабанні з яе воляй, яе планамі. Вось яна вырашала схававацца ў яку-небудзь непрыкметную вулачку ў самым цэнтры, каб хуткім дотыкам далоні зняць былінку з маіх валасоў і не рабіць гэта на праспекце, дзе шмат людзей, дзе ўсмешлівыя *locals* паглядзяць так, што нам абодвум стане няёмка, – і вулачка адразу ж апыналася побач, і яна цягнула мяне туды.

– Ты казала пра безабароннасць, – нагадваў я, і мне хацелася яе абараніць, зрабіцца супермэнам побач з ёй, яна ляціць заўтра зранку, я – увечары, але ў нас яшчэ ёсць аскепак ночы, ёсць троху часу на тое, каб аблукыць яе майм клопатам, падмацаваць артэфактам, надзець на руку бранзалет, як Рыплі на Рэбеку ў фільме “Aliens” – каб я ведаў, дзе яна, калі ёй патрэбная падтрымка...

– Безабароннасць – гэта калі ты не ведаеш, куды трэба тэлефанаваць, каб выклікаць “хуткую”, калі зрабілася млюсна. Куды бегчы, калі на цябе напалі. Да каго падыйсці, калі трэба пра штосьці спытацца. На радзіме, у горадзе, дзе ты нарадзіўся і гадаваўся, такіх пытанняў проста не ўзнікае, адказы відавочныя, а тут самае простае ператвараецца ў невырашальную проблему. І маці не дапаможа. Адчуваеш сябе аголеным у канцлагеры. Нават

калі краіна – самая прыязная, кшталту Турцыі...

Мы падышлі да Галацкага маста. Ёсць такія месцы, кшталту Апіевай дарогі, у назвах якіх адчуваецца востры прысмак стагоддзяў, дзіўнае пазнаванне падзеі музейнай даўніны ў назвах вуліц – як тая шыльда пра Скарыну, што вісіць на рагу ля Вакечу ў Вільні, ці “іпадром”, ад якога ў колішнім Канстанцінопалі застаўся толькі слуп ды шыльдачка. Нашыя продкі будуць вучыць гарадскую гісторыю, якая з’яўляецца гісторыяй ужо для нас – па шыльдачках... Аднак – як на іпадроме, дзе нават самае вострае вуха не пачуе водгукай таго ляманту, які разносіў вецер дзве тысячы год таму, так і на Галацкім мосце ўся гісторыя, уся гістарычнасць, закансерваваная хіба што ў назве. Стаяць шэрагі начных вудзільшчыкаў, побач з якімі дрэмлюць вёдры, а ў вёдрах лупяцца адна на адну зачарараваныя рыбіны, якім ужо не пашанцевала. Рыбіны, у якіх ужо больш падабенства са смачнай вячэрай, чым з жывой істотай. А ўнізе, на другім ярусе (мост з-за свайго ўзросту раздваіўся, стаў двухпавярховым), турысты калупаюць відэльцамі экспанаты, якія б упрыгожылі любы музей мора. Менавіта туды я яе і павёў – упершыню за вечар перахапіўши ініцыятыву, запрасіўши Насту далучыцца да гастронамічнага вывучэння глыбіні ў. Яна скaryлася з крывой усмешачкай, ну вядзі, Джоні, а я пагляджу, як ты, турысціна нявопытная, неабстраляная, разбіраешся ў гастронамії. Хутка высветлілася, што ў нас істотныя разыходжанні ў разуменні слова “добрая рэстарацыя”: для мяне прынцыповым быў выгляд,

разнастайнасць страваў у меню, для яе – нейкая дзіўная “вартасць”, якую яна разумела як суаднесенасць “кошту” і “якасці”. І першае месца, дзе на ўваходзе нас сустракаў карсар, чымсьці падобны да Джоні Дэпа, яна адразу ж абвесціла “нявартым”, тое ж самае, але з затрымкай на азнаямленне з коштамі ў меню, адбылося з другой і трэцяй рэстарацыямі, нават пасля майго запэўнення, што dinner is on me. Урэшце на адной з шыльдаў я заўважыў назву на кірыліцы. Напэўна, ёй будзе прыемна павячэраць у рэстарацыі з кірылічнай назвой, ад якой, мабыць, патыхае радзімай, домам, – разважаў я. Рэстарацыя называлася “Золотой Бабушка”, і яна спачатку думала раззлаваща на мяне за тое, што зноў праасацыяваў яе дом, яе гэтую Беларусь, з Расеяй і расейскай мовай, але хутка сама прыйшла да высновы, што “Золотой Бабушка” – гэта не па-руску. А калі нават па-руску, то з такім наборам памылак, што прыстойнаму беларусу вячэра тут павінна прыносіць асалоду сімвалічнай знявагай вялікай рускай культуры.

Даволі хутка прынеслі лобстэра, які апынуўся звычайнýм рагчым ракам, але даволі вялікіх памераў. Афіцыянт пры гэтым меў такі лагодны выгляд, што я проста не мог пакрыўдзіцца на ежу.

– Вы адкуль? – спытаў ён у мяне.

– Я з Бостану, –адказаў я.

– У мяне сястра ў Бостане! – падхапіў ён. – Вельмі прыгожы горад!

Мне зрабілася прыемна.

- А вы адкуль? – спытаў ён у Насты.
- Я з Кракозії, –коратка адказала яна.
- О, якое супадзенне! Мая дачка вучыцца там! – расквітнеў ён.
- Як прыемна, –адказала яна з’едліва. – Звычайна людзі ў нас далей за тэрмінал у аэрапорце не заяздаюць.
- Навошта ты так? – паўшчуваў я яе.
- Нармуль, мы абодва атрымалі асалоду. Ён – з-за таго, што падмануў мяне, я – з-за таго, што не дала сябе падмануць. Ты лепш растлумач мне, Джон Вілаў, якой трасцай цябе занесла ў рускую культуру і рускі жывапіс. Мог бы заняцца чымсьці прыстойным, напрыклад, –французамі дзесятнаццатага стагоддзя, як твой сябра Дзюпер’е!
- Фашыстка! – бадзёра адгункнуўся я.
- Ад рускага шавініста чую! “Шагал – вялікі рускі мастак”!
- Ну з Расеяй у мяне сапраўды ёсць пэўная эмацыйная сувязь. Справа ў тым, што я амерыканец толькі ў другім калене. Мой дзед быў эмігрантам.
- Адкуль? З Pacei?
- Так, з Pacei. Так, але не зусім так. Ён сам заўсёды казаў, што ён родам з Польшчы, а бабуля, якая пажыла больш за яго, нават вывучылася балбатаць па-ангельску, сцвярджала, што яны з Pacei. Карацей, я заўсёды лічыў,

што Расея гэта такая маленькая, утульная частка Польшчы (бабця вельмі цёпла казала пра Расею, усё ўзгадвала нейкую Выру, сугучную твайму “выраю”). My school не надта намагалася растлумачыць мне, што я памыляюся, бо быў USSR, які на ўсіх наших мапах пазначаўся адным колерам. Ва ўніверсітэце, дзе я нават нейкую гісторыю рэгіёна хапануў, было ўжо позна. Mae ўяўленні аб свеце з большага ўжо склаліся ды былі на звышсэнсоўным узроўні нязменнымі.

– І ты не вельмі цікавіўся.

– Не вельмі. Гэта было не надта істотным. Для мяне перамога нашай team у футбол была значна больш істотнай, чым уся гэтая штука з утварэннем і знікненнем USSR.

– І чаму ж гісторыя мастацтва?

– Там, у гэтай Pacei-Польшчы, у дзеда застаўся маёнтак. Я разумею, ён там быў не апошнім чалавекам... А яго дзед ці прадзед ці праppardзед нават яшчэ больш за яго не апошнім. Сябраваў з нейкім local oligarch, які ўзнагародзіў яго ў 17-м стагоддзі... Гэтым маёнткам... Італьянскі архітэктар праектаваў... Драўляныя калоны, два паверхі, элементы барока. Старадауні маёнтак, які належав спаконвек нашаму роду, які быў... Як жа ён гэтае слова... Ён нават бацьку майго вучыў прыметніку... Ён неяк мне казаў, аднак я забыўся.

- Успамінай, Джон! Якім быў ваш род?
- Не помню. Надта ж яно не па-ангельску гучала!
- Bagaty?
- No!
- Visakarodni?
- No!
- Aristokratichny?
- No!
- Zamozhni?
- Вось! Дакладна! “Заможны”! Род быў заможны ды з каранямі... Нават нейкая паперка была, з чымсьці кшталту геаграфічнага абазначэння рэк ды вытокаў, аднак на кожным вытоку – нейкае прозвішча...
- Радавод? Гэта быў радавод?
- Мабыць... Як бабця з жыцця пайшла, маці ў труну ёй паклала. Маёй маці ўся гэтая гісторыя не надта падабалася, яна хацела, каб я сябе адчуваў сапраўдным амерыканцам, без усёй гэтай эмігранцкай лухты, як яна гэта называла... А дзед... Ён надта быў стары, калі я нарадзіўся. Мы амаль з ім не размаўлялі... Амаль што... Але я памятаю, як ён плакаў над карцінай мастака рускага... Як яго звалі? Такое рускае прозвішча... Як у паэта... Жукоўскі! Успомніў! Жукоўскі!

- Зараз як трэсну табе! Станіслаў Юльян Жукоўскі быў рускім мастаком?
- А што? Ну так... Прозвішча... Але не... Я памятаю, дзед казаў, што не рускім, а польскім... Аднак дзед усё польскім называў. Яны заўсёды з бабкай сварыліся. Тая кажа, што бліны з бульбы – руская страва, а ён кажа – польская...
- Дурань ты бязродны, дранікі табе руская страва? Ці польская? Вось зараз дакладна трэсну!
- Да ты што такое?
- Да ты тое, што дранікі – традыцыйная беларуская страва! Запомні, ты! “Заможны” – беларускае слова! Беларускае, разумееш? Боўдзіла! А Жукоўскі быў сын шляхціча, пазбаўленага маёмысных праў за ўдзел у паўстанні Каліноўскага, шмат беларускіх маёнткаў пісаў... Пераважна ў віцебскім павеце...
- Да ты вось... Дзед мне паказваў адзін з ягоных інтэр'ераў – ён, дарэчы, мяне і ўразіў, прымусіў цікавіцца жывапісам... Адзіная карціна, з якой усё пачалося, якая мяне і выхавала ўрэшце ў мастацтвазнаўцу... Я надта ж малы тады быў... И вось дзед паказваў карціну, даволі знакамітую, я яе потым у Гугле знайшоў... Там бачная частка заможнага дому, у зялёных колерах. Канапа... Алейны пейзаж на сценцы – выява далёкіх гор, якія хутчэй падказваюць рамантычныя вершаванкі пра прыгажосць Каўказу, чым асацыяюцца з сапраўднымі гарамі... Мармуровая выява жанчыны... Частка стала. А побач, у самым цэнтры, –расчыненае

вакно. І адтуль – від на поплавы ды далёкі лес. І гэты від... Ён такі прыгожы, што... Ён як быццам вырай той, пра які ты кажаш... Я потым, калі мне было цяжка ці самотна – гадзінамі лупіўся на той пейзаж... Дык вось... Дзед мой... Ён таму плакаў, што гэта наш дом быў... У Жукоўскага на карціне. Яны адзін аднога асабіста ведалі... Бацькаў дзед запрашаў да нас... Да іх... Пагасцяваць...

- Як месца называлася, дзе вы жылі?
- Не памятаю.
- Я цябе зараз! Якія буйныя гарады побач былі?
- Ды я не памятаю! Там усе назвы такія, што можна галаву зламаць. Хаця пачакай... Мне бацька казаў, што побач быў горад, які ў перакладзе на ангельскую з тутэйшай называўся New Town... Small New Town.
- Наста адкінула відэлец ды змоўкла. Прамовіла:
- Novogrudok?
- Дакладна!
- Віншую цябе, Джон Вілаў. Я сама з-пад Навагрудку. Мы з табой кшталту землякі.
- Я выставіў наперад далонь, маўляў, дай пяць, зямеля, але яна неяк здранцвела...
- Успамінай назву, дубіна!
- Ды не памятаю! Ты зараз спрабуеш выцягнуць з мяне ўспаміны, якія мае бацькі зрабілі чымсьці кшталту табу, разумееш...

– Успамінай!

– Не памятаю!

– Да якога ангельскага слова была падобная назва тых мясцін?

– Ну, здаецца, там было падабенства са словам “пераслед”, chase...

– Чазімцява?

– Чазімцява, так!

Наста расшпіліла заплечнік, дастала адтуль тэчку, расчыніла яе, вываліла змесціва на стол. У тэчцы было... Як бы гэта апісаць... Такі набор дзіўных рэчаў, вельмі асабістых, якія для старонняга выглядаюць хламам, аднак для ўладальніка... Друкаваныя фота, чорна-белыя... Падлеткі ў аднолькавых строях побач з настаўніцай. Папяровая абгортка ад chewing gum з назвай “Donald Duck”. Кніжка для размалёўвання з кітом на вокладцы (кіт быў стракатым – нечыя дзіцячыя рукі расфарбавалі яго ў блакітнае, жоўтае, чырвонае...). Старая ёлачная цацка з адарванай у параксізме юнацкага садызму нагой – палатняны трусік у клецістай сукенцы ды франтаватым паліто, дзе, у якой краіне ён быў выраблены і колькі год ці нават стагоддзяў таму? Гэта было, як музей нечага дзяцінства. Наста выхапіла адно фота і працягнула мне з пакрыўджаным выглядам. На фота маленькая дзяўчынка стаяла побач з зарослай сажалкай. Вады амаль што не бы-

ло бачна з-за вадзяных лілеяў. На другім плане – гмах з паламанымі стрэхамі. Груды бітай цэглы, зараснікі лопуху... У руках дзяўчынка трymала коніка.

– Дзе ты ўзяла гэтага коніка? Ён жывы?

– Дурань, ты на будынак глядзі!

– А што ў гэтых руінах цікавага?

– Гэта фота зроблена ў вёсцы Чырвоны Акцябр. Не “кастрычнік”, а менавіта “акцябр”, ай, ты не зразумееш, ды гэта і не істотна. Раней гэтае месца было вядома як Чазімцява. Гэта – руіны твайго маёнтка, Джон Вілаў. Якога больш няма, бо калгас, якому ён належала, шмат зрабіў для таго, каб маёнтак прыйшлоў у заняпад ды быў спісаны з балансу...

Я ўгледзеўся ў парэшткі. Нічога не варухнулася ўнутры. Нічога. Карціна Жукоўскага была куды больш кранальная. Не пазнаваў я гэтага маёнтка. Не наш гэта дом... Разумею, чаму Шагал не ехаў у Віцебск... Разумею, чаму Шагал не ехаў у Віцебск...

– Ну што, Джон Вілаў, welcome back home!

Я ўжо не ўсміхаўся.

– Але які ж ты Вілаў? Што там у нас willow з ангельскай? Вярба! Віншую! Ніякі ты не Джон Вілаў! Ты Вярбіцкі! Ян Вярбіцкі! Беларус, які забыўся на родную зямельку! На родную мову!

Мы вельмі доўга маўчалі.

– Няўжо ўсё сышло? Няўжо ў цябе нічога не засталося, ну, Джон! Ян! Ну нельга ж так!

– Прабач, Наста... Але... Нічога... Нічога...

Яна кранула свае lips.

– Гэта – “вусны”. На тваёй мове, Ян! На тваёй мове гэта называецца “ву-сны”! Запомні, бо мы... Бо цябе ж ніхто... Ніколі!

Працягвала моўны ўрок.

– Вось гэта – “вейкі”! “Падбароддзе”! Запомні! Далей! “Далонь”! “Шыя”! Neck – “шыя”! “Нос”! Гэта праста! “Нос”! “Валасы”! Hair! “Валасы”!

Я паўтараў за ёй, але – нічога, нічога не здольны быў запомніць.

– Як гэта называецца? – яна зноў паказала на вусны. – Скажы, і я цябе пацалую!

Я не памятаў...

– Крані мае валасы, Ян! Крані! Як яны называюцца на тваёй мове? На роднай тваёй мове?..

– На маёй роднай яны зваліся hair... У галаве было мільгаценнне са складаных, нязвычных гукаў, якія ўсё не афарбоўваліся ў мову, у маўленне.

– Чаму твой дзед з’ехаў? – запыталася яна холадна. – Чаму кінуў усё, што меў?

Я адказваў вельмі асцярожна, каб зноў не пакрыўдзіць яе ўласнай недасведчанасцю:

– Там былі нейкія падзеі... Як быццам польскі народ вырашыў увайсці ў склад Савецкага Саюзу. А дзед быў супраць. І ён далучыўся да нейкага ўзброенага супраціву, быў resistance, ці штосьці... Але без шанцаў. І калі б дзед застаўся, яго б забілі. Фізічна знішчылі. Да таго ж маёнтак забралі, зрабілі там orphans shelter...

– Пра пакт Молатава-Рыбентропа ты, вядома ж, не чуў.

– Які ўплыў (impact – уплыў, англ., заўвага Я. П.)?

– Зразумела.

Яна змоўкла.

– А што там цяпер? – запытаўся я, каб прадэманстраваць, што мне баліць пра страчаную спадчыну.

– Там цяпер выган для скаціны. Кароў выводзяць, АПК побач. А на месцы вашага маёнтка – пустэча, парослая бадылём і ляшчынай. Нават цэглы не засталося – раскралі вясковыя на адрыны. Стaiць адзін драўляны слуп з карынфскім навершшам. Яны, тыя слупы, былі з дубу, італьянскія майстры carvings рабілі, Джон Вілаў. Я туды зайшла перад самым ад'ездам, развітацца. Назаўсёды...

Апошняе прагучала як папрок. Я ўзгадаў далеч,
смарагдавыя поплавы, лес за вакном на карціне
Жукоўскага. Хто я такі? Што я за чалавек? Хіба гэта
натуральна, што далягляд, пра які я марыў у юнацтве,
далягляд, які завёў мяне ў гісторыю мастацтва, выруліў да
гэтага невыноснага, карыкатурнага Саўрасава, не існуе
болей нідзе, акрамя майго ўяўлення ды алею, арыгінал
якога замкнёны ў музеі краіны, ад якой бяжыць гэтая
дзяўчына? Хіба натуральна, што я – нашчадак (хіба ж –
маральны!) гэтага далягляду, не магу з ім павітацца, а
некта зусім незнамы, не датычны да маёнтка, з ім
развітваецца? Развітваецца так, як быццам бы гэты
далягляд для яго нешта больш, чым роднае, увасабленне
паняцця “радзіма”? Чаму я – не там, ля таго вакна? Як
сталася так, што яно ператварылася ў пыл ды бур’ян?

– А ці... Ці прыгожыя там поплавы (я казаў – meadow)?
Перад домам?

– Якія поплавы, Ян? Ты разумееш, што ты кажаш? Дом
стаіць пасярод лесу! Ваш дэндрар за домам ператварыўся ў
пушчу! А трохі наўзбоч – там, дзе была хатка садоўніка,
цяпер карпусы АПК! Кароёнік, КЗС, свінарня. И
пратаптаная каровамі сцежка да сажалкі!

Я абхапіў далонямі свой твар. Чамусьці я быў упэйнены,
што далягляд, поплаў, колер неба, лес – гэтыя рэчы не
кранае час. Што яны належаць да канстантаў быцця.
Сівалічна, што гэтая думка прыйшла да мяне ў
рэстарацыі “Золотой Бабушка” на Галацкім мосце. Наста
мае рацыю. Я сапраўды прастадушны дурань.

- Наста... Як будзе forgive me па-беларуску?
- Prabach miane, – падказала яна. – Там такое ж кіраванне, спачатку дзеяслоў, потым займеннік.
- If you can, please. Prabach miane. За мову.

Яна пагардліва чмыхнула:

- Не ў мяне прабачэння прасі!

У каго я павінен быў прасіць прабачэння за тое, што забыўся на мову? У каго? У радзімы, якой болей не існавала? У далягліда? У Жукоўскага? У дзеда, які лічыў сябе палякам? Ці, можа, у Бога?

Нас разлічылі, і Наста ўтварыла феерычны скандал з нагоды занадта, на яе думку, вялікага рахунку, у які я нават забыўся зазірнуць, аўтаматычна працягнуўшы афіцыяントу крэдытку.

- Што, пачуў, сабака, ангельскую мову і вырашыў, што прыйшлі лёгкія гроши? – надрывалася яна, а мне было няёмка, я хаваў вочы, тым больш у хлопца былі сваякі ў Бостане, ён мог падумаць, што там усе такія wild!

Хутка я наогул перастаў разумець, што адбываецца: у Насты з афіцыянтам пачалося нешта кшталту аўкцыёна, яна прапаноўвала, каб я заплаціў палову рахунку, а ён настойваў хаця б на двух трацінах, і яны спрачаліся спачатку на ангельскай, потым на невядомых мне мовах і надта ж эмацыйна жэстыкулявалі. Калі з абеддвух бакоў

пайшлі пагрозы выклікаць паліцыю (Наста і афіцыянт набіралі нумары на тэлефонах адначасова і нават адначасова рабілі выгляд, што сапраўды кагосьці выклікаюць на “Galata’s Bridge Babushka”), я грукнуў далонню па стале і аўкцыённым голасам абвясціў: “Прададзена”!

– Я захавала табе дваццаць баксаў! – з гонарам сказала яна, калі мы пакінулі “бабушку”.

Мы рушилі на пагорак, дзе знаходзіўся адзіны засвоены мною пешшу раён Стамбулу – бяспечны ды раскошны Бейёглу, які амаль немагчыма было ўначы адрозніць ад Бостана, Парыжу ці любога іншага глабалізаванага гораду. Навакольны ландшафт напаўняўся эйфарыяй універсальнасці ды зразумеласці, як быццам бы Nike на гэтай пэўнай, строга акрэсленай тэрыторыі перамог Naik, Neki, Niky і іншых стрыечных братоў-мутантаў. Крок у бок – рэальнасць пачынала хістацца, мінак ветліва запрашаў набыць у яго вязанку “залатых” гадзіннікаў “Патэк Філіп” за то даляраў. Але тут, на Бейёглу, прыстасаваны да брэндаў, да іх логікі ды іх дыктату розум заходняга чалавека не падвяргаўся вар’яцкім атакам памылак у правапісе ды коштах, якія выбівалі глебу з-пад ног. У водблісках вітрын, ля ўваходу ў Joop!, які гэтым разам быў не фэйкам, як трэй іншых Jup!, Joope!, Job!, што мы сустрэлі за квартал да Бейёглу, Наста зноў дастала з кішэні айфон, кранула яго экран і са здранцвеннем на твары прабегла вачамі радкі навінаў. З захапленнем у голасе, адзначыла:

– О, я ўжо абвешчаная ў рэспубліканскі вышук!

Я ўяўіў, што адчувае чалавек, на якога палюе дзяржава. Не адзін вораг. Не Марсэль Дзюпер'е. Нават не купка ворагаў, складзеная з гульцоў футбольнай каманды, якія аплакваюць над Guinness тваю перамогу. А дзяржава, у якой жывуць мільёны! І мільёны цябе ненавідзяць. Ці нават не так: мільёнам усё адно. У тым ліку мільёнам абыякава, што з табой зробіць дзяржава. І гэта самае страшнае.

– Што ж ты такога нарабіла, Наста?

– Што нарабіла? Уголас сказала, што свіран са збожкам знічышыла маланка.

– Толькі ўсяго?

– Бывае, што гэтага больш, чым дастаткова, Джон Вілаў!

– Што цяпер будзе з тваёй маці? Ёй пагражае арышт?

– Не! Яна ж за гэтую маланку галасавала! І прагаласуе яшчэ!

Насустрach рушыўнатоўп людзей: ані ноч, ані дождж не здольныя былі іх спыніць і разагнаць па дамах. Для многіх з тых, хто прыбыў з зацярушанай снягамі Еўропы, скаванай маразамі Pacei, час як быццам бы пракруціўся наперад, і раптам пачалася вясна, прыйшоў травень з цёплым пахкім летнім дажджком, дык як можна было спаць у ноч такога цуду? Раз-пораз побач з надрыўным бразгатам

праплываў музейны трамвайчык, абвешаны турыстамі. Постаці ўнутры яго выглядалі экспанатамі музея васковых фігур. Не рухаючыся, яны глядзелі на дождж, на Бейёглу, на мяне, на яе, асветленыя плафонамі, выпушчанымі ў той час, калі сям'я Набокавых толькі-толькі сышла на бераг з парому ў гэтым горадзе. Так павінна выглядаць сапраўдная time machine. Антыварная канструкцыя, павольны звонкі ход і купкі выпадковых мінакоў, што заскочылі на прыступкі, бо надта ўжо карцела дакрануцца да цуду бясплатна! Вядома ж, Наста завалакла мяне ўнутр і, вядома ж, прабілася ў самы цэнтр, не заплаціўши кіроўцу, і мяне зацягнула (я вельмі выбачаўся перад экспанатамі, якім выпала быць немцамі).

“Запомні слова: “Ха-ля-ва”! Яно азначае тое, што мы зараз зрабілі! – вучыла яна мяне. – Запомніў? А цяпер забудзься! Гэта не нашае слова! Проста навошта плаціць, калі ніхто не плоціць, а кантролю няма?”.

– Як думаеш, мы рушым уперад ці назад у часе? – запытаўся я ў яе. – Гэта ж Time Tramway!

– Наперад! Бо вандровак у мінулае не можа існаваць! Улічваючы хуткасць, з якой мы рушым, калі мы сыйдзем адсюль, будзе ўжо значна пазней, чым калі мы ўзышли на борт! І – заўваж – ніякай магіі! Адно навука! І тэхніка!

Шкло было занадта тоўстым, трамвай рухаўся штуршкамі, пешшу было б хутчэй: руху заміналі мінакі, і кіроўца цярпліва чакаў, калі яны разыйдуцца, зробяць свой

фотаздымак ці проста заўважаць наш маленъкі сухапутны карабельчык. Я спрабаваў уявіць сабе выраз твару, з якім ездзілі на гэтым трамваі насельнікі трыщатых, гэта павінна было быць увасабленнем гонару за тэхналагічны прагрэс ды электрычнасць, і вось тут, з гэтай думкі пра трыщатыя, я зноў сарваўся на балочыя развагі пра маёнтак і страchanы далягляд.

– Cheer up, John! (Нават не магу сабе ўявіць, як перакласці гэты выраз на беларускую) – заклікала яна мяне. Мы ўжо прыбылі!

– У які час завёз нас трам? – я зірнуў на гадзіннік і свіснуў. Палова на чацвёртую ночы.

З часам сапраўды адбылася дзіўная дэфармацыя, але абумоўленая яна была не чароўным трамваем, а тым, што апошні раз я ўспамінаў пра гадзіннік яшчэ, здаецца, да нашай з ёй сустрэчы. Час раптам зрабіўся зусім неістотным, і гэта было лепшым пацверджаннем, што паміж намі з Настай адбылося нешта надзвычайнае.

Здаецца, цяпер быць цывілізаваным азначае ў першую чаргу абжываць час –нават у большай ступені, чым ты абжываеш прастору. У кожнага з нас у часе ёсць працоўныя боксы з офісам, кампютарам, скайпам ды тэлефонам, ёсць у нас у часе ежа, на якую адпушчана ў каго як – у кагосыці шыкоўныя тры гадзіны, у кагосыці – пятнаццаць хвілін у lunch, зо хвілін на вячэр, разам з прыгатаваннем. У часе ёсць прастора для сну, прастора для

бессані. Утульныя канапкі, на якіх мы глядзім фільмы з лэптопаў, і раскошныя, класічныя пакоі, у якіх мы чытаем папяровыя кнігі. У некаторых у часе пабудаваныя агромністыя ўласныя палацы, для іншых час з'ўляеца ўласнасцю іх уладара, офіснага боса: дзеля іх уласных патрэбаў ім пакінутыя толькі маленькі пакойчык да 9 раніцы ды аскепачак, які застаецца пасля таго, як, вярнуўшыся з працы а восьмай увечары, яны зробяць усе справы, даручаныя начальнствам у якасці хатній працы. Прынамсі, здольнасць чалавека распараджацца часам ніяк не залежыць ад працаўладкаванасці, адкудацы ды іншых акалічнасцяў: беспрацоўны п'янчуга можа так завязаць сябе на абслугоўванні інтарэсаў уласных сабутэльнікаў ды летаніну ад жонкі з дрэнным харектарам, што ўласнага часу ў яго застанеца меней, чым у хлапчука, які кірэчыцца на офісных галерах!

Я адношуся да прамежкавага тыпу, які знаходзіцца паміж тымі, у каго ўласны час наогул нічым не абмежаваны, і тымі, хто адбывае пажыццёвую добраахвотную паншчыну (а ніякіх іншых адносінаў з часам, акрамя поўнай добраахвотнасці быць не можа!). Яшчэ вауніверсітэцкія часы павялося так, што я здаў прыкладна палову адпушчанага мне дзённага часу ў арэнду працаўцаў, запрасіўшы за гэта такі кошт, што атрыманная рэнта цалкам задавальняе патрэбы майго існавання ў астатнія гадзіны. Узамен з майго боку нашага time contract я прapanаваў добраахвотную эмацыйную прывязанасць да гадзінніка ды яго паказнікаў. Свабода ад часу, ад тых

нероўнабаковых трохкутнікаў, якія ўтвараюцца стрэлкамі гадзінніка, напаткала мяне толькі некалькі разоў у жыщі. Упершыню – калі падчас вандроўкі ў Каліфорнію я паспрабаваў тое, што тады называлася сярод людзей майго ўзросту “aunty Mary” – з-за сугучнасці з забароненай ангельскай назвай. Час запаволіўся, а потым, пасля трэцяй глыбокай зацяжкі, зусім перастаў існаваць. Потым была яшчэ адна вечарынка ў Чыкага, падчас якой я так наклюкаўся (чатыры куфлі чырвонага каліфарнійскага!), што адчуў асалоду развітання са штодзённымі маркотнымі катэгорыямі, такімі, як час, пачуццё адказнасці (раніцай былі запланаваныя перамовы з кліентам у скайпе), ці, трохі пазней, з Мэры Лідлэй – чалавечая мараль.

Тут, з Настай, усё тое, што дагэтуль адбывалася са свядомасцю пад уплывам хімічных рэчываў, раптоўна сышло без усялякай зневяды дапамогі, як асаблівы ўзрушаны стан, у які я ўваходзіў ад яе неспакойнага знаходжання побач. Кантакт з гадзіннікам выкананы тую ролю, якую для п’янага грае спроба выгаварыць складанае слова ці рэзка ўзняцца, ці прайсці не хістаючыся. І з той менавіта механікай, з якой п’яны кажа сабе: о... як жа я нахлябтаўся..., я сказаў – о, як ж я... Як жа я прывязаўся да яе... Яна спыніла мой час і вымусіла мяне забыцца пра гадзіннік.

Месца, дзе трамвай выпусціў нас са сваіх набокаўскіх нетраў, знаходзілася на памежы святла і ценю. Бейёглу тут сканчаўся, далей ішла цемрадзь ды смурод пачарнелых ад часу звычайных дамоў, што адмаўляюць

геаметрычнасць ды прамыя лініі. Гэта азначала, што нам трэба развітвацца з ёй.

– Ужо час нам..., – сказаў я самотна. – Табе ляцець праз тры гадзіны.

Яна маўчала. Я працягнуў.

– Зноў prabach miane... Хаця б за тое, за што можаш прабачыць ты... З астатнім я паспрабую разабрацца. І яшчэ, я хацеў сказаць: дабро заўсёды перамагае зло. Заўсёды. Гэта фізічны закон. І нават калі цяпер, пасля той крыві на снезе, усё выглядае на тое, што зло перамагло, так не будзе, Наста...

– Дабро заўсёды перамагае зло, кажаш? – яна ўсміхнулася.

– Толькі не ў гэтай краіне, Джон Вілаў. Толькі не ў ёй! Успомні свой маёнтак. Хто каго перамог?

Яна прайшла некалькі яшчэ крокаў, спыніўшыся на самай мяжы цемры. За яе спінай была бездань ды безвыходнасць расстання, немагчымасці майго існавання без яе. Бейёглу з яго трамвайчыкам ды начным натоўпам пад парасонамі адсюль нагадваў знакамітую перспектыву Манмарtru, напісаную Манэ.

– Ты добры чалавек, Джон Вілаў, – звярнулася яна да мяне.

– Ты наіўны, дурны, непісьменны, які забыўся на сваю мову, ты абыякавы ды напаўадукаваны пасля свайго Гарварду. Ты баязлівы, ты забабонны, ты маеш схільнасць да лішняе вагі і не ведаеш пра пакт Молатава-Рыбентропа.

Але ж – ты добры чалавек. Таму ніколі. Ніколі не спрабуй патрапіць у гэтую краіну, у Беларусь. Ты там загінеш. Таму што калі добро спрабуе перамагчы ў сумленнай бойцы зло ды хлусню, яно гіне.

– А што да мяне, дык я прыняла рашэнне. Я вяртаюся.

– Ты што?

– Вяртаюся. Здам білет заўтра і паеду ў зваротны шлях.

– Ты ў росшуку!

– Я пакуль пасялюся ў Вільні, сорак кіламетраў да мяжы! Побач, зусім побач. Жыць у Вільні для беларуса – усё адно, што жыць у Менску. Мова. Вёска. Вільня. Вільня – сталіца без краіны, Беларусь – краіна без сталіцы. Ты б зразумеў, калі б трохі ведаў гісторыю... Там усё такое ж. Да болю такое ж. Я пасялюся там і буду чакаць. Нават калі чакаць давядзецца дзесяць год. Пры першай магчымасці – паеду дадому...

– Чаму, Наста? Навошта? Ты ж вырашила – і файнага абгрунтавала! Што радзіма ўнутры! Што ты будзеш гадаваць яе ў ЗША!

– Вырашила. План сапраўды быў добры. Але я сустрэла вельмі добрую ілюстрацыю таго, чым усё гэта скончыцца. Я сустрэла цябе. Твой дзед таксама, мусіць, вывозіў частку роднай “Польшчы” ў эмігранцкім клунку. Каб захаваць на чужынне. І што? Захаваў? Унук ані слоўца не разумее на яго мове! Дык гэта ўнук! Што будзе яшчэ праз трэй калены?

Што? Яшчэ адзін радавод “карэнных амерыканцаў”, што забыліся на продкаў?

Я вінавата маўчаў. Я зразумеў, што стаў для яе нагодай, падставай для прыніцця рашэння, якое можа яе згубіць. Я пакутліва падбіраў слова, каб запэўніць яе, што я – выключэнне, аднак па ўсім выходзіла, што ніякае я не выключэнне, бо сапраўды большасць маіх сяброў называлі сябе карэннымі North Americans, нават маючы цёмную скур...

– Viraj, Наста, – нагадаў я слова, якое цудам запомніў па-беларуску. – Ты імкнулася ў viraj. І амаль што даляцела!

– Вырай? – перапытала яна. – Дык гэта для птушак вырай там, дзе цёпла. Для чалавека вырай – там, дзе ягоны дом! А дом у мяне на поўначы, скаваны ільдамі. Мне туды! Да таго ж, выявілася, што на нябёсах таксама ёсьць страх і кашмары. І што калі ты застрашаны, ты будзеш баяцца і ў Стамбуле, і ў Амерыцы... Ты не зразумеў, Джон, – дадала яна светла. – Адбыўшы свой тэрмін тут, у чысціцы, я цяпер лячу не ў зваротны шлях, не на зямлю. Гэта іншая вандроўка. Гэтая вандроўка не назад, а наперад. Я ўзнагароджана выраем, узнагароджана нашай сустрэчай. Я лячу ў вырай, у свой заснежаны, сцюдзены вырай...

Я прачула абняў яе. Абняў, нібы збіраюся затрымаць у сваіх абдымках назаўжды, не пусціць на пагібель, на зняволенне, на вар’яцтва. І сапраўды, хто сказаў, што мы павінны зараз разысціся назаўсёды? Хто абвесціў гэтых

прысуд? І нават калі ён абвешчаны на нябёсах, я яшчэ магу яго абскардзіць, затрымаць яе побач і запэўніць (прыклаўши ўсё ўласнае красамоўе) не ехаць у тую Вільню, якая мне падавалася невялічкім мілітарызаваным мястэчкам побач з уваходам у памежны падземны тунэль, які доўжыцца да самай Беларусі (тут перад кожным аўтобусам ці аўто са скрыгатам адчыненеца падобная да гільяціны жалезнай заслона, якая аддзяляе цывілізаваны свет ад краіны, дзе абвешчана ў пошук Наста).

– Слухай, калі ты нікуды не ляціш з раніцы, дык чаму б нам не сустрэцца яшчэ раз? Напрыклад, апоўдні?

– Навошта? – запыталася яна. Здаецца, Наста вырашила, што я адыграў сваю ролю ў ейным жыцці і магу сысці ў непатрэбны ценъ успамінаў.

– Мы б маглі схадзіць на Шагала.

– Мы яго бачылі.

– Здалёк! Няўжо цябе не цікавіць, якое ўвасабленне на гэтым палатне набыў ягоны ўлюблёны Вібескц?

– Віцебск, дурачына!

Як я нахвальваў шагалаўскі жывапіс! Як апісваў каларыстыку і вобразнасць! Як пераконваў, што без мастацтвазнаўцы Шагала не зразумець, таму ёй трэба скарыстацца неверагоднай магчымасцю не проста паглядзець на палатно, але атрымаць грунтоўны аналіз, як на Discovery (гэтае параўнанне зноў яе павесяліла).

Магчымасцю палюбіць жывапіс на ўсё астатняе жыщё.
Карацей, яна здалася. Я прапанаваў забраць яе заўтра з
гатэлю на таксоўцы, але ж яна катэгарычна адмовілася
называць, дзе жыве. “Для тваёй жа бяспекі”, –
растлумачыла яна. Тады я прапанаваў сустрэцца ў цэнтры,
мяркуючы, што яна жыве недзе побач, у гістарычнай
частцы.

– Давай абярэм месцам сустрэчы блакітную мячэць, –
прapanаваў я. Кіраваўся я пры гэтым звычайнай турысцкай
логікай, называючы самы буйны будынак у цэнтры. Да
таго ж, я жыву у файнным гатэльчыку зусім побач, у Султан-
Ахмед і выгадваў колькі хвілін сну, якога заставалася не
так і шмат.

– Блакітную што?

Тут высветлілася адна непажаданка: яна не ведае, што
такое mosque (мячэць). Яе ангельская была даволі неблаго-
гой, яна часам валодала даволі спецыфічнай лексікай, здо-
лела прыгадаць, напрыклад, што willow гэта вярба. Аднак,
як у любога, хто не жыву доўга ў моўным асяродку, час ад
час здараліся экзерсісы невыказнасці. Напрыклад, яна
доўгі час не магла згадаць ангельскі аналаг “відэльца”, калі
мы праходзілі побач з той жанчынай, якая цыравала
надзіманую лодку. Я не ведаю, як, у якім кантэксце вылез
той відэлец побач з гумавым чаўном, аднак fork яна так і
не прыгадала без дапамогі, тыкнуўшы мне ледзь не ў вока
трохзубым рыбным відэльцам у “Бабушцы” ды
запытаўшыся – “як завуць”?

– Blue Mosque, – цвердзіў я, але яна толькі рагатала. Я так разумеў, што слова “моск” мае нейкія цікавыя канатацы ў яе моўным асяродку. Яна нават узгадала “моск”, прычым яе ўласны “моск” як аб’ект, які я намагаюся сімвалічна згвалтіць.

–Mosque is a worshiping place for a muslims! – тлумачыў я, але слова muslim яна таксама не ведала. Тады я зрабіў апошнюю спробу, апеляваўшы да мінарэтаў як прыкметы the mosque. Я сапраўды дурань, бо мне прыйшло ў галаву, што калі я выкарыстаю складанае слова minaret, дык яна яго дакладна не зразумее. Таму я выкарыстаў слова pillar – я працягваў казаць, што Blue Mosque гэта месца, дзе шэсць pillars. Звычайна ў mosques чатыры pillars, а тут – шэсць.

Яна зноў не разумела. Яна не ведала слова pillar, і не было ніякага рэлігійна карэктнага спосабу, каб гэтае слова паказаць (мая спроба зрабіць гэта з дапамогай пальца атрымалася непрыстойнай).

Заўвага рэдактара (Я. П.): а як жа яна называла слуп ля твайго маёнтка, Джон?

Адказ: Янка, яна выкарыстоўвала слова column!

У роспачы я палез у кішэню і намацаў там кіпу візітовак з гатэлю, якія з нахабнай колькасцю памылак прапаноўвалі спа-працэдуры, лазню ды іншыя паслугі, якія могуць спатрэбіцца адзінокаму іншаземцу ў чужой краіне. У другой кішэні знайшоўся аловак. Я хутка намаляваў сілуэт Blue Mosque, пазнавальны купал, слупы мінарэтаў.

Прынамсі, маляваў я няблага. Працягнуў ёй (у яе застаўся мой малюнак).

– А! Дык гэта блю моск? – са здзіўленнем здагадалася яна.
– Я не ведала англамоўнай назвы! У нас яна зусім па-іншаму завецца!

– Ля галоўнага ўваходу, добра?

– Добра, – пагадзілася яна.

Яна ўжо збіралася сыходзіць, але замерла і павярнулася да мяне. Што, якая думка прыйшла ёй у галаву ды змусіла гэта зрабіць? Не даведаюся, мабыць, ніколі.

– Вось што, Джон Вілаў. Ты ўсё роўна марадзёр, дык у мяне ёсць для цябе марадзёрскі падарунак. Раптам мы заўтра палааемся з-за тваёй ваяўнічай непісьменнасці ды няўлагі да роднай мовы, дык я і раздумаю... Magu. Дык бяры хутчэй, пакуль даю!

Яна працягнула мне ту ю палатняную ёлачную цацку, якую я ўжо бачыў у тэчцы. Трусік са збянтэжанай мыскай, якога нібы мамкі пазбавілі. Лялька была цёплай, здаецца, увесь час Наста не выпускала яе з рук. Мільганула думка пра пацалунак, але ж зразумеў: пакуль не назаву яе lips вуснамі (я не памятаў vousni), яна не дазволіць да сябе дакрануцца, дык я і спрабаваць не буду, бо не маю права.

– Гэтая цацка – мой талісман. Ён са мной з самага дзяцінства. Заўсёды прыносіў шанцаванне ды пачуццё бяспекі.

– Дык трымай яго! Табе бяспека больш патрэбная, чым мне!

– Ад такіх падарункаў не адмаўляюцца, Джон Вілаў. Трымай, бо гэтая рэч належыць табе. Гэтая цацка з маёнтку. Адзінае, што засталося ад твайго магчымага дзяцінства, якое ты страціў з-за руплівасці твайго дзеда, які вывез тваю будучыню і твой лёс у Амерыку. Лялька старая, дарэвалюцыйная, на палотнах твайго “рускага мастака” Жукоўскага такія можна пабачыць. Трымай. Хай табе шанцуе. Заўтра ў дванаццаць.

Мы паглядзелі адно на аднога. Лямантавалі чайкі над нашымі галовамі. Ах, як жа яны лямантавалі! Ці не гэта было папярэджанненне? Чаму я не пачуў папярэджанненне? Потым яна ступіла ў цемру, а я выклікаў таксоўку і паехаў да сябе ў загрувашчаны фальшывым антыкварыятам гатэль.

Я засынаў, ахоплены ўзрушанасцю ад нашага знаёмства, засынаў, працягваючы мармытаць тых нязвыклыя слова на мове, якія Наста мне спрабавала ўкладаці ў галаву: у сне яны хутка ўсплылі ў падсвядомасці ва ўсёй сваёй квяцістасці, ах, як добра я размаўляў па-беларуску з дапамогай тых пяці назоўнікаў, якія паспей пачуць! Якія складаныя сказы з іх утвараў! Прачнуўся я з “вуснамі” на ўласных вуснах. Мне падалося, што ў летуценні я ўспомніў беларускі назоўнік для lips, і хуценька, тым жа алоўкам, запісаў на адвароце яшчэ адной візітоўкі, каб не забыцца: гэтае слова мне сёння магло спатрэбіцца. Я захаваў гэтую сваю колішнюю гукапераймальную здагадку, яна ляжыць побач з майм лэптопам зараз, і я ўсміхаўся, гледзячы на помслівую

пагарду мовы: “ousli” накрэмзана на візітоўцы хуткім усхваляваным почыркам.

Я апранаўся, упэўнены ў сабе і сваіх моўных здольнасцях. Але начная зачараўвансць пачынала развеўвацца. І вось я ўжо не мог узгадаць, як гучаць “шыя”, “вейкі”, а дакладней як гучаць тыя субстраты, якімі іх падмяніла ў сне хітрай падсвядомасць. У роспачы ад уласнай няпамятлівасці я распахнуў цяжкія аксамітавыя запавесы (прыкмету “нятаннага” гатэля ў Стамбуле!), і на пакой абрывнулася халоднае бязлітаснае свято, якое, здаецца, выпаліла мяне да самага донца. Упершыню і адразу вельмі моцна прыйшло прадчуванне таго, што яшчэ не здарылася. Там зноўку ліў дождж, намагаючыся патапіць мора ці хаця б змыць з палотнішча прасторы лінію далягліду, але бляйвы харектар свято, лёгкая дымка, якой былі кранутыя дахі навакольных дамоў, трывожныя траекторыі, якія пракрэслівалі ў паветры чайкі, як быццам сцвярджалі: усё, дружа! Старонка перагорнутая! Сёння будзе зусім іншы дзень, у якім няма месца вашым моўным практикаванням!

Я вылецеў з гатэлю і пабег да мячэці. Я быў там на паўгадзіны раней прызначанага часу і прастаяў на гадзіну, на паўтары гадзіны, на дзве гадзіны пазней, і потым мокры, як трус у лесе падчас залевы ці той лялечны трусік у маёй кішэні (небарака пацярпеў не менш за мяне), сеў у кавярні, з якой была бачная пляцоўка ля ўваходу, сеў і чакаў яшчэ гадзіну – на той выпадак, калі яна праспала. “Ну як жа! Як жа ты можаш не прыйсці? –дакараў я яе. – Нават калі я недастаткова беларус, я ж жывая істота, май

жа літасць! Я ж вывучуся, толькі дай мне шанец!”. Але яе не было. Mae ціхія праклёны і малітвы не дапамаглі. Прайшло чатыры гадзіны. Усё было зразумела. Не, нічога не было зразумела, сэрца працягвала заходзіцца, калі здалёк набліжалася жаночая постаць, якая рухалася хуткімі, энергічнымі крокамі – так, як рухалася яна. Да мяне падышоў бармэн, паклаў руку на плячо, падаў чарговы (дванаццаты? Трынаццаты?) кілішак гарбаты і сказаў спачувальна: “Яна не прыйдзе. Не прыйдзе”. У гэтым горадзе ўсе ўсё разумелі. Трэба было паклікаць таксоўку ў аэрапорт. Я выцягнуў стос візітовак, ператасаваў іх, як калоду карт, выбраў патрэбную і хутка, каб не змяніць расэння, каб не застацца тут, каб не шукаць яе на рэгістрацыі флайтаў у Вільню (яшчэ чаго не хапала! Што яна мне скажа? Адчапіся ад мяне, вар’ят?) набраў нумар.

– Таксі “Святая Сафія”, –павітаў мяне ветлівы жаночы голас.

І вось, пакуль замаўляў машыну, пакуль тлумачыў, да якога тэрмінала ехаць і ці шмат у мяне багажу, позірк сутыкнуўся з лагатыпам кампаніі “Святая Сафія”, з лагатыпам, які быў ляпнуты акурат на тое самае месца, дзе я маляваў сілуэт блакітнай мячэці для Насты на візітоўцы, якую пакінуў ёй. Лагатып таксі “Святая Сафія” літаральна супадаў з абрысам blue mosque, ну канечне! Бо “Святая Сафія”, “Hagia Sofia”, была перабудаваная ў мячэць, а яе купал занадта ж нагадвае купал мячэці, бо архітэктурнага канону для вялікага хрысціянскага храму ў тыя гады, калі яе ўзводзілі, яшчэ не было. Ну канечне! Нават гэтая хвалёная blue

mosque была пабудаваная адно для таго, каб пераўзысі
веліч хрысціянскай святыні, якая была тут, зусім побач і з
якой асацыяваўся гэты горад ужо колькі стагоддзяў! Я
паклікаў Насту прыйсці да блакітнай мячэці, пазначыўшы
ў якасці накіравальнага малюнка (dome and number of
minarets) фактывічнае запрашэнне да Святой Сафіі! I, вядома
ж, яна пайшла да Сафіі – будынку з купалам, аточаннага
слупамі. Будынку, які пазначаны на кожнай паштоўцы з
выявай Стамбулу!

Сарваўся, пабег. На палове шляху спыніў таксоўку і
скокнуў унутр, хаця будынкі мячэці ды галоўнай
хрысціянскай святыні (як і нас з Настай усяго чатыры
гадзіны таму!) падзяляла не такая вялікая дыстанцыя,
дзесяць хвілін хуткага бегу, але, калі наканавана, – не
сустрэнецца, нават дамовіўшыся з дапамогай GPS-
каардынат! Хутка знайшоў галоўны ўваход, прынамсі, тое,
што можна было ўспрымаць як галоўны ўваход па
надзвычайнай колькасці вулічных гандляроў, якія
расставілі тут намёты. Насты не было. Ни яе самой, ні
якога-небудзь следу яе прысутнасці (я быў упэўнены, што
яна пакінула б след, я б адчуў, я б пабачыў!)

– Прабачце, а ці стаяла тут, ля ўваходу, такая дзяўчына? –
звярнуўся я да гандляра і паспрабаваў яму як-небудзь
паказаць Насту. Выйшла толькі некалькі разоў апантанана
ўзмахнуць рукамі. Ён адразу ж прапанаваў мне набыць
маленъкі керамічны сімвал майго клінічнага ідывітэзму
ўсяго за дваццаць баксаў. Я адмовіўся. “Тады хаця б за
пяць”, – прапанаваў ён. Я даў яму грошы, спадзеючыся, што

ў яго будзе парада, як мне яе знайсці. Але атрымаўшы гроши, гандляр только шыроха ўсміхнуўся ды па- філасофску адзначыў: “Сябра, тут столькі дзяўчын ля ўваходу пасвіцца, што калі ты згубіў патрэбную, пачакай дзесяць хвілін, з’явіцца іншая!”. Мой тэлефон званіў: таксоўка чакала мяне ля гатэля.

І тады адбыўся цуд. Ліпеньскі дождж, які ліў усе гэтыя дні і з-за якога я прапанаваў перайменаваць тутэйшы “снежань” у нешта больш рэлевантнае, раптам скончыўся. Стала вельмі ціха, нават чайкі прымоўклі, здзіўленыя. Кожны, хто быў у гэтым горадзе, узнёў вочы дагары, да нябёсаў, дзівячыся кароткаму перадыху. І тут з вышыні павольна і ўрачыста, падкрэсліваючы выключнасць моманту, пасыпаўся бялюткі, як сукенка нявесты, снег...

Частка другая. The route of roots.

Заўвага рэдактара (Я. П.): Джон, калі ты жадаеш пісаць па-беларуску, так ты і піши па-беларуску. Я яшчэ магу выгрымаць мноства англамоўных словаў, якімі залатаны тэкст, але ж калі ангельская мова вынесена ў назуву часткі, дык гэта ўжо нейкі Дыкенс атрымліваецца. Да таго ж, гэтая гульня “оу” “оо” у двух назоўніках, якая, магчыма, падаецца табе ўдалай знаходкай, выглядае практикаваннем пачынаючага складальніка паэтызаваных радкоў, які паставіў побач два падобныя па гучанні слова і лічыць, што гэта і ёсьць паэтыка тэксту, Шэкспір, бялявы Манблан натхнення. Карапцей, Джон, я выпраўляю назуву часткі на моўную знаходку, якую прыдумаў у якасці мілагучнага і куды больш паэтычнага заменніка тваіх roots, і пакідаю цябе ў маўклівым захапленні май талентам.

Частка другая. Хадою каранёў.

У той год, калі мы сустрэліся, адусюль у Стамбуле, літаральна з кожнага пірацкага кіёску “CD-DVD-MРЗ” даносіўся нервовы голас Брэндана Флаўэрса, які то ўзыходзіў у фальцэт, то абрынаўся ў прыемны бас. Брэндан, расцягваючы галосныя, выводзіў свой гіmn Crossfires, і іншай падказкі пра тое, калі дакладна гэта адбылося, – не будзе. Зрэшты, калі мы бачым у кіно інтэр’ер у стылістыцы канца 70-х (шмат каляровага пластыка, які з-за Кубрыка і Карбюзье стаў прыкметай well-fashioned interior і хуценъка пайшоў з моды праз нейкія пяць год); калі на сценцы пакоя вісіць каляндар на 1980-ты год, а пры ўсім гэтым адне-

куль з вуліцы чутно “Ламбаду”, нам адразу ж становіща зразумела, што перад намі сцэна для дзеянняў, якія разгарнуцца ў 1989-ым. Бо да 1989-га не было ліпкай, як танная пахлава, набытая на рагу ў Лалэлі, “Ламбады”, а пасля 1989-га “Ламбады” зноў не было, бо надта ж прыелася з-за бясконцай ратацыі. Такім чынам, адзіная падказка пра год: Crossfires.

Я ляцеў дадому, асветлены паловай сонца, якое ніяк не магло закаціцца, сысці, супакоіцца само ды пакінуць у спакой мяне. Гадзіна, другая, шостая, а заход, да якога я рухаўся, усё яшчэ ўтрымліваў прыкметы блізкай прысутнасці сонца, бо хуткасць, з якой мы рвалі нябёсы, не давала часу бегчы наперад. Мне не спалося з-за гэтага захраслага на палове шляху свяціла, мяне падкалочвала ад каламутнага летуцэння, падобнага да таго, што я адчуваў у папярэднюю ноч, але з tym істотным адрозненнем, якое набывае вобраз, напрыклад, лялечнага трусіка, калі ён перамяшчаецца са сну пра дзяцінства ў начны навязлівы кашмар, у якім трусікі абступаюць цябе, і робіцца млюсна ад іх неверагоднай колькасці, ад іх маўклівасці, ад іх змрочнага сімвалізму.

Думалася найперш пра яе ўслі (ousli), пра іх гарачыню, якую я так і не зведаў, але быў да таго гатовы лінгвістычна (я так лічыў), пра тое, як успыхнулі б яе ягадкі пры пацалунку (тады я яшчэ не ведаў, што ў гэтай мове ёсць такія прыгожыя пяшчотныя слова, як “ягадка” – слова, якія азначаюць не проста cheek, але hill of the cheek). Я спадзяваўся, што калі апынуся дома, сярод маёй шведскай

мэблі, храмаванай кухоннай тэхнікі і канцэптуальных фотаздымкаў, калі зраблю сабе мілк-шэйк, вяроза пройдзе, і ўсё стане па-ранейшаму. Па нейкім дзіўным супадзенні, а, можа, і не супадзенні, бо падобнае здаралася не толькі са мной, – сутыкненне з гэтай краінай, што знаходзіцца там, дзе некалі была мая радзіма, не пакінула мне майго камфортнага мінулага і магчымасця ўыкарыстання яго прафесійных дасягненняў для далейшага заможнага быцця. Я застаўся без працы і без рэпутацыі. Пра тое, каб працягваць адносіны з аўкцыённымі дамамі нельга было нават марыць, акуратны ліст з прапановамі, накіраваны кірауніцтву аднаго з іх, выліўся ў з'едлівую навіну, змешчаную наступным вечарам на іх сایце. У навіне без узгадвання прозвішча паведамлялася, што “містэр “МакДональдз” “жадае займацца жывапісам”, пры гэтым, мяркуючы па каментах, усе ўжо выдатна распазнаюць менавіта мяне пад гэтай мянушкай. З другога боку, свет, адкрыты мне На-стай, клікаў да нязведенага. Падобна да таго, як калі б я знайшоў у сябе ў шафе вялізны казачны свет. І, зазірнуўшы туды аднойчы, апынуўся адразу ў віры падзеяў, зразумеўшы, што я ў гэтым свеце – не апошняя асoba і гэты свет сканае без мяне. Зрэшты, кім я быў у ЗША? Звычайнім лузерам без гісторыі, якому ў лепшым выпадку можна было спадзявацца калі-небудзь адкрыць уласную антыкварную краму. Там, у гэтай загадковай Беларусі ці побач з ёй (у любой суаднесенасці!) я ператвараўся ў загадковага прынца ў выгнанні. Прынца са страчаным каралеўствам ды зруйнаваным палацам, краіна якога забылася ў маркотным людажэрным сне, але ж як прыемна было цешыць ся-

бе датычнасцю да яе гісторыі, да яе культуры! Як прыемна было адчуваць – не, не карані! Не карані! Аднак геральдыку, якая падмацоўвае твае гены! Як прыемна было, стоячы ў чарзе за кубачкам эспрэса ў “Старбаксе” – у шэрагу такіх жа аднолькавых (не па выглядзе, а па класавай прыналежнасці, бо ў ЗША рознасць у класах засталася хіба што ў самалётах – прытым, што і “бізнес”, і “эканом” ля-цяць у адной махіне “Боінгу”), адчуваць уласную высака-роднасць, выключнасць! Як прыемна было, трymаючы ў руках русальчаты папяровы кубачак з кавай, уяўляць по-суд, з якога пілі мае продкі, ды інтэр’еры, у якіх яны бавілі час!

Ну і, да таго ж, Наста. Наста. Мая каралеўна. Мне трэба было расшукаць яе.

Першае, што я зрабіў, – загугліў арганізацыю “палякаў” у Бостане. “Палякі” трапілі ў сеткі Сеціва даволі хутка, некалькі мэйлаў, і я атрымаў стракатае запрашэнне на іх сход. Саюзу належаў урачысты будынак у стылі ўсходнебярэжнага класіцызму, у якім я з хвалеваннем пазнаў прыкметы падабенства да экстэр’ераў Жукоўскага, дзядуліных баек ды майго клавесінна-рамантычнага ўяўлення пра страчанае каралеўства.

Мяне ветліва павіталі і, пільна аглядаючы новых сяброў, я адчуў лёгкую занепакоенасць: занадта яны былі падобнымі да звычайных амерыканцаў. Ніякіх адметнасцяў не было ні ў выразах твараў, ні ў вачах, ні ў тым, як яны былі апранутыя. Рухаліся спакойна ды ўзважана. Не мелі нічога агуль-

нага з гіпертрафіраванай энергічнасцю Насты, яе імпэтам (менавіта тут я падсвядома зразумеў, што да самага скону буду шукаць рысы Насты ў любым напатканым беларусе і менавіта Настаю буду вымяраць яго “беларускасць”: падобны да Насты – значыць, беларус. Непадобны –трэба яшчэ памацаць, які ты там беларус!).

Да таго ж, сама атмасфера гэтай грамады, гэтага сходу, што адбываўся на састаўленых колам крэслах пад сцэнай, на якой самавіта месціўся раяль, больш нагадвала атмасферу гуртка аматараў тэатральнай самадзейнасці, чым тайны сход прадстаўнікоў спакутаванай нацыі, сама прыналежнасць да якой лічылася высакароднасцю. Яны сказалі, што павінны для пачатку спець, і на сцэну ўзышоў не менш самавіты за раяль дзядзечка, які пачаў граць і співаць, а ўсе хорам яму падпявалі. Я намагаўся падцягваць, старанна ляпаў ротам, чакаючы, калі мяне ўжо перапоўніць адчуванне выбітнай нацыянальнай прыналежнасці.

Але адчуванне не йшло. Далей пачалося штосьці кшталту цырымоніі прыняцця ў “палякі”, старэйшы запытаўся, адкуль я паходжу, і я распавёў пра Навагрудак, маёнтак, дзеда. Яны ўхвалілі мае карані і запыталі, ці я не з Вярбіцкіх. Я пацвердзіў, з Вярбіцкіх. Сакратар пачаў выпісваць мне цыдулку аб чалецтве ў “Boston’s union of Poles”, а я ўсё ўслухоўваўся ў іх мову. Яна была падобнай да той мовы, якой спрабавала вучыць мяне Наста, але падобнай адно ў яе адрозненні ад ангельскай. Іх мова была цвыркатай ды шапаткай, як слова “pshimislovitsa” (не ведаю, што яно значыць і ці існуе такое слова наогул, вось захавалася з той сусрэчы...). І тады я вырашыў іх праверыць.

- Прабачце, калі ласка, за пытанне, – звярнуўся я да старэйшага. – Яно можа падацца дзіўным, але ж як на нашай мове завецца вось гэта? – я паказаў на ўласную lip.
- Warga, – адказала адразу некалькі галасоў. Людзі навокал ветла заўсміхаліся: чалавек цікавіцца ўласнай мовай!
- Warga? – збянятэжана перапытаў я. – А ці ёсць яшчэ якія-небудзь слова?
- Usta, –крыкнулі ззаду.
- Usta, –паўтарыў старэйшы. І дадаў: – “Warga” means one lip, “usta” means two lips.

Я быў здзіўлены тым, што ў гэтай мове дзве вусны мелі асобнае слова, але куды больш я быў узрушены абсолютным непадабенствам “warga”, “usta” (яны вымаўлялі апошніе з моцным націскам на першы склад), да вуркатлівага слоўца, якому навучыла мяне Наста.

- Зноў прабачце за пытанне, але яно надта прынцыповае для мяне, –працягнуў я. – А ці ёсць у нашай мове нешта подобнае да “ousli”? Для абазначэння lips.

Талака сцішылася, усе напружана шукалі адказ. Урэшце кагосъці азарыла:

- Ды не “ўслі”! А “вусны”! “Вусны”?

Я пачырванеў, зразумеўши ўласную памылку і шалёна заківаў: так, так! Вось гэтае слова!

– Даў гэта не па-польску! Тое па-беларуску! – растлумачыў мой выратавальнік. Ён быў караценъкі ды надта ўжо ружовенъкі, як немаўлятка. Я быў гатовы яго расцалаваць.

– Адкуль ты ведаеш, Войцех? – запыталі ў яго.

– У мяне бацька з Біяластоку, а там так кажуць.

– А ці гэта азначае, што ў беларусаў уласная мова, уласнае камъюніці тут? – запытаўся я.

– Ну, кшталту таго, – адказаў суразмоўцы. – Але ж яны вельмі закрытыя, хлопча! Да іх праста так не трапіш!

Як бачна, мой шлях да Насты складаўся з памылак. Спачатку я памыліўся ў назве раёна Стамбулу, дзе праходзіла выставка Марка Шагала. Потым памыліўся, запрасіўшы яе ў Блакітную мячэць, намаляваўшы сілуэт, які мог быць распазнаны як Святая Сафія. У рэшце рэшт, у пошуках яе я памыліўся, прыняўшы палякаў за “палякаў” у пошуках беларусаў. І я не буду слухаць рэдактара, які працуе з гэтым тэкстам і кажа, што Наста не прыйшла, бо не жадала мяне бачыць, бо ён, Янка, рэдактар, быў у Стамбуле і памятае, што ад Святой Сафіі вельмі ж добра бачная блакітная мячэць, і калі б Наста сапраўды хацела мяне сустрэць, яна б зразумела маю памылку, не, не, Янка, не ўсе такія разумныя, як ты, там было шмат гандлёвых намётаў, з-за намётаў яна не здольная была, не здольная...

Карацей, я вярнуўся да сабе ў студыю з пасведчаннем паляка і пачаў араць сеціва ў пошуках Belarussians у Бостане. Тут была дружачка ад вялікай эмігранцкай арганізацыі

беларусаў Амерыкі, якая пасля адной асабліва жудаснай для беларусаў ночы абвесціла сябе адзінай легітымнай уладай маёй краіны (Беларусі). Але на іх сایце не было ніякіх контактаў, апрач адresaes info@belarus.com. На мой мэйл з дэтальным апісаннем сітуацыі і паходжання я атрымаў адказ ад mailing robot, у якім тлумачылася, што мой ліст прыняты да разгляду, аднак апошнім часам сайт некалькі разоў быў атакаваны хакерамі, а чальцы Рады падвергліся нападам невядомых. Таму яны са шкадаваннем канстатуюць, што не змогуць хутка выйсці са мной на сувязь. Аднак калі мой запыт не выклікае ў іх сумневу, яны самі мне патэлефануюць (дзе толькі, цікава, знайдуць нумар? Я даслаў і нумар!). Ад гэтага патыхала ўжо масонствам, таемнымі ложамі, карацей, гэта было бліжэй да майго ўяўлення пра краіну.

Праз сацыяльныя сеткі я выйшаў на бостанскаага блогера з мянушкай Franachak, які старанна рабіў допісы па-ангельску, прэтэндуочы на статус native american. Ён апісваў сваё штодзённае жыццё, побыт ды працу ў краме для дваццаці фрэндаў, якія яго чыталі. У profile ён меў караценъкае “born in Belarus”, а блогі яго фрэндаў былі не кірылічнымі і ўтрымлівалі літарау “ў”, па якой, як я зразумеў з Вікіпедыі, прасцей за ўсё ідэнтыфікаваць допіс на мове Насты. Я скантактаваўся з Франачкам, але ён не адказаў на мой скайп-запыт. Якімі close-minded былі гэтая людзі! Як складана было праціснуцца ў іх кола! Я завёў эккаўнт, у якім падрабязна апісаў, дзе жыву, змясціў фота свайго дома, свайго пакою, апісаў свае зацікаўленасці ды

дадаў, што з-за паходжання (я растлумачыў пра Навагрудак), цікаўлюся беларускай мовай і культурай. Я спадзяваўся, што гэта дапаможа мне ва ўсталяванні контактаў, але я атрымаў два каменты, і ні ў адным з іх не было запрашэння пасябраваць. Першы – “Another set up! Who are you hunting? People from Rada?”. Другі, кірылічны, аднак без літары “ў”: «блядъ, как заебала эта гэбня с её методами! Иди на хуй, товарищ маёр! Что, блядъ, в Школе КГБ мове уже не учат. Или ты думаешь, тебя сам Зенон сейчас должен разыскать, чтобы языку научить?».

Аднойчы прыемным вясеннім вечарам, выходзячы са “Старбаксу”, я напаткаў бялявага юнака з засяроджаным поглядам. Гэты погляд быў першым, што я заўважыў, і менавіта дзяякуючы яму адчуў, зразумеў... Юнак змушана ўсміхнуўся і сказаў, што пазнаў мяне па фота ў майі празфайле. Што я, мабыць, Джон Вілаў. Я здзіўлена пацвердзіў, а ён растлумачыў, што ён – Франачак, я яму неяк пісаў, і вось, ён праходзіў побач, глядзіць, а ў кавярні сядзіць Джон Вілаў, той самы, які яго шукаў. Я здзівіўся такому тлумачэнню, бо ў кавярні немагчыма было сядзець, гэта быў Starbucks Stand з адзіным крэслам, якое, да таго ж, было занятае, але радасць ад таго, што мы сустрэліся, была большай за здзіўленне.

Франачак перш за ўсё спытаў, ці ёсьць у мяне нейкі мэсадж да яго, і гэта таксама было дзіўна, я не зразумеў, што ён мае на ўвазе, але ён махнуў рукой і прапанаваў: “Праехалі”. Мы хутка пасябравалі з ім, бо ён адчуў маю прагу да мовы. Менавіта Франачак быў чалавекам, які пазычыў мне вялікі

Ангельска-беларускі моўны дапаможнік В. Вячоркі, лепшае, што было дагэтуль створана для агламоўнага вучня, які ні халеры не разумее на мове і нават не здольны чытаць кірыліцу. “Са-ро-ка на шы-бе-ніцы”, – па складах чытаў я, засвойваючы правапіс. Больш за ўсё перашкаджала літары “р”, “а”, “с”, “і”, “в”, “к”, якія ўласнай здрадніцкай прысутнасцю ў абедзвюх мовах імкнуліся павесці па падманнай сцежцы, вымусіць “снег” чытаць як “cher”, што, дарэчы, камусьці можа падацца смешным.

Пра Вячорку Франачак расказваў вельмі шмат. Пра тое, які ён выбітны лінгвіст, як шмат зрабіў для мовы ды яе адраджэння, успамінаў нейкі выступ на тэлебачанні, з якога пачалося крушэнне Савецкага Саюза – прынамсі, у галовах беларусаў. Мова, вывучэнне яе, поўнілася для мяне прозвішчамі: я даведваўся пра Некрашэвіча, пра Тарашкевіча, пра Баршчэўскага, пра Міхневіча-Навічэнку, пра Рамзу, пра Пазняка з Трусавым. Свет набываў новую геаграфію: я даведваўся пра такія месцы, як Прага, Гамбург, Вільня, Таронта, Велінгтан ды іх уплыў на беларушчыну. Яны ўсе казалі пра Атлантыду, праводзячы паралелі з нейкай патанулай краінай, якая ўнесла з сабой пад ваду ўласную культуру ды мову, але мне гэта паэтычнае параўнанне падавалася недасканалым. Беларускі свет хутчэй быў падобны да архіпелага, які ўтрымліваў патанулую Атлантыду (уласна тэрыторыя Беларусі з яе метафізічнай атсутнасцю для самой сябе), аднак утрымліваў і ўсе гэтыя гарады, у адным з каторых час ад часу пісаліся неверагодныя па прыгажосці кнігі, у другім – жыву Вінцук Вячорка і гэтак далей.

Зайвага рэдактара: Джон, пачытай кнігу Акудовіча
“Архіпелаг Беларусь” ды пазбягай гэтага калейдаскопу
відавочнасцяў, якімі стракаціць твой тэкст!

Адказ аўтара: Янка! Але той, хто спрабуе ўвайсці ў культуру без ведання кантэксту, толькі праз мову, праз артыкуляванне ўласнай суднесенасці з гэтай культурай, асуджаны на такія паўторы! Бо ён вымушаны ненаўмысна напісаць усе тыя тэксты, якія былі напісаныя да яго, ці, як мінімум, сам дайсці да ўсіх тых думак, што вядомыя нават школьніку, бо выкладзеныя ў падручніках!

Ужо праз тры месяцы я быў здольны разумець (са слоўнікам, вядома ж!) навіны, якія з'яўляліся на сайтах. Так я даведаўся, што з ёй усё добра, што яна “на свабодзе”, у “краіне, якая знаходзіцца побач з Радзімай”. А больш мне нічога і не трэба было.

Я адразу зразумеў, што згадваць імя Насты ў размовах з любымі беларусамі бессэнсоўна: тыя, хто ведаюць яе, нічым не дапамогуць. Болей за тое, зробяцца падазронымі: чаму шукаеш? Што табе ад яе патрэбна? А што я адкажу? Распавяду пра нашае знаёмства ў Стамбуле?

Таму я расказваў адно пра ўласныя карані ды дзедаў маёнтак. Праз колькі часу атрымаў ліст з сакральнай скрыні info@belarus.com. У лісце ад імя беларусаў Амерыкі вы ражалася падзяка за цікавасць да ўласных каранеў. Мне “ад усяго сэрца” жадалі поспехаў. “Ад усяго сэрца” ананімны аўтар пераклаў як “from all my heart”, і гэта адразу вымусіла

мяне ўзгадаць пра Франачка, які два дні таму “from all his heart” дзякаваў за кубачак макіята, ад якога з пачатку думаў быў адмовіцца. “Як твае суайчыннікі” было перакладзена тут – “how your fellow-countrymen”, – нехта быў няздолыны адрозніць “як” сцвярджальнае, якое перакладаецца “as...”, “as your friend Belarussian” ад “як” пытальнага, якое сапраўды перакладаецца “how” – “how is your friend’s Belarussian ?”. Роўна ж тая хвароба была ў Франака. Калі наступным вечарам, пасля чарговай порцыі моўных тлумачэнняў ды ягоных адказаў на мае наўўныя пытанні (займаючыся па падручніках, я пазначаў “незразумелкі” на паперках), я запрасіў яго ў кавярню, асабліва падкрэсліў, што хачу аддзячыць кавай, “how his friend” “and from all my heart”. Ён добра расчырванеўся, але на прамое пытанне, ці не ён накіраваў мне ліст ад беларусаў Амерыкі, адказаў упэўненым (дарэчы, занадта ўпэўненым, нават не перапытаў) –“не”. А вось другое ўдакладненне вымусіла яго скапыціцца: я нахабна спытаў, ці не ўся арганізацыя беларусаў Амерыкі змяшчаеца ў ягонай френд-стужцы? Ён вельмі сумна патлумачыў, што нас сапраўды мала. Дакладней, беларусаў у ЗША даволі многа, аднак яны не зарганізаваны і не маюць моцных сувязяў адно з адным у эміграцыі. Архіпелаг складаўся з надта ж маленьких выспачак.

Я працягваў штудзіраваць мову. Нехта значна пазней зрабіў вельмі слушнае назіранне: мая прафесійная арыентацыя на рускае мастацтва не вымусіла мяне зацікавіцца рускай мовай. А карані, цікавасць да ўласнага роду (ён

думаў, справа ў каранях!) прывялі да сапраўднай лінгвістычнай ліхаманкі! Праз год інтэнсіўных заняткаў я зразумеў, што Амерыка для мяне скончылася. Цікава, ці не тое ж адчуванне было ў майго дзеда, калі ён прымаў разшэнне з'яджаць з камуністычнай Польшчы сюды? Што краіна быццам паблякла ў пароўненні з тымі думкамі ды памкненнямі, якімі поўняцца грудзі? Ці адчуванне смяротнай небяспекі не давала ўсвядоміць усе гэтыя адценні пачуццяў, робячы асноўным матывам ад'езду смяротны страх, у якім патаналі ўсе астатнія эмоцыі?

Якім, дарэчы, шляхам ён ехаў? Ці не праз Стамбул? Адказаў на гэтыя пытанні ў мяне не было, як не было нікога, хто здольны быў бы мне дапамагчы. Але ж заставацца не было моцы: працы тут ў мяне няма, а заняткі моі вай моцна абмежаваныя панаваннем навокал роднага лінгвістычнага асяродку. Выкарыстаць беларускую для хуткай самарыцянскай размовы з іншаземными турыстамі не выпадала, я адчуваў сябе чалавекам, які вучыць мёртвую граматыку, кшталту старажытнагрэцкай. І я вырашыў ляцець. Ляцець да яе. У яе Вільню.

На гэтым этапе я здольны быў сформуляваць простыя выразы, расказаць пра сябе, аднак жа ў моўным плане ўяўляў сабой дакладную кланаваную копію Франачка. Я пераняў яго маўленне, яго слова, яго манеры змякчэння зычных. Мне было цікава, наколькі, напрыклад, утварэнне фрыкатыўнага “г” дыхніцай уласціва ўсім беларусам, але ў мяне не было іншага чалавека, каб запытацца. Я быў на моўнай выспе, а ён з'яўляўся майм Пятніцай. Нават не, не

так. Ён быў на моўнай выспе, а Пятніцай быў я! Я прапанаваў правесці сустрэчу некалькіх беларусаў з кола ягоных знаёмых, аднак ён, па-першае, спужаўся, па-другое, растлумачыў, што да бліжэйшага фрэнда са спісу ў яго стужцы ехаць 540 міль. Можа, і брахаў, не выключаю. У любым разе, яго павінна была цешыць сітуацыя наяўнасці ўласнага моўнага раба, які гаварыў яго словамі ды і размаўляць мог на гэтай мове выключна з ім. Часткова гэта было падобна да перададзенай настаўнікам кун-фу пэўнай школы рухаў, але мяне вельмі бянтэжыла, што мой настаўнік казаў “from all my heart” па-ангельску ды блытаў “how” з “as”. Ніхто не мог гарантаваць, што ён не такі ж неахайні ў беларускай. Прынамсі, было непрыемна, што калі мы сустрэнемся з Настай, яна будзе размаўляць не са мной, але з моўным адлюстраваннем жывога ды наяўнага фізічна дзесяці хлопца. Гэта было як запрасіць трэцяга ў ложак.

І вось, калі “Боінг” выйшаў на старт, і для кагосьці ён ляцеў у Франкфурт, для кагосьці – у Парыж, а для мяне – у Вільню, Вільню; калі мяккае павелічэнне хуткасці павольна ўціскала мяне ў фатэль; калі мужчына побач адкінуўся назад ды нават не захрап – зароў, я адчуў, што вяртаюся дадому. Вільня сустрэла мяне маленькім начным аэрапортам, памеры ды цішыня якога здаваліся дзіўнымі пасля ўсіх тых шкляных тэрміналаў, дзе толькі на ліфце, які вядзе да цягніка на перасадку, трэба ўздымацца дзесяць хвілін. У таксоўцы я ўсё круціў галавой, шукаў у перадсвітальным прыцемку прыкметы блізкой жалезнай заслоны. Аднак

тут, на адлегласці ўсяго дваццаці хвілінаў язды ад Беларусі, не было ні скіраваных у той бок балістычных ракет, ні танкаў, ні бясконцых, да небасхілу, шыхтоў вайсковых намётаў. Атлантыды не было бачна, як не было бачна на мапе СССР другога архіпелагу, апісанага знакамітым бара-датым рускім (прозвішча я забыў).

Вільня апынулася дакладнай процівагай таго, што я сабе паспеў наўяўляць. Замест мілітарызаванай спужанай купіны цывілізаванасці ў ценю вялікіх памежных муроў, замест хакі, танэляў ды мядзведзяў, мяне сустрэла вытанча-нае барока ружовага адцення, амытае персікавым святлом цудоўнага світанка. Недзе брахаў сабака. У празрыстай лу-жыне адлюстроўвалася блакітнае неба, немагчымае, не бачнае ў вялікіх гарадах. Па ходніках цырымонна ішла францісканская манашка. Чалавек у добрым гарадскім строі калоў дровы на падворку хаты, складзенай з пачарнелай ад часу цэглы. Па небе ляцеў самалёт, заўважны з та-кой відавочнай праніzlівасцю, з якой яго можна пабачыць толькі за межамі гораду. Самалёт пакідаў белы тлусты след, які чамусьці нагадваў пра дзяцінства. У траве ля цяністай ракі, у якую быў абурнуты цэнтр горада, шамацелі люткі. З галавы не йшло: у японцаў лютка сімвалізуе шчасце, а ці шмат люткаў я пабачыў за ўсё жыц-цё ў Бостане? Хацелася жыць сто гадоў ці ехаць кудысьці, забыўшыся пра час, гроши ды іншыя другарадныя акалічнасці. Прыйшло менавіта тое пачуццё, якое я адной-чы ўжо адчуў побач з ёй. Так, так, я быў побач. Я гэта адчуваў.

Мяне з задавальненнем прынялі ў тутэйшай Акадэміі мастацтваў. Пасля кароткай аўдыенцыі жанчына-рэктар, асноўнай адметнасцю якой было тое, што яна нібы стрымлівала кожнае ўласнае слова, узважвала яго, аглядала з усіх бакоў ды толькі пасля гэтага дазваляла яму дайсці да маіх вушэй, прапанавала выкладаць курс па “чым заўгодна, акрамя расейскага жывапісу”. Я не стаў удакладняць, чаму фармулёўка была такой дзіўнай: і так зразумела, што ў іх ужо ёсьць выкладчык па гэтай спецыяльнасці.

“А што значыць гэтае параўнанне вас з Рональдам Макдоналльдам у “Нью-Йорк Таймс”? – з вялікімі паўзамі паміж словамі запытала яна, і было бачна, што гэта не прычэпка, яна сапраўды не разумее. Я сканфузіўся, пачырванеў, і яна дапамагла, са здагадлівасцю пральнай машыны, з якой хтосьці паспрабаваў дазваніца па міжгорадзе: “Мабыць, Рональд Макдоналльд у вашай культуры сімвалізуе паспяховасць ва ўласнай галіне”? Прамармытаўшы “штосьці кшталту таго”, я атрымаў свае лекцыі разам з дозволам выкладаць па-ангельску.

У якасці жытла я абраў сабе двухузроўневую кватэрку побач з тым знакамітым домікам на Піліес, у сцену якога ўмантаваныя керамічныя імбрычкі (кожны, хто быў у Вільні, ведае гэты домік ды вузенькую віхлястую вулачку, якая за ім пачынаецца). Імбрыкі падаліся мне сімвалам чагосці няяўна звязанага са Стамбулам, таму я адразу пагадзіўся з усімі ўмовамі, адной з якіх было не прыязджаць дадому на матацыкле. Збочыўшы на гэтую вуліцу, адразу апынаешся між двух высокіх муроў, утвораных суво-

рымі бязвокімі дамамі, памеры неба над галавой сціска-
ющца да маленькай шэрай палоскі, да якой, у выпадку чаго
– не дацягнущца, не даскочыщь, хіба што – душой. Трэба
мінаваць выканнёвы востаў дагістарычнага “Фальксвагену”,
з якога час ужо прыбраў усе тканіны ды цягліцы,
пакінуўшы выключна скамянецеляя косткі; склад дроваў; га-
тэль, што палыхае раскошай; счарнелую ад часу будыніну,
якая нагадвае ўжо загублены карыесам зуб; бясконную
сцену, ля якой хочацца каго-небудзь расстраляць ці быць
расстраляным самому; у выніку вы апынечесья ля непрык-
метнай сярэдневечнай хаціны, сценка якой будзе пазнача-
на сумным анёлам, белым, як лядоўня: мы на месцы.

За цяжкой сярэдневечнай брамай (вось і зразумела, як мя-
не знайсці!), адчыняўся круглы панадворак, па якім
ганарлівая, як пава, хадзіла стракатая курыца, асноўным
колерам якой быў конскі бронзавы. Пад вечар на прыступ-
ках пад’ездzu з’яўляўся маўклівы мужчына з тварам
філосафа і кубачкам кавы. Мужчына паліў, піў каву ды
глядзеў на курыцу. Існаванне курыцы адразу рабілася аб-
грунтаваным. Калі да гэтага яна соўгалася па двары без
усялякага сэнсу, цяпер яна шкрэбла лапамі, сакатала ды
коўзалася ў пяску для таго, каб за ёй назіраў мужчына. Але
большую частку дня курыца ўсё ж не мела аніякага
апраўдання ўласнай нікчэмнасці.

Вядома ж, я паклапаціўся аб тым, каб у кватэры было два
туалетныя пакоі. Першы – унізе: трэба праісці па
калідоры, мінаваць гардэробную, нырнуць у нішу направа
ды апынешся ў авальным пакойчуку з ніzkай шкарбатай

столлю. Тут ёсь душавая кабінка, унітаз, маленькае вакен-ца ды нешта зусім недарэчнае: замкнёныя ды аблекеные шпалерамі дзверцы з каванай старажытнай зашчапкай. Чутно было, як за імі, на адлегласці, якую складае таўшчыня двюх дошак, носяцца машыны, тупаюць пешахо-ды, буркуюць галубы, галубы –якія, у адрозненне ад астатніх, чуюць, што ты тут, ды могуць палахліва схамя-нуцца, калі ты занадта рэзка пstryкнеш, адкрываючы шампунь. Вядома ж, дзверцы выходзяць не на падворак, дзе адзінымі гукамі ёсь сакатанне курыцы ды сёрбанне кавы мужчынам, а вось куды?.. Аднойчы я паўгадзіны соўгаўся па лабірынце навакольных вузеных вулачак з мэтай раскрыцця “унітазнае таямніцы”: заўважыў выпадкова і не вачамі, а, хутчэй, вушамі, бо ў нейкі момант карціна гу-кавой рэчаіснасці супала з ужо чутым адтуль, знутры. Я пачаў даследаваць сцены дамоў і знайшоў прыхаваныя пад старой фарбай драўляныя дзверцы, форма якіх супадала: знайшоў, дарэчы, зусім не на tym доме і нават не з того бо-ку вулачкі, дзе шукаў. У агенцыі, якая дапамагла мне зняць кватэрку, растлумачылі, што такі другі выхад – звычайная з’ява ў старажытнай архітэктуры, а што да яго прызначэн-ня, дык яно празаічнае: у сямнаццатым стагоддзі ў Вільні ўнітазаў Roca не было нават у самых заможных дамах. А ха-рактар патрэбаў, якія напаткалі чалавека ў туалетным пакоі, з большага адпавядадаў сённяшняму. Таму бедныя людзі хадзілі да ветра, у драўляныя нужнікі на падворках, а заможныя маглі дазволіць асобны пакой у хаце, карысталіся, прабачце, гаршчкамі. А каб не тримаць сму-род у хаце, выносілі іх праз спецыяльныя дзверы, не, не,

каналізацыя тут з'явілася толькі ў мінульым стагоддзі! Я пажаліўся на тое, што дзвёры не замкнёныя нічым, акрамя зашчапкі, што яны хістаюцца, калі на іх націснуць, і прапанаваў забіць іх з таго боку дошкамі. На што мне весела заўважылі, што каб не хісталася, лепей не ціснуць, а забіваць дошкамі яны не маюць права, бо гэта сапсую гістарычны выгляд архітэктурнага помніка. Карацей, нічога ты тут не зробіш. Калі што, я магу забраць гэты ніжні туалет сабе, тым больш тут даволі холадна ўзімку і, да таго ж, я ўжо прызывычаіўся да знешніх гукаў, якія спачатку вельмі перашкаджалі дасягненню тых мэтаў, для якіх прызначаны гэты пакойчык. Другі туалет – наверсе. Ён абсталяваны ваннай, шафай, у якой можа змясціцца адразу дзесяць жаночых халатаў: на палічках гадавы запас духмяных пенак, крэмай, скрабаў ды шампуняў – прыходзь і жыві. Кухня, гардэробная ды гасцёўня на першым паверсе, дзве спальні – на другім. Чаму я так падрабязна апісваю гэтае жытло? І сапраўды, чаму? Для каго?

На другі год вывучэння мовы і першы год жыцця ў Вільні, калі я стаў заўважаць ды выпраўляць нават памылкі, якія робіць беларуска-ангельскі Belazar, я вырашыў завесці котку. Назваў, вядома ж, Крысцінай. Вучыў склоны: “Крысціна, Крысціны, Крысціне, Крысціну”. На другім месцы суйснавання з кошкай, якая стала другой істотай, якая апраўдвалася анталагічную нікчэмнасць штодзённых праменадаў курыцы па двары, высветлілася адна непрыемная дэталь. Крысціна апынулася не зусім дзяўчынкай. Я, мабыць, усё ж-такі памыліўся з полам, ці то ў котак ёсць

уласцівасць яго змяняць, але літаральна на тым месцы, дзе зусім нядаўна нічога не было, з'явіліся два пухлявыя камячки, якія падкрэслівалі прыкрую маскуліннасць кацянняці. Хутка пасля гэтага Крысціна пачаў дэмманстраўваць уласную маскуліннасць не толькі двумя маўклівымі пухлявымі камячкамі, і ў такія дні менавіта маўклівасць была чымсьці, чаго я прагнуў больш за ўсе. Я вучыў склоны: “Крысцін, Крысціна, Крысціну, Крысціна” пакуль хтосьці не растлумачыў, што ў беларускай мове няма падвойнасці мужчынскага і жаночага радоў, імя Крысціна бывае толькі ў дзяўчат. Так, на моўным узору, кот застаўся Крысцінай з усімі наступствамі, якія галоўным чынам увасабляліся ў склонах.

Гладзячы Крысці, які вуркатаў, як ляскотка ў коле ровару (ровары былі тут, у Вільні, сапраўднай рэлігіяй!) ды даволі балюча падрапваў мяне сваімі драпежнымі кіпцюрамі, я думаў, што ёсьць ува мне нейкая фундаментальная хіба, нейкая нягегласць, прыроджаная схільнасць да немагчыма дзікунскіх памылак: сітуацыя з Саўрасавым толькі высветліла яе – так, як высвятляе запаленая ў пакой лямпа стол, ложак, мёртвае цела на ложку – але цела было б тут і без святла! Са святлом яго мярцвяцкасць толькі стала відавочнай. Я адчуваў гэтую хібу як элементарную адсутнасць шанцаўання. Здавалася, вось трошкі, вось маленькі кавалачак удачи, ды ўсё атрымаецца. Здаецца, Настаў трусік (ци мой, мне адпісаны гісторыяй трусік?) трохі дапамог: з ім не было гучных наступстваў. Я не блытаў адно Гё-тэпе з другім.

Прайшоў яшчэ год. Мова засвойвалася, і на гэтым этапе цяжэй за ўсё было з чаргаваннямі. Тут сапраўды трэба было нарадзіцца беларусам, каб зразумець логіку, па якой у адным выпадку “т” змянялася на “з”, а ў другім – не змянялася. Сяргей (не Сярзей жа!), мой новы беларускі сябрана, гісторык ды цудоўны суразмоўца, тлумачыў: “Слухай музыку маўлення!” Слухаў, не атрымоўвалася. “Ну, даражэнъкі, ты ж беларус! Узгадай! Пачуй, што кажуць твае гены”, – раззлаваўся ён аднойчы, пасля таго, як я зноў не прачаргаваў. Гены маўчалі.

У Вільні было шмат беларусаў, і, у адрозненне ад тых беларусаў, якія жылі ў Бостане і паспелі набыць пэўныя эмігранцкі лоск, на гэтих яшчэ былі бачныя свежыя апаліны ад камунікацыі з Радзімай. Адзін моцна, да скалананняў, заікаўся. Сяргей абяцаў расказаць як-небудзь пра абставіны, праз якія той набыў заіканне, але не расказаў, адзначыўшы, што мне спакайней будзе. Аднойчы я запытаў таго сам, але ён вымавіў адно слова: “Волечка...”, далей запнуўся, а пасля ціха заплакаў, і я не ведаў, што хранічныя заікі заікаюцца нават тады, калі плачуць, што ў плача – плача цяжкага, які стаіць на самай мяжы з рыданнем, таксама ёсць рытм, і гэты рытм у небаракі быў такі ж паламаны, як і маўленне.

Другі – ціхі, замкнёны, з піяучай мовай, даўгімі валасамі ды вачыма, поўнымі неба, жыў у каморы без вокнаў, якая хавалася ў дому міласэрнасці, пераўтвораным у прытулак для пацярпелых з Беларусі. Пацярпелых было шмат, збольшага яны начавалі на спартыўных кілімах у канферэнц-

зале, і іх было надта шкада, аднак гэтага, якому не знайшлося месца, шкада было асабліва, бо нешта ён там здзейсніў, і яго не прынялі ў грамаду. Жытло далі, але асобнае, як у ваўка.

Усе гэтыя людзі не мелі фобіі пераследу, яна ў іх яшчэ прости не паспела выпрацавацца, бо тут, у Вільні, быў сапраўдны прыфрантавы шпіタル, тут ачунувалі тыя, па кім сітуацыя прайшлася найбольш жорстка, але каму ўсё ж такі ўдалося ўцячы (ші дамовіща аб уцёках?). Замест падазронасці, закрытасці, тут панавала братэрства кшталту франтавога. Усе з усімі сябравалі і намагаліся дапамагчы. Была тут даволі вялікая талака з тых, хто эміграваў яшчэ да ўсіх тых дзікунстваў, праз якія прайшла Наста. Гэта былі добрыя, смяшлівые людзі кшталту Сяргея, якія нікуды не імкнуліся, ніякую Беларусь не вывозілі і не адраджалі, але жылі ў ёй, тым больш, што беларускай гісторыі ў гэтым горадзе захавалася значна больш, чым слядоў гісторыі ўласна літоўскай.

Другая справа, што ўсе гэтыя шчырыя, здаровыя, не спужныя, аседлыя беларусы з аўто ды маёmacцю як быццам трохі не мелі сэнсу ў жыцці. Таму, мабыць, і пілі. Але тыя, хто сэнс меў, таксама пілі. Сяргей неяк растлумачыў, што галоўны літоўскі алкагольны напой “999” з’яўляецца на самрэч напоем беларускім, бо ўзгаданы ў Караткевіча. А таму іх алкагалізм мае высакародную мэту – высмактаць увесль стратэгічны запас літоўскіх алкагольных напояў беларускага паходжання, каб атрымаць сімвалічную перамогу над гістарычнай несправядлівасцю.

Што я магу сказаць пра літоўцаў? Яны дзіўныя людзі! На іх тварах сур'ёзнасць, і яны амаль што не ўсміхаюцца. У размове з літоўцам складаецца ўражанне, што яны на чымсьці вельмі фундаментальна засяроджаныя. І яны б рады былі ўсміхнуцца, ветліва павітацца з табой, але іх непакоіць нейкая думка, ад якой не пазбавіцца, як не спрабуй. І вось у той момант, калі ты ўжо гатовы прыйсці да высновы, што жыхары гэтага гораду проста мізантропы, якім не ўласцівы нейкі душэўны зрух, спагада, суперажыванне (якое, здаецца, ляжыць у аснове любога мастацтва, у tym ліку – мастацтва жыцця), апынаеца, што ты проста штосьці неразгледзеў. Помню, як у першую, самую цяжкую з-за адзіноты ды адчування бессэнсоўнасці маёй справы зіму аднаго вечару ўсе дрэвы ў Вільні раптам расквеціліся папяровымі птушкамі: нейкі дзівак (я яго бачыў: сур'ёзны, занадта засяроджаны погляд!) хадзіў па горадзе з драбінкамі ды развесхваў на галіны белых галубоў, буслоў ды чаек, вядома ж, чаек. У гэтым была такая простая краснальнасць, такая чалавечнасць, што чамусьці хацелася плацаць. Пануючым пачуццём была палёгка: я іх не зразумеў! Яны вытанчаныя ды прыгожыя, гэтыя суворыя, складаныя літоўцы!

І вось кожны раз, калі я бачыў, напрыклад, як троє падлеткаў б'юць дзеда ля трамвайных прыпынку, на якім чакаюць другога прышэсця засяроджаныя на ўласных думках волаты, і ніхто не заступіцца, бо ўсім усё роўна; калі назіраў, як бясплённа сядзяць на вуліцах жабракі; калі чуў чарговую прапанову вывучыць літоўскую мову ў адказ на

спробу ўдакладніць, з чым гэтыя стерес у кавярні пабеларуску, ува мне нешта памірала. Аднак потым здаралася нешта невыбітнае, але такое прыгожае па сваёй сутнасці – ну як гэтая моладзевая пара, якая праходзіла хвіліну таго побач з кавярняй, у якой я ніяк не скончу гэты такі цяжкі для мяне тэкст, яны праходзілі ды раптам пачулі музыку, якая грала тут, у памяшканні, і гэта была Crossfires Брэндана Флаўэрса (сціплы, але балючы напамін пра іншы горад ды іншую гісторыю), дык вось хлопец вельмі далікатна абхапіў сваю сяброўку ды на хадзе яны зрабілі некалькі вытанчаных, адрэпетаваных “па” ў стылістыцы бі-бопу; два крокі ўбок, пераварот, два крокі назад – ды пабеглі наперад! Выключным было тое, што гэтыя двое не дамаўляліся спецыяльна, але зрабілі ўсё сінхронна, як на сцэне, быццам бы ў іх грала адна і тая ж музыка: бачна было, што гэта сапраўднае пачуццё, бачна па тым, якімі былі іх вочы – такое пачуццё здараецца толькі раз за ўсё жыццё і то не з усімі, і яны танчылі, яны дарылі сябе ды сваё шчасце, ім было не шкада. І ўсе навокал усміхаліся. Ну, як жа не любіць такі горад ды такіх людзей?

Час майго чакання, маіх пошукаў ішоў. Наваколле амаль што не змянялася: здаецца, чым старэйши ўзрост мае любы горад, тым менш шанцаў пабачыць перамены ў ім цягам твайго кароткага жыцця. Занадта ж маленькі чалавечы век у парыунанні са стагоддзямі, якія адведзеныя мураванным дамам, сярэднявечнаму шчарбатаму бруку, па якім я хаджу штодня. Толькі камяні заўважаць, што на месцы, дзе некалі стаяў дом, цяпер нарасла кардонная Maxima, якая

параджае людзей з аднолькавымі пластыкавымі пакетамі. Змяненне ландшафту адбывалася тут вельмі павольна і на-
ват будоўлі цягнуліся пад наглядам клапатлівых кранаў
гадамі, каб камяні паспелі пабачыць, адчуць, бо ў камянёў
час ідзе вельмі павольна. Аднак у жніўні другога году жыц-
ця ў Вільні адбыўся скандал. Курыца знікла. Так, знікла ку-
рыца, дарэчы знікла ў строгай адпаведнасці з законамі
філасофскай суб'ект-аб'ектнасці – разам з мужчынам, які
маўкліва паліў на прыступках. Я хадзіў па двары, намагаю-
чыся знайсці якое-небудзь тлумачэнне феномену
адсутнасці, але бачыў толькі скамяньелыя кропачкі лайна,
якое непазбежна пакідае пасля сябе любая прысутнасць.
На дзвярах, якія некалі падпіраў уласнай спінай маўклівы
суб'ект курынага існавання, вісела шматслоўная аб'ява па-
літоўску, і ніводнага слова не пераклікалася ў ёй з тымі
мовамі, якімі я цяпер валодаў. У сваіх спробах распазнаць у
шчацінні літоўскіх літараў хоць які-небудзь рэлевантны
для мяне сэнс, я наблізіўся да самых дзвярэй. І тут яны
праваліліся ўнутр, і ў праёме апынуўся зухаваты, занадта
шпаркі, каб не канфліктуваць з рэчаіснасцю, стары.
Абставіны ўзросту на ягоным твары пасавалі перад
абставінамі ягоных паводзінаў: яго складана было называць
дзядком, дзедам, дзядулем, хутчэй – другім “дз”: дзіваком.
Дзівацтва не ведае ўзросту ды ператварае істоту любых
гадоў у нешта пазаўзроставае.

Нос дзівака быў апрануты ў цяжкія акуляры, якія, у выніку
сваёй масіўнасці, прэтэндавалі апроч аптычнай, яшчэ і на
энерга-ды цеплазберагальнную функцыі. Такімі акулярамі

можна было накрывацца ўначы, як коўдрай. Ён хуценька выляцеў, аббег мяне вакол ды працягнуў мне сваю спрытненьку сухую пяцярню. Сказаў штосьці па-літоўску, ма-быць, нейкае тлумачэнне пра курыцу ды таго астронома, што назіраў сузор'і яе рухаў. Я перапытаў па-ангельску, і акуляры просценька перайшоў на ангельскую, сказаўшы, што ён – палкоўнік, але пайшоў ужо са службы. Не жадаючы, каб суседзі мяне ўспрымалі як амерыканца, я падкрэсліў прыемнасць нашага знаёмства па-беларуску. “Хадземце хутчэй унутр!” – адрэагаваў ён на чысцюткай беларускай мове. “Вы беларус?” – захоплена перапытаў я. “Не, расеец! З Калугі”, – катэгарычна ляпнуў ён, як быццам гэта вельмі натуральная з’ява – адстаўны расейскі colonel, які валодае ангельской ды беларускай. Ён не палічыў уласнае паходжанне чымсьці вартым удакладнення, а замест гэтага зацягнуў мяне ў пакой, які ўсё яшчэ ўтрымліваў сляды папярэднікаў: вялікая клетка стаяла побач з ложкам, які суседнічаў з поўнай цыгарэтных недапалкаў попельніцай. Я запытаўся, дзе папярэднік, але той растлумачыў, з прыкметай ганарлівасці: “Я не палю!”. “Іваноў”, – прэзентаваў ён сябе (пазней следчы растлумачыў мне, што да чалавека, які называецца пры знаёмстве “Івановым”, заўсёды трэба ставіцца з засцярогай, бо гэта настолькі распаўсюджанае ў Літве прозвішча, што не ўтрымлівае ў сабе ніякай адметнасці, як містэр Сміт у ангельской, але ж я не ведаў). “Ян Вярбіцкі”, – адгукнуўся я. Пасля Стамбулу я адчуваў сябе Вярбіцкім, не Вілаў. “А дзе твая дзяўчына?” – запытаўся ён. Я не здолеў нічога адказаць. Сапраўды, дзе мая дзяўчына?

“Дык ты адзін жывеш? Ніхто да цябе не прыходзіць?” – вельмі ж яго цікавіў мой сямейны статус. “А дзе вы так могу вывучылі”? – паспрабаваў я памяняць тэму, але ён ужо кудысьці збег, вярнуўся з пухірыстым зялёным сакважыкам, у якім былі малюнкі, яго малюнкі, ён іх зрабіў на флоце – шматслоўна тлумачыў ён – бо ён служыў на флоце, спачатку на флоце, а потым – не на флоце.

Ён вымаў акварэлі з марскімі тэмамі (чайкі, хвалі, камяні, скалы, зоркі, караблі) і з хуткасцю калейдаскопу тыкаў мне ў очы, нібыта штосьці даказваючы. Мне было дзіўна, бо частка з іх была напісана даволі дасканала ды, здаецца, жанчынай (чуллівасць і празмерная ўзрушанасць у кожным каляровым дотыку паперы), іншыя сапраўды былі подобныя да малюнкаў самавука-марака (тут былі ваенныя лінкоры з эрэктыльна ўзнятымі гарматамі, пяшчотна быў схоплены сюжэт “Пуск ПЗРК-300 у святле поўні”), трэцюю группу складалі акварэлі, зробленыя дзіцячай ці падлетковай рукой ды не адной – тут была цэлая выстава твораў мастацкай школы сярэдніх памераў (гэтых можна было вылучыць па празмерна рамантых адносінах да мора, якое перадавалася некалькімі шырокімі каляровымі палосамі з градацыяй ад вохравага плыткаводдзя да ўльтрамарынавых глыбініёў з аваязковым ветразем на гаразонце, геаметрычнасць якога была сапсановая некалькімі неасцярожнымі рухамі пэндзля). Мой хуткі да ўспрымання жывапісу позірк выхопліваў у гэтым мігаценні акуратна заштыхаваныя падобнымі колерамі подпісы ў правым ніжнім кутку – усім пачаткоўцам так прыемна ад-

чуваць сябе саўрасавымі: памеры ды працягласць плямаў былі розныя, а значыць, рознымі былі і подпісы. Я запытаўся: “Гэта не вашыя акварэлі, ці не так?”. Ён аслупянеў, сунуў малюнкі ў сакважык, клацнуў зашчапкамі ды хуценька схаваў калекцыю некуды. Я паспрабаў высветліць, дзе ён усё ж вывучыў мову і навошта мне паказваў гэтых малюнкі, бо склалася ўражанне, быццам ягоным планам было пачаць сяброўства, а мая нахабная адукаванасць гэтых план сапсавала. Але дзівачок у акулярах на пытанні не адказваў.

“Хадземце на кухню”, – прапанаваў ён мне. Не, мне не было боязна, бо не выглядаў ён на небяспечнага. “Хочаце цукру?” – прапанаваў на кухні, у якой было даволі цёмна, бо вокны былі завешаныя. Там, за фіранкамі, шугалі ластаўкі ды даносіліся па-летняму ўтульныя выкрыкі дзетак. Я здзівіўся: “Цукру?”. “Цукру?” – пацвердзіў ён, гасцінна зняў вечку з цукарніцы і сам набраў паўнютку лыжку белага пяску. Паўза зацягвалася, я пачаставаўся ягоным цукрам і не здзівіўся ў ім нічога адметнага. “Файна, скажы?” – задаволена варкатнуў гаспадар. Я не ведаў, што сказаць і пацвердзіў, што цукар смачны. “Чаго ў прыцемках сяджу?” – працягнуў ён размову хіба што з самім сабой, бо я нічога на гэты конт не пытаяў. “А вось глядзі”, – ён шчоўкнуў нейкай кнопкай і на шафіку запалілася гірлянда, якая файна б пасавала для прыдання святочнай атмасфери якому-небудзь оруэлаўскуму савецка-калянднаму інтэр’еру, аднак да Каляды было далёка, а выказваць захапленне святлом ды каларыстыкай гірляндаў неяк няёмка (заўвага рэдакта-

ра (Я. П.): Джон, у СССР не святкаваліся Каляды, толькі Новы год, таму “савецка-калядны інтэр’ер” так не выглядае!). Дзівак чакаў ад мяне ўхвалення, і я прамармытаў нешта пра адценне лямпачак, пра дзіўныя спалучэнні колераў. “Яна кітайская, – працягнуў тлумачэнні акуляры. – Раней такіх не рабілі. Паглядзіце, якія дробненькія лямпачкі!”.

І тут здзіўленне ды няёмкасць дасягнулі той канцэнтрацыі, што мне зрабілася ніякавата. Я рушыў да дзвярэй, а ён скакаў за мной, як чорт, скакаў і ўсё спрабаваў пасябраўца. Тут, калі дзверы ўжо былі адчыненыя, дзівак зрабіў апошнюю недарэчнасць – ён уціснуў мне ў далонь склізкую бутэль гарэлкі “Russki Shtandar”: “За знаёмства!”. Я пільна паглядзеў яму ў твар, толькі тут заўважыўши асаблівасць ягонага позірку: вочы як быццам глядзелі не на свет, а былі сфакусаваныя на шкле акуляраў. Стары нібыта лавіў на іх унутранай паверхні адлюстраванні і менавіта адсюль чэрпаў уласныя ўяўленні аб tym, дзе жыве. Ён глядзеў на цябе і не бачыў. З іншага боку, ты мог утаропіцца ў ягоныя вочы і нічога не заўважыць у іх, бо яны скіраваныя выключна на паверхню шкла і непранікальныя звонку. Ад гэтага неchalавечага позірку зведзеных да носу вачэй я адчуў ледзяненне ў страўніку, жаданне хутчэй пайсці да сябе і вельмі-вельмі шчыльна зачыніць дзверы. Я ўжо ступіў колькі кроکаў, калі ён раптам спыніў мяне: “Паслухай, калі да цябе прыйдзе твая сяброўка, калі ласачка, запрасі мяне. Я вельмі люблю з моладдзю пабалбатаць!”. Я паціснуў плячыма ды развітаўся.

У свеце падворка Іваноў заняў тое месца, што раней займаў маўклівы мужчына. Часцяком сусед сядзеў на прыступках, глядзеў на шкло сваіх акуляраў ды хрумсцеў цукрам. Час ад часу я заспываў яго за соўганнем па двары з той жа бессэнсоўнасцю, з якой да яго соўгалася курыца. Такім чынам, Іваноў замяніў абаіх.

Аднаго дня ён зрабіў яшчэ адну спробу пазнаёміцца. Вярнуўшыся дадому, я заўважыў суседа за няўдала раскладзеным мальбертам – ён рабіў выгляд, што спрабуе на-маляваць адну з жывапісна раскудлачаных часам частак дому. Падсвядома я заўважыў, што адзінае, у чым ён дасягнуў поспехаў – дык гэта ў выцісканні алею на паліту. На палатне было пакінута некалькі нерашучых мазкоў, якія сведчылі толькі аб tym, што асоба, за іх адказная, ніколі не трymала ў руках пэндзля. “Я вось якраз хацеў пагутарыць з вамі пра мастацтва”, – пачаў Іваноў, на галаве якога быў ужо абрыйнданы свежым кобальтам (яшчэ адна прыкмета непрывучанасці да жывапісных заняткаў) берэт. Я зрабіў грэблівы выраз твару і кінуў, што нічога пра мастацтва не ведаю і ніколі не цікавіўся.

Я апішу свой тыповы дзень тут. Я прачынаюся а восьмай гадзіне, да дзевяці соўгаюся па хаце, у дзевяць пятнаццаць выходжу, здароўкаюся з Івановым, які звычайна назірае за маім сыходам (можа, вядзе нейкі дзённік ці штосьці на-кшталт?), апынаюся на вулачцы, запоўненай турыстамі, ківаю анёлу, іду направа. Праходжу побач з вылепленым са снегу праваслаўным храмам ды кідаю якар у кавярні, масткі якой знаходзяцца над хуткай плынню (насупраць –

помнік русалцы, вы не заблытаецеся). Тут я праводжу час да адзінаццаці: узімку, калі лавы над здранцевым струмянём засцеленяя снегавымі пярынамі, мяне можна знайсці ўнутры з якім-небудзь са слоўнікаў, са сшыткам граматычных практикаванняў. Я працую тут да адзінаццатай, і калі б мяне хтосьці спрабаваў знайсці, гэта лепшае месца і час. Пасля гэтага ў мяне пачынаюцца лекцыі, якія доўжацца паразнаму, таму перайду адразу да шасці гадзінаў, калі кожны вечар я пачынаю свой мацыён, які праходзіць па адным і тым жа маршруце: па Піліес я ўздымаюся да бульвара Вакечу, пасля чаго скроўваюся да цэнтра праз клубкі вулачак, прапітаных тутэйшым вэнджаным паветрам. Я памятаю, як намагаўся зразумець, што за дзвіны водар лунае тут штовечар, што за смалены прыпах ловяць ноздры, і толькі потым, пабачыўшы павойны дымок з труб, зразумеў, што тут топяць каміны, што амаль увесь цэнтр на драўняным паліве. На рагу Гедыміна і Вільняус я займаю месца ў кавярні, урослай у кнігарню і да восьмі вечара гляджу ў акварыюм заваконня.

Мае адносіны з Беларуссю тут, у Вільні, пазбавіліся галівудскай спрошчанасці. Радзіма, ці тое, што ад яе засталося, ці тое, што з ёй здарылася, ці тое, што яе зжэрла, – карацей, тая пачвара ды тая прыгажуня, якая звалася Беларуссю, была цяпер настолькі шчыльна побач, што нічога пэўнага ўжо не было бачна: так, плямы на скуры, неідэнтыфікованая лагчына, далікатны выгін ды павольны ўздым грудзёў пры дыханні. Тут лавілася тэлевізія той дзяржавы, якая нарасла вакол маёнтка майго дзеда. Я разумеў не ўсё, што паказвалі там, бо час ад часу навіны

чамусьці начытваліся не па-беларуску, а па-руску. У нейкім сэнсе, гэтая тэлевізія была падобнай да ўсёй тэлевізіі свету, усхваляючы неверагодную прыгажосць (ці захапляльную неахайнасць) нечага, што ў лепшым выпадку з'яўляеца таннай каляднай гірляндай, не вартай нікай увагі псіхічна ўстойлівага гледача. Аднак з іншага боку, менавіта гэтая тэлевізія, пры пільным яе праглядзе, утрымлівала прыкметы той бездані, якая працягнулася па межах Беларусі і надзейна аддзяляла яе ад свету людзей. Не, гэта таксама былі людзі, ніякіх адрозненняў у колеры скury, форме насоў ці памерах ілбоў. Нават надброўныя дугі былі звычайнімі. Але ж куды лепей было б, калі б ТВ-вешчуны былі салатавага адценню са шчупальцамі: гэта адразу б дазваляла разумець, што тут мы маєм справу з нейкай выбітнай формай жыцця, ад якой не трэба чакаць павагі да нашых каштоўнасцяў ды светапогляду, усяго таго, што завецца чалавечнасцю.

У адзін з першых вечароў назірання за гэтай краінай праз тэлескоп “Беларусь-ТВ”, калі я ўжо гатовы быў падзівіцца Настынаму ўспрыманню той рэчаінсці, ад якой яна ў такой збянтэжанасці збегла, я натрапіў на жывадзёрны сюжэт, які прымусіў мяне ўсё зразумець і адчуць, бо ўспрымаўся праз мае ўласныя вочы: нават у пераказе я б не ўцяміў, у чым там быў цымес. Гэта быў караценъкі распoвед пра зверагадоўлю для вечаровых навін, ён ішоў адразу пасля паведамлення пра нафтаперапрацоўку і належалаў у логіцы выпуску да аднаго з ім струменю навінаў – атрымання грошай.

Адразу адзначу, што зроблена ўсё было ў яркіх, аптымістичных колерах, ад якіх так хацелася жыць: свяціла сонца, па рыпучым снезе хадзіла апранутая ў на- вюткую ватоўку (Сяргей называе гэты тып адзення “Воркута”, мабыць, па характеристы малюнка на ім) залатазу- бая жанчына, якая трашчала пра тое, якія файнныя ў іх атрымаліся “экземпляры”. Далей гледачу дэмантравалі клеткі, у якіх гулялі раскошныя, трапяткія норыцы. Камера спынялася на іх вусаценькіх мысках з паўкруглымі вушкамі, і ты адчуваў сябе шаснаццацігадовай прыхільніцай Брытні Спірз, асноўнае слова ў лексіконе якой гэта “adorable”. У іх былі adorable выцягнутыя, гнуткія цельцы, adorable вочкі-кропачкі, adorable лапкі, якімі яны adorable чапляліся за пруты клетак. Цётачка брала звяркоў на рукі, песціла іх, гладзіла па бліскучай поўсці, і тыя ласціліся ды ўсё наравілі тыкнуць носам у камеру. Потым гэтая ж цётачка без усялякага пераходу апынулася ў нейкім памяшканні, яна працягвала гладзіць ды песціць бліскучую поўсць, але яна належала не жывой істоце – не, гэта была поўсць доўгага, да падлогі, футра, па ім ішли шырокія праштабнаваныя палосы, і ў гэтых палосах яшчэ можна было пазнаць іх цельцы – была бачная шырыня, супастаўляльная са спінкай той істоты, якая хвіліну таму тыцкалася носам у камеру. Закальцаванасць двух дзеянняў, немагчыма, неміласэрная метанімічнасць, выклікала здрэнцвенне.

Далей нейкі чыноўнік з ведамства, ад чалавечых словаў у назве якога былі хіба шурпатыя абцінкі, злепленыя абы як

(“Бел-кооп-торг-нешта там”!) казаў пра “паказнікі”, пра “перавыкананне плану па норыцах”, пра тое, што дзякуючы “прыдбанню белай норыцы”, прадпрыемству за год удалося павялічыць прыбытак да трох мільёнаў еўра. Паказалі белую норыцу – зноў яе трымала цётачка, зноў механічна песціла яе бачок, але аналогія з футрам, у якое праз год ператворыцца маленькая, трохі збянтэжаная, даверлівая істота, ужо працавала з успрыманнем: было бачна, што звярка жанчына трymае роўна так, як трымала б нежывую істоту. Так, для яе гэта было некалькі дэцыметраў (яны вымяралі футра гэтых краляў дэцыметрамі) грошай. И рабілася ніякавата за прыметнік “раскошныя”, ужыты абzacам вышэй, побач з прыметнікам “трапяткія”, бо бачыць “раскошу” ў поўсці жывой істоты можа толькі бяздушны кат, прабачце мяне, норыцы, пррабачце, што пазайздросціў вашай прыгажосці, якую гэтая залатазубая цётачка за кадрам злупвала з вашых яшчэ не астылых цельцаў тымі ж рукамі, якімі песцілі вас...

Праз якую хвіліну пасля таго, як белую норыцу засадзілі ў яе камеру, залатазубая тыкала ў экран пукамі “апрацаваных” (так яна казала), падрыхтаваных для пашыву, шкурак белага, белага, белага колеру. А вочы міжволі глядзелі на яе гумавыя боты, ліпка счарнелыя знізу, счарнелыя ад таго, чым так складана, мабыць не запэцкаць гэтую чароўную беласць, бо чырвонае на белым гэта так балюча – я памятаў па колішнім сюжэце “Еўраньюз”.

Справа была не ўтым, што ў Беларусі забівалі норыцаў – у Вільні яшчэ захоўвалася крама з натуральным футрам,

вітрыну якой рэгулярна білі ці пэцкалі зялёной фарбай абаронцы жывёлаў. Справа была нават не ўтым, што аб гэтым рассказвалі па тэлебачанні без скалананняў ад жудасці і жалю. Галоўнай тут была інтанацыя. Тоеснасць жывога і мёртвага, якую выяўляла гэтая інтанацыя. Гэтае, курва, сонейка ды блакітныя нябесы. Гэтая ўпэўненасць утым, што пануючая істота можа ўспрымаць слабую істоту як нафту, газ, вугаль: як крыніцу грошай. Але ж і проста: іх мыскі, вочкі, вусікі.... Футра, якое мяшалася з жывымі норыцамі, бо галоўнай была якасць ды мяккасць поўсці.

Побач з гэтай жудаснай, непасціжнай Беларуссю была яшчэ адна – тая, што ззяла ва ўспамінах віленскіх эмігрантаў ды паўставала ў сівых паданнях, якімі любіў закусваць напоі Сяргей. Каранацыя Міндоўга ўтым самым (майм!) Навагрудку. “Мы ім Міндоўга не аддамо!” – чырванеў Сяргей, ківаючы на старажытны інтэр’ер камяніцы, у якой звычайна пачыналіся яго развагі пра гісторыю: інтэр’ер належала да эпохі, калі беларусы і жамойты (ці ліцвіны і жмуды – у мяне галава кругам ішла ад усіх гэтых разнастайных найменняў беларусаў: “палякі”, “ліцвіны”, “літоўцы”, “рускія”) жылі разам, але гэтыя Сяргеевы ківы азначалі, што пад “імі”, каму мы не “аддамо” Міндоўга, ён разумеў сучасных літоўцаў, бо тыя казалі, што першага караля ВКЛ каранавалі на землях сучаснай Літвы.

За куфаль-другі піва (плаціў заўсёды я – гэта было маёй падзякай за ўрокі гісторыі), Сяргей шпігаваў легендамі хаяця б пра таго таго ж Міндоўга, якія адмаўлялі ўсё напісаное на гэты конт у падручніках (і таму было цікава!): пасля та-

го, як ён пайшоў з жыцця, быў пасаджаны на каня, прыбра-
ны ў каралеўскія адзенні, у золата і дыяманты, пасля чаго
каню далі пайсці з мёртвым каралём. Такімі былі забабоны
перуновых братоў, да якіх ён вярнуўся пасля таго, як
прыняў каталіцызм для каранацыі. І ад гэтага відовішча
высакароднага мерцвяка на кані адначасова робіцца жу-
дасна і неяк лісліва, бо што за народ быў! Што за волаты! І
вось, Сяргей, расплюхваючы піва па драўляным стале, рас-
павядзе пра величнага нерухомага вершніка, конь якога
йдзе на заход, у полымя, на цьмелае сонца, і ніхто з сялян
не адважыцца падыйсці бліжэй, бо баяцца Міндоўга лютага,
і ў вачах Сяргея трапеча той барвовы заход... А як не
ўзгадаць пра баравіковыя дубровы ды закінутыя сядзібы,
pra плавучыя астравы ды мораныя дубы на глыбіні двацца-
ці метраў, якія файнага бачныя праз чысцюткую воду на
Блакітных азёрах? Як не ўспомніць пра зоры ды купанне ў
святле месяца, начное купанне галяком, калі вада цёплая,
як сырадой? І, калі ўжо мы ўзгадалі пра ночы, – як не нат-
хніцца расповедам пра распырсканае па нябёсах малако?

Тэарэтычна, усё гэта магчыма было і тут, у Літве. Бо тут
таксама былі баравіковыя дубровы ды азёры, сок, які
збиралі з дрэваў, сузор'і, пад якімі кахалі і паміралі мае-
продкі, шагалаўскія касыя платы ды драўляныя хаты. На-
ват Міндоўг тут быў, прычым у неверагодных колькасцях:
помнік, назва вуліцы, магніцік на лядоўню. Аднак усе
беларускія прыцягальнасці, змешчаныя па гэтым бок ад па-
межнай бездані, пакідалі ўражанне музея. Тутэйшая дубро-
ва пад Панявежысам, у якой мяне лута пажэрлі камары, як

быщам не дацигвала, у ёй не хапала колеру, наяўнасці, субстанцыйнасці. Вымаючы з кедаў пасля маёй карацень-кай экспедыцыі галінкі ды былінкі з той дубровы, я не мог паверыць, што яны рэальныя: выглядала на пластыковую падробку. Літоўскія лясы і мае ўяўленні пра лясы беларускія адрозніваліся гэтаксама, як насычаныя пейза-жы Куінджы (прабач, Наста, што тлумачу на прыкладзе ра-сейскага мастацтва!) адрозніваліся ад блякльых п'яных ма-ляванак позняга Саўрасава.

Вежа Гедыміна, чырвоная ад увагі турыстаў да сябе, Святая Ганна выглядалі фэйкам, бо не патрабавалі ніякіх высілкаў для пошуку, авалодання ведамі. Беларусь, з яе гісторыяй і культурай, як быщам належала толькі інтэлектуалам. Да яе немагчыма было дакрануцца ніяк інакш, акрамя як ва ўспамінах тых людзей, якім яна балела. Літва прапаноўвала беларускую гісторыю ва ўжо расфасаваным выглядзе, аздобленым цэннікам ды этыкеткай (на літоўскай мове). Розніца паміж літоўскімі азёрамі і маёй марай хаця б раз пабачыць беларускія была прыкладна та-кая ж, як розніца паміж какосам, выпітым на спякотнай вуліцы Сілігуры пасля дваццаціхвілінных пошукаў хоць якой вадкасці, і какосавым сокам, набытым у гіпермаркете ў Даўнтаўне.

І нават гэтымі норыцамі, міндоўгамі ды баравікамі не вы-чэрпвалася ўсё тое, што я адчуваў побач з Беларуссю. Яе “распаведзенасць”, наяўнасць выключна ў выглядзе нечых успамінаў, урыўковых разваг пра тое, што такое “радзіма” і што такое “Беларусь”, надзялялі краіну неспалучальнымі

рысамі, рабілі, напрыклад, той жа чыгуначны вакзал ці Нациянальную бібліятэку самымі безгустоўнымі, але і самымі прыгожымі будынкамі чалавецтва. Бібліятэка? Ну як жа, помнік безгустоўнасці, помнік адсутнасці ўяўленняў аб прыгожым як такім – чуў я. Бібліятэка? Адзінае вартае захаплення ў архітэкурным абрыйсе гораду, чый гістарычны цэнтр зруйнаваны камуністамі, каб было, дзе паўстаць сталінскаму ампіру. Нічога пачварнага ў ёй няма ды і не можа быць, а што ёсць, дык гэта захапляльны выклік натуральнасці, законам прыроды: ўяві сабе надзвычайных, спелеалагічных памераў крышталь, які нарос пасярод роўнай, як талерка, паверхні, крышталь, бакі якога ўзімку ўпрыгожваюць снегавыя нарасты, нібы гэта не будынак, а Манблан. Уяві гэты цуд марозным днём, калі паветра празрыстае, як дыямент, і адчуеш падсвядомы пазыў спусціцца па ім на лыжах... Адно што калі па ім вечарамі запускаюць рэкламу аўтаномнага пажарнага верашчальніку, дык гэта і ёсць сучасная Беларусь.

Хтосьці, скалануючыся ад нянявісці, распавядаду мне пра неверагодную чысціню на вуліцах, пра тое, што гэта нежывая чысціня, але ж чысціня хірургічнага пакою, другі праз дзень казаў, што адзінае, па чым баліць ягоная душа – гэта тая прыбранасць на вуліцах, тыя пабеленыя бардзюры ды пафарбаваныя камяні на ўскрайках лясоў. Адзін казаў, што ніколі-ніколі не вернецца, і назаўтра з'яджаў, і сувязь з ім, як заўсёды, знікала, і мы, па завядзёнцы, збіralіся ў доме міласэрнасці ды ўздымалі кілішкі грамадой. Другі ўсё ехаў, ужо заўтра, менавіта заўтра, на ранішнім цягніку, бо калі ў

шэсць сорак на цягнік, ужо ў адзінаццаць будзеш у Менску (“хто ж цябе да Менску пусціць! На мяжы здымуць”, – падказвалі побач), а яму хаця б пабачыць адзін раз тыя вежы на прывакзальнай, адным вокам, ну хай сабе здымуць, але ўсё роўна потым этапуюць у Менск, праз чыгуночку, а там размеркавальнік побач, маленькі непрыкметны будынак на Дружнай, а адтуль вежы бачныя, і яшчэ кілішац, за вежы, і яшчэ, вежы, вежы, ажно да самага наступлення Менску тут, пасярод дому міласэрнасці, і калі яго выносіць, ён шэпча пра Менск. Як пасля гэтага не ўзрушыцца? Як не памкнуцца туды, нават калі ўсё, што там ёсць – касы будынак размеркавання ЗК?

Я не ведаю, ці сапраўды ўсё было настолькі непазбежна, што іх забіралі на мяжы. Камунікацыяне знікненне тых, хто вяртаўся, магло быць абумоўлена зразумелым жаданнем абрубіць усе сувязі з віленскім асяродкам, выкрасліць эміграцыю з жыцця. Трэба ж разумець, што тыя, хто жывёт тут, штодня блыталіся ў путах уласных страхоў, выдуманых ды невыдуманых жудасцяў, прымалі ўласныя начныя летуценні за рэальнасць: у большасці выпадкаў яны збеглі з краіны пасля нават не допыту, але ўласнага дапушчэння, што на допыт могуць выклікаць. Неасцярожнае інтэрв'ю, занадта смелы допіс у блогах – усё астатніе рабіла іх уласная падсвядомасць, якая выдумляла дэманаў, што жэрлі іх душы. Аднак жа было і іншае... Той, што да сутаргай заікаўся. Ці той, што распавёў, як пасля затрымання ў тую самую ноч, калі было шмат чырвонага на белым снезе, яго і іншых распранулі ў закрацці, паставілі басанож на зледзя-

нелы бетон ды доўга здымалі на відэа, і ніхто не ведае, што далей сталася з тым відэа, але сам факт яго існавання турбуе гэтаксама, як той сонечны сюжэт пра зверагадоўлю, турбуе на ўзоруні канфлікту з чалавечнасцю, вычварэння, якое робіцца нейкім маніякальным пачаткам суб'екта, які недзе побач пакладзены ў аснову існавання дзяржавы.

Аднак праз гэты смурод ды чарнату праглядала чысцюткае, незапэцкане жудасцю, некранутае дэмнамі, і яно вабіла тым больш, чым больш страшныя распovedы я чую: напрыклад, тая частка Менску ля праспекту Пераможцаў, тое ўзбярэжжа, якое ператварылася ў мой уласны вырай, да якога імкнулася птушка ўва мне падчас душэўных халадоў. Першапачаткова я пабачыў гэтае ўзбярэжжа з белым будынкам басейна на паштоўках савецкіх часоў, якія ўвалаклі з сабой эмігранты хвалі 1990-х: з тae пары нішто істотнае, вартае любові, там не змянілася. Перш за ўсё я кажу пра від на Траецкае, які адкрываўся з боку Свіслачы. Я не вельмі дакладна ўяўляю сабе, якога адценню там вада, я дамысліваю асветленасць і вецер, пах і гукі гораду, я ўяўляю сабе нават стамбульскіх чаек тут (не ведаю, ці ёсць яны ў Менску насамрэч). Але ж па начах мне сняцца сны, у якіх я іду ўздоўж узбярэжжа, там, дзе пад нагамі – загнаная ў трубы Няміга, і ў маёй далоні – яе палаючая далонь. Вядома ж, я падаў на візу і, вядома ж, атрымаў адмову, бо пашпарт у мяне амерыканскі.

Я шукаў яе, ах, як жа я шукаў яе! Яна патрэбная была мне не праста таму, што чалавек не можа адзін, чалавек існуе толькі тады, калі яму ёсць, каму сказаць пра сябе, і тым

адрозніваецца ад жывёлы. Але тут было іншае: у пэўны момант Наста для мяне стала ўвасабленнем маёй новай існасці. Я выракся сваёй краіны, сваёй (ангельскай) мовы, я адмовіўся ад гісторыі, у якой Поўнач ваявала з Поўднем у імя гісторыі, у якой п'яны Пётр забіваў базільянскіх святароў у полацкай Святой Сафіі. Там у мяне ўжо не было каранёў, тут маёй сувяззю з каранямі была нават не мова, а Наста. Мова ж дапамагала выключна паразумецца з Настай, калі я яе знайду. Калі я яе знайду... Без Насты я быў чалавекам без краіны, без дома, без мовы, без мінулага, напаўбамжом. Без Насты было так пуста, як не было ніколі, і з гэтай пустатой суіснаваць было немагчыма.

Спачатку, калі я ўсё яшчэ верыў у моц супадзенняў, у тое, што Наста дзесьцы зусім побач, у суседняй кавярні, на паралельнай вулачцы, і трэба толькі ў патрэбны момант павярнуць у вырашальнym напрамку, каб яе напаткаць, я хадзіў дзённа і ночна. Пешшу я вывучыў усе раёны Вільні, ногі ператварыліся ў мае вочы, я мог пазнаць, дзе я – закрыўшы твар далонямі ды заціснуўшы вуши вялікімі пальцамі, простила па харектары ўхілу паверхні. Я мог такім чынам адрозніць кульгавую Таўра ад роўнага, як прасавальная дошка, Гедымінаса. Час ад часу я знаходзіў яе. І паскараўся да бега, наганяючы чарговую спіну, і крычаў: “Наста!”. Але адгукалася не Наста, а Расутэ, Даля, Ангеле ці Ірэна. І я зноў ішоў – ішоў пад дажджом, пад снегам, у сцюжу ды пекла – ішоў туды, куды дарэмнай надзеяй вабіла мяне сэрца, тое сэрца, якое падскоквала ў грудзях, калі ў павольным спакойным, як кіт, трапейбусе мільгаў падобны

сілуэт, і я зноў бег ды не паспяваў на прыпынак, браў таксоўку, ехаў за ім, ускокваў туды, а там ужо не было таго сілуэта, таго крэмавага плашча ды знаёмага – да знямення, да здрэнчення, профіля. Я ўпэўнены – дагэтуль упэўнены – і не пераконвайце мяне, не трэба! – я ўпэўнены ў tym, што бачыў яе аднойчы. Нюх, інтуіцыя – штосьці звышнатуральнае падштурхнула мяне паснедаць у Gusto на чыгуначным вакзале, месца, пагадзіцесь, даволі дзіўнае для таго, хто не плануе праз паўгадзіны з'ехаць некуды да статкова далёка для таго, каб гэтая далечыня, у сукупнасці з немагчымасцю знайсці нармалёвую ежу ў цягніку, вымусіла есці менавіта тут. Я калупаў відэльцам мёртвы блін з вывернутымі вантрабамі, праз раненні якога выцякала сунічная кроў, і ў гэты момант – хуценъкая постаць прамільгнула побач, праз шкло, і прынцыповая была яе наўмысная пахіласць, чалавек, бы наўмысна, скажаў свой рост, валасы і значная частка твару былі схаваныя пад паркай. І тое, што яна скокнула ў вагон акурат у той момант, калі цягнік варухнуўся, скрыгочучы так, нібы стаяў без руху з моманту вынаходніцтва дызельнага рухавіка, толькі запэўнівала ў tym, што – яна, яна, бо каму яшчэ так хавацца? Я пабег – я за гэты час вывучыўся паскараща, як спартовы аўтамабіль на светлафоры, нейкі час бегаў кожны вечар перад tym, як пайсці да сну, таму старт быў эфектны, з непрытомным крэслам, якое пачынала сваё чатырохногае падзенне, калі я яшчэ быў побач, а гарматна грукнула, калі ад грукату было чутно хіба што рэха. Дзеля таго, каб выціснуцца з гэтага невыносна доўгага, як няспраўны лімузін, Gusto на перон, патрэбна было пралящець праз усё

правае крыло будынку, паднырнуць пад лесвіцу, прабегчы спачатку ўніз, потым – праз “Максіму” (зніжкі на арахіс ад трох да двух з паловай літаў), потым, распіхваючы “макісмалістай”, якія набралі арахісу сабе ў клункі, – на-верх, праз хол, праз макет Вільні, праз эскалатар, праз прыціснутыя да сценак шкляныя дзвёры, – каб пабачыць чырвоныя ліхтарыкі ззаду гэтага ліхаманца, што ўпёр яе ад мяне... Цягнік на Берлін, наступны прыпынак – у Польшчы, у Бзднах, самалет на Варшаву ў васемнаццаць, калі цягнік Бздны ўжо трэх гадзіны як праедзе. Калі яна была тут, значыць, сюды і вернецца.

Я зноў праводзіў гадзіны, бадзяючыся на поўначы ад вакзалу – у месцах, дзе панавалі рускамоўныя падлеткі на старых, як парэшткі Савецкага Саюзу, БМВ і дзе толькі мой ражучы выгляд захаваў мне жыццё ды здароўе, бо за палову грошай, што былі ў мяне ў кішэні, тут не маглі, а павінны былі забіць. Я вывучаў населенныя кудлатымі, але вельмі прыязнымі нефармаламі сквоты і нават пераначаваў у адным, – тым, што знаходзіцца каля парка, над Акадэміяй мастацтваў. Мы палілі вогнішча, пелі Боба Марлі ды елі тушонку.

Я хадзіў па віленскіх прадмесцях і шукаў яе ў драўляных хатах літоўскіх сялян. Потым мяне працяла геніяльная, як мне падалося, думка аб tym, што Наста павінна была асесці на мяжы з Беларуссю, літаральна на мяжы, каб усё было тое ж, з розніцай у якіх сто метраў. Я вандраваў па дзіўных вёсках, рассечаных надвое памежжам, вёсках, у якіх быў толькі адзін касцёл, з літоўскага боку, у дзесяці

кrokах ад загароды. Падчас службы сяляне-беларусы збіralіся ля плоту пад вартай аўтаматчыкаў (каб не далі ўцёкаў!) ды старанна выводзілі польскія псалмы пад гукі літоўскага аргана. “Вітаю вас!” – крычаў я землякам. “Вітаем, хлопча”, – адгукаліся адзінкі са здзіўленнем. Землякі былі шчарбатыя, у картузах ды ботах. Потым уступалі памежнікі, якія хуценька тлумачылі, што камунікацыя праз мяжу недапушчальная.

Я зразумеў, што выпадак не здольны злучыць нас. Даваць веру выпадку азначала ў той ці іншай ступені дапускаць, што і першы раз мы сустрэліся выпадкова, а не па наканаванасці (як лічыў я). І я распрацаваў спецаپерацыю па яе пошуках. Склаў мапу з усіх прыдатных да жыцця гарадкоў Літвы і стаў выходныя за выходнымі правяраць іх па чарзе: мне пашанцавала, краіна была маленъкая. Нічога. І тады я не адчуў, але зразумеў (адчуў я гэта, бадай, у першы год жыцця тут), што яе няма тут. Ні ў Вільні, ні ў Клайпедзе, ні ў Каўнасе. Яна не ў гэтай краіне. А дзе – невядома. Можа, у тым Берліне, а можа, – у тузіне гарадоў, што паселі на той сімвалічнай жэрдцы, якая вядзе з Вільні ў Берлін. Яна магла быць ва Украіне, у Польшчы, у Рasei, не, у Rasei дакладна не. Няма ніякай магчымасці даведацца пра яе месцазнаходжанне. А таму немагчыма, каб мы сустрэліся. Немагчыма. І тады я вырашыў забыцца, выкрасліць з сэрца, вымусіць пайсці з мяне. Псіхалагічна гэта было падобна да спарону. Я прыпыніў яе жыццё ўва мне і, здаецца, прыпыніў і сваё ўласнае жыццё, бо адразу зрабілася незразумела, дзеля чаго, у імя чаго...

З Астай я сустрэўся, калі замаўляў вячэру ў сваёй улюблёнай кавярнякнігарні: там не разумелі па-беларуску, і я карыстаўся ангельскай (ці гэта не цуд: карыстацца ангельскай мовай?). Толькі беларуская надавала майму роднаму маўленню анёльнасць, нябёснасць. Нідзе больш у Інглішы не было такіх узнёслых арфаэпічных канатацыяў!). Я сціскаў у далонях “Чорную кнігу” Памука: Памук апынуўся неблагім пісьменнікам, а чытанне апынулася неблагім заняткам для катаўання часу (менавіта так: мае налітвы адзінотай вечары больш нагадвалі катаўанне часу, чым забойства!). “Чорная кніга” вабіла мяне тэмай пошукаў каҳанай, і я не хачу чуць пра тое, чым скончыліся гэтыя пошуки: літаратура тым і адрозніваецца ад жышця (і ад фільмаў), што ў ёй зрэдку здараюцца хэпі-энды, яны тут кшталту праявы дрэннага густу. Сукупнасць англамоўнага Памука ў маіх далонях ды англамоўнай замовы вячэры падштурхнула Асту да спробы англамоўнай камунікацыі, яна спытала, ду ай спік інгліш і, пачуўшы станоўчы адказ, падсекла: “Does you will to teach me better English?”. Я – выключна дзеля праверкі яе моўных здольнасцяў – запытаўся, як яе завуць. Я чакаў пачуць імя, адрэагаваць ветлівай заўвагай, што яе мова і так дасканалая, і такой сцежкай вярнуцца да свайго Памука, што паспеў ужо астыць. Але яна назвалася, і я забыўся пра “Чорную кнігу”. “Аста, – перапыталаў я. – А хіба ёсць такое імя?”. Яна пакрыўджана растлумачыла, што гэтае імя вельмі распаўсюджанае сярод скандынаваў і з'яўляецца грэцкім па паходжанні, а пра падобныя імёны ніколі не чула. Мяне не цікавіла, што яно сігніфікуе, я чуў толькі тое, што адна

адзіная літара адрознівае яе ад “Насты”, гэта была Наста без “Н”. Яна задала некалькі моўных пытанняў, якія толькі ўскосна маглі азначаць яе цікаўнасць да граматыкі і хутчэй сведчылі пра намер гаварыць на ангельскай як такой. Запытала: “How much years has you?” (“у якім я ўзросце” і нават не так: “якая колькасць гадоў мяне мае!”), я адказаў, потым былі пытанні, як мяне завуць (“told me your name?”) і ці ёсць у мяне дзяўчына (you have a women for a sex?). Я падзякаваў за прадэманстраваны ўзровень і пачаў расповед пра яе тыповыя памылкі, у прыватнасці, голасам ды інтанацыяй бывалага лектара падаў уводзіны ў пастаноўку пытанняў. “We go to you?” – хутка прапанавала яна, і я не адразу зразумеў, што гэта ўжо не адпрацоўка пытанняў, а даволі канкрэтная прапанова, мабыць, яна пачувалася ня-ёнка, дэманснуючы сваю скалечанную ангельскую ў публічнай прасторы. Пад акампанемент маіх тлумачэнняў таго, якія памылкі былі зробленыя ў яе запрашэнні перамясяціца да мяне, мы апынуліся на шумным праспекце ды ўпёрліся ў бясконцы аўтамабільны корак, што нагадваў шкілет дагістарычнага змея, усе косткі якога (рознакаляровыя, модныя, але падпарацаваныя адной логіцы руху ды стаяння), цягнуліся прэч ад цэнтру, пакідаючы паміж сабой столькі міжхрыбетнай прасторы, каб яе хапіла хіба на тое, каб праскочыць аднаму чалавеку. Трэба было праходзіць пільна, бо як толькі ў галаве змея, скаванай за рогам цымнай вулачкі ўдалечыні, пачыналіся зрухі, яны хутка распаўсюджваліся на хрыбетнік: патрэба ірваць далей перанімалася вось гэтай канкрэтна “Хондай” касцянога колеру, якая адразу ж кідалася наперад, не зва-

жаючы на твае ногі, зневажаючы іх. Мы пераправіліся на другі бераг захопленай зміем ракі, і ў першы раз у гэтым тэксце “мы” азначала нешта іншае, акрамя нас з Настай.

“No there! We not go there!” – перапыніла яна, калі я паспрабаваў пацягнуць яе праз запруджаную людзьмі пешаходную вулачку – найкарацейшы шлях да майго жытла. “Чаму не?” – здзівіўся я, але ў яе не было словаў, каб патлумачыць. Гэтыя зносіны вымагалі словаў, іх хранічна не хапала, а тыя, што былі, не разумеліся, а тыя, што разумеліся – разумеліся не так. Як, напрыклад, можна было зразумець яе тлумачэнне “we can be seen”? Хто нас мог пабачыць, і чаму яна гэтага баялася? Я заўважыў, як нервова яна пазяхае – прыкмета хвалявання яшчэ больш відавочная, чым чывраненне шчок ці бурчанне ў страйніку. Да таго ж, раз-пораз яна аглядалася, рухаючыся хуценька побач са мной, але не шчыльна побач, на адлегласці аднаго-двух кроکаў, з перавышэннем дыстанцыі камфортнай знаёmacці да дыстанцыі “я яго не ведаю, вось толькі што сустрэла, паказваю, як прайсці ў бібліятэку”. Усе гэтыя дзівацтвы вабілі, як вабіць таямніца, замкнёная скаarbonка, выпадкова ды бяssследна выдалены з пошты мэйл, у якім, канечне ж, былі самыя важныя ў твайм жыцці слова.

Яна зацягнула мяне ў неасветлены правулак шырынёй з бальнічны калідор. “Adress”, – запытала яна з націскам не першы склад: я назваў, і яна пацягнула мяне праз тую Вільню, якой я яшчэ не бачыў. Гэтая Вільня была падобнай да Стамбулу, праз які аднойчы правалакла мяне Наста: завулкі, падворкі, занадта інтymныя, каб на іх можна было

ўявіць турыста: бялізна на лінах, падлеткі, якія, згурбіўшыся, слухаюць “Рамштайн” з мабілаў, пакінутыя канапы, backstage рэальнасці. Я патаемна пазіраў на яе – пазнавальнай была яе мэтанакіраванасць, лёгкасць, нават рост ды постаць, але ж бракавала Настынай моцы ды энергіі ў кожным руху. Кажу ж, Наста без адной (можа – самай галоўнай, а можа – не!) літары.

Мы выпархнулі на адну з пешаходных магістраляў, і яна адыйшла ўбок, дазволіўшы чалавечай плыні рассекчы нашае “мы” на “м” і “ы”, дзве незнаёмыя літары, праз нас ішлі людзі, гэта былі пераважна замежнікі, “z”, “x”, “I” паміж нашым “мы” (“мзы” – дзіўная фігура маўлення), але вось і дом з імбрыкамі на Піліес, вось і бясконцая сцяна, вось і анёл, мой анёл – мы прашмыгнулі ў вароты, як два прусакі, узляцелі па сходах, і я замкнуў дзвёры. “We with nobody?” – удакладніла яна і, пачуўшы станоўчы адказ, пазбаўляючы дыхання, хутка, прагна, неверагодна, немагчыма, клапатліва, не, як гэта? як можа? як можна? скапіла вуснамі, сваімі вуснамі, вуснамі, мае вусны ды пяшчотна абхапіла патыліцу, сплялася пальцамі ў валасах, трymaючы, трymaючы... Усё, што было далей... Як мы апынуліся ў гасцёўні, як пад намі ўтварылася канапа, як... Тут мне трохі не хапае маёй беларускай, я проста не ведаю выразаў, якія б стылістычна дакладна перадавалі б сітуацыю – у ангельскай ёсць файная форма I found myself: I found myself with her naked, found myself kissing her as we were kissing last time before the dead of the sun, яе скаланала ад дрыжыкаў, яе далоні былі халоднымі ды вільготнымі, яны разгублена

вандрравалі па маёй спіне, як быщам бы заблукаўшы, ці, можа, у пошуках выратавання, нейкай кнопкі, якая б усё зрабіла меней недарэчным – ператварыла яе ў Насту, а мяне – я не ведаю, каго яна бачыла ці жадала б пабачыць у майм ablічы. Неяк так атрымалася, што на мне ўжо не было сподняга, а яе ногі – ледзяныя, дрыготкія, трымцелі ад нервовага напружання, а паміж іх было пякуча ды вільготна (вільгаць непажаданага пацалунка), мы ж не ведалі адно аднога, не ведалі, што далей, і не жадалі (прынамсі – я), каб гэтае “далей” было, але “далей” настаяла, як настаем дзень пасля бяссонай ночы, як развідняе тады, калі ты, зняможаны, яшчэ спадзяешся на цемру, на тое, што яна дапаможа забыцца, і вось развіднела, і трэба жыць да вечара, жыць паловай сябе, паловай сваёй сутнасці – жыць, нягледзячы на тое, што быць у прытомнасці няма ніякай моць, нягледзячы на тое, што кожная клетачка мозгу патрабуе сну, я разумеў, што гэта – не трэба, што так – не трэба, але ж што разуменне патрэбы можа зрабіць з астрономіяй дня і ночы, іх узаемнага чаргавання, і я не ведаў, што наставала – дзень ці ночь, бясконцая, бяссонная, непазбыўная ночь, і вось, калі я ў ачмурэнні хапаў дурнымі вуснамі ейныя смочкі, з сумесцю гідлівасці ды жадання, вось у гэты немагчымы, вар’яцкі момент у дзвёры пагрукалі. Яна выслізнула з-пад мяне ды пазмянаму сыкнула: “Хто?”. А я не ведаў, хто, я шукаў гузікі на маіх такіх доўгіх, немагчымы даўгіх, значна, здаецца, даўжэйшых за мае анучныя ногі, штанах, я зашпільваўся, я бег да дзвярэй, гатовы да таго, каб пабачыць там, у прывідзе вітальні, якая зрабілася непазнавальнай, Mікі

Маўса ці Мобі ў касцюме касманаўта (кліп We all made of stars), я цягнуў на сябе дзверы, цягнуў, падрыхтаваны да ўсяго, але там стаяў толькі Іваноў, зухаваты дзядок Іваноў, акуляры якога цяпер былі падобныя да нейкай вычварнай прылады з фільму жахаў з удзелам Джоні Дэпа.

– Даень добры, – бадзёра пачаў ён. – У цябе зараз дзяўчына.

Ён не запытваўся, ён сцвярджаў, і гэтае сцвярджэнне з большага адпавядала рэчаіснасці, пры ўсёй яго немагчымасці, і я пацвердзіў, так, дзяўчына...

– Мы ж дамовіліся, сусед. Дамова ж была. Калі да цябе прыйдзе твая сяброўка, ты мяне пазнаёміш.

– Я ліхаманкава ўспамінаў дамову.

– Я ж стары, – блазнаваў Іваноў. – Мне ж трэба з моладдзю абшчацца. Няўжо ў цябе няма павагі да старых?

Ён зрабіў крок у кватэру.

– Аднак мы зараз... – пачаў я.

– Ты абяцаў мне, Джон, – прысарамаціў ён мяне і зрабіў яшчэ адзін крок у пакой. – Як яе завуць?

Я паспрабаваў успомніць, як жа яе завуць, як завуць гэтывя ледзяныя рукі, гэтую плоскую спіну, пакрытую халодным потам жывёльнага жадання, спіну, якую я толькі што трymаў, як паднос, калі мае вусны... як жа, як, там была сувязь з тым, сувязь без літары...

– Джон, так суседзі не робяць, – ён паспрабаваў зрабіць яшчэ адзін крок і яшчэ, каб трапіць у пакой, але ж нейкі інстынкт, нейкая падсвядомая асцярожнасць, выхаваная размовамі з беларусамі, бараніла, змусіла спыніць яго, стаць на шляху: раптам, я ўзгадаў, як баязліва яна шарахалася ад мяне, як цягнула ў падваротні, прэч ад чужых вачэй. Было штосьці ў гэтай дзяўчыне-таямніцы, што не прадугледжвала магчымасці трэцяга ў нашым крымінальным дуэце, не, не, нельга было пускаць, да таго ж, нельга было быць упэўненым, што яна апранулася, не, не...

– Прабачце, Іваноў, я... Мы...

– Джон! – дакорліва грымнуў ён, і я зразумеў, што мяне здзіўляе і нават пужае: небарака быў занадта ж рацыянальным для таго дзівака, якім ён паўстаў перада мной у нашае знаёмства: да таго ж, я не мог згадаць, калі, чорт! Калі і як! Ён паспей дазнацца, што недзе, у нейкай далёкай краіне, у нейкім не мایм мінуlyм, мяне завуць ці звалі Джон – я ж яму казаў: “Ян”!

– Іваноў, я не магу вас пакуль што пазнаёміць. Ну ніяк. Немагчыма. Прабачце. Дзяўчына стамілася, – ён хмыкнуў, як быццам ведаў больш, чым мне б таго хацелася, і я пачаў выціскаць, выціскаць яго прэч, ступаючы з ветлівай усмешкай, наступаючы, замыкаючы дзвёры, не зважаючы на апошнія слова (што ён там сказаў? “Хаця б адным вакам”?).

Дзвёры былі зашчэпленыя – шчыльна ды надзейна, куды шчыльней ды надзейней за мае штаны, за маю кашулю,

якая... Я йшоў да яе, яна сядзела, як школьніца перад экзаменатарам: акуратненка, цнатлівая, з чырванню на шчаках і –пабачыўши, што я адзін – хуценька выняла далоньку з-пад попкі, а ў далоньцы апынуліся скамячаныя майтачкі, чырвоненка, нібы зробленыя з крыавага павуціння, выняла ды кінула побач, кінула побач, а не апранула – я, дарэчы, не магу ўявіць, як яна іх магла апрануць: гэтае апрананне з прадзываннем ног, такіх раптоўна аголеных пад спадніцай, разбурыла б мае ўяўленні пра магчымае нават мацней, чым вось гэтая кароткая сцэнка з далонькай з-пад попкі і з апошнім бар'ерам, скамячаным у далоньцы... Тое, як яна нядбайна кінула майтачкі, азначала адно: яны нам яшчэ нейкі час не будуць патрэбныя, і што мы яшчэ вернемся да таго, што апалае яе там, аб чым нават думаць... І я не мог зразумець, як можна – вось гэтага незнамага мне чалавека, як мы... Зрывістым голасам яна спытала, хто гэта быў, і я адказаў, што сусед, што за сусед, ну дзівак, ён тут побач, як завуць? Іваноў... Так, ён жыве тут, а чаго хацеў – пазнаёміцца (турбота, турбота на твары) – а што, ён яе ведае? Не, не ведае, і адразу ж пасля “не ведае” – зноў вусны, поўны рот вуснаў, скалананні, язык, які тыкаецца ў маё нёба і вось, калі так, шчыльна, амаль што нармальна, усё згодна з логікай наступлення ночы і, вядома ж, нецывілізавана быць у штанах, калі яе полымя ўжо ўпіраецца мне ў жывот, калі...

З таго, што здарылася далей у свядомасці засталіся яе хрыпаватыя паставанні ды яе недарэчнае хіхіканне, калі я... Калі... Яе далоні, якія страчвалі далікатнасць, спужнасць і вось ужо разлягліся на маіх ягадзіцах, абхапілі іх, па

-гаспадарску драпалі ды настойліва цягнулі на сябе, углыб,
заахвочваючы не шкадаваць, ёй не балюча, ёй прыемна,
давай, глыбей, лютуй, запрашаю. Засталося тое, што калені
яе ўзняліся над нашай бойкай, паўсталі вельмі пругка ды
не падддаваліся, калі я налягаў, спрабуючы прыладзіцца па-
камфортней – яны вымагалі нейкай дзіўнай выгнутасці,
яна выпроствалася, вілася пада мной, а сагнутыя ногі
трымаліся як апора, на якую... Засталося тое, як хутка яна
знейшла патрэбныя словаў ў ангельскай: мы не здолелі
пазнаёміцца з дапамогай мовы, а вось тых ста словаў, якія
нас аб'ядноўвалі, было дастаткова, каб рабіць тое, што
рабілі. Словаў, якія дазваляюць фізічна наблізіцца – тузін:
“ты”, “я”, “хутчэй”, “павольней”, “глыбей”, “добра”, “вельмі
добра”, “спыніся”, “не спяшайся”, “сюды”, “туды”,
“прыемна”, “давай”, “набліжаюся”, “ён!”.

Потым было некалькі глыбокіх уздыхаў і зрабілася вельмі
ціха. Мы зноў былі на адлегласці колькіх крохаў адно ад
аднога, прыкрытыя фірмовым літоўскім пледам, пра вы-
творчасць, кошт, малюнак ды якасці якога я магу
распавесці нашмат больш, чым пра тое, што адбылося той
ноччу паміж дзвюма спужанымі істотамі. Мы маўчалі, тры-
маючыся за рукі, іх трэба было выцягваць, бо кожны з нас
не жадаў аскандаліцца выпадковым крананнем другога
сваёй запэцканай сокамі скурай. Яна запыталася, ці знойд-
зецца ў мяне шампанскае (“have shampaign you”? – нешта ў
яе засталося пра інверсію). Шампанскае знайшлося,
постсесійны падарунак студэнтак, якія, мабыць, употай
марылі пакаштаваць яго разам са мной і, не выключаю,

прыкладна ў той жа сітуацыі, у якой мы цяпер церушылі фальгу ў чатыры рукі – тыя самыя рукі, якім больш не трэба было рабіць выгляд, нібы яны трymаюцца адна за адну з-за пяшчоты, якім знайшлася справа павесялей. Я стрэліў вечкай у столю, на ложак пырснула пеністая вадкасць, прыйшлося падхопліваць яе абкусанымі вуснамі, віно бяскледна растала ў роце, ператварыўшыся ў шапаценне бурбалац, а яна запратэставала – не, так не можна, гэта ж шампэйн, патрэбныя келіхі, і прыйшлося, абкруціўшыся прасцінай, бегчы шукаць келіхі. Патрэбных не было: я знайшоў кантаваныя шклянкі пад віскі (яна зарагатала), простыя высокія сёrbалкі для “Кока-колы” (зноў рогат, але без пагарды: падобна да таго, што мы гулялі ў нейкую дзіцячу гульню, аднак я не разумеў правілаў, мне здавалася, што гэта – не тое, чаго вымагае момант...) ды два парцалянавая кубачкі з выявамі коцікаў. Урэшце, яна міласэрна пагадзілася на тыя першыя кантаваныя шклянкі з тоўстага шкла, сербанула пенныхых аблокаў ды паказала вялікі палец: “клас!”. Я так і не зразумеў, ці то яна так ўхваляла шампанськае, ці то здзеквалася з формы шклянкі.

Я пільна разглядаў яе, літаральна жор вачамі, бо трэба ж было ведаць, з кім дайшоў да найвышэйшай блізкасці, і Аста была прыгожай, вельмі прыгожай. Выпеншчаны твар, нос, формы ды прапорцыі якога былі падобныя да тых пагогалеўску агромністых гіpsавых макетаў, якія мы малявалі ў каледжы на занятках па анатоміі. Вочы, якія нябесны скульптар выканаў у строгай адпаведнасці з рымскім канонам, вочы, у якіх на самым донцы плёскалася распаляючая,

спакуслівая смарагдавая шалёнасць. Вейкі, якія хочацца называць словам з лексікону Караткевіча: “веі”, “яе веі” – ці гэта не музыка? Шыя, даўжыня якой утварала разам з абрысамі плячэй па-рэнесанснаму прыгожы геаметрычны трохкутнік, далей – напамін пра лагчыну, якая ў сваю чаргу нагадвае пра пагоркі грудзей, пра якія можна толькі згадвацца, марыць і ўспамінаць, бо ўсё, што ніжэй за ямку ў цяністага падножжа шыі, было надзеіна схаванае пад коўдрай, якой яна ахінула сваю духмяную скuru, коўдрай, якая яшчэ колькі дзён будзе ўтрымліваць яе пах... Я прасякаўся пяшчотай да яе, пяшчотай ды ўзрушанасцю – пасля таго ўжо, як усё, што магло гэтую пяшчоту замацаваць на ўзоруні рухаў, на ўзоруні танца ўзаемадзеянняў, ужо адбылося і скончылася, я хацеў чытаць ёй санеты. Шэкспіра –тыя, у якіх распавяддаецца пра ружы так, што гэта яшчэ не выглядае кітчам, але ж яна згасіла мой пафас, заўважыўши, што “любіць шампанскæ” пасля “гэтага”. І адразу ж віхурай закарагодзіліся думкі пра гэтае “гэтасе”, пра тое, калі, напрыклад, яна пакаштавала шампанскæ ўпершыню і хто быў аўтарам гэтай напаўвампірской па сваёй патаемнай сутнасці ініцыяцыі: гэта была яшчэ не рэўнасць, але ўжо і не спакой.

Яна прагна глытала феерверкавае шапаценне (піў і я, паступова адчуваючы, як цела робіцца працятым гэтым шапаценнем, замест рук, ног, жывата, галавы паўстаюць зіхоткія іскаркі, і нічога не хацелася пытаць, але ж разум са здзіўленнем заўважаў, як легкадумна яна адмахвалася ад маіх лянівых роспытаў: ці яна з Вільні, а кім яна працуе, а

дзе ў Вільні жыве, гэта не важна, і гэта не важна, а гэта на-
огул не пра тое, важна ж тут, што “I love you”, – яна сказала
гэта проста, паміж двумя глыткамі шампані, і я не паспей
прачуць, бо за хвіліну да таго мы высвятлялі, хто я па за-
дыяку – у адказ на маё пытанне, ці была яна калі ў шлюбе;
хвілінай пасля мы апынуліся перад высновай, што лепшыя
куфлі пад shampaing выпускае “Вайсрай ды Баш”, іх можна
набыць у “Форум Пэлэсе”, і мне лепей зрабіць гэта да на-
шага наступнага распівання шампані, ха, ха, ха!

Я магу дапусціць, што яна сапраўды верыла ўласнаму “I
love you”, бо адносіла каханне да проблематыкі шампанскага
пасля сексу і гэтым жа яго абмяжоўвала. Але ж я набыў
яе “I love you” па намінале і – рамантычны ёлупень – пачаў
прышыблена думаць пра нязграбнасць майго лёсу. Гэта ж
трэба было захапіцца нейкай Настай, кінуць дом і краіну,
вывучыць беларускую мову, перафарматаваць уласную свя-
домасць, уцімяшыць сабе ў галаву беларускасць, каб скон-
чыць новай разгубленасцю, якая цяпер патрабуе – чаго?
Вывучэння літоўскай? Апгрэйда яе ангельскай? Моцна мне
дапаможа веданне Сяргеевых баек, палова з якіх абражает
яе літоўскія нацыянальныя пачуцці? Цяпер перавучваць
тыя ж байкі на літоўскі лад?

Я нагадваў сабе чароўнага прынца, які прайшоў праз
цяжкія выпрабаванні, забіў качку, вышыгнуў з яе яйка, з яй-
ка дастаў іголку, праз агонь і дрыгву прыскакаў да
каралеўны і вось, выратаваўши яе, зразумеў, ну, не ведаю...
Што каралеўна насамрэч – хлопчык. Ці што каралеўна
сядзіць на печы ў хаце, з якой пачалася вандроўка. Вядома

ж, гэтай гісторыі бракавала напружанаасці, жудасці ды прыгажосці, загадкавасці ды патаемнага святла: Аста была спакойнай, упэўненай у сабе, сытай коткай, найвялікшай праблемай якой з'яўляўся посуд, з якога яна піла шампанскіе ў ложку. Аднак тут усё было проста і дасціпна, а, галоўнае, можна было пачынаць адразу, на хадзе, без звышчалавечых высілкаў па выманні адной душы і ўкладанні ў цела душы іншай, прывязанай да страчаных каранёў.

Паразважаўшы, можна было знайсці пэўныя паралелі ды паўторы, якія з большага пацвярджалі наяўнасць шаблону, па якім кляпаўся мой лёс: дзяўчына з іменем Наста навучыла мяне беларускай мове, дзяўчына з іменем Аста прасіла дапамагчы ёй з мовай ангельскай. Зваротнасць, узаемаадлюстраванні сітуацыі была відавочнай. Мне дапамаглі знайсці родную мову, цяпер патрабавалася дапамагчы авалодаць той мовай, якая некалі з'яўлялася роднай для мяне. Але дзіўней за ўсё было тое, што ўсе мае тыктанічныя зрухі, усё гэтае раставанне леднікоў ды замена мамантаў Купалам, ператварыліся ў пыл менш, чым за дзве гадзіны. Ці гэта не мой недарэчны лёс?

Аста тымчасам пачала разважаць, калі мы пабачымся ў наступны раз, і гэтая тэма мяне збянтэжыла: як “пабачымся”? Куды яна пойдзе? Навошта? Яна супакойвала: “гэта не важна!”. Ёй трэба (“I needed”) зараз ісці, куды? “Не важна” – “not matter”, “not important”! Гэты момант – калі яна апраналася, а я спрабаваў перашкодзіць ёй, прытуліць да сябе, пакласці, ахінуць, а вочы заўважалі, што яна адварочваеца

спінай, а спіна ў яе мае (як высветлілася майм таршэрам) персікавы колер, што яна адварочваецца, каб апрануць на грудкі станік, што яна закрываецца ад мяне, бо жаданне схлынула і засталася сарамлівасць (ці тое было какецтва?), дык вось, гэты момант, калі я тулуўся да яе, спрабаваў ка-заць нешта шэптам, з адценнем крыгуды, бо ўжо было так адзін раз, што я адпусціў, даў пайсці і шкадаваў колькі год пасля... Момант, калі яна, у адказ на мае шэпты, пералічала назвы дзён тыдня (“Цьюздзі, Вензdzі, Фрайдзі – сустрэнем-ся ў Фрайдзі, бо да гэтага я буду занятая па вечарах!”) – дык вось, гэтая сцэна – бадай што адзінае, вартае згадкі ў тэкстце, усё астатніе толькі ўступ.

Гэта было дзвюма фартэпіяннымі санатамі, сыгранымі ад-начасова – яе лёгкае “скерца” з хуценькім высвятленнем ды ўдакладненнем планаў на вечар “Фрайдзі”, і маё напоўненае болем “андантэ” – якое было ім толькі таму, што яна цяпер грала сваё бесчалавече “скерца”. Нават не дзве розныя санаты, а дзве часткі адной, бо матыў быў з большага падобным (матыў развітання – у яе на тры дні пасля сексу, у мяне – назаўсёды пасля першага “ка” кахання), рознымі выяўляліся тэмп і настрой: так, гэта была адна саната, часткі якой склеіліся, заступілі адна на адну. Я яшчэ хапаўся за яе руку і цягнуў аглядаць жытло, бо ў мяне ж усё тут: у мяне нават два туалетныя пакоі (паўторам стамбульскага вопыту падавалася: калі мы не развітаемся зараз, калі дачакаемся світанку побач, усё назаўсёды будзе добра).

Яна крытычна агледзела ванны пакой, але заўважыла там зусім не тое, што мне б хацелася. “Гэта што, дзверы?” – запыталася яна. Я пацвердзіў, дзверы. “А куды вядуць?”. На суседнюю вулачку. Не, вокнаў Іванова там няма. Яна пляснула ў ладкі. Што ж яна ўсё хавалася? Ад каго? “Паслухай, даражэнкі, ці можна я сыйду праз іх?” – фраза была пабудаваная амаль што без памылак. “Навошта?” – не мог зразумець я. “Не важна”, – адмахнулася яна, скінула засаўку і пачала ціснучь на дзверы, і дзверы паддаваліся, шпалеры затрашчалі, з’язджаючы ў бок праёма – у мяне было адчуванне, што зараз увесь ванны пакой будзе высмактаны праз ту ю дзірку, якая ўтваралася пад яе ціскам, гэта было падобна да спробы выйсці ў адкрыты космас без скафандра. Я прытуліўся да яе пляча шчакой, прытуліўся ды абняў ззаду: навошта ты туды, у цемень, там жа няма мяне, мяма нас, аднак Аста рагатала – вельмі яна была вясёлая... И дзверы ўсё не адчыняліся, трymаючыся на тых шпалерах, мабыць, з вуліцы гэта выглядала дзіўна: пробліскі святла праз заканапачаныя шчыліны, варушэнне ў дзвярах, якія стаялі маналітам апошнія пяцьдзесят год, а Аста ўжо разышлася, піхала тыя дзверы плячом, я спыніў яе, узяў манікюрныя нажніцы ды торкнуў імі ў шчыліну, нібы ў вока, нібы забіваючы кагосьці (я забіваў зайненнік “мы” – у чарговы раз). Торкнуў ды павёў уніз і ўверх, дапамагаючы шпалерам (колькі ж пластоў тут было? За колькі стагоддзяў?) разысціся. Дзверца ўрэшце вывалілася і павісла на адной завесе: з того боку ветліва віляў хвастом руды, няскладны, вулічны сабака, свет якога (вуліца з нязменнымі пахамі, нішамі, вугламі ды выступамі) толькі

што пахіснуўся, прарываючыся чорнай дзіркай, у якой было цёпла, утульна ды жылі гуманоіды, адзін з якіх не хацеў, ўсё ніяк не хацеў даць волі, адпусціць, адараўцаць ад сябе другога. Ён, гэты гуманоід, парываўся пайсці следам, паўзіці следам, але не, не, не. “Я прыйду праз сюды, – сказала яна на развітанне. – Чакай пятніца!”. Я злавіў яе вусны сваімі вуснамі: на іх пераважаў прысмак шампанскага, які ён інтыхімны! –на хвіліну вярнулася ўсё – пяшчота, блізкасць, блізкасць, бо няма нічога больш непрыстойнага, чым шампанскэ, разгарачанае жаночымі вуснамі, але яна невыносна хутка скрала іх у мяне, адараўала, сціснула ды аблізала (не тваё!), аднекуль прагучала “гудбай”. І пачухала сабаку за вухам. Мы засталіся ўдвух з сабакам, а пасля я замкнуў дзвёры, замкнуў, не пачаставаўшы прыгажуна нічым, таму што ўнутры ў мяне ўсё спынілася, спынілася – спынілася нават тое, што адказвала за жаль ды эмпатыю.

Я вярнуўся ў пакой, у якім толькі што гучала какафанічная саната нашага расстання: зараз ужо не было “скерца”, толькі маё невыноснае “андантэ” пад акампанемент вітражнай гульні адлюстрыванняў, што пакідаў на баках шклянак таршэр, які некалі надаваў яе спіне персікавы колер. На кантаванай шклянцы застаўся прывід яе вуснаў – бесцялесны, пазбаўлены чырвані, бо ўся памада засталася на мне: на шчаках, на кашулі, на штанах. Я лёг на ложак ды запоўз пад коўдру, прапітаную ёй: ўсё ўнутры фізічна патрабавала сціснутасці, сплеценасці, я быў упэўнены, што ніколі болей не засну, што буду ляжаць і думаць, як знайсці цяпер ужо яе, і чаму яна пайшла і вось, гэтыя думкі

неяк трансфармаваліся ў шматкі шпалераў, якія калыхаў скразняк, я быў сам гэтымі шматкамі і скразняком, іх гульня была гіпнатачна дзіўнай, ці то не, я быў сабой ды тлумачыў нешта рылтарам у агенцыі, нешта накшталт таго, што мне прыйшлося раскудлачыць дзвёры, бо трэба было вынесці гаршчок, а дзвёры прыйшлося закалаціць, каб болей выпадковыя мае госці не псовалі інтэр’ер, які... І вось я бачыў, як рытмічна ўваходзяць цвікі ў драўніну – рытмічна, згодна з хуткасцю ўдараў: бух, бух, бух, ды не, гэта ж не цвікі, гэта ж нехта грукае ў дзвёры, хіба што яна, яна вярнулася? Я вынырнуў з самых глыбіняў сну на паверхню – нават некуды вышэй за паверхню, прынамсі – у параўнанні з той “паверхні”, з якой асацыюеца штодзённасць. Перад вачамі яшчэ скокалі цені са сну, а цела ўжо рушыла ў ванную, але не, не ў гэтыя дзвёры грукалі, не ў гэтыя... Я рушыў да ўваходу, дзівячыся абужданай часткай свядомасці фатаграфічнаму падабенству рытма гэтих грукатай на толькі што пацямнелы (аднак яшчэ памятны) сон: гэта было ўвасабленне сну ў гуках. Калі б дзе-небудзь стварылі музей сноў, гэты музей павінны быў бы складацца з гукаў, якія спалучаюць сон і рэчаіснасць, якія працујуць як танэль, што злучае гэтыя два светы. У гэтым пагрукванні –бух, бух, бух – я б пазнаў сон тae ночы ў драбнюткіх дэталях.

Я адчыніў дзвёры: тут стаяў Іваноў, і чымсьці ён быў падобны да істоты, хутчэй прыналежнай да летуценнага свету сноў:

– Солькі мне! – віскатнуў ён і прабег паўз мяне, прабег і рушыў у пакоі, не спынены і няспынны, як пах ці радыяцыя.

Я не паспей зразумець сваім загіпнатызаваным “бухамі” разумам, што адбылося, а ён ужо грукатаў у пакоі, дзе я раптоўна заснуў. Я пабег туды, бо спужаўся, ці не здарылася што з Івановым. Але не, не здарылася: Іваноў, здаецца, сапраўды шукаў “сольку”. Запэуніўся ўтым, што “солькі” няма на майм ложку (ён мацаў коўдру!), ён з гікам “солькі! Мне толькі солькі!” пабег наверх: я чую яго шпаркія ножкі, якія тупалі ў адным пакоі (гук адчыненай шафы!), перакачоўвалі ў другі. Ён праходзіўся па паліцах, штосьці з грукатам абрываў, зазірнуў у другі ванны пакой і адтуль грымнуў шкляны выбух – тое была туалетная вада, хай ёй будзе добра ўтым раі, куды адлятаюць душы гвалтоўна забітых *eau de toilette*. Мне здаецца, ён абмацваў маю кварту ўсімі сваімі канечнасцямі, і вось ужо зноў быў тут, унізе, аблышырваючы кожны сантиметр. Дзіўна, што ён не заўважыў, што на шляху да лесвіцы была кухня, ён жа яе абмінуў і пабег тады наверх. “Соль на кухні! На кухні!”, – падказаў я, тыкаючы на палічку, дзе ў аднолькавых пірамідках утрымліваліся соль, цукар, папрыка ды чорны перац. Ён без следу ўдзячнасці (якая тут павінна быць падвойнай: і за соль, і за падказку, як яе знайсці) падхапіў сальнічку ды стаў здаваць назад, тварам да мяне, а вочки шнырылі па сценах, яшчэ, здаецца, шукаў сваю “сольку”. Ужо маючы ўсё, за чым зайшоў, хуценъка сунуўся ў ванную на першым паверсе: не заходзіў, а зазірнуў праз шчыліну,

адным вокам туды-сюды, як быццам бы сканаваў, ці можа тут быць больш смачная солька... “Я так, я праста рамонт хацеў глянуць, ага”, – патлумачыў ён. Абадраных шпалераў ён ці не заўважыў, ці заўважыў, аднак не адрэагаваў. “Дзякую па-суседску!” – адвесіў ён паклон, а за ім, там, дзе момант назад была галава і куды галава вярнулася па сканчэнні паклона, – вісеў гадзіннік, і размах стрэлак быў дзіўны, неверагодны, тая, што карацейшая, не дапаўзла па сваёй траекторыі палову абароту да нормы, так, вочы не падманвалі: пяць трывцаць раніцы.

– What the fuck? What time is it now? – скарыстаўся я ад здзіўлення ангельскай.

Навошта яму солька ў такую рань?

Ён няўпэўнена пасміхнуўся (“супchyку наварыць. Я кожную раніцу раблю суп ра-та-туй!”). Я зразумеў, што маё ўчорашняе здзіўленне ягонай рацыянальнасцю было залішнім: так, ён паводзіў сябе з прыкметамі разумнасці, мог абрэзанава выказаць зацікаўленасць чымсьці, не быў апранутым у кайзераўскі шлем. Але сам харатар таго, што ён рабіў, быў вар’яцкім. Іваноўтым часам зноў вярнуўся да блазнавання на сваю ўлюбёную тэму:

– Дзяўчына твая дзе? Абяцаў жа пазнаёміць!

– Сышла ўжо, – пахмурна абарваў я.

– Як сышла? Яна ж не выходзіла!

Па ўсім відаць, шпалераў ды патаемнага ходу ён усё ж не заўважыў.

- Іваноў, ідзіце спаць, – стомлена прапанаваў я яму.
- З сяброўкай пазнаёмь, нелюдзь! Дзе ты яе схаваў? Ёй жа абшчацца трэба! – гэтае з-за двярэй, у якасці жарту (жарты ў яго былі такія ж дзіўныя, як і сам).

Я вярнуўся ў ложак, у абдымкі араматычнага прывіду Асты – яна надзейна пасялілася ў коўдры, тая аўрападобная частка яе, якая належала ўсім насатым, аднак і не належала нікому (пазней я зразумеў, што ёсць жанчыны, уладанне якім такое ж немагчымае, як уладанне пахамі). Я

спрабаваў падхапіць тую ж психічную плынню, якая так удала завяла мяне ў глыбіні падсвядомасці, але ж з плыні збівалі акуляры Іванова: па законах фізікі той, хто сапсаваў табе жыщё двойчы, абавязкова зробіць гэта і ў трэці раз, і гэтая навязлівая думка непазбежна адносіла мяне на берагі бессані. У рэшце рэшт Іваноў зноў абверг законы ўспрымання сябе ж, бо не з'явіўся, можна было спаць. Я прыйшоў на лекцыі напаўпразрысты ад недасыпу, блытаў Эдуара Мане з Клодам Мане, а Клода Мане блытаў з Бертай Марызо – у той час, як блытаць Берту Марызо можна выключна з Эдуарам Мане. Калі пасярод другой лекцыі за спінай грукнулі дзвёры і пачулася цоканне абцасаў, сэрца прыпынілася, а Берта Марызо раптам ператварылася ў сяброўку Тулуса Латрэка з ліку легкадумных наведвальніц “Мулен Руж” – дзеля таго, каб падхапіць думку, якая ляцела ў бездань з ультрафіялетавым адценнем скандалу (хтосьці ўжо ўзняў пратэстна руку) мне трэба было толькі павярнуцца ды паглядзець, хто ж там цокae, так доўга, так невыносна доўга цокae да мяне, чые гэта настойлівия ножкі,

апранутыя... Але паварочвацца нельга, я ж на трывуне, я ж прафесар, я не могу круціць галавой, адно знююхаўшы прысутнасць спадніцы побач, толькі вось узгадаць бы, што там я ляпнуў пра Марызо і што побач з Марызо рабіў алканайт Латрэк? Я змоўк, і ўсталявалася паўза, яна расла ды разбухала, як флюс на надта ж далікатным месцы: у кодаксе гонару прафесараў трэба абавязкова прапісаць немагчымасць рабіць паўзы большыя за дзесяць секунд, нават абцасікі спыніліся, усвядоміўшы, што спынілі працэс мыслення, што прывялі да глабальнага катаклізму і –чорт з ім – я павярнуўся, гэта была не Аста, а Гедрэ Расічуне, метадыст, наконт часу для вуснага іспыту.

Я боўтаўся па горадзе, заходзіў у кавярні і зразумеў, што незваротнасць наступлення дня ў напаўсвядомым пасля кароткага сну стане мае і прыемны бок, бо яе блізніцай з'яўляецца незваротнасць наступлення ночы: вечарэла, прычым вечарэла без усялякіх маіх высілкаў, можна было проста сядзець у кнігакавярне (чакаць яе), глядзець на жыщё фаўны за вокнамі (чакаць яе), штосьці замаўляць (чакаць яе), а стрэлкі на гадзінніку рухаліся, і іх незалежнасць ад мяне была з'явай прыемнай. У рэшце рэшт, я апынуўся на парозе дома, у салодкім прадчуванні сну. Адамкнуўшы дзвёры, я заўважыў адну непрыемную дэталь: мяне абкралі. Усё тут было перавёрнута дагары нагамі: нават гадзіннік, які лунаў за спінай, быў сарваны са сцяны. Змесціва гардэробнай шафы было вытрасена на падлогу, і асаблівы жаль працяў пры поглядзе на зімнюю куртку Jack and Jones, якая была раздзеленая на часткі, як парася ў вёс-

цы: вантробы сінтыпону былі складзены побач, капюшон – адзелены ды пазбаўлены скальпу.

Вядома ж, як законапаслухмяны грамадзянін Штата Масачусетс, я не праходзіў далей вітальні і адразу набраў police. “I’m English spoken, please, send English spoken crew”, – удачлівей я, спадзеючыся, што мая іншаземнасць паскорыць рэакцыю на выклік. Аднак не, не паскорыла, а запаволіла: англамоўных спецоў тут было, здаецца, двое на ўесь горад. Праз сорак хвілін (добра яшчэ, што праз сорак!) прыбыла машына з двумя румянымі афіцэрамі, якія адразу ж спыталі, што ў мяне скралі, і чаму я вымыў падлогу. Я растлумачыў, што падлогу не мыў (якія прадбачлівия злодзеі – падзвіліся яны), і мы пайшлі складаць вопіс скрадзенага. Праз трыццаць хвілін карпатлівай працы ў вопіс патрапіў адзін кіліх (той, што ўтрымліваў напаўпразрысты след ад Астывных вуснаў) ды стары камптар, на якім я правяраў пошту.

Кошт кампутара паліцэйскія даволі трапна вызначылі па таўшчыні яго дапатопных дратоў у 50 даляраў ЗША, кіліх у вопіс быў імі ўключаны як “glass glass” (шкляная шклянка). З прафесійна паставленым жalem (актор, які граў бы паліцэйскага ў падобнай мізансцэне для тэатра, мог бы больш натуральна сімуляваць спачуванне, чым было зроблена тут), адзін з іх патлумачыў, што, паколькі сума скрадзенага ды пашкоджанага не пераўзыходзіць 500 даляраў, падставы для ўзбуджэння крымінальнай справы няма, і ніякіх следчых дзеянняў працэдурай не прадугледжана. І што мне трэба проста набыць новую куртку, прыбрацца ды

ўспрыняць тое, што здарылася, як падставу для набыцца больш новага кампутара. Я спытаў, што шукалі злодзеі і ці не прыйдуць яшчэ раз. Другі паліцэйскі, чый акторскі талент быў больш яскравым, паклаў мне руку на плячо і запэўніў, што злодзеі ніколі не вяртаюцца (“they never come back”). І што, калі сыходзіць са спісу зніклых рэчаў, адзінай мэтай узломшчыкаў было прыдбаць узоры генетычнага матэр’ялу, які застаўся на краях шклянкі, для генетычнага аналізу і супастаўлення ДНК (другі рагатнуў).

“Але ж, – ён не стрымаў усмешкі, – паколькі вы не занятыя ў дзейнасці, якая кранае інтарэсы спецыяльных службайды дзяржаўнай бяспекі, вам гэтага можна не асцерагацца: звычайны хатні крадзёж. З тым толькі адрозненнем, што зроблена надта прафесійна – замок не пашкоджаны ды ўсе сляды прыбраныя”. Ён адзначыў, што такое бывае: прафесіоналы адсочваюць замежнікаў ды бамбяць іх хаты мэтаскіравана, у спадзянні, што агляд на месцы штосьці выкроіе. “Don’t speak English loud”, – парай ён.

Яны пакінулі мяне знаёміцца са стандартнай формай адмовы ад узбуджэння справы на літоўскай (слоўнік не надта дапамагаў), а самі зайшлі “да суседа”, бо раптам таму давялося пабачыць што. Сусед хутка з’явіўся разам з імі, ішоў няпэўна намацваючы нагамі зямлю перад сабой, а потым хутка і роўна сеў, не адрэагаваўшы на маё вітанне. “Ён не нармальны, –растлумачыў больш артыстычны з паліцыянтаў, кіёнушы на Іванова, які моўчкі разгойдваўся на маёй канапе. –У яго даведка, шызафрэнія другой ступені, але не буйны. Мы б паразмаўлялі з ім у яго, але гэ-

ты вар'ят там усе сценкі калам вымазаў, тоўстым такім слоем, а потым соллю пасыпаў... (Іваноў гікнуў: “Ра-та-туй”!) И надта ж там смярдзіць”.

Суседа было не пазнаць. Ён нагадваў чалавека, які ўвайшоў у містычны транс (можа, у яго і быў транс, а тое, што ён зрабіў з хатай, выконвала ролю рытуала, які да гэтага трансу спрычыніўся). Так ці інакш, усе віды сувязі з ім былі страчаныя. Уражвала, як хутка ён перайшоў з прыщемак у поўную цемру.

“Ці бачылі вы штосьці сёння ўдзень?” – запытваўся менш артыстычны паліцыянт на літоўскай, на ангельскай і яшчэ на нейкай мове, дужа падобнай да беларускай. Гэты афіцэр, мабыць, з-за недахопу творчага складніку ва ўласнай натуры быў вымушаны граць ролю строгага дзядзькі. Іваноў працягваў разгойдвацца, не зважаючы на раздражняльнікі, пытанні ды штуршкі. Яго ўхапілі за галаву (глядзець на гэта было не вельмі прыемна, здаецца, хлопцы трохі выйшлі за рамкі паліцэйскіх канвенцыяў), ён сціх і вылупіўся перад сабой. “Можа, блазнue?” – выказаў здагадку больш таленавіты на ангельскай (мабыць, думаў, што Іваноў ангельскую ўсё ж не разумее). Другі размахнуўся ды з усёй моцы ляснуў далонню па сківіцы старога, але не – не ўдарыў, рука замерла ў міліметры ад скуры. Іваноў не варухнуўся. “Не, такое не сімулюеш, – з долей павагі да чужога аўтызму сказаў паліцыянт. – Сапраўды крэйзі”.

– Даўк, можа, гэты тут і пасваволіў? – выказаў здагадку таленавіты.

І крэкнуў гішпанскую Mottura з сакрэтам так, што замок працягвае працеваць? А пасля вымыў тут усё? Не гавары лухты!

Яны вырашылі, што трэба ўсё ж агледзець хату Іванова – раптам кампютар мой знайдзеца там – ды цягнулі запалкі, хто пойдзе. Пайсці прыйшлося больш таленавітаму, і ў гэтым мне пабачыўся нейкі касмічны закон. Калі ён вярнуўся, ад яго істотна смярдзела лайном: дзіўна, як Іваноў нарабіў такога, не запэцкаўши. У выніку яны забралі яго з сабой, а калі ўвечары наступнага дня сусед вярнуўся, ён быў ужо зусім іншым – увесь час усміхаўся, не разумеў ангельскую і дрэнна звязваў слова па-беларуску, а пра сябе расказваў, што ён працеваў балетмайстарам у Каўнасе.

Я зноў боўтаўся па горадзе ў пошуках дзяўчыны, толькі на гэты раз імя дзяўчыны было на адну літару карацейшым (можна здагадацца, што наступная, трэцяя, будзе звацца Стай). Мне чамусьці здавалася, што Аста не прыйдзе да мяне ў Friday, што яна кінула мяне назаўсёды, і адзіны шанец тут – фізічна знайсці яе, адараўцаць ад тых спраў, якімі яна заняла свае вечары і якія паставіла бар'ерам паміж намі, прадэмансстрацаць, што ёсць пачуцці больш сур'ёзныя, чым лялотная асалода ад хлябтання шампані пасля злучкі. На другі дзень я скасаваў заняткі і заняўся пошукамі сістэмна: зноў Вільня была падзеленая на квад-

раты, зноў я зігзагамі рушыў па знаёмых, ужо шмат разоў прачасаных вуліцах, візуальна кантралюочы адразу абодва бакі, пільна ўглядуючыся ў спіны, твары, вочы, ногі.

Я патрапіў на яе ў першы ж вечар, пасля таго, як прачасаў дзелавыя кварталы ды павольна рушыў праз цэнтр. Наша сустрэча была пацвярджэннем таго, што калі б Наста была ў Вільні, я б яе знайшоў: гэтая, другая, гэтая неда-Наста, рухалася да ўваходу ў кафедральны касцёл у побытавым натоўпе прагных веры, і было бачна, што тут мы маем справу з грамадой яшчэ больш шчыльнай, чым талака палякаў у Бостане: усе каталікі былі апранутыя ў строгія гарнітуры, валасы ў жанчын убранныя пад каплюшыкі ды шалькі, над прыходам панавала прыстойнасць і адмаўленне любой заганы, нават такой нязначнай, як, напрыклад, смех ці моцная эмоцыя кшталту радасці. Аста была апранутая ў шэрага колеру строй з ангельскай воўны, высокія (занадта высокія для гэтай пары году) боты пад даўгой (занадта даўгой) чорнай спадніцай – іх узаемапранікненне пакідала ўражанне пэўнай празмернасці, як быццам уладальнік хацеў падкрэсліць, што душыць уласную цялеснасць нават на ўзроўні адзення. Эх, якой прыгожай яна была! Як пасавала ёй строгая кашуля, зашпіленая на ўсе гузікі, да самага падбароддзя, каб Бог выпадкова не пабачыў нават сантиметру яе шыі!

На правай яе далоні дамінаваў шырачэзны, агромністы шлюбны пярсцёнак – яго памеры, здаецца, павінны былі адпудзіць усіх іншых самцуў (дзіўна, што яна яго здымала). Побач з ёй крочыў суворы і масіўны гарылоід: левая да-

лонька Асты была зняволеная ў яго пад локцем, ён крыў яе ўласнай пяцярнёй, і нешта жывёльнае было ў гэтым руху, нешта, ад чаго ўва мне варухнуўся трапяткі ўспамін аб той ночы: мая поза, мая вывернутась, яе калені і немагчымае, скандалынае ў дадзеным кантэксце дапушчэнне аб tym, як гэта адбываецца ў іх.

Трэба было бегчы ці праваліцца ў пекла, вось тут, на гэтым месцы, уніз, адразу ў зямныя нетры, абы не сутыкнуцца, але ж я апынуўся занадта побач з маршрутам натоўпу – яна ўзняла вочы і ўпёрлася ў той саляны слуп, у які ператварыўся я. Секунду мы глядзелі адно на аднога. Для мяне зноў гэта было “андантэ”: развітанне і прыкрассь, і боль, але ж ў яе вачах я пабачыў “скерца” шампанскага – яна смяялася, бо гэта ж так смешна: яна ідзе ў касцёл з му́жам, а я застукаў! Яна ў шлюбе, а я й не ведаў! Ха-ха-ха! Потым яна заўважыла мой настрой, зразумела, адчула і зрабілася сур'ёзнай: кароткая сутарга па вуснах, яны надламаліся, іх куткі абрывнуліся ўніз – я вельмі расчарараваў, так гэта выглядала. Расчарараваў уласнай сур'ёзнасцю, я што, на ёй жаніцца планаваў? Дык вось, ужо побач крочыць адзін шлюб, нельга на ёй жаніцца: яна не для гэтага, яна лёгкая і сатканая з паветра, як бурбалка ў шампанскім. У апошнюю дзесятую той секунды мы развіталіся – характар і нават колер яе позірку змяніўся, спахмурнеў, як неба ў надмагіллі сонца пасля таго, як свята заходу скончылася і настала проза ночы. Я зразумеў, што больш ніколі не пабачу таго персікавага адцення, якое набывала яе аголеная спіна ў святле майго таршэра. Дзесьці

далёка з грукатам абрыйналіся ў пыл бялюткія шматвежавыя замкі той сумеснай будучыні, якую я нам паспей наўяўляць, руйнаваліся галерэі ды порцікі, ламаліся, як вясельны ажурны торт пад нажом, шпілі ды флюгеры: гэта было далёка, далёка, бо тут і цяпер рэальнымі былі выключна яе крокі да ўваходу ў касцёл, крокі і пільны позірк яе суджанага, які паспей адчуць гэтую секунду, ужо матляў галавой у пошуках выкліку і адчуў мяне, і быў, здаецца, готовы раздзерці мае цягліцы ўласнымі драпежнымі ікламі, але ж не, гэта падалося: яны ступілі ў будынак, адкуль ужо несліся анёльныя акорды аргану, і варожасць яго магутнай спіны была пераканаўчай кропкай у гісторыі нашага выпадковага спаткання і такога ж выпадковага развітання. Пасля такой кропкі ўсё недасказанае – у сметніцу.

Я памыліўся і пішу пра гэтую памылку ў такіх падрабязнасцях выключна таму, што калі гэты тэкст спрацуе так, як ён мае спрацаваць, чалавек, на якога накіравана кожнае беларускае слова з напісаных тут, меў бы на ўвазе маю зраду і прыняў мае прабачэнні яшчэ да таго, як што-небудзь вырашыць. “У тутэйшых каталікоў норавы горшыя, чым у ісламскіх фундаменталістаў, – рагатнуў Сяргей, калі я не-дастакткова агульна адказаў на ягонае пытанне, чаму такі маркотны. – Жанчыне пра affaire не прыходзіцца нават марыць, яна заручаная яшчэ з каталіцкага дзіцячага садка. Усё жыцце яна ходзіць з офісу, дзе працуець браты і сёстры, – у касцёл, дзе тыя ж браты і сёстры ўхваляюць Бога, зіркаючы па баках, ці не аскандаліўся хто, прайгнараваўшы вечаровы збор. Усё, што паміж касцёлам і офісам (хата,

фітнес, спа), праходзіць пад такім пільным наглядам прыходу, што няма чаго і варушицца, бо тут схапіць можа не толькі муж, але ж яшчэ тысяча ягоных братоў, якія побач штовечар пяюць псалмы па-літоўску. Пра тое, каб заляцацца да якога Гедымінаса з офісу, нават не думай – адразу ж даведаецца ўся грамада, а гадзінай пазней – яшчэ і ксёндз. І я нават не ведаю, што горш – калі ксёндз даведаецца, ці калі даведаецца муж. Таму такія іншаземныя небаракі, як ты, – адзінае выйсце. На мове ні паўслова, цымесу ўсяго гэтага не разумеюць, іх можна з загадковым выглядам зацягнуць куды ў завуголле і там таропка выкарыстаць” (маё сэрца маўчала). “Бадай, валакла цябе па падваротнях, каб не пабачыў ніхто, а ты думаў: якая яна загадковая!” – ён падміргнуў, але ж хутка ягоная бадзёрасць паблякла, ды ён, мабыць, нешта ўзгадаўшы, безвыходна працягнуў з дзіўным вымаўленнем: “Все бабы – ссуکі”. Ён быў адзін, як і ўсе тыя беларусы, якіх я напаткаў у Вільні: мабыць, надта добра разумелі “цымес”.

Аста была маёй памылкай, балотным агенъчыкам, які ледзь не зацягнуў мяне ў дрыгву пазашлюбных адносінаў з асобай, мову якой мне вучыць бы не спатрэбілася, бо вельмі ж няшмат чаго ў нас было сказаць на ёй адно адно-му. Як я мог з-за дурнушы выракчыся каранёў, адмовіцца ад уласнай культуры і радзімы? Няўжо ўсё святое ўва мне, усе вартыя памкненні завязаныя на адносінах паміж поламі? Няўжо справа не ў даляглядзе з палатна Жукоўскага, не ў страчаным выраі, а выключна ў жаданні не быць адному ў тым узросце, у якім адным застаўся Сяр-

гей? І што я за небараака, які не змог заўважыць пустазелле? Што за ёлупень, якому так хранічна не фарціць? З-за Насты я пачаў сваю вандроўку, з-за Асты ледзь яе не скончыў. Не хачу болей узгадваць пра яе! Не хачу ўспамінаць! Млосна!

Прайшло яшчэ паўгады, самай значнай падзеяй за гэты час стала замена шпалераў, якія надзейна схавалі пад сабой нават прывід дзвярэй: цяпер тут не засталося нават зашчапкі, якую я нахабна схаваў за палічкай, а на яе ўладкаваў вялікае люстэрка. Усё, як у жыцці: шукаеш выйсця, а бачыш выключна сваю дакучлівую ўсюдыісную пысу. Пагадзіцеся, цікава, куды завядуць гэтыя залепленыя дзвёры напрыканцы гэтага сюжету?

Мая паўсядзённасць стала нагадваць схімай ды адданасцю навуцы побыт тых манахаў картузіянцаў з Бярозы, пра якіх мне распавёў аднойчы Сяргей. Насельнікі кляштара прымалі зарок пустэльніцтва ды не маглі пабачыць нават далоняў тых людзей, якія прыносілі ім ежу: сістэма дзвярэй была пабудаваная такім чынам, каб не было ніякага контакту з жывой істотай. Ці не копіяй маёй бесталковасці выглядае вычварнасць гісторыі: насельнікі сучаснае Бярозы, побач з якімі знаходзяцца парэшткі адзінага ва ўсходняй Еўропе картузіянскага кляштару (вельмі рэдкі помнік дойлідства і культуры!), лічаць, што іх мясціна празваная “Картуз-Бярозай” з-за таго, што некалі рускі людажэр Сувораў павесіў на тамтэйшую бярозу “картуз”. Як яно так перакруцілася, як пераблыталася? Хто іх так загіпнатызаваў, якая прапаганда, якія ўласныя дурасці ды непісьменства?

І чаму я, Джон Вілаў, Ян Вярбіцкі, які блытае Blue Mosque з Hagia Sofia, а Насту – з яе абяздушнай гумавай копіяй, адчуваю сябе трапнай метафарай Беларусі? Чаму ў тым, як яна выракалася свабоды ды прыстойнасці, як год за годам, стагоддзе за стагоддзем абірала самы нядбайны шлях з усіх, я адчуваю ўвасабленне маёй уласнай няўклюднасці?

Яна, Беларусь, якая калісьці звалася Літвою, якая калісьці ўваходзіла ў ВКЛ ад мора да мора, а скончыла тым, што ВКЛ ператварылася для яе ў Рэч Паспалітую, дзе было за- надта шмат дэмакратыі, а ў гэтага народа што ў 1991-м, што ў 1994-м, што раней, значна раней, не ладзілася з дэмакра- тыяй, бо кожны –шляхціч ды кожны – арыстакрат з liberum veto, і вось Рэч Паспалітую пілавалі адзін, два, тро- разы і неяк так распілавалі, што зямля адышла да Расеі, у складзе якой гаротнічала ажно да самага 1917 года, і пасля мітусні з БНР зноў апынулася там жа, і потым быў 1991-ы, калі, здаецца, быў шанец, каб усе астатнія паўсталі, набылі годнасць, але ж тут скончылася так, як сканчалася ўсе гэ- тыя стагоддзі з 1385 года, нібы праклён нейкі на цэлым на- родзе.

Я, Джон Вілаў, англізаваны беларус, якога лічылі палякам, якога лічылі амерыканцам, які палову жыцця боўтаўся ў Бостане, маючы маёнтак пад Навагрудкам, а маёнтак тым- часам губляў моц, пакуль не знік зусім, як некалі ВКЛ, дык вось, я, фантастычны небарака, касмічны лузер, заяўляю аб тым, што павінен сімвалізаваць Беларусь у сусветнай культуры, бо бачу яе гаротныя памылкі ва ўласным штод- зённым вопыце, і Саўрасаў – толькі вяршыня айсберга.

Ніякага Мікіту Зноска не параўнаць са мной, Джонам Вілаў, у ступені беларускасці. “Пінская шляхта”, “Людзі на балоце”, “Знак бяды”, “Хрыстос прызямліўся ў Гародні” – усім гэтым творам ды іх героям бракуе таго даўянізму, таго нешанцавання ды бесталковасці, што ўласцівія мне, першаму сумленнаму герою беларускай літаратуры. Гэта я выдумаў шлюб Ягайлы ды Ядзвігі, гэта я прапанаваў права вета ў Сейме, гэта я прасраў паўстанне 1863-га года, гэта я даў задавіць уніяцтва – адзіную магчымую рэлігію для гэтих тэрыторыяў, гістарычна размешчаных на памежжы Рыму ды Масквы, гэта я пагадзіўся на зруйнаванне ды перабудову тых велічных храмаў і цывільных будынкаў, якія абуджалаютую зайдзрасць у камандзіраваных з Пецярбургу, Пецярбургу, якія першае стагоддзе ўласнага існавання блякнуў у парашунні з раскошай Палацку ці Вільні, гэта я нерухома глядзеў, як Мураўёў топіць Беларусь у крыві, гэта я вешаў шыльду з яго прозвішчам на будынак у Менску, гэта я дазваляў Сталіну ўзнагародзіць Савецкую Літву нашай беларускай сталіцай Вільні, гэта я абраў Лукашэнку ў 1994-м ды моўчкі глядзеў на тое, як ён заяўляе аб уласных пераабраннях. Ну што, ці ведаю я гісторыю Беларусі? Здаецца, чалавека, які вывучыў усё тое, што адбывалася тут на працягу стагоддзяў, які ведае пра гэта не па падручніках, можна пазнаць па горычы, горычы, а не гонару (гонар – тое, што застаецца глыбей).

Пра тое, ці ведаю мову, ужо нават не пытаюся. Можна пабачыць, як скарацілася колькасць бездапаможных англамоўных словаў ды зваротаў да рэдактара ў гэтым

тэксце. Мае сябры кажуць, што ад прыхільніка ТБМ мяне цяпер адрознівае хіба акцэнт, які я так і не змог пераадлець. Разам з горыччу за гісторыю мне адкрылася тая таямніца, пра якую казаў Сяргей, заклікаючы прыслухацца да генаў: каб спасцігнуць чаргаванні і канчаткі ў склонах, трэба было не тупіць у правілы і нормы, не далдоніць выключэнні, проста дазволіць мове гаварыць з сэрца. Я ўпэўнены ў тым, што маўленне закладзена ў нас так, як закладзена ўяўленне аб Поўдні ў тых птушак, што без усякай камунікацыі з продкамі ведаюць, куды трэба накіроўвацца ў сваю першую зіму, каб знайсці вырай: на ўзорыні чаргавання кампанентаў у ДНК. Можна на гэтае забыцца, але ж каб узгадаць дастаткова, каб загаварыла кроў.

Ян Вярбіцкі з-пад Навагрудку, Ян Вярбіцкі, які ведаў беларускую гісторыю і спасціг беларускую культуру – чым ён горшы за таго беларуса, які нарадзіўся ды ўсё жыццё пражыў у Менску? Які думае, што бел-чырвона-белы сцяг – прыкмета “бнф”, а на беларускай мове размаўляе “апазіцыя”? Да таго ж, Наста, глядзі: усе выбітныя беларусы былі альбо не беларусамі па крыві, альбо частку жыцця пражылі ў Рәсей, ці з’ехалі з краіны. Валянцін Акудовіч, які скончыў Літінстытут у Маскве, але ж напісаў такія важныя для нацыянальнага самавызначэння кніжкі, як “Код адсутнасці”, стаў беларускім Платонам, з якога пачалася нацыянальная філософская метафізіка. Максім Багдановіч, які значную частку жыцця пражыў у Рәсей, перад тым, як стаць класікам беларускай паэзіі пачатку XX-га стагоддзя. Альгерд Бахарэвіч, які жыве ў Нямеччыне, Ігнат Дамейка,

які стаў нацыянальным героем Чылі, Францыск Скарына, які нарадзіўся у Полацку, а сканаў у Празе, першая касманаўтка незалежнай Беларусі Алёна Шалаева, якая па паходжанні руская, а мову вывучыла ў сталым узросце – зусім як я.

Я ўсведамляю, што закаханы, і ў сваім імпэце, у сваёй гістэрычнай празе пабачыцца яшчэ б хаты раз занадта падобны да прафесіянала, які шукае людзей зусім не для пяшчоты, але ж, але ж... Я жыву ў Вільні ўжо некалькі год, уся тутэйшая дыяспара (а значыць – дыяспара Польшчы, Чэхіі ды Нямеччыны) ведае пра дзіўнага амерыканца, які вывучыў мову ды пасяліўся ў Вільні з нейкай таемнай, але ж, гледзячы па тым, як ён увесы свеціцца, вывучаючи мову, – высакароднай мэтай... Я зрабіў усё дзеля таго, каб мой расклад, маё штодзённае чаканне ў кнігакавярне, адрас майго жытла, былі вядомыя як мага большаму колу людзей, ды што там – калі б ты шукала, ты б мяне з лёгкасцю знайшла, Наста, Наста...

Што я раблю цяпер, калі практикаванняў больш няма, калі заданні з падручнікаў па мове вывучаны на памяць? Я гляджу за вокны кавярні, дзе на вуліцы Віленскай усталяваны спусцісты выступ, які вымушае аўто запаволіцца, іх тут называюць “sleeping cop” (“спячы паліцэйскі”). Я гляджу на бясконную чаргу машын, якая рухаецца наперад як поршань у цыліндре праезджай часткі – рухаецца для таго, каб побач са мной запаволіцца, пераваліцца праз штучны пагорачак ды рушыць далей, у няіснасць: кожная з іх у майм уяўленні жыве толькі ў той момант, калі пад’яджае

да гэтага выступу ды пераходзіць праз яго. Калі глядзець дастаткова доўга, адзінкі машын зліваюцца ў суцэльны струмень, і цікавым становіщца тое адчуванне руху з заміраннем пасярэдзіне, падобнае да графічнай выявы сардэчнага біцця: недзе б'еца сэрца Вільні, і я гляджу на пульсавы рух у артэрыях. Маіх назіранняў дастаткова для таго, каб напісаць падручнік з класіфікацыяй розных спосабаў прайсці гэтую прыступку: я бачыў недарэчныя аварыі, калі адзін кіроўца тармазіў занадта рэзка, а другі не паспяваў заўважыць ды ўмазваўся так, што ўставаў колам капот. Я бачыў, як паддяляталі ды ляскаліся аб асфальт тыя, хто не заўважаў ды не прыпыняўся наогул. Аднойчы ўбачыў, як зблі пешахода на пераходзе за “sleeping cop”, і мёртвы твар, дэфармаваны коламі цяжкага джыпу, твар, які вылупіўся адзіным захаваным у вачніцы вокам на ту ю частку маёй душы, аб існаванні якой чалавек звычайна даведваецца толькі перад уласнай смерцю, яшчэ доўгі час нагадваў пра тое, што нават тут, у руціне, здараюцца трагедыі. Але, Наста, так болей немагчыма, я не могу сядзець тут яшчэ год. Жыццё – надта ж кароткая трасца!

Таму давай адкінем усе гэтыя какецтвы ды недасказанаці, бо зразумела: цябе не будзе, я не дачакаюся, ты не з'явішся побач з гэтым “sleeping cop”, матэр'ялы да біяграфіі якога я тут збіраю месяц за месяцам. Ты не прамільгнеш у натоўпе, не пагрукаеш у дзвёры маёй хаты. Цуда не будзе. Бог, мой Бог, Бог беларуса, занадта скupы на тыя цуды, якіх чакаеш больш за ўсё ў жыцці. У дробязях, можа, калі і паshanцуе, ну кшталту маленькой чаргі да касы ў МакДо-

нальдсе, а на большае патрэбны ўласныя высілкі, ды так,
каб крывёю ды потам. Ты ці не даведалася пра мой лёс, ці
празнала пра мой лёс, але ж не зразумела, што гэта лёс та-
го самага Яна Вярбіцкага, якога ты некалі заклікала да
абуджэння. І што лёс гэты стаў “лёсам”, а не “fate” –
з-за цябе.

Дык зраблю апошняе з арсеналу залежнага ад мяне. Я пры-
значаю табе спатканне, Наста. Прызначаю праз часопіс,
кожны нумар якога ты чытаеш без сумневу (сама пра гэта
казала), прызначаю, ператвараючы гэты тэкст у нагоду для
нашай сустрэчы. Я разумею, што рог Вільняўс ды Гедыміна
– не самае лепшае месца для гэтага спаткання, бо навокал
шмат выпадковых ды невыпадковых, зусім не выпадковых
людзей – побач беларуская абмасада. Дык давай сустрэ-
немся ля дома пад балванамі, таго дому, дзе некалі была
адна з рэдакцыяў “Нашай Нівы”, дому, напітанага беларуш-
чынай, дому, які чалавек выпадковы, не знаёмы з
гісторыяй адраджэння, не адшукае, бо рэдакцыяў “Нашай
нівы” ў Вільні – столькі ж, колькі “кватэр Адама Міцкевіча”,
бо, бадай, на кожным рагу ў таго была палюбоўніца з улас-
ным мэбліраваным жытлом. Дом пад балванамі не пазна-
чаны памятнай шыльдачкай “Нашай нівы” – іх нават пры
саветах было больш, свядомыя літоўцы прыбрали, каб у не-
свядомых віленчукоў не ўзнікала пытання, чаму ў жамойц-
кай Вільні так шмат артэфактаў беларускай культуры (тут я
загаварыў Сяргеем)! Там, на квадратным падворку, пад це-
нem каштанаў, ёсьць кавярня CanCan – два мадальныя дзея-
словы “магчы”, пастаўленыя побач – ці не добры гэта знак?

Я буду чакаць цябе там кожны аўторак ад 17.00 да 18.00, пачынаючы з першага траўня, калі часопіс з'явіцца ў продажы ды ў Сеціве. Калі не можаш прыйсці, калі не жадаеш прыйсці – міргні зоркамі, загасі сонца ці падай яшчэ які знак. Я зразумею і кіну пошукуі, кіну чаканне, буду жыць, як... Як жывуць тыя птушкі, якія ўзімку нікуды не лятуць, як тыя каўкі ды крумкачы, якія ў снежні прымярзаюць да счарнелых дрэваў ды надаюць уласнымі сілуэтамі зімоваму небу такую невыносную тугу. Я стану птушкай, зробленай з зімы, птушкай з ледзяным сэрцам.

І апошняе. Ты шмат казала мне пра вырай, дык вось, вырай гэта не твая Беларусь і нават не тая ўяўная беларушчына, якую ты песціш унутры сябе, седзячы зараз у якім-небудзъ Штутгарце. Вырай для чалавека – не ўяўленні аб тым, які будзе пах на беразе Свіслачы, калі ты туды трапіш аднойчы, не мара пра цёплы вечер, які кране твае валасы ды падзьме ў твар прынесеным здалёк, з азёрных астрравоў Камсы водарам квецені. Вырай – гэта не вежы вакзалу, не бібліятэка і нават не мова. Вырай – гэта не тое прывабнае, заселенае стыхіяліямі каралеўства, што паўстае ў апавяданнях Яна Баршчэўскага, ды не змрочныя фантазіі Ластоўскага. Вырай гэта нават не тое пачуццё, што падтшурхоўвае да вар'яцтва, да пераходу мяжы, каб пабачыць кусты бэзу з таго боку. Бо вырай, Наста, гэта не “дзе”. І, вядома ж, не “калі”. Больш за тое, для чалавека вырай гэта не “што”. Вырай, мая каралеўна, саўладальніца маёнткаў, ад якіх засталіся выключна гурбы цэглы, парослыя лопухам, гаспадыння дэндрару, ад дрэваў якога

засталіся выключна прывіды, ды ўладарка сажалак, якія ператварыліся ў багну – дык вось, вырай для чалавека гэта – “з кім”. Які сэнс у Свіслачы, у водблісках сонца на чарапічных дахах Траецкага, калі ў маей далоні няма тваёй? Няма таго месца ня Зямлі, якое не ператварылася проста ў горад, ваду, выган, лес – без сэнсу і натхнення, калі побач няма цябе. Дэталі могуць змяняцца, горад можа быць больш ці менш вялікім, вада – больш ці менш чыстай ды безбярэжнай, луг – зялёным, лес – больш ці менш лісцевым, але ўсё – без плёну. Таму мой вырай – гэта адчуванне цяпла тваёй далоні ў маёй, вось і ўсё.

(Надрукавана ў часопісе беларускай культуры
“Ахрэм” (ACHREM) №5 за травень).

Частка трэцяя. Смерць аўтара

And her pale fire she snatches from the sun

W. Shakespeare

Пастка, сплеценая са словаў

(Спраба апраўдання. Янка Пільняк)

У красавіку гэтага года я сустрэўся ў Вільні з чалавекам, які назваў сябе Джон Вілаў ды перадаў мне тэкст, які набыў шырокую вядомасць пасля публікацыі ў травеніцкім “Ахрэме”. Шэраг інтэлектуалаў на чале са мной успрыннялі дадзенае літаратурнае практиканне як з’яўленне першага вартаснага беларускамоўнага рамана, бо сітуацыя цяпер у нацыянальнай літаратуры такая, што кожны чакае выспявання беларускай “Вайны і міра” ці хаця б беларускай “Ганны Карэнінай”. У любым новым творы, які з’яўляецца на мове, усе спяшаюцца пабачыць не менш за “Вайну і мір”, нават калі твор мае трыста старонак ды сюжэт, ад якога чалавеку адукаванаму робіцца крыху няёмка.

Мы вылучылі “Сцюдзёны вырай” на галоўную літаратурную ўзнагароду незалежнай Беларусі “Гліняны чэлес”, назва якой сімвалізуе нашыя бясконцыя спадзянні на ўрадлівасць беларускай культуры, якая павінна ў рэшце рэшт нарадзіць нешта вялікае – інакш мова праста дасць дуба. Тым больш прыемна, што гэты цуд прыгожай славеснасці стварыў амерыканец, які авалодаў беларускай мовай – казалі тыя, каму баліць за лёс нацыя-

нальнай літаратуры. Людзі, датычныя да выхаду “Вырая”, на гэты конт, заўважце, маўчалі. Іншыя казалі пра тое, што гэта наш беларускі Форэст Гамп, бо, як і ў выпадку з Форэстам Гампам, герой з'яўляецца небаракам, увасабляе такія нацыянальныя недахопы, як хранічая адсутнасць фарту, а таксама цягам усяго рамана ганяеца за каханай, якая не надта ім і захапляеца.

Вы ведаецце далейшы лёс “Вырая”, ведаецце, што “чэлес” яму прысудзіл ўжо ў канцы траўня, Вілаў на цырымоніі не з'явіўся, з-за чаго Сеціва абышлі мае фоты з гліняным фаласам, трывумфальна ўскінутым над галавой, якія некаму падаюцца надта вясёлымі (зайздроснікі распачалі кампанію цкавання “У Янкі Пільняка стаіць вышэй за галаву”, як смешна). Выдатна ведаецце вы і тыя падзеі, якія адбыліся праз два тыдні пасля цырымоніі: Насту ўзялі ў Вільні, у той самай кавярні CanCan, у якую яна паслухмяна з'явілася ў аўторак, бо ўрэшце прачытала тэкст. Цяпер яе месцазнаходжанне невядома, але зразумела, што яна недзе ў Беларусі, у тых месцах, адкуль даволі складана паведамляць аб уласным месцазнаходжанні. Дагэтуль невядома, якім чынам яе здолелі даставіць праз мяжу ў краіну, МЗС, МУС ды дзяржаўная бяспека Літвы ад каментароў на гэты конт адмаўляюцца, але ж ананімныя крыніцы прызнаюць, што гісторыя са “Сцюдзённым выраем” – самая эфектыўная спецаперацыя за ўвесь час існавання беларускіх спецыяльных службаў.

Джон Вілаў, тэкст якога здолеў зрабіць тое, што не зрабіў рэспубліканскі вышук, запыт у Інтэрпол ды сетка шпегаў

па ўсёй Еўропе, знік з кватэры і хутчэй за ўсё з'ехаў у ЗША. Тыя, каго ўзрушила яго гісторыя, лічаць, што Джону пра-ста няёмка за тое, што ён спрычыніўся да арышту каханай, але ж гэта рамантычнае трывненне. Тутака я растлумачу вам, чаму гэта не так і што за чалавек насамрэч гэты Джон.

Я бачыў яго толькі аднойчы ў віленскай кнігавядарні. Тут адразу паўстае пытанне, якое я пакіну без адказу: ці сапраўды той “Джон Вілаў”, з якім я хлябтаў капучына ды разважаў пра літаратуру ў Вільні, быў чалавекам, якога ба-чыла ў Стамбуле Наста? Гэтая гісторыя складаецца ў вас на вачах з трох частак: месцам дзеяння першай з’яўлялася Турэччына, местам дзеяння другой – Літва, трэцяя будзе цалкам адбывацца ў Беларусі. І вельмі можа так стацца, што турэцкі Вілаў, з якім сустракалася Наста, ды літоўскі Вілаў, з якім сустракаўся я і прадстаўнікі дыяспары, Вілаў, што складаў (ці толькі перадаваў ужо складзеную) гісторыю іх з Настай “кахання” ў Турэччыне – гэта зусім розныя людзі. Адзіная, хто мог бы парапаць ягоныя рысы ды прыйсці да нейкай высновы, Наста, цяпер ізаляваная і будзе ізаляваная яшчэ вельмі-вельмі доўга.

Людзі скептычныя не дадуць мне веры, бо скажуць, што ў мяне ёсьць асабісты зуб на Вілаў: з-за паршыўца я пазбавіўся працы ў “Ахрэме”, бо яго галоўны рэдактар, Ванік Дастваўскі, занадта сур’ёзна паставіўся да абвінавачання ў тым, што выданне спрычынілася да арышту Насты. Але ж у стасунках з Вілаў – нічога асабістага. Я заклікаю ўспрымаць гэты тэкст як працу над памылкамі, спробу падкрэсліць чырвовным усе тыя “у” за-

мест “ў”, якія я прамаргаў у першы раз. Калі б я быў больш пільным, трохі больш пільным...

Дык вось, першае, што насцярожвае ў тым Вілаў, які быў паказаны мне: вы памятаецце, як Наста адзначала, што ў яго ёсць схільнасць да лішняе вагі? Не, не памятаецце? Ну дык памятаю я, бо працаваў з гэтым тэкстам. Прагледзыце пільна сцэну іх расставання, і вы знайдзецце там – “ты баязлівы, ты забабонны, ты маеш схільнасць да лішняй вагі...” Дык вось, на сустрэчу са мной, прызначаную праз электронную пошту (дзе даведаўся пра маю персанальную скрыню – таксама пытанне), прыбыў сухарлявы, бы нямецкая аўчарка, мужчына каля трыццаці. У ім не заўважалася нават згадкі пра акругласць формаў, ён трымцеў ад уласнага выдатнага фізічнага стану. Вы можаце запярэчыць: маўляў, усё, што мы ведаем пра ягоную схільнасць да лішняе вагі, прыйшло да нас не ад Насты ўласнаруч, а ад той Насты, што размаўляе з намі ў тэксце. А тэкст напісаны ці ім самім, ці тымі структурамі, якія рыхтавалі спецаперацыю. І што мы можам даведацца з гэтага тэксту аб чым заўгодна, але ж не аб тым, што думала сапраўдная Наста пра сапраўднага Вілаў (а сапраўдны Вілаў павінен існаваць, інакш “фальшывы” Вілаў не завабіў бы Насту ў Вільню, дзе яе ўжо чакала дзяржбяспека). Але ж тут усё тлумачыцца проста: мабыць, першапачаткова тэкст рыхтаваўся пад іншага “актора”, які лепей падыходзіў да стэрэатыпнага ўспрымання амерыканцаў. Калі з’явіўся Вілаў №2, віленскі Вілаў у сваёй “фінальнай рэдакцыі”, тэкст не паспелі адаптаваць пад яго фізічныя асаблівасці. Такога роду памылкі вядомыя кожнаму, хто працуе з

вялікімі празаічнымі фрагментамі, ёсць гарантаваныя шляхі іх пазбягаць, але ж тыя, хто кляпаў “Сцюдзёны вырай”, у першую чаргу былі занятыя турботамі зусім не літаратурнага характару.

Я намалюю вам яго партрэт – на той выпадак, калі раптам вы сустрэнеце калі-небудзь падазронага іншаземца, які выпячвае ўласную беларускамоўнасць ды падбухторвае паразмаўляць з ім пра таямніцы дыяспары ці гроши апазіцый ці пра месцазнаходжанне астатніх двух ці трох “ворагаў народа”, нейтралізацыя якіх з’яўляецца прынцыповой дзеля беларускай стабільнасці.

Рост – метр семдзесят шэсць (ведаю, бо мы з ім прыкладна аднаго росту), твар выцягнуты, вушы трохі адтапыраныя, добра бачныя ў анфас пад кораткаstryжанымі валасамі. Наперадзе валасы значна радзейшыя, з-за чаго лоб падаецца больш высокім, чым ёсць насамрэч. Шчокі ў дагледжаным чарнявым шчацінні, там-сям у гэтай поўсці бачныя сівія стрэмкі. Вочы запалыя, калі трэба было нешта прачытаць, карыстаўся акулярамі – круглыя, бы зробленыя з бурштыну: зразумела, што апрануць яго могуць у наступны раз у акуляры якія заўгодна, але ж вось і рысачка, якая застаецца з ім у любых акулярах, хаця б нават і шасцівугольных: калі чытаў, спускаў іх уніз, на самы кончик носа, і ўвесь час нервова папраўляў. Як правіла, такія звычкі ў людзей не змяняюцца гадамі, ды іх не пракантраплюеш, бо адбываюцца яны на механічным узроўні, нібы цік. Агульнае ўражанне ад твару – ну нічога ў ім беларускага, нейкая мідзітэрнія ці Італія.

Дык вось, сустрэліся, ён на мове так-сяк растлумачыў, што напісаў нешта па-беларуску, ён упартая называў гэта “творам”. І што жадае, каб я, менавіта я, бо ў мяне прыстойная рэпутацыя (у мяне сапраўды рэпутацыя прыстойная, ды пэўная вага ёсць у літаратурных колах, з гэтym не паспрачаешся, дык я і не здзівіўся), папрацаваў з гэтym “творам”, адредагаваў, калі трэба, падрыхтаваў да публікацыі як мага хутчэй. І што для яго вельмі прынцыпова, каб публікацыя адбылася ў “Ахрэме”, я потым сам зразумею чаму, калі дачытаю ў тэксле. І што за ўвесь клопат ён мне прапануе суму, ну як вам сказаць... Ну проста касмічных памераў. Асаблівасцю гэтага момантu ў беларускай літаратуре з'яўляецца тое, што кошт працы рэдактара закладаецца выдавецтвам (а выдавецтва ў нас адно, вы яго ведаце) у “макет”. І рэдактары працуяць ці то за ідэю – дарэчы, самія адданыя тым і займаюцца, маюць іншую звязаную са словам працу ды рэдагуюць без узнагароды, дзеля таго, каб наступнікам было, што чытаць, каб наша пустое стагоддзе захавала хоць некалькі літаратурных помнікаў з іх прозвішчамі на падножжы. Тыя, хто працуе за гроши, жывуць вельмі сціпла, бо пражыць на тыя 100 баксаў, якія сарамліва кладуць у капэрце (гэта ў лепшым выпадку, калі кніжачку фінансуе нейкі фонд ці амбасада!) – немагчыма. У працэсе выпякання кніг твой статус зменшаны да статусу аўтападкрэслівання словаў з памылкамі ў PageMaker: арфаграфія чырвоным, сінтаксіс – зялёным. А тут чалавек прапанаваў суму, за якую, як зноў жа шырока ўжо вядома (і шырока дамыслена ў Сеціве і нават пастваўлена ў доказы маёй асабістай “заслугі” ў Настынай трагедыі), я набыў аднапакаёвую кватэру ў Менску.

Адзначу, што ўзровень ягонай вуснай мовы быў значна горшым за мову тэкста, які прыйшоў мне на скрыню праз два тыдні пасля сустрэчы. Тут бы мне ўзрушиўца, запытца: як так можа быць? Як чалавек, які толькі і можа, што запытаць: “Вы будаце кофэ ці капучыны”, піша такія пранікнёныя радкі? Хіба не дзіўна выглядаў ужо першы абзац з развагамі пра снежань пасля ягонай няўдалай спробы пераказу сюжэта, спробы, у якой былі пераблытаныя канчаткі, часы ды націскі. Гаварыў ён хутка, не буду адмаўляць, але ж значная частка тых сказаў, у якіх было больш за два выказнікі, засталася для мяне незразумелай, бо ўяўляла сабой граматычную блытаніну: як быццам хтосьці ўсыпаў жменю канчаткаў ды лексічных асноў у банку з-пад распушчальнай кавы, патрос як след ды высыпаў на стол. Што да чаго выпадкова прыляпілася, тое і было агучана. Добра яшчэ, што ён падчас сустрэчы не казаў ні аб чым прынцыповым, разважаючы пра Памука, якога мог у родным склоне ў адным скаже ўжыць як “Памуку”, у другім – як “Памукаў”, у трэцім раптам вылазіў “Памукс”, які, мабыць, паходзіў ад “ценю ангельскага ‘s’, што яшчэ паўставаў у яго беларускай. “Але ж”, –падумаў я і ўзважыў, ці вартая нават тая цыклапічных памераў сумя, якая была прапанаваная мяне, высілкаў корпання з тэкстам, напісаным чалавекам з такой дрэннай мовай. Але авантурыйзм перамог. Да таго ж, карцела паглядзець, што ўжо ён там накрэмзаў.

Я вярнуўся ў Беларусь, і мы пачалі камунікаваць з ім праз пошту. Тут адбылася дзіўная метамарфоза – ягоная мова

расквітнела ды паҳарашэла, як дзяўчынка, якая наблізілася да сексуальнага сталення. Я не скажу, што гэта была такая ўжо сфармаваная прыгажуня, там-сям яшчэ чапляла вока падлеткавая неахайнасць, вуглаватасць, але ж у гэтай мове пазнаваўся той, хто напісаў “Вырай”. Гэта была такая моўная Лаліта – трохі больш высілкаў, і праз паўгода-год выхаваецца асляпляльнае прыгажосці “Mіc свету ад Беларусі”. А можа, і не. У tym уся прывабнасць лалітаў, што яны могуць ператварыцца ў звычайную бляклую цяжарную сучку, а могуць успырхнуць у нябёсы матылём. Iх пераходны статус утрымлівае адначасова ўсе якасці, уласцівия непрывабным падлеткам ды самым фемінным істотам на зямлі, кшталту тых, што дэманструюць па Fashion TV.

Я атрымоўваў лісты, напісаныя па-беларуску лацініцай. Вельмі доўгія сказы. Адмаўленне арфаэпічнай “пявучасці” дзеля імкнення нашпігаваць сказ сэнсамі. Была ў гэтай прыгажуні адна асаблівасць – занадта ж русыя валасы і наўгародскія вяснушки на носе, але пра гэта пагаворым пазней. Пакуль я быў здзіўлены tym, якая вялікая прорва палягае ў гэтага Джона Вілаў паміж вусным маўленнем ды пісьмовымі навыкамі. Звычайна ў людзей, якія вучаць другую мову, tym больш, такую складаную, як беларуская, маўленне засвойваеща прасцей за пісанне (складанасці якога абумоўлены яшчэ і tym, што трэба прывучаць вока да кірылічнага алфавіту). “Мабыць, шмат практыкаванняў рабіў і вось авалодаў пісьмовай граматыкай”, – супакоў я сябе. Я не разумеў тады, што за клавіятурай з таго боку

сядзіць зусім не той лагодны, маўклівы амерыканскі італьянец, якога я спрабаваў угледзець за кожным новым прачытаным сакавітым беларускім словам (і дзе яны былі падчас жывой сустрэчы?). Не выключаю, што на скрыню мне прыходзілі лісты ад таго, хто быў змрочным рэжысёрам ці адным з рэжысёраў усёй гэтай спецаперацыі.

Урэшце, ён даслаў тэкст. Я не буду распаўсюджвацца тут пра якасці, бо занадта шмат сказаў на гэты конт у інтэр'ю, якія папярэднічалі вылучэнню. Так, мне сорамна, сорамна, бо цяпер, калі сталі зразумелыя праўдзівыя матывы літаратурных заняткаў Вілаў, выглядае, што тэкст не толькі “геніяльны”, як паўсюль трышчаў я, але ж вельмі пасрэдны. Ну так, чарговая гісторыйка кахання. Чытво для слязлівых жанчын. Але ж зразумейце і мяне: нам трэба было штосьці супрацьпаставіць шумнай ды зусім не літаратурнай славе аднаго рускамоўнага выскачкі, які за грошы маскоўскіх карпарацыяў паспрабаваў загіпнатызаваць ды зачарараваць беларускага чытача сваёй нібыта забароненай кніжачкай, узлезці на пастамент, на якім павінны стаяць беларусы. Беларусы, а не ён! Трэба было адказаць гэтай арміі дэманаў, за спінамі якіх – прывіды Пятра, Суворава, Мураёва, ды адказаць адразу ўсёй грамадой, супольна, паказаць, што ў нас ёсць вартасныя беларускамоўныя тэксты. І што нават калі амерыканец здольны напісаць раман па-беларуску, дык што казаць пра тых беларусаў, якія блазнуюць, што не могуць засвоіць мову, небаракі! Цяпер робіцца зразумелым, што мае лепшыя памікненні былі выкарыстаныя, прычым зусім не для мэтаў літаратуры. Я прашу прабачэння ва-

ўсіх тых, каму не спадабаўся “Вырай”, але ж мы яшчэ стрэлім!

Вілаў растлумачыў мне, як працаваць з тэкстам: першая яго частка павінна была быць меней дасканалай у стылістычным плане, утрымліваць больш памылак нават пасля рэдагавання ды карэктury, каб прадэманстраваць, як ён выказаўся “паступовае ўзыходжанне аўтара па прыступках валодання мовай” (штыль!). Я выпраўляў ліст за лістом, дасылаў яму, ён часцей за ўсё бяспрэчна пагаджаўся – вось тут была яшчэ адна прыкмета таго, што гэты тэкст напісаны не для літаратуры, што гэты тэкст – адна суцэльная спецаперацыя, бо ніколі аўтар не пагаджаецца маўкліва з тым, як хірургічна ўдасканальвае рэдактар ягоны шэдэўр. Вілаў жа спрачаўся толькі тады, калі размова заходзіла пра дэталі, прынцыпавыя не для літаратуры, а для таго сцэнару, у які быў убудаваны гэты тэкст. Памятаю нашую доўгую палеміку аб тым, ці варта пакідаць дэталёвае апісанне вуліцы, на якой ён жыве, даваць такія шматлікія, аж да анёлу над варотамі, указанні, як яго расшукаць: я не разумеў, што ўсё гэтае было прынадай, вабай, якую ён рассейваў па тэксце на той выпадак, калі ахвяра спужаецца прамога запрашэння на спатканне ды будзе шукаць яго ўпотай (трэба разумець, што і ў “хаце” “Вілаў” яе таксама чакалі, як чакалі і ў кнігакавярні, у акадэміі мастацтваў – выглядае, што ў Вільні прапісалася значная частка “чакатараў”: які размах палявання, не па-беларуску шырокі размах, ці не так?

Я пакінуў у тэксце фрагменты нашай камунікацыі з аўтарам. На момант публікацыі яны мне падаваліся

цікавымі рысачкамі да новаспечанага шэдэўра. Цяпер яны разумеюцца найперш як доказ, як партрэт сцежак, па якіх блукала яго мысленне падчас працы над пасткай. Усе яго “неразуменні” ды моўныя “няздольнасці”, якія выйшлі на паверхню, былі пабачаныя публікай, выглядаюць як вы-падкова пакінуты на месцы тэракту чарцёж выбухоўкі, чарцёж, па якім можна зразумець нешта пра асобу смяротніка. Давайце ж возьмемся за фрагменты нітак, пакінутых Тэсейм у Лабірынце, ды паспрабуем прайсці па іх да Мінатаўра. Я спыняю расповед уласна пра знешнасць ды паводзіны Вілаў і пераходжу да аналізу гэтага паршыўца на больш тонкім узроўні – на ўзроўні тэкстуальным.

Каршціць даць у друк чарнавік, аналізаваць не выпраўлены тэкст, а менавіта першапачатковы вырыянт, кудлатасці якога больш яскрава пацвердзяць усё тое, пра што я павяду размову. Але калі я зраблю так, мае зайдроснікі папракнуць мяне, што я сам прыдумаў моўныя хібы, пра якія пішу. Таму фундаментам для аналізу будзе надрукаваны ў “Ахрэме” тэкст, у якім ніхто нічога дзіўнага, здаецца, не пабачыў.

Спачатку сюжэт. Недзе на ўскрайках Стамбулу да Насты, якую шукаюць усе д’яблы Пекла, падыходзіць чалавек, які робіць выгляд, што ён гэтаксама, як яна, заблытаўся ў пошуках музея, у якім выстаўлены Шагал. Чалавек мае схільнасць да лішняе вагі і павінен выглядаць тыповым амерыканцам (яшчэ адзін чыннік адпрацоўваць віленскую ды стамбульскую часткі аперацыі двума рознымі “акторамі” – таго, першага, англамоўнага, прыйшлося б ву-

чыць беларускай мове, а не факт, што ён быў да яе здольны!). Я правяраў праз Сеціва: у той год, калі паўсюль слухалі “Кросфайрз” Флаўэрса, сапраўды ў Стамбуле праходзіла выставка Шагала. Але ж гэта было залішнімі высілкамі з майго боку, бо сапраўднасць выставы пацвярджалася хаця б тым, што Наста маўкліва пагадзілася з тэкстам, у якім выкладалася менавіта такая гісторыя іх знаёмаства, адрэагавала, прыехаўшы ў Вільню.

Ці можам мы паверыць, быццам проста так супала, што Вілаў трапіў у тое ж “Гюстэпа”, што і Наста? Што два чалавекі ў адзін і той жа час, па хвілінах ды секундах, апынуліся ў адным і тым жа – няправільным – месцы? Што яны памыліліся ў адным і тым жа кірунку? Ці, хутчэй, выглядае, што за ёй сачылі ды проста выкарысталі яе памылку як нагоду для таго, каб падкінуць ёй Вілаў? Ці нават стварылі гэтую памылку з дапамогай “выпадковага” “дарадца”, які накіраваў яе не туды? Тэкст сцвярджае, што Вілаў наблізіўся да яе таму, што ў яе далонях быў запрашальнік на выставу. Хто і дзе ёй яго даў? Ці не прадстаўнік усёй гэтай гоп-кампаніі? Дарэчы, для чалавека, які знаходзіцца ў вышуку, які збег з радзімы ды павінен хаваць свае планы, даволі ненатуральна цікавіцца жывапісам. Тым больш, гойсаць па горадзе з запрашальнікам у далонях. Не веру! Чамусыці цяпер я ўяўляю сабе наступную сцэнку: Наста, пад паркай, згорбіўшыся, каб толькі не пазналі, выходзіць з падземкі ды сутыкаеца з доўбнем, які выглядае безабароннай істотай, і гэта ў Вілаў у далонях – запрашальнік, гэта Вілаў

запытваеца ў яе, як прайсці, бо ён так згубіўся!

Заўважце, разлік у гэтым выпадку быў бяспойгрышны, бо зроблены з улікам індывідуальных асаблівасцяў Насты, ейнага памкнення дапамагаць усім і кожнаму. Хлопцы, якія зацягнулі яе ў гэтыя небяспечныя кварталы, добра ведалі яе біяграфію, ведалі пра той эпізод на плошчы, калі яна выцягвала групку збянятэжаных студэнтаў-птушанят з-пад шыхтоў АМАПу (як яе не замялі ў той момант? Але ж усё добра бачна на відэа, якое выкладзена на YouTube, бачна, як яна рыкае: “Не бегчы! Счапіцца! Адыходзіць павольна, разам!”). Зноў жа, адзначым, што з усіх іншаземцаў, якія маглі напаткаць яе там, у Гюстэпа, быў абранны амерыканец – прадстаўнік англамоўнай нацыі, ангельская мова – адзіная, якую Наста больш-менш ведае. Чаму – чыста стацыстычна – яе не напаткаў француз? Ці немец, які ні слова не разумеў па-ангельску? Ці не дзіўнае гэта супадзенне?

Пройдзэм далей па спісе супадзенняў. Англамоўны іншаземец, які патрабаваў дапамогі, апынуўся мастацтвазнаўцам, патэнцыйна найлепшым суразмоўцам пра Шагала. Нейкім дзіўным чынам гэты мастацтвазнаўца, спецыялізацыя якога – рускае мастацтва, амерыканец, у якіх усё грамадства трymaeцца на вузкай спецыялізацыі, здолеў разважаць пра Шагала. Ці бывае так?

Заўважце, нават з тэксту вынікае, што Насту падчас сустрэчы турбавала пачуццё пераследу. Мы ўсе добра ведаем гэты прыкry халадок чужых вачэй на ўласнай патыліцы, які суправаджае гэбэшныя “праводкі” ды сачэнні. Яна магла не

бачыць тых спечыялістаў, якія пляліся за імі ўслед, але ж яна адчувала іх. Мы ведаем Насту як моцную, уважаную асобу, якая б не стала істэрыць на пустым месцы. Сцэна, якая дэмантструе нам прыпадак параноі, істэрыку, немагла ўзнікнуць праста з-за аслаблых нерваў – не такая Наста асоба. Яна бегла, яна спрабавала схавацца – схаваць сябе ды небараку Джона, не разумеючы, што менавіта ён і з'яўляецца чыннікам неспакою, што ён – той маяк, які наводзіць пераследнікаў.

Мы не можам цяпер даведацца, ці сапраўды той чалавек у кавярні прыйшоў за ёй, але ж сцэна з гандляром салепу нібы паўтарае тое, што адбылося пазней у Вільні (цяпер не ўсе дэталі літоўскай аперацыі вядомыя, але ж дакладна вядома, што яе стамбульская баязлівасць быць атручанай мела пад сабой рэзон). Скончылася ўсё менавіта шэкспіраўскім атручэннем (будзем спадзявацца, што далей у тым тэксце, у які афармляецца гісторыя Настынага жыцця, мы даведаемся пра падрабязнасці).

Джон расказвае ёй камічную гісторыю са сваёй “мастацтвазнаўчай” памылкай з Саўрасавым. На гэтай гісторыі трэба спыніцца асобна, бо яна з'яўляецца яшчэ адным доказам таго, што Вілаў – фэйк, робат, зроблены у сутарэннях КДБ. Справа ў тым, даражэнкія, што кошты на Саўрасава – нават на вялікія па памерах ягоныя працы, не адпавядаюць заяўленым у тэксце. Вілаў адзначае, што прадавец Саўрасава “быў суб’ектам паважаным, але набываць шматмільённы алей у Стамбуле і не праверыць яму ныркі ды лёгкія на рэнтгене было б непрафесіяналізмам”.

“Шматмільённы алей”, вы заўважылі? А не здзівіліся? Я скажу шчыра, падчас працы над тэкстам не засяродзіў увагі, бо выглядала цалкам лагічна, што такія нахваленія персаналіі з падручнікаў сапраўды ацэнъваюца ў мільёны. Але адразу пасля таго, як тэкст ціснулі, я атрымаў лісты ад знаўцаў беларускага мастацтва, якія выказвалі здзіўленне зяйўленым коштам. “Саўрасаў не каштуе мільёны”, – адзначалі яны. Я палез у Сеціва ды нечакана для сябе заўважыў, што апошнім часам на аўкцыёнах за гэтага рускага прапойцу не давалі больш, чым дзве-тры сотні тысячаў. Я тады яшчэ здзівіўся, навошта Вілаў так сказіў кошт. Потым працяла думка, што калі ўсё палатно каштуе толькі дзве сотні тысячаў, дык пакупнік не прапанаваў бы камісію, памер якой дазваляў Вілаў боўтацца паміж ЗША ды Турэччынай, жыць у Стамбуле і гэтак далей.

Тлумачэнне знайшлося са скраданнем Насты: ніхто яго і не наймаў. А сцэнарысты гэтага “тылеру” не патурбоваліся знайсці больш адпаведную сусветнай кан’юнктуры попыту на мастацтва знакамітасць. Пры гэтым на павярхонім узроўні зразумела, чаму яны абраў менавіта Саўрасава – апошні перыяд жыцця, калі той шмат піў, стварае добрую глебу для з’яўлення “не ўлічаных”, згубленых “шэдэўраў”. Але ёсць і менш павярхоны ўзровень. Бо Саўрасаў – мастер рускі, а тыя, хто планаваў гэтую аперацыю, бадай, толькі ў рускім мастацтве і арыентуюцца (пра іх прыналежнасць гаворка пойдзе трохі ніжэй). Не хапіла ўзроўню агульной адукцыі, каб пашукаць сярод фланандцаў: да таго ж, ім патрэбны быў мастер, які дазваляў вывесці Вілаў

на размову пра Шагала, мастак, геаграфічна блізкі да Беларусі.

Хадзем далей. Падчас камунікацыі апынаеца, што Вілаў, які сустрэўся нашай герайнे “выпадкова”, які “выпадкова” англамоўны, раптам яшчэ і беларус! Ці не зашмат ужо тут супадзенняў? Ці бывае так у жыцці, а не ў надуманым мастацкім творы? Гэты англамоўны беларус, да таго ж, паходзіць з родных Настынных мясцінаў. І зноў “выпадкова” ягоныя продкі некалі валодалі маёнткам, ля якога прайшло Настына дзяцінства.

Я магу ўявіць сабе, як планавалася гэтая аперацыя. Як у вялікім пакоі пад абразамі тых, хто не ведаў абразы, сабралася шмат людзей з надзвычайнімі выразамі на тварах. Як яны, нібы здані, шамоцячы кіцелямі, згрудзіліся над сталом, старамодным драўляным столом, лак якога меў чарнавата-барвое адценне засохлай крыві. У пакоі было смуродна, свяціла настольная лямпа пад зялёным каптуром, але ж не музейны экспанат ленінскіх часоў, а навадзел. Такіх лямпаў, з літаральным падабенствам да алейных інтэр'ераў з Дзяржынскім, апошнім часам шмат стала ў крамах, нібы прамысловасць стала афарбоўваць у фізічна наяўныя рэчы чыесці ўспаміны ды прадаваць гэтыя фрагменты калектывнай памяці зніклага пакалення па прывабных коштах у ГУМе. Не выключаю, кожнаму чэкісту, нават з аддаленых гарадоў, прыемна мець у кабінцы новаствораны сімвал той эпохі, своеасаблівае пацверджанне пераемнасці традыцый ды адроджанай атмасферы тых часоў.

Запавесы на вокнах былі напаўспушчаныя, па тварах мітусіліся цені: гэта нагадвала ўрачыстую цырымонію, зладжанаю патаемным згуртаваннем эпохі рамантызму (“Філаматы і філарэты”), кожнаму з іх было прыемна быць яе часткай. На стале, на зялёным сукне, у шэраг былі налепленыя звычайныя жоўценькія паперкі “Post-it”, на іх выпісваўся лёс Насты, які меў цяпер абрывішту з маленъкіх аркушыкаў. Першы быў падпісаны “незнáемец”, далей ішлі “сустрэча”, “збліжэнне”, “сяброўства”, “каханне?” (са знакам пытання, бо ў такіх тонкіх матэрыйах ніколі няможна быць упэўненымі, што пастка спрацуе ажно да пяшчоты, ажно да таго, што ў гэтым ведамстве называецца “рамантычнымі пачуццямі”). Далей ішлі яшчэ паперкі, якія вызначалі, як разгарнецца гэты сюжэт, і мы не можам быць упэўненымі, што адразу тут з’явілася “Вільня”, не выключаю, першапачаткова план скрадання быў зусім іншым.

Жрацы ўзяліся за лініі Настынага лёсу і пачалі іх мяняць. Яны адчувалі ўласную магутнасць, бо ці не Боская гэта справа – умяшальніцтва ў чалавече жыщё і чалавечую свабоду? Ці не Ён – адзіны, хто можа вымусіць нас кахаць? Ці не Ён – адзіны, каму вырашаць, каго нам напаткаць у віры лёсу?

Самы надзвычайны з іх адлепліваў ад стала першую паперку ды агалошваў: “вызначым незнáемца”. І здані прыглушанымі галасамі, па чарзе, агучвалі прапановы. Хтосьці заўважаў, што гэта павінен быць збеглы беларус з рэгіёнаў, што трэба знайсці кандыдатуру ды затрымаць па

жалезабетонных абвіавачаннях, так, каб адразу 15 год у перспектыве. Пры гэтым шырока закінуць інфу ў медыі, каб хвалі пайшлі, пайшлі хвалі. Далей у астрозе папрацаўца з ім як след, зламаць, правесці трэнінг, парэпетаваць ды перакінуць да Насты. Вызначальныя рысы – павінен быць беларускамоўным, адданым справе адраджэння, прывабным, як мага больш прывабным (пры затрыманні не калечыць). Першы аркушык Post-It (“незнамец”) накіраваўся ў масіўную попелку з алтайскага крышталю ды быў падплены. Замест яго шыхт узначаліла налепка “беларус, беларускамоўны”, “уцякач” з караценъкім пералікам тых, на каго гэты раптоўны лёс – лёс Настынай прынады – мог зваліцца ўжо ўвечары. Але ж надзвычайны пакруціў галавой ды парваў “беларускамоўную налепку”: “Не паверыць. Яна не дасць веры беларусу. Яна ж бачыць усіх гэтых сержукоў ды вітаўцікаў наскрозь. Гэта павінна быць істота з далёкага космасу, якая не мае дачынення да мясцовых дзікунскіх раскладаў і, да таго ж, унутраны свет якой не такі зразумелы для славяніна” (яны ўсе лічаць, што беларусы – гэта такія славяне, бо княства Полацкае, бо Ізяслав з Рагнедай, але ж не будзем паглыбляцца...).

Так на месцы Post-It “незнамеца” з’явіўся спачатку “амерыканец”, потым, сыходзячы з аналізу яе магчымых пераваг у тым, што тычицца мужчынскіх імёнаў (хуценъкі аналіз зроблены дактарком-псіхаложцам, якога паклікалі з сенцаў: апынулася, што за масіўнымі дзвярамі цэлы бес-тыарый з малых дэмандыкоў, гатовых далучыцца да агульнай справы), выявіў, што лепшае імя – “Джон”. Потым

нарадзіўся “Джон з беларускімі каранямі”. Затык у грамады атрымаўся са “збліжэннем”. Я магу ўяўіць сабе, як гадзіну за гадзінай яны спрабавалі выдумаць, што можа выклікаць яе сімпатыі да хлопца. Што можа прымусіць прасякнуцца даверам ды адкінуць падазронасць. Усе традыцыйныя хады – “гарэлка”, “кветкі”, “сумесны паход на культурную падзею (выставка)?” ці не спрацоўвалі, ці не давалі гарантаванага выніку, бо надта ж ужо экзатычным фруктам была Наста з яе характаром.

Калі цяжкі гадзіннік, які нерухома стаяў на падлозе, нібы ўзброены “трохлінейкай” чырвонаармеец-вартавы, агалосіў залу звонавым пералівам, і яшчэ, і яшчэ (працавалі шостую гадзіну), аднаго з іх падштурхнула прагледзець спіс уласных рэчаў Насты (“вопіс заплечніка па стане на 18 студзеня ... году”). “Што гэта за руіна на яе дзіцячым фота?” – пацікавіўся маладжавы, але ўжо непапраўна цынічны афіцэрыйк. Паглядзелі ў тлумачальную цыдулку. “Чазімцява”, маёntак, належала Вярбіцкім, нашчадкаў не засталося”. Так “незнаёмец”, які стаў “Джонам”, ператварыўся ў “Джона Вілаў”: на Post-It яны напісалі “уладальнік руіны з дзіцячага фота”, мабыць, накідалі яшчэ дэталю ўнешнасці, кшталту той самай “схільнасці да лішняй вагі”, каб амерыканец быў не проста амерыканцам, але ж тыповым амерыканцам.

Я ўяўляю сабе кастынг “амерыканскіх” прэтэндэнтаў ды якую-небудзь падобную да Насты псіхалагічна і фізіялагічна дзяяўчыну, якая працавала “дарадцай па ўспрыманню”: пільна ўглядзалаася ў твары, камандавала ў

мікрофон – “павярніся”, прыспусці штаны”, “пакажы ногі”, “спой што-небудзь”. Тыя, хто “прэтэндаваў” на “ролю”, разгублена ды спужана пазіралі навокал у цъмяным пакоі без вокан, па-сабачаму аддана выконвалі абразлівия, прыніжальныя загады. Аднаму Богу вядома, што прыцягнула цікавасць да іх з боку дзяржбяспекі, на якія скасаваныя крымінальныя абвінавачанні яны абмянялі ўласную дапамогу ў выпраўленні Настынага лёсу. Ці так быў Абра́ны “Джон Вілаў” у сваёй першай, Стамбульскай, рэдакцыі? Той Джон Вілаў, які расчуліў Насту? Ці лёсы цяпер вызначаюцца як-небудзь яшчэ?

Але ж адыйдзем ад маіх фантазій пра тое, як будаваўся гэты сюжэт, і вернемся да сюжэту як такога. Любога чуллівага чалавека гэтая сітуацыя – калі на чужыне, стоячы адной нагой на іншым кантыненце, ты сустракаеш асобу, што паходзіць з табой з аднаго дзяцінства, узрушила б да дрыжыкаў. Планоўшчыкі разумелі, што кранаючы ту ю руіну, ту ю копанку, той дэндрар, да якіх цяпер ані фізічна, ані метафізічна не дацягнуцца (бо іх няма не толькі ў арэале дасягальных Настай краін, але ж і ўвогуле ў рэальнасці, бо зруйнавана ды спілавана), можна лёгка падштурхнуць яе да нелагічных кроکаў.

Што робіць Наста? Яна пераглядае ўласныя планы, якія вялі яе ў бяспеку і якія безумоўна б выратавалі яе ад той гаротнай долі, якую яна напаткала з-за гэтага “літаратурнага эксперыменту”. “Вілаў”, “маёнтак”, “забытая мова” – гэтыя тры складнікі падштурхоўваюць да таго, што наша герайня не з’яджае ў Амерыку, але ж накіроўваецца ў

памежожа. Узважым: ці можна было гэта прадказаць? Здаецца, так. Ці мог чалавек, які пачуў усё тое, што пачуў ад Насты – у тым ліку – пра абвяшчэнне яе ў вышук, дазволіць ёй вярнуцца? Ці ўсё чалавече ў ім павінна было затрымаць дзяўчыну (заўважце, з яго гісторыі вынікае, што ён не надта намагаўся таго)?

Далей. Джон з вартым жалю пафасам апісвае, як яна не з'явілася на спатканне, і прапануе нам лічыць, што быццам справа была ў тым, што ён пераблытаў мячэць са Святой Сафіяй. Але ж ці былі вы ў Стамбуле? Ведаецце, якая панарама адкрываеца з пляцоўкі ля ўваходу ў Hagia Sofia? Адтуль бачны величны далягляд, над якім дамінуе Блакітная мячэць. Султан Ахмет зрабіў гэта ў сямнаццатым стагоддзі наўмысна, каб тыя “няверныя”, якія ўсё ж такі прыходзілі пакланіцца некалі галоўнай святыні хрысціянскага свету, траплялі вокам на величны абрыс мячэці з яе мінарэтамі ды купалам. Калі б Наста сапраўды прыйшла не туды, аднаго позірку ёй было б дастаткова, каб выправіць памылку Вілаў. Калі не выправіла, калі не рушыла туды, дык, значыць, не ў тым была справа. Давайце пагодзімся: не збіралася Наста да гэтага “Вілаў”, бо адчула подых небяспекі, які ішоў ад яго. Яна развіталася з ім назаўсёды (заўважце – не сказаўши, дзе жыве!) ды толькі ягоная фанатычная ўпартасць у “ператварэнні ў беларуса” – упартасць, якая была выдуманая, як доказ неангажаванасці Настынамі ворагамі, вымусіла дзяўчыну перагледзець свае адносіны ды сунуцца ў пастку.

Далей у тэксце нас сустракае “віленская частка”, у якой надта ж шмат словаў. Калі б тут не казалася пра рэчы, ба-

лючыя для кожнага свядомага беларуса (прызнаюся, што спрычыніўся тут не толькі да рэдагавання, але ж і ўласнаруч дапісаў трохі, з-за чаго тэкст зазвязаў прыгажосцямі, якія былі слушна адзначаныя на цырымоніі), яе б трэба было скараціць утрай. Асноўнай інтрыгай гэтай часткі з'яўляецца расповед пра збродлівую Асту, якая ледзь не сапсавала ўласным цынізмам ды жывёльнасцю нашага блакітнавокага беларускага хлопчыка. “Аўтар” сцвярджае, што ўключыў гісторыю пра другую дзяўчыну ў тэкст дзеля таго, каб папрасіць прабачэння ў Насты, каб, прымоючы рашэнне, сустракацца ці не, яна ўзважыла ўтым ліку і ягоную загану.

Насамрэч, паверце чалавеку, у жыцці якога было шмат дзяўчын, прычым большасць з іх я спакусіў менавіта маймі літаратурнымі талентамі: друкаваў у “Ахрэме” апавяданне пра каханне, атрымоўваў стос лістоў ад прыхільніц, абіраў найбольш пекных, спакушаў дасціпнасцю ў “скайпе”, сустракаўся, ну і далей тарам-парам. Дык вось, паверце казанове са стажам, не будзе мужык шматслоўна апісваць секс з іншай жанчынай для таго, каб прывабіць каханую. Калі б сапраўды Вілаў быў чалавекам, а не тэрмінатаром, запраграмаваным на пошук Насты, ён бы распавёў пра Асту пры асабістай сустрэчы, напаўшэптам, пасля таго, як яны ўжо тарам-парам ды ляжалі ў заслужаным адпачынку (як я гэта называю). Такі падыход мо і падаўся б ёй занадта цынічным, мо і скончыўся б аплявухай, але б гарантаваў тарам-парам (я заўсёды раблю так і заўсёды дамагаўся свайго. А тыя лайдакі, якія кажуць праўду, застаюцца ні з

чым, бо да дзяўчыны, як і да кабылы, патрэбны падыход: сунься не адтуль ды атрымаеш базыля капытамі).

Зноў жа, паверце знаўцу ўсяго жаноцкага: Астай у тэксле дасягаліся дзве мэты. Першая. “Аўтар” намагаўся выклікаць пякучую рэўнасць, зрабіць наяўнасць канкурэнткі (і шмат якіх іншых магчымых канкурэнтак) чыннікам абавязковай сустрэчы. Ну не можа баба, тым больш такая баявітая, як Наста, даведацца, што “яе” хлопца, ці нават напаўзнаёмага хлопца, які яе нібыта “кахае”, спакушае нейкая іншая дзеўка, а яна тымчасам сядзіць на печы ды боўтае ножкамі. Ну не можа баба не заўважыць, што сцэна расстання з Настай – галоўнай герайніяй гэтага тэксту, уладальніцай манапольнага права на Вілаў, прапісаная з меншай пяшчотай ды болем, чым сцэна страты Асты. Перачытайце тое, як сціпленька яны развіталіся ў Стамбуле – толькі што чайкі крычалі, гэта адзіная прыкмета ўзрушанасці нашага “аўтара”. Ён з нейкай аслупняласцю ідзе да сябе ў гатэль, а потым усё п’е гарбату, чакаючы яе ля Блакітнай мячэці. Звернемся ж да сцэны расстання з Астай і тут пабачым, як ён прагна аглядаў яе спіну, калі тая апраналася, як ён каштаваў шампанскæе яе вуснаў, як абрыналіся “белыя шматвежавыя замкі супольнай будучыні”, калі ён застукаў яе з мужам. Дык пра каго гэтая аповесць? Пря Насту ці пра Асту? І калі ўсё ж пра Насту, дык навошта рабіць яе незаўважным ценем, які герой, здаецца, і ўспамінае выключна ў кантэксле высокіх пачуццяў да радзімы? Уяўляеце, да якога вар’яцтва гэта павінна было давесці нашую баявітую герайню?

Яшчэ адна цікавая абставіна: усім нам вядома, як рупяцца дзяўчыны пра сваю знешнасць. Калі жадаеце якую з іх зачапіць, убіць у галаву кол думкі, якая будзе ўсплываць у ейных размовах ажно пакуль Хрыстос сапраўды не прыязмліцца ў Гародні, дык скажыце штосьці добрае пра знешнасць сяброўкі, забыўшыся адзначыць, што вашая суразмоўца ўсё ж прыгажэйшая. І “Вілаў” гэта ведае: у першай частцы тэкста мы наогул не знайдзем ніякіх узрушаных апісанняў знешнасці Насты. Мы ведаем пра яе выключна тое, што яна “чарнявая” (ну і што?), што яе далонькі “распаленыя”, хуткія ды нервовыя (хутчэй непрыемная акалічнасць – нейкі злодзей-кішэннік, а не дзеўка). Мы пабачым тут таксама “сціснутыя вусны” (ці прыгожа гэта? Здаецца, не), вострае ды ганарліва ўзнятае падбароддзе, “моц” у далікатным стане. Караваць, не баба, а нейкі мужык-гімнаст-клептаман. Пра Асту ён піша, захлынаючыся ад захаплення, ён “жарэ” яе вачамі, бо яна падаецца яму “прыгожай, вельмі прыгожай”. Супрацьпастаўленне Асты ды Насты – гэта супрацьпастаўленне прыгажосці ды моцы. Супастаўце радкі пра прыгажосць літоўскай калабродкі з характарыстыкай Насты – “колькі неверагоднай моцы адчувалася ў яе постаці! Колькі свавольнай энергіі!” Якой жа дзяўчыне не захацелася б пратэставаць, бараніць уласную феміннасць? Тут не трэба было мець на руках падрабязнага псіхалагічнага партрэту Насты, падрыхтаванага спецамі выведкі (а зразумела, што такі партрэт у аўтара гэтага тэкstu быў), каб зразумець, што такое неахайнае да яе стаўленне, у звязцы з палкімі прызнаннямі Вілаў, яе завабіць. Яна прыедзе на спатканне, хаця б для таго, каб

даказаць (самой сабе), што прыгажэйшая за ўсіх. Хай пры гэтым будзе раз'юшаная ды з'едлівая, але ж прыедзе.

Другі чыннік з'яўлення Асты (зноў адзначым наўмысную, неверагодную “літаратурнасць” сугучнасці імёнаў) – увесці ў тэкст “дзікуна”, “зухаватага дзядка” Іванова. Сэнс усяго гэтага эпізоду з падазроным чалавекам, які па-вар’яцку дамагаўся пабачыць “сяброўку” Вілаў ды пасля таго, як тая збегла арганізаваў вобшук кватэры – не ў сюжэце як такім. Сэнс быў у тым, каб намаляваць нам дзіўны свет успрымання “аўтара”, які не можа здагадацца аб відавочным, аб тым, што дзядок працуе на спецслужбы, што вобшук зладзіла КДБ, што кампютар скралі дзеля таго, каб высветліць, ці кантактуе ён з Настай праз пошту і з якіх IP-адрасоў ад яе прыходзяць лісты, у якой краіне яна хаваецца. І вось нам выimalёўваюць сцэну, у якой любы беларус пра ўсё здагадаецца, прачытае ўсе закладзенія ў сюжэт узроўні, а “аўтар”, нібы несамавіты дундук, дзівіцца ды з апошніх сілаў робіць выгляд, што Іваноў сапраўды быў безабаронным ды бяскрыўдным вар’ятам. Выснова, да якой павінна была прыйсці Наста, –што пісаў сапраўды амерыканец, далёкі ад усёй гэтай нашай клінічнай грамадска-палітычнай шызафрэніі. Тут “стрэліў” не “plot”, як напісаў бы “Вілаў”, тут стрэліў “фокус нарацыі” – спецыяльны літаратуразнаўчы панятак, які адсылае да пазіцыі таго, хто расказвае нам гісторыю і тых умоўных чытачоў, якія ў гэты час слухаюць яго ў амфітэатры ўяўлення аўтара. Чытачы павінны былі ўсклікнуць: “Ax, які ж ён наіўны, безабаронны душка, гэты Вілаў!”.

Яшчэ адно нязручнае пытанне да аўтара гэтага тэкста ці тых людзей, для каго тэкст быў выключна механічнай прыладай, кшталту таго пляскатага гузіка ў пастцы, на які звычайна нашпільваецца кавалачак сала. Мышаня хапае сала з гузіка, выпростаўца сталёвая ды тугая, нібы ў дубальтоўцы, спружына і бац – замест адной істоты мы маём два кавалкі рассечанай на часткі ды яшчэ цёплай свежыны. Дык вось, пытанне наступнае, панове. А што здарылася з катом Крысцінай? Яго забіла машына? Ці з'ела прагная і заганная Аста? Каб не на пусты страўнік глытаць “бурбалкі шампанскага”, якога ва ўсіх прасцінных сцэнах нават болей за секс? Кот спростице ад абрэзлівасці таго, што ўладар прыняў яго за дзяўчынку ды не зауважыў у кацяняці двух маленъкіх камячкоў, якія сімвалізуюць ягоную мужнасць і годнасць? Дзе падзеў ката, аўтар?

Я растлумачу вам, куды той дзеўся. Крысцін завязнуў у дрыгве сюжету, бо з'яўляўся трэцяраднай дэталлю, кшталту колеру вачэй у афіцыянта, які абслугоўвае кампанію, якая скокала ў п'яным гапаку вакол галоўнага героя, калі той... Разумееце ўзровень запатрабаванасці Крысціна? У такога афіцыянта за тэкст колер вачэй пры сярэднеўзважанай нядбайнасці аўтара можа змяніцца тройчы – ад адценню шампанскага (з бурбалкамі), калі тыя пачынаюць з шампанскага да сталёвага блакітнага, які тэкстуальна раптам сутыкнуўся, счапіўся са скрадзеным у параксізме п'янай прадбачлівасці мельхіоравым відэльцам (у выкрадальніка наваселле, яму няма чым дома падчапляць сасіскі з талеркі, ну бывае так!). Крысціна штуршкамі

ўпіхнулі ў пакоі Вілаў, бо кот быў патрэбны дзеля ўзгадкі пра котку Насты, якую прыбіла мамка-садзюга. Кот Крысцін быў яшчэ адным кавалачкам сала ў пастцы, развіваў супрацьпастаўленне людажэрнага свету Беларусі, да якой аўтар, дарэчы, ставіцца занадта грэбліва, і гуманнага, прыемнага ва ўсіх адносінах Вілаў. Адтуль жа, дарэчы, узгадка пра тэлевізійны сюжэт пра норыщаў. Норыцы знешне падобныя да катоў, асуджэнне ўсёй краіны агулам за тое, што ў ёй забіваюць норыщаў (а што з імі рабіць? Чакаць, пакуль падохнунець ад старасці? Ці, можа, адпусціць у лясы ўсіх звяркоў, якія каштуюць больш за мільён еўра?), дык вось, гэтае асуджэнне псіхалагічна ўмацоўвала пазіцыі Вілаў. Ён бароніць норыщаў, ён завёў ката і назваў яго ў горнар забітай Настынай коткі, ён такі небарака, што нават чэлес кацяніці не заўважыў, ну ці яго можна падазраваць у сувязях з вайсковай выведкай ці КДБ?

Але ж кот – не сюжэт па тэлевізіі, які прамільгнуў, быў узгаданы ды забыўся. Заўважце, Крысцін “нарадзіўся” ў тэксце на палове другой часткі. І з той пары пра яго – ніводнай згадкі. Суседская курыца яшчэ ўсплывае, а кот, кот, якога трэба карміць, паіць, які спіць з табой у адным ложку, ці чамусьці не спіць (звычайна гэта адразу трагедыя – кот не спаў са мной сёння, штосьці здарылася, мы страцілі псіхалагічную сувязь, ці я яго пакрыўдзіў!), кот – знікае. Кот, які павінен быў раздзерці гаспадарскую мэблю ды быць адзначаны за гэтае россыпам сюсюканняў (бо ката ж лаяць немагчыма), кот, які павінен быў неяк паставіцца да Асты (уладальнікі катоў ведаюць, што пра тое, як прыняў

Асту Крысцін тут павінна было быць адразу некалькі абзацаў) – ён наўпрост знік. Гэтае знікненне з’яўляецца яшчэ адным доказам таго, што тэкст Вілаў апісвае не рэчаіснасць, але выдумку. Няўлага да трэцярадных дэталяў вымышленага свету – распаўсюджаная прыкмета аўтараў, якія толькі пачынаюць шлях у літаратуре. Колер вачэй афіцыянта змяняецца тройчы, герой раптам хапае са стала кілішак з гарэлкай, хаця замаўляў крамбамбулю – знаўцы ведаюць, пра што я кажу.

Рэчаіснасць не дазваляе сказіць падобныя дэталі. Калі мы маём справу з аўтабіографічнымі творамі, каты не знікаюць. Вілаў прадае ўласную частку дэбэшнай пасткі менавіта як аўтабіографію. Але не існавала таго героя, якога ён пазначае аўтарскім “я”. І ката ў таго героя ў двухпавярховай кватэры ля Піліес не было. Кватэра была, нават “віленскі Вілаў”, “Вілаў №2” з дрэннай, ламанай беларускай мовай там жыў, прычым хутчэй за ўсё жыў не адзін, а з брыгадай захопу. Але ж гэта быў не той чалавек, якога бачыла Наста ў Стамбуле, не той, хто яе “кахаў”, не той, хто пісаў даволі дасканалы беларускамоўны тэкст. Тут была сапраўдная “здымачная брыгада”, сапраўдны вайсковы шыхт з герояў, дублёраў герояў, свядомасці герояў, якая афармлялася ў тэкст. І дзіва што нейкаму кату, згаданаму ў тэксце, у рэальнай кватэры месца не знайшлося. Калі Наста сунулася б туды, ката (ці ягонай адсутнасці) ўсё роўна разгледзець не паспела: яе б захапілі яшчэ на падворку, “зухаваты Іваноў” бы захапіў. Коціка не было ў рэале, знік ён і з тэкста, быў забыты нядбайнім аўтарам.

Колькі чалавек пісала гэты тэкст? Колькі чалавек – Джон Вілаў? Карціць заявіць, што аўтараў было троє. Такое ў мяне асабіста склалася ўражане. Тэкст нагадвае мазаіку з фрагментаў, якія не роўныя адзін адному па моцы ды па мове. Здаецца, самы віртуозны і віхлявы спец ствараў фрагменты, якія краналі пачуцці. Усе гэтыя чуллівия лямантаванні пра мову, пра Насту, пра радзіму. Быў другі, неблагога ўзоруёню (карэктар “Нашай нівы”), які вымалёўваў Стамбул ды Вільню і выдумляў сцэнкі кшталту тых танцуючых маладзёнаў. Быў і зусім слабы, роля якога палягала ў тым, каб проста “правесці” сюжэт ад крапкі “А” ў крапку “Б” па сінапсісе, які пакінулі першыя двое. Тэкст утрымлівае падказкі наконт наяўнасці гэтих трох: моўнае шматгалоссе, калі адзін і той жа панятак сігніфікуеца разнымі лексемамі. Так, “пархаты дыван” далей ператвараеца ў “лятучы дыван” з тым, каб скончыць найменнем “дывана-самалёту”. У чалавека не бывае так, каб у адным месцы шклянка называлася “кіліхам”, у другім – “куфлем” ці якой-небудзь іншай трасцай. Знаў жа, “кошкі” ў тэксце то “коткі”, то “кошкі”. Мы ёсць тое, як мы гаворым. I flying carpet для нас будзе ці то “пархатым дываном”, ці то “дыванам-самалётам”. Можна спрачацца аб тым, што дакладней, што больш па-беларуску, але, здаецца, не варта спрачацца, ці можа адна і тая ж свядомасць прадукаваць разныя слова для адной і той жа з’явы.

Але ж я не буду сцвярджаць прынцыпова, што Вілаў было троі (ці чатыры, улічваючы “вагасхільную” істоту, якая напогул нічога не пісала, роля якой вычэрпавалася выключна

суправаджэннем Насты па Стамбуле). Знаёмыя лінгвісты кажуць, што розныя найменні ўласцівия людзям, няпэўным у моўным асяроддзі. Мысленне такіх людзей яшчэ не афарбавалася канчаткова, яны жанглююць тымі словамі, якія ім падказвае свядомасць.

Кранем лепей больш балочую тэму, з якой можна будзе лёгка перайсці да галоўнага пытання – спецы якой краіны ўсё гэта зладзілі. У стамбульскай частцы Вілаў параўноўвае каштаны з “печанай бульбай”. Параўнанне трапнае – кожны тут, хто хаця б раз быў у дзяцінстве на піянерскім вогнішчы, хто пеў “Взвейтесь кострами”, узгадае печаную піянерскую бульбу, з яе хрумсткай скарынкай, яе салодкі смак... Але ж адкуль у Вілаў, амерыканца, такія ассацыяцыі? Адкуль у яго ў падсвядомасці ўзялася гэтая бульба? Но, здаецца, пад зорным небам Мічыгана юнакі пякуць макмелаў пай, але ж не бульбу. Дык як Вілаў зведаў гэтую асацыяцыю? Да дзе пад Калугай, Москвой ці Піцерам жор сваю печаную бульбу?

Далей “аўтар” сцвярджае, што “асноўны орган успрымання для мастацтвазнаўцы... – пятая точка”. Сам выраз не беларускі, няма “точки” ў мове, але ж ідыому тут дзіўна было б перакладаць як “пятую кропку”. І я яе не чапаў. Аднак – зауважце – у беларускай мове такога выразу, “пятая точка” – няма. Аўтар сцвярджае, што з рускай мовай не знаёмы. Настолькі незнамы, што нават слоўца “краваць” у набокаўскім вершы яго бянтэжыць. Дык адкуль тады ўстойлівы выраз, прапіска якога – у рускай, а не беларускай ці літоўскай мовах? Ці, можа, аўтар усё ж у першую

чаргу рускамоўны і толькі ў другую – беларускамоўны? Можа, у прастору беларушчыны ён ступіў з імперскай глебы рускай культуры?

Ён зубаскаліць са смешнага выразу ў біяграфіі Івана Анісімавіча Зайчыкава, мастака з рускай глыбінкі, высцёбвае “крыэйціў паф”, якім недарэчна перакладзены “творчаскі шлях”. Але ж зноўку: няма ў беларускай ідыёмы “творчаскі шлях”. Пабачыўшы creative path у тэксле сапраўдны амерыканец павінен быў здзвівіца ды не зразумець, да якога ўстойлівага выразу тут адсылае пераклад. Адкуль у Вілаў веды аб “творчым шляху” (заўважце – не “творчым шляху”, а менавіта “творчаскім” – суфікс не беларускі!)?

Прыгожы момант, дзе ў кнігакавярні Вілаў кажа, што вымушаны быў карыстацца “ангельскай мовай”, каб паразумецца з афіцыянтамі, якія ні бельмеса не разумелі пабеларуску. Ён усклікае: “Толькі беларуская надавала майму роднаму маўленню (ангельскаму) анёльнасць, нябёснасць”, бо сапраўды можна заўважыць цену “ангела”. Але ж “ангел” – рускае слоўца. Рускае, не беларускае! Як ён зразумеў гэтую “анёльнасць” ангельскай? Адкуль даведаўся пра “ангела”? Гэты момант, дзе ў імя стылістыкі адмаўляеца папярэдняя легенда пра “адно беларускамоўнага Вілаў” – першы трывожны званочак, у якім ужо дакладна чуваць бразгат сталёвых дзвярэй Лубянкі.

Яшчэ адзін званочак – Астын нос. Памятаеце, як Вілаў, каб пазначыць правильнасць носу, узгадвае “па-гогалеўску агромністыйя гіпсавыя макеты”, якія ён нібы маляваў на

анатоміі ў каледжы? “Па-гогалеўску агромністыя” гэта ўзгадка пра “Нос”, значны твор у рускай культуры. Нават не пра сам “Нос”, але пра ягоную апошнюю частку, дзе герой бачыць нос, які самавіта блукае па горадзе.

Упэўненасць, з якой узгаданы гэты нос, выкryвае адчуванні аўтара. Што да распаўсядженасці гэтага вобразу з рускай культуры ў беларускамоўным асяродку. Не буду пытца, дзе ён прачытаў той “Нос”, запытаюся, дзе ён узяў уяўленні пра таго чытача, які можа свабодна зразумець рэферэнцыю.

“Я нагадваў сабе чароўнага прынца, які прайшоў праз цяжкія выпрабаванні, забіў качку, выцягнуў з яе яйка, з яйка дастаў іголку, праз агонь і дрыгву прыскакаў да каралеўны...” – гэты фрагмент пераказвае сюжэт казкі, галоўнага ліхадзея якой некалі на беларускую перакладалі як “здыхліка неўміручага” (Кощей Бессмертны) – дробная помста першых лінгвістаў незалежнай Беларусі за культурнае дамінаванне ўсяго рускага. “Кощей бессмертны” – руская, а не беларуская казка. Я не надта абазнаны ў этнолінгвістыцы, але ў Сеціве вы знайдзецце шмат узгадак пра тое, што казкі, на якіх гадаваўся ў дзяцінстве, назаўсёды фармуюць успрыманне суб’екта (пачытайце хаця б Леві-Строса). “Здыхлік неўміручы” – відавочная прыкмета нацыянальнасці тых, хто стварыў пастку для Насты. Яны – маскалі, яны гадаваліся на казках пра Івана-дурня, лайдака, якому нават птушкі вымушаныя былі дапамагаць зрабіць уласную працу.

І зусім ужо не пакідае сумневаў ягонае прызнанне, што каб знайсці кахраную, ён распрацаваў “спецаперацыю”. Слоўца, якое часцяком можна пачуць у ФСБшным этэры суседняй краіны, якой заўсёды ёсьць справа да маленъкай ды незалежнай суседкі са старажытнай гісторыяй і прыгожай мовай.

“Спецаперацыю” па пошуках Насты зладзілі менавіта нашыя рускія сябры, бо ні ў адной спецслужбы маленъкай Беларусі не ставала б грошай, каб здзейсніць нешта падобнае па амбітнасці ды размаху. Планавалася аперацыя на Лубянцы, менавіта там, у цішы велічных ды страшных пакояў, якія шмат для каго з дзеячаў беларускага адраджэння былі апошнім колам Дантавага пекла, адбылося Настына лёсавы-значэнне. Менавіта тут, пад вялікімі, ва ўсю сцену, партрэтамі катаяў, мечаных россыпамі залатых пентаграм – таўра іх адданасці справе нячысціка, выдумляліся вясёлкавыя поплававы, што натхнялі на вывучэнне мовы няіснага Вілаў, выкліканага з глыбіні ў вычварэнскага ўяўлення. Навошта яны дапамаглі беларусам захапіць дзяўчо (відавочна, што ўтрымліваюць яе цяпер дзе-небудзь у аддаленай ад Менску лясной установе, замаскіраванай пад дом адпачынку з бетоннай агароджай, шэрая шурпатасць якой адпудзіць выпадковага грыбніка ўласным дысанансам з лагодай навакольных краявідаў)? Не толькі з-за пачуцця карпаратыўнай салідарнасці, разумення, што мэты ў іх адны, апісаныя, здаецца, тады яшчэ, калі стваралася Пісанне... Не, тут быў цвярозы разлік, прадбачлівасць, уласцівая тым, хто вось ужо трыста гадоў не дазваляе нашай зямлі прачнунца. Трэба было прыбраць Насту, як апошнюю надзею Беларусі на не за-

лежнью ад пякельнай барвовасці будучыню. Трэба было пазбавіць магчымасці гаварыць тую, каму хапіла смеласці называць белае – белым, чорнае – чорным. У тым жа і ёсць справа Вельзевула: зблытаць дабрадзейнасць і загану ды не даваць людзям ачуяць. У гэтай зграі хапае вопыту па вярбоўцы выканаўцаў за мяжой ды здзяйсненню эффектных спецаперацыяў там, дзе шануюць зусім іншых багоў. Згада-ем хаця б Троцкага ці Ліцвіненку.

І я, Янка Пільняк, свядомы беларус, міжволі адыграў уласную ролю ў дэбэшным спектаклі, што быў зрэжысіраваны Москвой. Я рэдагаваў гэты тэкст, я дамаўляўся аб ягонай публікацыі. Няма мне прабачэння! Што магу сказаць у абарону (голосам няўпэўненым ды вінаватым)? Што прадбачыў нейкую неспадзянку ды намагаўся дапамагчы хаця б намёкам. Першая частка напісанага Вілаў тэкста называлася “Снег у вырай” – з-за тых не ўласцівых Турэччыне ападкаў, якія нібыта пабачыў Джон пасля таго, як не дачакаўся каханай. І вось, калі я дасылаў карэктuru на вычытку “аўтару”, літаральна ў апошні момант, я вырашыў трохі змяніць сцэну, у якой герой уцямлівае, што спрычыніўся да Настынага вяртання. Там, дзе Вілаў “вінавата маўчаў”, дзе ён нібы падбіраў слова, каб яна ўсё ж не адмаўлялася ад мэты знайсці супакаенне ў Штатах (пагана падбіраў!), я дапісаў ад яго імя тое, што вы ўжо прачыталі ў “Ахрэме”: “я зразумеў, што стаў для яе нагодай, падставай для прыніцця рашэння, якое можа яе згубіць”. Першапачаткова тут не было слоўца “падстава”, якое ў беларускай з’яўляецца кшталту сіноніму да нагоды. У супра-

ваджальным лісце я прапанаваў Вілаў выкарыстаць гэты фрагмент, каб назваць гэтую частку як “Падстава”. Ён трохі здзівіўся ды адзначыў, што па ягоным адчуванні “Снег у выраі” лепей за “Падставу”. Але ж я запярэчыў, падкрэсліўшы, што “сцюжа” ды “вырай” ужо прысутнічаюць у назве, і нам не варта рабіць паўтор. Тым больш, што назва першай часткі ідзе ў тэксле адразу ж пасля назывы ўсяго твора. У рэшце рэшт Вілаў са скрыгатам пагадзіўся, бо мой аўтарытэт у стылістыцы тэкстаў лічыцца бяспрэчным.

Чаго я дамагаўся гэтым перанайменнем? Сапраўды, у беларускай “падстава” ёсць сінонімам “нагоды”. Але ж рускі кантэкст, а няма сумневу, што Наста, як і ўсе мы, адной нагой ці паловай адной нагі стаіць у гэтым рускім кантэксле, дык вось, рускі кантэкст мае яшчэ адну канатацыю “падставы” – тое, што па-ангельску можна вызначыць як “set up”, а па-беларуску – “пасткай” (я ж тады быў упэўнены, што Вілаў не можа прачуць шматзначнасці “падставы”). І вось тэкст выйшаў з “падставай” у шапцы. Чаму Наста не заўважыла гэтага майго засцерагальнага шэпта, які прагучаяў на тле чужога тэкста? Эх, каб я ведаў, чым скончыцца!

І апошняя сумная рыса. Два тыдні прайшло пасля таго, як з Вільні дайшлі супярэчлівія звесткі аб tym, што Насту ўзялі. Уся беларуская дыяспара, усе ўзгаданыя ў тэксле “сяргеі”, у якіх мы з лёгкасцю пазнаем сапраўды існых беларусаў, яскравых прадстаўнікоў нашае эліты ў выгнанні, што сябравалі з мярзотнікам, спрабуюць расшу-

каць таго Вілаў. Ён жа нібы выканаў запланаванае побач з (выдуманай) Астай ды (выдуманым) мужам Асты і праваліўся пад зямлю ў пекла (туды яму і дарога). Хата ля анёла спусцела, спусцелі і пакоі, якія займаў “Іваноў”. У агенцыі кажуць, што сапраўды нерухомасць была ў доўгатэрміновай арэндзе, але ж пашпартных дадзеных гасцей у іх не захавалася (а калі б захаваліся – што гэта б да-ло? На Лубянцы маглі зрабіць пашпарт на імя не толькі грамадзяніна ЗША Вілаў, але ж нават на адказнага карыстальніка жылплошчы “Дэмана Іванавіча Рагатага”). Дык вось, у гэтай мітусні, калі яшчэ не было зразумела, якіх памераў пастка была падрыхтаваная для Насты, на маю хатнюю скрыню прыйшла пульхная бандэроль з ЗША. Без зваротнай адresa, штэмпель “П. О. боксу” з Бостана ды стракатыя налепкі авіяцыйнай пошты. Адпраўніком быў заяўлены той самы Джон Вілаў, які ўбіўся ў ласку палове беларускай Вільні.

Дрыготкімі рукамі рву паперу, адчыняю кардонную скрынку ды бачу там ёлачную ляльку: палатняны трускі у клецістай сукенцы ды франтаватым паліто з адарванай у параксізме юнага садызму нагой. Ні ліста, ні якіх іншых тлумачэнняў. Перад тым, як знікнуць назаўжды, знікнуць без следу, Вілаў даслаў мне цацку, падараваную яму дзяўчынай, якая з-за яго скончыла ў астрозе. Не ведаю, ці то былі сэнтиментальныя пачуцці (калі падобныя пачвары здатныя на пачуцці), якія вымусілі яго напрыканцы “здаць інвентар”. Бо можна ж было тую ляльку змясціць у якім-небудзь “пакоі славы” на Лубянцы, пакоі, у якім можна

знайсці артэфакты, здабытыя цягам паспяховых аперацыяў, сімвалы пераможнасці дзяржбяспекі: ледасек, якім праламілі галаву Троцкаму, кубачак з кавярні, у якой атрымаў дозу палонію Ліцвіненка... Але ж вось выракся, даслаў тое, што яму не належала, бо не яго гэта спадчына – асабістая рэчы знілага маёнтка. Можа, не хацеў гнявіць здані, што яшчэ лётаюць там, над поплавамі ля Навагрудку? Ці кіраваўся спецыфічнымі службовымі забабонамі, згодна з якімі – дужа дрэнная прыкмета захоўваць маёмысць тых, чый лёс паламаны дзякуючы табе? А можа, гэта быў знак таго, што Вілаў назаўсёды выходзіць з гульні, знікае, растворяецца ў паветры? Каб мы яго не шукалі? Вось апошняе, што звязвала яго з Настай, пекнай прыгажунай са станам далікатным, нібы вітая калона часоў барока, лялька, лялька з адарванай нагой...

Наста, я ведаю, што ты не прачытаеш гэтых словаў, але я бяру гэтага трусіка – твойго трусіка, кампаньёна па бестурботнаму дзяцінству, я бяру яго ў далоні, скручаны адчуваннем уласнай віны перад табой, я бяру гэтую маленькую палатняную істоту са збянтэжанай мыскай – яго сапраўды пазбавілі мамкі, бо ты ж гуляла з ім, была для яго як маці, я захоўваю яго ў доміку ўласных рук, я кранаю яго за лапку ды паводжу ёй з боку ў бок, гэта такое вітанне – ён не ведае, дзе ты, але ж вітае цябе, вітае, небарака, у якога няма душы і які з-за гэтага ніколі – ніколі, Наста, не зрадзіць. Не зрадзіць табе, як гэта зрабілі людзі, здаеща, усе людзі, усе да аднаго, якія цябе атачалі, і я – я ў іх ліку... Ён памятае пра вашыя гульні, пра тыя пяшчотныя словаў,

якімі ты яго клікала, ён нудзіцца, яму дрэнна без цябе, але
ж ён маша лапкай, і мы з ім – мы ўдвуҳ – спадзянемся, што
там, дзе ты зараз, табе зрабілася трохі цяплей.

Як бралі Насту

Допіс з блогу карыстальніцы Stazy_By

Хай, піпл! З-за таго, пра што я тут сабралася казаць, гэты ўтульненъкі бложак наведае процыма народу, большасць пра мяне і не чула, дык прадстаўлюся. Я – Крэйзі, тая чувіха з зялёнымі валасамі, якую можна пабачыць на ўсіх асабістых фотах Насты апошніх пяці гадоў. Мы з Настачкай, як бы тут пацнатлівей выказацца, карацей, мы з ёй людзі, якія добра, вельмі добра, ведаюць адна адну. Пазнаёміліся пяць год як, падчас адсідкі за нейкую там акцыю салідарнасці, Наста туды папёрлася, бо ёй балела, я – таму, што шукала драйву, потым была бойка з АМАПам насупраць магаза “Паляўнічы”, вясёлая такая –цемень, вы-бліскі фотаапаратаў, народ раве – ну натуральна дыскатэка! Вы павінныя былі бачыць той ролік, дзе я ўскочыла на плечы “касманаўта” ды каталіся на ім з белчырвона-белачкай. Калі пачалі пакаваць у аўтазак, гэта я прыдумала співаць “Зеленаглазае таксі” – здаецца, тым і здавалася сімпатыі Настулі. Потым прысуд, 15 сутак, дзяўчачая камера, ну і неяк ужо там з намі шмат чаго адбылося, і прыкальней за ўсё было цалавацца, калі ў очка пляліўся канваір: яны там кансліумы збіралі, мабыць, каля нашых дзвярэй, не ведаю, што там рабілі, але сапенне было чутно тое яшчэ.

Калі выйшлі, адразу паехалі да мяне і там ужо далі дусту, больш не развіваліся, толькі тады, калі мая дарагая бзdnула ў Стамбул, ды так хутка, што нават я за ёй не паспела –

дамаўляліся сустрэцца ўжо ў Штатах, там яна казала ў Каліфорніі аднаполыя шлюбы дазволеныя. Дык я ёй нават у Брусэлі ў ювелірцы на самым галоўным пляцы пярсцёнак стырыла, з дыяменцікам, збіралася ўрачыста ўручыць на свабоднай зямлі. Але ў Стамбуле мая Наста дала слабіну ды сказала, што не едзем нікуды, што застаетца яна ў Еўропе. Ну застаемся дык застаемся. Пажылі трохі ў Вільні, потым маханулі ў Нямеччыну, потым перасунуліся ў Прагу, і мне там больш за ўсё спадабалася, бо ніхто на дзяўочыя абдымкі не азіраецца ды можна шмаль паліць, пазычыўшы запальніцу ў паліцыянта. Потым быў Берлін, Амстэрдам – добры гарадок, але ж надта тлусты: кава каштую, як прастытутка ў Вільні – я за тыя дзесяць еўра сама ў бэхе на Шоду задавальняла аднаго прыстойнага каталіка, каб Настачцы было чым павячэралаць. Усе сквоты кішаць мажорамі, якім шкада за гатэль дзве соткі еўра пакідаць, карацей, не спадабаўся нам Амстэрдам. Пабоўтала нас апошнім часам як след. Наступніка змучылася ад параноі – яе зноў абвесцілі ў вышук, ды сябры з Беларусі пісалі, што шукаюць, як некалі Сталін Троцкага. “Што я такога зрабіла?” – не вытрымлівала яна, я ж яе песціла, гладзіла па валасах, ды мая бэйбі патроху супакойвалася.

Потым мая кахраная трохі папусцілася на тэму прывязанасці да бацькаўшчыны, бо яе ў Стамбуле неяк моцна торкнула, ды пачасалі мы на Усход. “Там кошты на жытло танней-шыя”, – сказала яна, як быццам бы мы здымалі жытло ўсе гэтых гады, а не бадзяліся па бамжатнях ды падобных да бамжатняў свабодных майстэрнях мастакоў-авангардыстаў.

Я пагадзілася, бо з дзяцінства было цікава пабачыць, як малпы трахаюцца, у заапарках іх трymаюць у розных клетках, дык не пазырыш. Да таго ж, у Бангкоку прасцей знайсці якога рускамоўнага світуса, якому сто баксаў за секс з белай дзяўчынкай – не гроши, бо навокал выключна азіяткі, – падумала я, але Насце нічога не сказала. Яна ўзяла моду мянэ раўнаваць да кожнага, хто ў мянэ засоўваў гэтую штуку – нібы з мужыком у дзяўчыны са сфармаваным унутраным светам могуць быць нейкія пачуцці, акрамя прагматычнага жадання вычапіць як мага больш грошай за як мага менш сексуальных выслікаў у ложку (ці не так было выдумана гетэррасексуальнае кахранне?).

Павандравалі па Тайландзе, не спадабалася, у групе жаночага суправаджэння нейкага сярэдніх памераў (23 см) нафтавіка пераляцелі ў Індыю, там адразу ж збеглі з гэтага гарэму. Індыя была ўжо лепей, аднак бруднен'ка. Наста тым часам валакла мянэ на Поўнач, скончылі ў Чайне, у Тыбеце, трохі там пагойсалі па гарах, падражнілі маладжавых прыгожых, нібы дзяўчынкі, будысцкіх манахаў, ды Наста раптам зноў засмуткавала. Я кажу ёй – хэй, паглядзі, якое ў нас жыццё цікавае, вандруем, як чалюскіны, а яна ў адказ нешта пра радзіму, далася ёй тая радзіма з касымі хібарамі ды раскіданымі стрэхамі. Але ж я ў нас здабытчыца, яна – стратэг, таму павалакліся ў Еўропу, зачапіліся ў Ваве, бо ў Польшчы тыя ж бярозкі, і мова ёй нагадвала беларускую. Вось тут і здарыўся прыкол. Хтосьці ёй падсунуў інфу аб пераможцы “Глінянага хуя”, нейкі амерыканец, які накрэмзаў раманчык па-беларуску. Апынулася, што яна та-

го амерыканца напаткала ў Стамбуле, ды ён выклаву “рамантычную” гісторыю іхняга кахання, за што і быў узна- гароджаны галоўным беларускім літаратурным чэлесам. Яе трохі гэта ўразіла, яна ўсю ноч чытала ягонае сачыненне, недзе нават хлюпнула носам. Мне тэкст совала, я ад-крыла на выпадковай старонцы, чытнула трэй радкі ды за-рагатала. “Ну, кажу, Наста, ты тут пава! Нібы тыя цёткі з куксамі з іспалкомаў! Размаўляеш тут так мудрагеліста, як у Набокава. Ты што, каб яго завабіць, вырашыла сур’ёзку ўключыць?”. Яна нічога не адказвала, нібы сапраўды пра-сякнулася сімпатыяй да гібона – а ўсе ж мужчыны ў плане пачуцця ўсіх інтрыгных адносінай натуральна гібоны. Я яш-чэ доўга кпіла з недарэчнасця ў гэтага фрагмента. Адзінае, што там да Насты падобна – сцэна, дзе яна турку мозг ка-лупае, каб ён з амерыканца трэй шкуры за вячэрну не лупіў. Вось тут – так, Наста. Усё астатніе – трывненне, апісаное мовай пазамінулага стагоддзя.

Я яшчэ выпадковую старонку прачытала, каб было, чым маю каханую дражніць, натрапіла на момант, дзе яна гібону кажа, што збіраецца ў Штатах мужа завесці, “мужа-беларуса”. Я спачатку думала пакрыўдзіцца, але потым зра-зумела, што яна, мабыць, пра мяне кажа як пра “мужа” – мы з ёй час ад часу дурачыліся, розныя ролі выдумлялі. Так, сапраўды планавалі дзіця ўсынавіць у Штатах, выгада-ваць яго беларусам. Карацей, праехалі. Ну не адразу праехалі, пабілі посуду, прычым не ўласнага, уласнага по-суду ў нас ніколі не было, у кавярні я неяк не вытрымала, на наступны дзень, бо прыкра было за гэтае хлюпанне но-

сам. Вызверылася на яе гэтыя “гетэрныя” замарочки, кажу, бля, калі ты бісэксуалка, дык ты мне так і скажы, а то і з тымі, і з тымі, – так не робяць, Наста! І зразумела, чаму ты мяне да гібонаў падраўноўваеш! Бразнула кубкам аб сцену, мы збеглі, грошай за каву забашляць у нас палюбэ не было. Дык вось, пасля гэтага яна мяне прылашчыла, я супакоілася. А яна кажа – слухай, давай у Вільню рванем, патусім там троху. Ну ў Вільню, дык у Вільню, выправіліся ў Вільню. Спачатку на “сабаках”, потым як заўсёды ссадзілі, як заўсёды, драпалі ад паліцыі ды далей паціхенъку, стопікам. Дзве дзяўчынкі-прыгажунькі, хто ж нас абміне: дачэпалі да трасы, там знялі нейкага маўклівага харвата, які толькі вочкамі зірк-зірк на мае каленкі, але ж маўчаў, паспрабаваў бы пры Настушы, яна б яму паказала айкідо.

Давалок ажно да самых Фабіёнішак, я з аўтамата дзынькнула Вальдэмару, але ж ён сказаў цяпер на Шоду кліентаў няма, а тыя што былі – усіх пабралі, лёгкіх пянёндзаў з каталікоў не навышмандоўваеш, дык выправіліся ў сквот, там былі студэнты з нейкага беларускага універу, ЕБУ ці штосьці, добрыя рабяты, вясёлыя, спачатку ляснулі папяровую паўтараху чырвоненъкага, думалі мяне даслаць у “Максіму” яшчэ за палівам, але ж тут Настачка пачала выкабельвацца, кажа, ёй патрэбныя грошикі, бо заўтра ж аўторак, у яе “сустрэча”, кажа, з сямнаццаці да васемнаццаці нуль-нуль. Я кажу, чэсь, сябровачка, што за прыкол, чаму я не ведаю, з кім гэтая сустрэча, ці не з той Светачкай, з якой мы абязваліся больш не важдацца. Яна кажа, не твая справа, я кажу не мая справа, ах не мая спра-

ва, дык я зараз хуценька, толькі нумарок знайду, то будзеш мяне потым па ўсёй Жамойці шукаць, ды знайдзеш у нечым ложку ў Паланзе, дык як не мая справа. Ну трохі паразмаўлялі, з кіпцюркамі, ажно пакуль тамашні галоўны гіпан не паўстаў, кажа, дзевачкі, ідзіце сварыща ва Ужупіс, у нас тут ціхенъкая камуна, не трэба тут Лісістрату ў двух дзеях закочваць, я кажу, ты каго Лісістратай назваў, сам ты Лісістрата, але ж тут Наста мяне прылашчыла, кажа, не псіхуй, дурында, ну і карацей зашыліся мы ў куток ды пачалі ўсё ціхенъка так высвятляць. Кажа, трэба ёй. Я пагаджаюся: ну трэба і трэба, але ж я з табой, каханая, бо ў цябе ж сэрца чуллівае, спакусіць які-небудзь гарылоід, не, не, разам ідзем. Яна кажа, не можна разам, ёй адной трэба пытанне адно закрышь. Я кажу, што за пытанне такое. Я цябе кармлю, я танчу, я пытанні павінна вырашаць. І што за пытанне такое патаемнае наогул. Ніколі таямніц паміж намі не было, ты ведаеш, калі ў мяне пачынаецца, я ведаю, калі ў цябе, разам цацкі набываєм у крамах, у якіх некаторыя каталікі тут за ўсё жыщё ні разу не былі, разам такое робім. А тут нейкая “сustrэча” ў яе.

Ну і тут яна выдала споведзь, кажа, амерыканец той, Вілаў, са Стамбулу. Ён карацей зямлячына ейная, мову вось вывучыў. Я кажу, мову ён вывучыў? А ў бэхе на Шоду ён за цябе ногі рассоўваў? У Таіландзе дупай да ўсякай свалаты паварочваўся? Выдумала подзвіг, мову! Ну я зноў на кабылу, кіпцюры ёй у валасы, расчырванелася, а яна супакойвае словамі нашымі спецыяльнымі. Карацей, дыспутавалі шэптом ажно да самага світанку, бо я ж дурная, у мяне даведка.

Урэшце, і яна пагадзілася. Кажа, добра, Крэйзічка, ніводзін гібон тваіх пяшчотных пальчыкаў не варты, я з ім не збиралася нічога, праста сустрэцца. Каб непаразуменняў не засталося. Каб уцяміў хлопчык, што яна не па гэтай справе, што яе мальчыкі, карацей, не таго... Ну і калі я такое лайно раунівае, дык пойдзем разам, буду ціхенька побач сядзець, лапкі на каленях трymаць ды ні ў якім разе не паспрабую яму вочкі выдрапаць. Я яшчэ высвятляла, як так: яна заўсёды побач, як ён наогул свіданку здолеў прызначыць, што я не даведалася, Наста растлумачыла, што контакт у іх неяк праз тэкст адбыўся – праз гэтае ягонае літаратурства, якое я прачытаць не здолела. Ну, карацей, паэт азвяры-цельны, мацней за Быкава ці Скарыну.

Дачакаліся вечара, яна прыхарошвалася пад маё шыпенне, спадніцу апранула такую кароткую, задзірлівую, ды пайшлі. Я да яе прыляпілася, абняла так шчыльнененька, на той выпадак, калі гарылоід пабачыць, як мы набліжаемся, каб адразу зразумеў, чыя мая Настачка. Прыйшлі ў палове на шостую. Піцэрня “Кан Кан”, белыя столікі, насупраць – будыніна з мужыкамі, у якіх гаўбец на плячах. Усё, як напісана, кажа, “дом пад балванамі”. І тут Настулька ўпершыню знервавалася. Кажа, дзіўна, ён тут павінен быў з пяці вечара сядзець, як так можа быць, што яго няма. Але ж яна не параноілася, хутчэй перажывала, што малпа ўсё наблытала, ён не надта разумны, як усе мужчынкі, у Стамбуле ёй сустрэчу прызначыў, зблытаўшы месца, але ж Наста і не пайшла тады, бо кахае толькі мяне.

Яна зазірнула ўнутр – нікога, а афіцыянты замітусіліся, нібы пачэнсныя кліенты якія прыйшлі. Паселі за столік, ча-

каем. Я гундошу, што калі не прыйшоў, дык і трасца з ім, хадзем пляшык чырвонага цяпнем ды на Нярыс, там зараз можна на траве паваляцца, памілавацца, ну! Але яна ні ў якую, сядзіць, толькі вусны сціснула. Замовілі кавы, бо грошай толькі на адну каву было, для нашае каралеўны, мне як заўсёды не хапіла, але ж мне і не трэба, мне б толькі з каханай побач быць. Прыйшоў афіцыянт, такі хуценъкі каржакаваты дзядун, у мяне яшчэ потым пыталі, ці былі на ім акуляры, не, акуляраў не было. Дзядочак каву перад На-стачкай паставіў, на ногі ёй зірнуў, падла, ды шась кудысьці. Настачка каву п'е, на гадзіннік вулічны лупіцца, я кажу на мяне лупіся, бо зараз твар раздзяру, не будзеш цікавая свайму гібончыку.

I тут раптам Нацуля мая баҳ, усхапілася, крэсла грымнула за спінай, а яна стаіць ды перад сабой глядзіць. Я кажу, што здарылася, ластавачка? А яна вочы то заплюшчыць, то расплюшчыць, ды далонямі па стале водзіць, безабаронна так. Раток раскрыты, уся збянтэжаная, нібы згвалцілі яе. Я кажу, што ж такое, ну? А Наста, задушаным голасам: Крэйзі, што з маймі вачамі? Я ўсхапілася, гляджу – нічога, нармальныя вочы, не чырвоныя, няма ў іх нічога, ну і абняла яе, абхапіла, адчуваю, што калоціць, нібы яна жабу ў ложку знайшла. Нацулечка пачала сабе твар далонькамі чапаць, дала некалькі аплявухаў сама, і вочки – то заплюшчыць, то расплюшчыць. I кажа, так ціхенька, Крэйзічка, а што ў мяне за вадкасць на далонях? Уздымае ручкі, а яны ўсе ў чырвона-чорных пісягах. А з-пад валасоў дзве танюткія нітачкі – па шыі, на плечы, я зараўла, бля, Наста, у цябе з вушэй кроў хвошча, чаму ў цябе з вушэй кроў? А яна так жаласна: “Крэйзічка, я нічога не бачу!”.

Тут зараўлі мы абедзве, зноў прыбег дзядун з кавярні, кажа, трэба “хуткую” выклікаць, а як яе выклічаш, у нас жа мабілаў няма, мы ж не мажоркінейкія, трэба бегчы ў кіёск за жэтонам ды потым шукаць аўтамат, зараз я, Настачка, дык ён са свайго телефона нумарок наляпаў – я яшчэ думаю, якая неўласцівая літоўцам ды мужыкам сардэчнасць, праз хвіліну літаральна спыняеца тачка, адтуль вываливаюць два бугаі ды доктарка, такая спрытненка, прыгожая, вочы ў яе добрыя, а грудкі высокія, цвёрдыя, нібы няспелыя слівы. Я да яе як да анёлу: дапамажыце, цётухна! Бугаі Настаньку на асфальт паклалі, не чапаць яе, не чапаць, кажуць, не падыходзіць ды не віскатаць, тут такое, что ад хваляванняў можа сканаць дзяўчо. Доктарка ціск змерыла, кажа, трэба везці ў клініку, бо, мабыць, крываносны сасуд у галаве Настанай кокнуўся, а дзе ваша страхоўка, а няма страхоўкі, але ж я ўсё для яе зраблю, усё аддам, вось бярыце мой айпод з калекцыяй ліцэнзійнага Брэндана Флаўэрса, цётачка кажа, не трэба ёй айпод, паспрабуем дапамагчы, а ў самой вочы добрыя і грудкі цвёрдыя, карацей, асоба, вартая даверу.

Кажа, добра, мы яе зараз у шпіталь, у той, што на Антакальніс, там агледзім ды калі трэба прааперуем – а бугаі каханую маю ўжо ў “хуткую” піхаюць. Я за ёй, яны мне: “Не суйся! Не раві! Не панікуй! Толькі замінаеш, памрэ зараз!” Наста ўжо зусім знепрытомнела, вусны мае любыя ссінелі, а доктарка, анёл гэты гнуткі, ну як жа яе не паслушацца, супакойвае: кажа, едзь сваёй хадой на Антакальніс, таксоўку вазьмі ці вось тут на двойку скокні,

яна прамком давязе, прыпынак “Антакальніс”, едзь туды, запытаешся там у рэгістратуры, куды яе змясцілі, як, дарэчы, прозвішча, імя, год нараджэння пацярпелай, чамусьці пацярпелай, не хворай запыталася, ну і ў картку дадзеная ўнесла, сказала яшчэ “добра, вельмі добра”, гэта цяпер зразумела, што яны так правяралі, што ўзялі патрэбную ім, а не каго выпадковага, а тады я думала, што “добра” значыць, што з ёй не надта дрэнна, што ўзрост ці яшчэ што падае надзею. Потым “хуткая” замільгацела блакітнымі ліхтарыкамі ды ірванула (я яшчэ здзівілася, што ірванула зусім не ў бок “Антакальнісу”, а да хуткаснай трасы, ну ды ў іх свае рэзоны, можа па аб’ездзе хутчэй).

Падбегла да таксоўшчыка, такі ладны мужык, аж ільсніца ад того, як добра жыццё складаецца, і тачка ў яго такая вылізаная, кажу, бля, хутка, паехалі, толькі грошай у мяне няма – дура, трэба было потым сказаць, што грошай няма. Ён такі, гоп-стоп, малая, у Вільні без грошай не возяць, валі адсюль адкуль звалілася. Я яму давай дамовімся, братэла, я табе потым у ляску чупа-чупс зраблю, я не сарамлівая, а ён скрывіўся і кажа, а ну гэць з маёй тачкі, потым сядушки ад мандавошак дэзінфіковаць, блядзіна зялёнавалосая, страхалюдзіна іншапланетная. Я і з аднаго, і з другога боку, ужо слёзкі пацяклі, бо Наста ж там здохне без мяне, і пра сяброўку паспрабавала, але ж не разжаліць, і пра Вальдэмара, які называўся аўтарытэтам, казаў, яго ўсе кіроўцы таксовак ведаюць, а гэты слухаць не стаў, дзвёры адчыніў ды волакам мяне за цішотку з тачкі выкінуў. Я галавой аб бардзюр трэснулася, так, што ажно ў вачах па-

цимнела, ну, думаю, падла, а ён зматвацца, дык я камень-чык пацяжэй на асфальце намацала ды з усёй радасці ў ягоную тачку – шкада, па шкле не трапіла, недзе ў бок грукнула, дык, спадзянося, хутка там з'явіцца пляма іржы, якая ўсю ягоную машыну зжарэ.

Скокнула ў трапл, а ехаць жа праз усю Вільню ды па вечаровых корках, едзем, а я за вакно гляджу і спрабую вачамі горад назад, за спіну, штурхаць – так хутчэй едзем, калі гораду дапамагаць назад адступаць, троны прыпынкі, заходзяць кантралёры, прычым, бля, адразу нейкім табарам, тусняком чалавек у дзесяць, яшчэ б мяждзведзя з сабой прывялі, “квіточкі”, кажуць, тут я ўжо не вытрымала, раскрычалася ды расплакалася, што, бля, за горад, сяброўка аслепла, знепрытомнела, увезлі, таксоўка не ўзяла, а тут вы яшчэ, а яна там зараз здохне, дык яны кажуць, едзь сабе, нават цыгарэт на сядушцы побач пакінулі цэлы пук, хаця я не палю, навошта мне цыгарэты?

Цягнуўся трапл у Антакальніс, я паспела вывучыць “кіта стукяліс” – “наступны прыпынак” па-літоўску, вывучыла і паўтарала разам з кіроўцай, якая абвяшчала прыпынкі, я паўтарала за ёй – “кіта стукяліс” і сканчала за яе: “Ан-такаль-ніс”! Але ж замест “Антакальнісу” яна ўсё не тое выдавала: “кіта стукяліс”... далей такая шматабяцальная паўза, і я паспываю грымнуць: “Антакальніс!”, а тая сучка кажа: “Пятра ір Пуло бажніцэ”. І валачэ трапл далей, павольненіка так, бо не спяшаецца, у яе ж расклад, у яе мабіла і страхоўка, у яе сяброўка не ляжыць пад нажамі мяснікоў-гібонаў з адчыненым чэррапам, ці пагалілі яе, калі пагалілі,

як жа я буду без яе валасоў? І зноў “кіта стукяліс”, і зноў паўза, я малюся Шыву – адзінаму богу, якога паважаю, але ж хуй, “кіта стукяліс... Нярыс”. Ну я чалавек спакойны, але ж падбегла да яе тэарарыюма, крычу: “Давай, хутчэй Антакальніс абвяшчай!” А тая робіць выгляд, нібы па-руску не разумее.

Карацей, ну прыехалі мы ўрэшце рэшт, прыбылі да “Антакальнісу”, вялікі будынак побач з прыпынкам, на сценцы напісана “Клінікас” крывавымі літарамі, тое, што трэба, – і натоўпы хворых ды скалечаных цягнуцца да ўваходу, бы зомбі, якія прагнуць Настыных мазгоў. Ля рэгістратуры чарга, як пры пасадцы на каўчэг, я адразу ў пачатак, расштурхоўваю балезных, крычу, дзе Наста, бля, дзе? Але ж тутэйшы Ной мяне не заўважае, бо трэба ў чаргу і станаўлюся ў чаргу, чакаю своеасаблівага “Антакальнісу” ўжо тут, у чарзе, у клініцы, крок у тры хвіліны – такая хуткасць, трэба супакоіцца, хутчэй не будзе, вось і акенца, схіляюся, тлумачу, трохі заікаюся, бо На-стуленька мая – побач. Там сядзіць павольны сівы малпюк, які прапануе мне супакоіцца ды яшчэ раз усё растлума-чыць, так, усё ж не зразумела, тлумач яшчэ, бо малпень не можа ўцяміць, якая “хуткая”? Сюды? І ў “хуткай” была дзяўчына? Беларуска? Не, тут малпыш прасвятляеца ды з усмешкай кажа, што адбылося непаразуменне: па-першае, такой не прывозілі, па-другое, “хуткія” сюды ніколі хворых не дастаўляюць – не той у нас профіль.

Яшчэ з паўгадзіны я лётала па раёне ў пошуках другога, “правільнага” шпіталя, бо не дала веры малпуку, які сказаў,

што няма тут ніякага іншага шпіталя. Потым вярнулася ў рэгістратуру, зноў чарга, зноў Ной, але ж гэтym разам іншы – памаладзей ды пагібонісцей, я кажу яму, сяброўку забралі, звездлі некуды непрытомную, давай, тэлефонуй у Міністэрства аховы здароўя, высвятляй, дзе яна, што значыць не твая справа, я зараз ўсё шкло ў будынку высаджу, я зараз табе аловак гэты ў вока засуну так, што толькі гумка з вачніцы тырчэць застанецца, ды можаш клікаць тую ахову, але ж ведай, бля, я праз пятнаццаць сутак выйду, тваю хатнюю адrexу знайду, расшукаю, ды жыцця ў цябе болей не будзе, зразумеў? Бо станеш майм асабістым ворагам, зразумеў? У чарзе летувісы зашапталіся, што гэтыя рускія зусім ахуелі, што пагражаютъ дактарам, але ж Нойчык адчуў, што з дзяўчынамі, у якіх зялёныя валасы, лепей не звязвацца, набраў нейкі нумарок, удакладніў дадзенія маёй Настуні, дзынкнуў яшчэ некуды ды яшчэ і абвесціў, што не прывозілі маю каханую ні ў адзін са шпіталаў Вільні, што гэта дзіўна.

Я зноў пачала трохі буяніць, бо мне падалося, што гібон з мяне здзекуеца, як гэта не прывозілі, куды ж яе забралі, але тут і паліцыя падаспела, румяныя такія хлопцы, вясёлыя, пакуль вязалі нават пушкі падаставалі, бо надта я ўжо кусалася. Калі ў тачку валаклі, мужчынка з рэгістратуры побач бег ды тлумачыў мне, што паліцыю не ён выклікаў, а нехта з чаргі, і хай я яму, калі ласка, не помшчу, бо ён жа не адказвае за тое, што тыя з чаргі нарабілі, але ж мне не да яго было, плюнула яму на калашыну ды сказала, каб на хуй ішоў.

У па старунку спачатку змясцілі ў пакоі, дзе быў вялікі штандар Літвы, стол, цяжкая шафа з дакументамі, але ж не было крэсла, я нервова гойсала па перыметры ды думала, ці не высадзіць шкло ў шафе ды ці не парэзаць вены, бо Наста, мабыць, ужо памерла, а жыць мне без яе немагчыма. Потым трохі супакоілася ды ўцяміла, што, мабыць, за брала яе не “хуткая”, зусім не “хуткая”, а злодзеі скралі, і цяпер яе непрытомную усім кагалам абыходжаюць, па чарзе, цікава толькі роля той прыгажуні с цвёрдзен'кімі грудкамі: яна таксама падстаўляеца, ці яна там кшталту галоўная. І яшчэ прыгадаўся літаратар гэтых стамбульскіх, каб яму зрабілася зусім неспакойна.

Прыйшоў мянтоўскі следчы, прынёс два зэдлікі ды стос паперы. Сеў на зэдлік, прапанаваў мне таксама “прысаджвацца” ды пачаў складаць пратакол за тое, што я “лаялася матам” у грамадскай установе, я кажу, дзядзечка, вы што ж робіце, у мяне сяброўку скралі, амерыканец скраў: прызначыў спатканне, сука, атруціў яе, а зараз мабыць яе сэксуальна эксплуатуе з сябрукамі недзе ў лесе. Следчы выглядаў не надта разумным, як большасць мужыкоў, папрасіў “па парадку” выкласці ўсё, што адбыло ся, нібы з першага разу не зразумела яму. Я распявяла пра “Ахрэм”, пра Насту маю прыгажуню, пра тое, што кавы сербанула, страціла прытомнасць і знікла пасля гэтага. Следчы запісаў прозвішча, год яе нараджэння, задумаўся, сказаў “адну хвіліну” і знік на некалькі гадзін. Пакой зачыніў, але ж зэдлікі не забіраў. Што можна было кваліфікаўца як прыкмету даверу да мяне, бо рапоткі на вакне былі хісткімі, я б за трыв хвіліны зэдлікам іх вынесла.

Я яшчэ пасядзела трохі, цяжка было вось так не гістэрышь, праста сядзець нерухома, але ж трымала сябе ў руках, бо з'явілася надзея, што зараз дзвёры адчыняцца, а там будзе стаяць мая нявестачка, якую вызвалілі дзякуючы пільнасці ды своечасовай алармацыі адзінай блізкай ёй істоты. Дзвёры ўрэшце сапраўды адчыніліся, але ж паказалася там не Наста, а яшчэ адзін прадстаўнік мужчынскага полу, у лабсердаку ды пры гальштуку. Усё шэранькае, як мужчынскі лад мыслення. Гэты паказаў сябе разумнейшым ды адразу запытаўся, ці мая Наста гэта тая Наста, якая актыўна ўдзельнічала у грамадскім і палітычным жыцці Беларусі. Я сказала, што за палітыкай не сачу, але ж на мітынгах мы з ёй так, бывала, весяліліся. І што яна ў вышуку з-за нейкай сваёй “пазіцыі”, але мне значна лепш вядомыя тыя яе “пазіцыі”, у якіх яе трэба лашчыць, каб дасягнуць хуткага ды палкага рэзультату.

Мужык тады паказаў мне закатанае ў пластык пасведчанне, я не зразумела, кажу, гэта што, даведка аб тым, што ў вас няма сіфілісу, а ён урачыста так, “я прадстаўнік дзяржбяспекі Літвы”. Нібы я павінна была ўзняцца з зэдліку ды праспіваць гімн Жамойці. Ну дзяржбяспека і што. А ён яшчэ больш урачыста кажа, што абвінавачанні ў адміністрацыйным злачынстве з мяне знятыя і цяпер я ператварылася з падазраванай у сведку. І што ў яго толькі адно пытанне: ці на той “хуткай”, якая забрала Насту, былі беларускія нумары. Я кажу, не, не беларускія, я б заўважыла такое дзіва: “хуткая” з беларускімі нумарамі ў Вільні. Ён яшчэ некалькі пытанняў пра гэтыя нумары задаў

(ці не пластмаскай трымаліся, а, можа, на гаечках – цьфу, якія дробязі!). Урэшце махнуў рукой, кажа палюбасу змяніць нумары – хвіліна працы.

Прапанаваў гарбаты, я адмовілася, дастаў нейкія кроплі смярдзочыя, кажа заспакаяльнае, выпі, ага, зараз я буду ад незнаемых мужыкоў браць вадкасці – пасля таго, як атруцілі ўжо адну... Ён тады змяніў танальнасць на больш душэўную, крануў мяне, але ж без сексуальнай амбіцыі, пабацькоўску, крануў ды пранікнёна сказаў, што ёсць адна сумная навіна. Што па іх дадзеных дзве з паловай гадзіны таму “хуткая” з пробліскавымі ліхтарамі без чаргі перасекла літоўска-беларускую мяжу на памежным пункце ў Марвілішках. У “хуткай” была непрытомная дзяўчына з кровазліццём у мозг, якую, як растлумачылі дактары, трэба было тэрмінова даставіць у Гародню. Памежнікаў трохі здзівіла, што дактары на “хуткай” былі з беларускімі пашпартамі, але ж тыя сунулі ім пад нос праграму міжнароднага кангрэсу дактароў хуткай дапамогі, з якога іх адклікалі для тэрміновай дапамогі цяжкаму хвораму. Сітуацыя выглядала надзвычайнай, пашпарт у грамадзянкі рэспублікі Беларусь Насты быў у парадку, і яны ўзнялі шлагбаум. “Хуткая” рушыла на беларускі бок, і больш на мяжы нічога дадаць не могуць.

“Ты разумееш, што гэта значыць?” – запытаўся. Разумею, кажу. Не дурніца. Зvezлі Настулю. Ён тады дадаў, што, улічваючы мой псіхалагічны стан, яму лепей было б мне збрахаць, але ён не балбатун ды наогул... Каравацей, мая ка-ханая больш не “на іх” тэрыторыі. І што ўсе адказныя за гэ-

тую спецаперацыю хутчэй за ўсё ўжо з'ехалі з Літвы. Прычым, не выключана, менавіта ў той “хуткай”. Я кажу, окей, а як вы яе тады вернеце? А ён у адказ: у тым справа, што не вернем. Зараз прасцей мерцвяка ажывіць, чым Насту “адтуль” вярнуць. Што, можа, абмасада і заявіць нейкі пратэст, можа, нават на міністэрскім узроўні каго-небудзь куды-небудзь выклічуць ды петыцыю перададуць, але бясплённа. І што ён колькі часу працуе пра такое нават не чуў. Беспрэцэдэнтна, кажа. Мабыць, моцна яна там у Беларусі некаму крыві папсавала, што супраць яе такую дзеянасць забацалі. І што ён асабіста мне можа абяцаць: усе адказныя асобы на Марвілішках будуць звольненыя з пасадаў і змешчаныя пад следства.

Усё астатніе тыя, каму неабыякавы лёс маёй Настачкі, ведаюць толькі ўскосна. “Хвароба” яе была часовай, яна хутка ачуяла, бо блогер з Ашмян пабачыў, як каля крамы “Коммерческій рай” а восьмай гадзіне спынілася “медыцынская машына”, нумары якой ён не заўважыў. З “хуткай” выйшаў бугай, уцінуўся ў чаргу перад гэтым нашым блогерам і папрасіў пачак цыгарэт “Мірскі замак”. Блогер спрабаваў піскнуць, але ж бугай на яго паглядзеў так, што той праглынуў уласныя меркаванні аб тым, ці варта вось так нахабна паводзіць сябе ў чэргах – нават калі ты прадстаўнік хуткай дапамогі і штодня ратуеш чалавечыя жыцці. Меркаванні тыя блогер трохі шматслоўна выклаў у сваім допісу, з-за чаго памер выйшаў занадта вялікі і ступень чытэльнасці для звычайнага чалавека знізілася (допіс меў назыву “Некалькі пытанняў да міністра аховы здароўя”).

Бугай яшчэ чакаў свой “Мірскі замак”, бо гандляры ў Ашмянах не надта спрытныя, як праз вакно ў краме ўся чарга пабачыла, што дзвёры “хуткай” адчыніліся і адтуль вылеце-ла чарнявая “пацыентка” ў шпіталёвым халаціку. Пацыентка прашмыгнула прэч, праз плынь машынаў, ускочыла на капот старэнъкага “Фольксвагена”, з за чаго той рэзка тармазнуў, і ў яго грукнулася тачка ззаду. Дзікунка тым часам дрыснула ў бок прыватных падворкаў і мела ўсе шанцы, заўважце, але ж бугай з чаргі не па-доктарску спартова высадзіў дзвёры крамы нагой ды паляцеў ёй напярэймы. Блогер паспей сфоціць на ўласную мабілку: ускудлачаная Наста з аголенай дупай (на ёй тыя ружовенъкія стрынгі з коцікам на попке, якія я скрала для каханай ў Амстэрдаме) ды два дужыя гарылоіды, што прыціснулі яе да тратуара. Наста выглядае бадзёра і энергічна. Яна ўсміхаецца – вядома ж мне, мне адной! Потым яе завалаклі ў машыну, а ў краме з’явілася цётачка, блявавая, нібы анёл. Яна патлумачыла, што ўсё “пад кантролем” і што іх “экіпаж” эскартуе буйную вар’ятку ў Менск, так што не трэба хвалявацца, а лепей ідзіце дадому ды кладзіцесь спаць. “Хуткая” зноў зазіхацела “пробліскавымі” ды з ровам знікла, пакінуўшы ўладальніку “Фольксвагена” ў якасці матэрыяльнай кампенсацыі за шкоду той пачак цыгарэт “Мірскі замак”, які бугай так і не забраў, даўшы, між іншым, гроши (“у нашай “хуткай” так моцна башляюць?” – рытарычна ўсклікаў допіс).

Знайшліся тыя, хто залажаў аўтэнтычнасць гісторыі, бо штосьці на фотцы выклікала ў іх сумнеў – нейкія

“трэйсёры”, “адлюстраванні” ды “марфалогія ценяў”, але ж я ўпэўненая, што гэта была мая ластавачка. І не толькі з-за стрынгаў, пра наяўнасць якіх на дупе ў Насты выпадковыя фальсіфікатары ведаць не маглі, але з-за таго, што здрыснуць з машыны, у якой сядзіць цэлы ўзвод спецыяльна падрыхтаваных байцоў – вельмі ў яе стылі. Да таго ж, ёсць больш грунтоўнае пацверджанне: праз два дні той блогер допіс выдаліў, а потым выдаліў і блог, а калі яму патэлефанавалі з “Нашай Нівы”, растлумачыў, што гэта ўсё яму падалося, быў моцна п’яны. Па тэлевізіі паказалі інтэр’ю з уладальнікам крамы, які катэгарычна заяўвіў, што цыгарэт “Mірскі замак” у продажы яны ніколі не мелі, што абслугоўванне кліентаў тут вядзеца з хуткасцю маланкі, і ў якасці доказу дэмантраваў кард-рыдэр “Белкард”, які дазваляе ім праводзіць якаснае абслугоўванне ўсіх жадаючых разлічыцца карткай.

Ну і напрыканцы некалькі словаў ад сябе. Па-першае, я б хацела заклікаць Насту выканаць усе патрабаванні следства ды выступіць з пакаяльным відэазваротам да нацыі, калі гэтага запатрабуюць дактары. Бо ніякая “палітыка” не вартая свабоды: свабоды дыхаць пад мірным небам Радзімы, свабоды сустракацца з сябрамі, свабоды жыць ды праца-ваць на агульную карысць грамадства. Па-другое, бо ўсё роўна ведаю, што яна мой заклік не выканае, хачу сказаць, што адчуваю сябе добра, прэтэнзіяў да тых, хто мяне затрымліваў на беларускай мяжы не маю, усё было зроблена ў адпаведнасці з заканадаўствам. Хацела б прынесці прабачэнні службоўцам, якія, рызыкуючы ўласным жыц-

цём, супрацьдзейнічалі майм намаганням пазбегнуць пра-
васуддзя ды пацярпелі ад гэтага фізічна. Рэбры мае ўжо
зрасліся, я магу хадзіць без дапамогі. Зараз мяне вызвалілі,
дазволілі пісаць што заўгодна ў Сеціве, калі ўсё будзе доб-
ра, хутка вярнуць мне пашпарт, і я зноў змагу валэндацца
па свеце.

Што тычыцца Насты, дык я лічу тое, што адбылося, даволі
справядлівым, бо часам бывае, мы самі не разумеем, што
нам на карысць, а што не. Вядома ж, нуджуся без кахранай,
але ў выніку яе затрымання, адчула нейкі касмічны спакой.
Бо калі мы былі разам, заўсёды была пагроза, што яна
пойдзе наlevа, што пасябруе з кім-небудзь, пакуль я сплю
ці здабываю грошикаў ёй на ежу. Што з'явіцца ў яе
асяроддзі новы “Вілаў” ці баба-прашмандоўка на адну ноч,
а мне потым глытаць слёзы абрэзы ды рэёнасці. Зараз яна
дагледжаная, яе добра кормяць, трыв разы, як мне сказалі,
вечарамі яна глядзіць серыял “Доктар Хаўз” па беларускім
тэлебачанні. Я ведаю, што ніхто яе ў мяне не скрадзе, што
яна заўсёды будзе са мной, і я ўрэшце рэшт яе дачакаюся.

Заўсёды не вашая, не, не вашая, Крэйзі.

Янка Пільняк, аўтар “Сцюдзёна га выраю”

Змешчаны ніжэй тэкст быў надрукаваны ў здвоеным нумары “Ахрэма”, №№ 9-10 за верасень-кастрычнік. Пасля кароткага ўступу, у якім Ванік Дастаеўскі здымае з сябе адказнасць за ўсе наступствы, якія можа мець ліст для лёсу і дабрабыту існых (“і паспяховых”, – дадае ён з’едліва) персанажаў беларускай літаратуры, ідуць адсканаваныя аркушы белай паперы. На аркушах месцяцца роўныя радкі тэксту, напісанага каляровымі алоўкамі. Літары вялікія і трохі схіленыя ў левы бок, як быццам вось-вось страцяць прытомнасць і паваляцца на спіны. На трэцім ці чацвёртым лісце радкі робяцца драбнейшымі – ці то колькасць паперы была абмежаваная, ці то аўтар намацаў рытм уласнага аповеду і перастаў зважаць на прыгажосць ды чытэльнікаў таго, што атрымоўваеца. Тэкст пільна вывучаўся людзьмі, якія ведаюць аўтара, і на дадзены момант спрэчкі аб тым, ці быў падроблены почырк, ужо спыніліся: нават самыя занудзістыя зануды пагадзіліся, што напісана менавіта тым нараторам, які заяўляе пра сябе з першых сказаў.

Вітулькі, народ. Наста тута. Тая самая Наста. Хочаце верце, хочаце – не, ваша справа. Чаму пішу, калі пісаць не ўмее і не збіралася? Раствумачу. Некалькі тыдняў таму падчас сняданка я атрымала кубак, перавёрнуты донцам дагары. Прынеслі, як заўсёды, паднос з рудой пластмасы. На ім – лустачка батона, маргарын ды варанае яйка. Так выглядае

тутэйшая штодзённая пайка. Без раскошы, аднак непараўнальна з тым “бігасам”, якім, бывала, частавалі ў іншых месцах утрымання. Дык вось, побач з гэтым хараством быў алюміневы кубак для гарбаты, але без гарбаты. Да гэтага кубка звычайна дзесяць хвілін не дакрануцца з-за таго, што метал пераймае гарачыню вадкасці. Колькі разоў вусны апальвала. Але я не пра тое. Пра што? Блін, як пісаць? Нешта думкі блытаюцца, я ж не Дастаеўскі, гы гы.

Карацей, кубак. Гэтым разам гарбаты няма, кубак перавёрнуты дагары дупкай. Я спачатку думаю, нейкі сімвал ці што. Вальдэмар распавяддаў, што калі ў Літувініі бандзюкі вырашаюць абвесціць калегу смяротны прысуд, дык дасылаюць таму пустую смску: усё, чувак, даскокаўся, чакай цяпер пяра ў бок. Дык спачатку загналася. Думаю, нейкая сімволіка. Нейкі Акудовіч пайшоў. Кубак, перавёрнуты донцам дагары! Афігець, ці хопіць маіх дзіравых мазгой зразумець? Але ж потым уцяміла – сімволіка-сімволікай, мне ж батон няма чым запіць. Зараўла вертухаю: эээ, кажу, што за дзяялы, дзе мая гарбата? Той плячамі моўчкі паціснуў: мая справа “пацыентам” пайку разносіць, што наклалі, тое і прынёс. Ну, лады, думаю, я табе, падлюка, адпомшчу, насрุ пасярод пакоя, што ты зробіш, я ж дэлірыюмная!

Узнімаю кубак – матухна! Пад кубкам сядзіць Сцяпанка, уласнай лінялай персонай! Колькі год яго ўжо не бачыла! Не, вы не падумайце, што я тут зусім дзяўбанулася! Сцяпанка гэта не які-небудь чатырохсантиметровы мужчынка, які ўдалбанай Насце падвязаўся выконваць любыя

жаданні, гы гы, не, усё не настолькі дрэнна. Сцяпанка – мая цацка дзіцячая, палатняная, старая. Трусік у франтаватым паліто, кшталту тых, што наслі паны з маёнтка, дзе-цям якога Сцяпанка некалі належала. Трусіку я ў сем гадоў адарвала нагу. Чаму адарвала? Бо ўпершыню задумалася пра таямніцу размнажэння. Запытваюся ў маці: “Як я з’явілася на свет?”. Яна адказвае: “У капусце знайшлі”. Я ка-жу, а што я там рабіла? Тая спачатку пра бусла пачала, але ж я зусім збянтэжылася, пры чым тут бусел, мамо? Што ён у капусце рабіў? И што такое секс, дарэчы? Ну, карацей, мамка пайшла па аграрным шляху ды растлумачыла, што дзяцей садзяць увесну ў глебу, а пад восень збраюць на ра-зорах. Мяне гэтая экспланацыя задаволіла, і я вырашыла зрабіць дзіцёнка і Сцяпану: адкруціла ў таго нагу, пайшла на грады з капустай і прыкапала там у якасці насення. Калі нага Сцяпана “не ўзышла”, маці патлумачыла тым, што трэба было палоць, палоць, каб пустазелле не задушыла, ты ж буракі полеш, бульбу полеш, дзяцей таксама трэба палоць. Яна яшчэ доўга трymала мяне такімі гісторыйкамі ў поўным няведанні таямніц сусвету, за што ёй вялікі дзя-куй. Прыводжу гэтую гісторыю праста каб адлюстраваць мысленне тых, на кім трymаецца наша бягучая “моц” ды “квітненне”: вітулі, мамо! Што ты зараз мне скажаш? “Патрывай трохі, доню”? “Так трэба”? “Не варта абурацца, дзяржава лепей ведае, што з табой рабіць”? Цъху, бля! За-душыцца! Вось прысудзяць мне аднойчы шыбеніцу, будзеш стаяць побач з катам ды поўраз на маёй шыйцы папраўляць. “Пацярпі, донька, спачатку будзе складана ды-хаць, а потым зробіцца прасцей”...

Вядома ж, мне было прыемна пабачыць дзіцячую цацку тут, у цяперашніх маіх занадта белых і сонечных дэкарацыях. Але паколькі ў мяне зараз вельмі шмат вольнага часу і амаль што ніяма заняткаў, я пачала разважаць, а што б гэта значыла? Сцяпанку я некалі падарыла Джону Вілаў, якога, як сцвярджае Янка Пільняк, “не існавала”. Вы бачыце, што я пільна сачу за падзеямі ў краіне і маю ўсе тэксты, у якіх узгадвалася маё імя. Потым трусік апынуўся ў Янкі, бо Вілаў такім чынам нібы “адмаўляўся ад маёй справы і прапанаваў больш яго не турбаваць”. Бачыце, якія жарсці! Урэштце трусіка перадаюць мне за краты. Што вельмі, канечне, прыемна, я павінна запляскаць у далоні і напісаць удзячны ліст Пільняку. “Дзякую, Яначка, збаўца мой! Дзякую, што вярнуў маю ўлюблёную цацу ды прасануў злодзея, які спрычыніўся да майго захопу”. Я нават магу сабе ўявіць, як ва ўводзінах да майго ліста, што Пільняк надрукаваў бы паўсюль, дзе толькі можа надрукаваць, гэты мудзіла напісаў бы нешта “душэўнае”. Можна ўявіць гэтыя ягоны штыль... “Уся гэтая гісторыя” – ён прэцца ад абагульнення, – “можа быць прачытаная” як гісторыя “прыгодаў палатнянага трусіка”. Ён бы разводзіў соплі пра тое, што трусік, бачыце, быў падараваны не вартаму такога падарунку чалавеку, перададзены Янку і ў рэшце рэшт вернуты ўласнай “мамцы”. И такім чынам мы маем справу амаль што з хэпі-эндам. Наста цалуе трусіка ў яго “збянтэжаную мыску”, трусік “маша лапкай” гледачам, пакутніца ды звярушка зноў разам, яны ўз'ядналіся, слёзы, занавес, “Оскар”.

Але ў цітрах да гэтай меладрамы ўзнікае дробнымі літаркамі пытанне: “Як Ян Пільняк, які, вядома ж, не мае ніякага дачынення да спецслужбаў, здолеў перадаць ца-цачку Насце?”. Тое яшчэ пытанне, пагадзіцеся. Месца майго ўтрымання “Наша ніва” слушна назвала “самай вялікай таямніцай у краіне”. Як “мовазнаўца” ды “літаратар” Ян Пільняк даведаўся аб гэтай таямніцы? І чаму, сука, маўчыць? Дапамог бы ўсім астатнім, растлумачыў бы, куды мне пісаць.

І другое. Выкажам здагадку. Янік атрымаў падказку ад ней-кага свайго выпадковага сябрука ці нават ад “Джона Вілаў” – у тым пякельным выглядзе, якім Вілаў нам намаляваны Янам. “Джон Вілаў” перад канчатковым “сконам”, “знікненнем”, вырашыў зрабіць паслугу чалавецтву і выдаць Пільняку маё месцазнаходжанне. Каб трусік знайшоўся. Бо Вілаў балела пра трусіка, што той без гаспадыні.

Дык як Пільняк здолеў перадаць трусіка мне? Ляльку ж сюды не паштар прынёс у блакітным, як вочы нашай Радзімы, мундзіры! Як трусік тады апынуўся сярод тутэйшых соснаў? Адміністрацыя ўстановы, канечне, уцяміла, што адбылося парушэнне рэжыму. Выглядае, што вартайунік менавіта ад адміністрацыі трусіка і атрымаў. Бо занадта нахабна ўсміхаецца, падла, на мае пытанні. Дарэчы, вы чытаеце гэтыя радкі? Яны выйшлі з установы? Ну дык гэта ж лепшае пацверджанне, што мае ўладары ў дадзеным выпадку ўсё ведалі і выконвалі загад.

Бо ўесь гэты абзац, таксама як і ўсе іншыя абзацы, узгодненая па пяць разоў з інстанцыямі. Такім чынам, наш Ян Пільняк не проста дамовіўся з вартаўніком, якога можна за хабар да чаго-небудзь падштурхнуць. Не, ён дамовіўся з сістэмай, каб яна дазволіла яму, чарвяку, “літаратару” ды “рэдактару”, зарганізаваць парушэнне распарадку. А тут, я скажу, з парадкам усё амаль што так непазбежна, як з рухам планет вакол Сонца. Калі дзе фортку не зачынілі па “графіку проветріваній”, дык чакай заўтра зацьмення сонца. Янчка наш апынуўся Богам, ось што! Ён не толькі ўсё ведае, ён, да таго ж, усё можа. Ведае, дзе ўтрымліваюць Насту. Можа перадаваць асабістую рэчы ў месцы, у якіх нават службоўцы перад заходам за вароты, абавязаныя распрануцца для асабістага дагляду ды здаць мабільныя тэлефоны.

Я не кажу, што зразумела ягоную ролю ў сваім жыцці пасля таго, як атрымала меладраматычную дзіцячую цацку, своеасаблівую падробку пад хэпі-энд. Усё я разумела і да гэтага. Проста лялька зрабілася апошній кропляй. Нават не сам гэты трусік, але маўклівае чаканне маёй падзякі мярзотнікам Пільняком. Гэтая самазакаханая пачвара была ўпэўненая, што выкліча Настыны слёзкі падзякі? Ну дык атрымай дусту замест ружаў!

Некалькі тыдняў пайшло на тое, каб запэўніць тутэйшага галоўнага астронома, які адказны за рух планет, заходы, усходы, форткі ды нават колькасную прысутнасць О2 у той паветранай сумесі, якой я дыхаю, што я магу апеляваць на напісанне ліста на волю. Астроном спачатку слухаць не хацеў, толькі смяяўся. А я ўсё працягвала прасіць, напісала

паперку, потым яшчэ адну, яшчэ, брала на сябе нейкія “абавязальніцтвы”, сцвярджала, што не буду супраць таго, “што ліст прачытаюць”, потым – што “з задавальненнем” выпраўлю ўсе “памылкі”, якія астроном і іншыя датычныя да раскладу руху планет заўважаюць у май разуменні таго, як трэба пісаць лісты з-за кратаў.

Я ведаю, што рашэнне аб гэтым лісце прымалася на найвышэйшым, зааблокавым узроўні, недзе побач са стратасферай. Складана сказаць, што прымусіла пагадзіцца з маёй апеляцыяй тых усемагутных маўчуной, якія спачатку маўчалі “не”, а потым аднаго дня пачалі раптам маўчаць “так, добра, згодныя”. Падаецца, усё вырашыла іх адчуванне гідлівасці да Янкі Пільняка, пра якога ніжэй вы даведаецся шмат чаго цікавага. Прусак, нават калі ён карысны прусак, карысны, бо чысціць стол ад хлебных дробак – усё ж прусак. І пры першай магчымасці рука цягнецца за тапкам. Гэта вышэй за разум, гэта вышэй за разуменне таго, што прусак шмат яшчэ дробак са стала прыбярэ. Проста глядзіш на яго, працінаешся гідлівасцю і неяк аўтаматычненка – хоба – і плямка замест кузуркі.

Тутэйшага “галоўастранома” больш за ўсё ўразіў мой “амерыканскі аргумент”. Чую вашую гаману: Наста, бля, хопіць ужо хаваць іх за гэтым какецтвам, дай нам імя, прозвішча, пасаду! Але, людцы, не маю права, не могу агучваць нават прыкладных фармулёвак іхніх пасадаў, бо не прапусцяць ліст... Дык вось, хай будзе галоўастраном.

Галоўастраном кінуў смяяцца і пачаў дапамагаць з дазволам на ліст, калі пачаў мой “амерыканскі аргумент”. Вось

гэты аргумент: “Вы ж не хочаце, каб мае прыхільнікі і паплечнікі, і паслядоўцы знялі на Соні ХэндзіКэм адразанне галавы грамадзяніна Вілаў ланцужнай пілой? Бо вы ж улічвайце, я ж у пэўным сэнсе жывы сімвал для свядомых змагароў. А гарачых галоваў, у якіх з-за тae гарачыні праз вушы выпарыліся глузды, хапае ў беларускай эміграцыі! И асабліва ў амерыканскай беларускай эміграцыі, зашыфраванай, падпольнай! У Бостане схаваліся пасля нашага крывавага снега некалькі сапраўдных Рэмба, яны з лёгкасцю і пілу знайдуць, і відэакамеру, і, што самае прыкрае, самога Вілаў, бо той насамрэч –жывы, здаровы, рэальны і гэтак далей. И вось, натуральная гідлівасць да прусака Пільняка ў сукупнасці з нежаданнем міжнароднага скандалу прывялі да таго, што мне дазволілі займацца “пісаннем” на штотыднёвых “эстэтычных практыкумах”.

Мне паставілі тры ўмовы. Прыводжу іх, каб люд не гундзеў, чаму я тое сказала, а тое – не.

Першая ўмова. Ні слова пра падрабязнасці спецаперацыі па май фізічным захопе ў Вільні. Бо там працавалі спецыялісты, якія дагэтуль на аператыўнай службе, і выпадкова ці невыпадкова я могу іх раскрыць. Акрамя таго, я знаходжуся “пад эмацыйным уплывам наступстваў” іхнай працы і не здолею аб'ектыўна ацаніць высокія прафесійныя якасці, якія яны прадэманстрравалі і за якія былі ўзнагароджаныя. Адзіны сказ, які праз тры сеансы выпраўлення памылак мне дазволілі пакінуць: “Пра гэтую аперацыю ўсё ўжо напісана ў Сеціве: чытайце ды аналізуіце”. И не пра аперацыю, а так, каля яе. Я не буду ка-

ментаваць усяго таго, што напляла малая ці што сказалі наплесці малой, бо мне і гэтага зрабіць не далі. Але ж чытайце Крэйзіны запісы пільна і рабіце высновы, сыходзячы з усёй сукупнасці абставінаў, у якіх яна апынулася, усё, усё, тут спыняюся, бо, здаецца, ужо недзе заступіла за рысу.

Другая ўмова. Я не магу даваць намёкаў на тое, дзе мяне ўтрымліваюць. Я не магу пакідаць у тэксце зашыфраваных мэсаджаў, якія дазволяюць мяне знайсці. Калі на любым узроўні праверкі тэксту апынецца, што ягонай мэтай было не вызваленне Вілаў ад незаслужанай помсты, а пакіданне слядоў ды арыенціраў, ліст не накіруеца ў “Ахрэм”, а будзе знішчаны. Ацаніце, дарэчы, як яны на маю тэму шухерацца і прыкаліцца таму, якім крутым перцам спрабаваў выставіць сябе Пільняк, які не толькі нібыта “даведаўся”, дзе я “жыву”, але ж нават і перадаў цацачку.

Другую ўмову выканаць вельмі проста, бо я нават прыблізна не ведаю таго, што абавязалася “не выкryваць” нават намёкам. Дзе я? У якой вобласці? У якім раёне? Няведанне таямніцы – панацэя ад яе выпадковага раскрыцця, таму пішу спакойна.

Перавозілі мяне сюды ў стане медыкаментознай непрытомнасці, што не было катаваннем і не можа ўспрымацца як здзек з асуджанай, бо ім было неабходна дэзарыентаваць мяне. Потым яшчэ некалькі дзён трymалі ў пакоі без вокнаў, каб я па нейкіх там секундных зменах у наступленні ранка не зразумела нечага аб уласных каардынатах на мапе радзімы. Вось настолькі ўсё тут сур’ёзна, а

вы кажаце, лялька ад Янкі Пільняка. Адзінае, што я бачыла з наваколля на ўласныя вочы і што зноў жа мне высакародна дазволілі захаваць у тэксце – тыя прыгожыя сосны, якія ўзвышаюцца за бетоннымі плотамі, калі мянэ выводзяць на шпацыр. Сосны, сярод якіх можа блукаць узгаданы Пільняком “выпадковы грыбнік” – думка аб яго нікчэмнай свабодзе, якую ад маёй адпакутаванай, перажытай несвабоды аддзяляе ўсяго некалькі кроکаў ды шурпаты чатырохметровы бетон, праз які я столькі разоў павольна пераскокаўала ў снах, гэтая думка, ах, гэтая думка... Сосны, якія ірвуць сваімі галінамі нябесны лазурак ды зіхацяць бурштынавымі слязмі на сваіх лускаватых аксамітных ствалах, яны плачуць са мной, калі мянэ раптам зранку захала-не залева журботы, калі б вы ведалі, як тут бывае, калі б толькі я магла сказаць, калі б мне дазваляла мова ды людзі, якія даюць дазвол на мову, на кожнае слова ды кожную коску...

Па начах я бачу ў сваім вакне сузор’е Вялікай Мядзведзіцы і, бывае, у зацыкленым руху ад адной зоркі каўша да другой, трэцяй, чацвёртай, распазнаю маршруты ўласнага жыцця, якое таксама раптам аблежавалася чатырохкунікам майго белага пакою, але ж аднойчы я абавязкова ірвануся наперад, прэч, па той уяўнай рысцы, якая вядзе ад каўша да Палярнай – ірвануся з тым, каб напаткаць самую зыркую зорку на небасхіле...

Ну і трэцяя ўмова. Я не могу заклікаць у тэксце да фізічнага ўздзеяння на Янку Пільняка. Гэта адзінае, што паўстала паміж тапкамі прусаком у якасці падзякі за

паслугу ад яго “гаспадароў”: умова пра адсутасць маіх заклікаў да таго, каб хто-небудзь яго ўрэшце прышлёнтуў.

Рабіце высновы – тыя, хто ўзважвае, ці варта

супрацоўніцаць (выдаліць з тэкста). Заўвага рэд. “Ахрэм”: мы атрымалі ліст з закрэсленым чырвонай асадкай сказам ды ананімным надпісам (“выдаліць з тэкста”). Паколькі мы друкуюм *Настын ліст у тым выглядзе, у якім яго атрымалі на рэдакцыйную паштовую скрыню i, да таго ж, не ведаю, чыя гэта парада і каму адрэсаваная, мы вырашылі сказ не знішчаць.*

Я не заклікаю Янку забіваць. Я не заклікаю адпілаваць яму галаву. Я нават не прашу аб малым, каб хто-небудзь адшчыкнуў яму яйцы тупымі садовымі нажніцамі. Не будзем чапаць гэтую мярзоту, хай сабе жыве. Мне дастаткова, каб усе ведалі, як усё было насамрэч, каб ніхто не крануў невінаватага. Не магу выключаць, што разам са з'яўленнем майго тэкста ў “Ахрэме”, будзе выдадзеныя які-небудзь контр-тэкст, які запэўніць усіх прагных крыві Янкі Пільняка ў ягоных геройствах у дачыненні да мяне. Ці будзе сцвярджаць, што тыя слова, якія я выводжу зараз зялёным алоўкам на паперы, былі насамрэч напісаныя не Настай у спецустанове, у якой яна апынулася з-за Пільняка, а палкоўнікам на Лубянцы. Але ж я не магу моўчкі назіраць за тым, як белае становіцца чорным, а чорнае – белым, як зноўку ўсё пераблытваеца, перакуляеца дагары нагамі, і гэтым разам размова ідзе пра мяне, пра мой лёс, маю гісторыю, маіх норыщаў ды маіх трусікаў. У апошні раз пасправую выправіць свет, хаця блытаць анёлаў з шатанамі

звыкла для нацыянальнага характару, і нават сотні жыццяў тут не хопіць, каб памясціць анёлаў назаўсёды ў рай, чарцюкоў – назаўжды ў пекла. Хацела тут выкарыстаць замест “чарцюка” слоўца, якое вынайшаў Пільняк, слоўца “дэманюк”, аднак зрабілася грэбліва ад яго мовы ў майм роце: нічога агульнага з гэтай пачварай! Магла б, нават правапіс змяніла б на тарашкевіцу, каб толькі не карыстацца тымі ж словамі, што і ён, але не здольная...

Дарэчы, прамільгнула зараз думка, што прычына, па якой КДБ вырашыў стачыць Пільняка – не ў гідлівасці. Бо бландзіністых прынцаў у белых бурносах ў камітэце няма, а лайно ад лайна не званітуе. Тут можа быць іншая карысць: з ліста вынікае, што Насту свабоды пазбавіла не сістэма, а Янка Пільняк. І што нянавісць павінна факусавацца выключна на ім, а не на ўсіх гэтых незадзейных чэкісцікіх нячысціках, імя якім у краіне – легіён. Даволі разумна... Выглядае, цяпер ўжо я гуляю на іх баку? (Заўвага рэд. “Ахрэм”: далей ідзе некалькі радкоў тэкста, якія былі замазаныя белай карэктарскай фарбай. Мы спрабавалі скалупнучы яе, аднак разам з фарбай адышоў і вялікі кавалак паперы, таму выглядае, што тэкст не аднавіць).

Але ж харэ корпацца ў складаных пытаннях, я вам тут не Сігмунд Фройд. Давайце шчыльней да справы, бліжэй да стравы. Побач з майм белым, як полацкая Сафія, пакоем, знаходзіцца зала эстэтычнай тэрапіі, дзе я штотыдня малювала адзін і той жа букет – пасля таго, як далоні перасталі дрыжэць ад прывітальнай дозы “галы”, якой мяне ветліва сустрэлі прафесійныя дактары, высокую кваліфікацыю якіх я тут яшчэ раз засведчу.

Букет уяўляў сабой пук нейкіх ссохлых раслінных рэшткаў у жбане, задрапіраваных аптэкарскім халатам, на якім з некаторай складанасцю былі ўтвораныя цяжкія класічныя складкі, як у Хруцкага. Мне не далі фарбаў, бо дактары сказалі, што баяцца майго магчымага самагубства: нажаруся якога ўльтрамарыну ды памру нах. А ім адказваць. Такія прастадушныя! Нібы з дапамогай алоўка забіцца немагчыма!

І вось, пасля таго, як мы дамовіліся з галоўастраномам пратры забароны, замест малюнку на эстэтычных практикумах я пачала займацца пісанінай. Мабыць, нейкая ўнутраная інструкцыя недастатковая дакладна тлумачыла алгарытм дзеянняў у выпадку, калі пазбаўлены волі жадае змяніць занятак на “тэрапіі прыгажосцю”. Бо мяне працягваюць саджаць за мальберт перад гэтым пастыльным нацюромтам ды зноў даюць дзве гадзіны на тое, каб выкананаць “заданне”: адчуванне здаровага сэнсу іх мякка абыходзіць бокам, бо кожны раз пасля таго, як я здаю спісаную паперу, каб яе замкнулі ў шафе да наступнага тыдня, адказны доктар агалашвае мне адзнаку за нацюроморт і ўрачыста прастаўляе яе ў дзённік. Я прасіла пакінуць мне аркушы паперы ды алоўкі ў пакоі, каб я пісала тады, калі мне таго захочацца, але атрымала адмову, бо “працэс пісання ліста” можа занадта мяне раз’юшыць ці расхваляваць, а яны прызывычайліся да думкі, што мяне тут на самрэч вылечваюць ад нейкага псіхічнага захворвання. Адчуваць сябе дактарамі, вядома ж, прыемней, чым катамі ці турэмшчыкамі.

Перачытала напісаны абзац ды ўразілася дакладнасцю ўжытага выразу: “пазбаўленая волі”. Ужыла яго аўтаматам, а

цяпер прыпухла ад таго, як дакладна ён апісвае мой стан: я не “пацыент”, я не “арыштант”, я менавіта “пазбаўленая” ўласнай псіхічнай “волі”. Карацей, мастак ува мне памёр, і нарадзіўся складальнік лістоў, пісьмоўнік. На вялікі жаль, дарэчы, бо ўжо нешта атрымоўвалася з аловачкамі.

Неяк седзячы перад тым нацюромтам, кожная рыса якога вывучаная, як зморшчынкі на ўласным твары, я нахерачыла па памяці копію шагалаўскага палатна з велізарнымі ўрачыстымі кветкамі ды неабавязковай аголенай дзяўчынай, прыгажосць якой блякла побач з адвечным харастром створанага прыродай цуду ружаў. Тут, гэтym доўгім эстэцкім сказам, наўмысна дражню Пільняка: менавіта так бы гэты паганец загнаў пра букеціну. Я нічога асаблівага ў ёй не заўважыла, а што Вілаў пра яе ціўкаў, дык зразумела – заляцаўся хлапчына. Я прымалівала аголенай чарнявыя валасы, і яна атрымалася падобнай да мяне. Памятаце тую развагу пра харастро (не тваёй) жанчыны і харастро (не твайго) букета напачатку “Сцюдзёнага выраю”? Дык прыкладаю свой малюнак да ліста. Людцы добрыя, хто з вас будзе ў Штатах, сустрэнъцеся з Вілаў, аддайце яму, хай узгадае пра нашае спатканне, хай усміхненца ды запэўніцца, што лепей зырыць на чужыя кветкі, чым на чужых жанчын (заўвага рэд. “Ахрэм”: малюнак да ліста прычэплены не быў).

Я не надта здольная да красамоўнасцяў, больш маю досведу ў пісанні лаканічных пранумераваных планаў, кожны з пунктаў якіх багаты магчымасцямі зрынання канстытуцыйнага ладу, але ж сканчаецца заўсёды іншай пісанінай –

тлумачэннямі ў прокурорскіх кабінетах. Ну дык не буду бурыць уласнае пачуццё стылістыкі і працягну ў сваёй нешматслоўнай манеры.

Далей я збіраюся адказаць на два пытанні. Першае: хто напісаў “Сцюдзёны вырай”? Другое: “Як я даведалася аб тым, што “Сцюдзёны вырай” напісаў менавіта гэты чалавек?”

Дык вось, адказ на першае пытанне даю адразу ж. Гэты тэкст, які быў названы ў прыпадку калектывнага ачмурэння “лепшым мастацкім творам беларускай літаратуры”, тэкст, які атрымаў “Глінянага чэлеса” ды цэлы похапак гістэрычных рэцэнзіяў, што абвяшчалі складальніка Бэтменам, Мікі-Маўсам і Мерлін Манро адначасова, быў напісаны ад пачатку да канца Янам Пільняком. Пільняк запытваўся: “Як будзе “omnipresent” па-беларуску? I сам жа адказваў сабе, выконваючы ролю адначасова бездапаможнага амерыканца-аўтара і дасведчанага рэдактара-беларуса. Гэтаксама Пільняком была напісаная “спроба апраўдання”, у якой ён даволі шчыра выкладаў некаторыя абставіны напісання “Вырая”, прыпісваючы ўласныя вынаходніцтвы задвухкошанаму Вілаў, наяўнасць якога адмаўляў. Дарэчы, апраўданне не прынятае, сволач.

Далей я вымушаная ступіць на хісткую глебу літаратуразнаўства, у якой я не вельмі пракачаная. Таму зварнуся па дапамогу да асноўнага сховішча ведаў пра Беларусь і беларусаў. Усім мясцовым вядома, што шукаць інфу пра выбітных асобаў лепш за ўсё на беларускім аналагу “Вікіпедыі”, партале “Срут.бай”. На той выпадак, калі гэты

мой допіс будзе вылучаны на Нобелеўскую прэмію – а я не здзіўлюся, бо для нашага пісьменніцкага братэрства галоўная не мастацкая вартасць тэкста, а каб чалавек быў харошы – растлумачу, што такое *Srut.by*. Любы, хто пажадае, можа пакінуць на “Сруце” кароткі артыкул пра сябе самога ці пра якога Акудовіча. Звычайна гэты “стартавы” артыкул станоўчы і падкрэслівае ўнёсак асобы ў развіццё цывілізацыі ды барацьбу з рэжымам. Потым любы іншы можа скарыстацца опцыяй “абдрыстаць” і напісаць да артыкула пашыраны камент, які змяняе тэкст да непазнавальнасці. Напрыклад, замест фразы “у 2009 годзе кніга Віктара Марціновіча “Параноя” трапіла пад негалосную забарону ў Беларусі”, з’яўляецца фраза “у 2009 годзе Віктар Марціновіч дзеля таннага самапіяра зрабіў выгляд, нібыта “Параноя” забароненая ў Беларусі” – з тым, каб скончылася ўсё наступным чынам: “у 2009 годзе на замову КДБ шэраг незалежных сайтаў распаўсюдзіў інфармацыю аб нібыта забароненай рускамоўнай “Параноі” дзеля таго, каб адцягнуць грамадскасць ад факту з’яўлення новай кнігі Севярына Юзыфовіча “Прыступкі съядомай паспалітасці”. “Дрыст” прымаеца і дадаеца да артыкула назаўсёды, калі цягам тыдня з ім пагаджаеца хаця б два наведвальнікі і калі ягоны харектар больш жорсткі за ту ю фармулёўку, якая прысутнічала дагэтуль. “Срут.бай” стаў такім папулярным, таму што эксплуатуе прагу беларусаў да абсірання суседа”, –напісана ў “дрыстах” “Срут.бай”, прысвечаных парталу “Срут.бай”. Здаецца, дарэчы, што тут каментатары “абдрысталі” не партал “Срут.бай”, а беларусаў як нацыю, але каго гэта бянтэжыць? Паколькі станоўчыя

заўвагі на сайце не прымаюцца, адзіны шлях адпомсціць таму, на каго паў падазрон у складанні крытычных “дрыстаў” пра цябе ці твайго героя, – напісаць пра крыўдзіцеля самому. Таварышы сруць і сруць, у нацыянальной “дрыстапедыі” ўжо два мільёны артыкулаў.

Але ж вернемся да артыкула “Іван Пільняк” на “Сруце”. Ён агромністы, і ягоная агромністасць паказвае, як шмат добразычліўцаў у нашага Іванчыка. Чытаем: “Іван Пільняк як аўтар нарадзіўся ў адну неспакойную ноч, калі на скрыню рэдактара буйнога расейскага выдавецтва, назва якога, як і ўсё найлепшае ў рускай культуры, складаецца з трох літараў, прыйшоў ліст з Беларусі, ад чалавека, які называў сябе Іванам Пільняком і цьмяна ківаў на генетычныя сувязі з вядомым аднафамільцам – сувязі павінныя былі выкрыць тое, што Іван Пільняк складаецца з тых жа геніяльных генаў, што і Барыс Пільняк, паэт прамысловага подзвігу, аўтар тэкста “Волга впадает в Каспийское море”. Спыніся цытаваць і адзначу, што асобныя фармулёўкі пільняковай біяграфіі на “дрыстапедыі” смярдзяць пільняковымі фармулёўкамі. Ведаючы ягоную лісінную натуру, нельга выключаць, што ён актыўна ўдзельнічаў у аўта-аўтадафе, да-даючы ўзважаныя “дрысты”, каб па ім не “дрыстанулі” менш стрыманыя ворагі.

Чытаем далей, што ў файле, які атрымаў рэдактар, утрымлівалася рускамоўная спроба пяра нашага мудачонкі, таўсценны псіхалагічна-гістарычны раман “Несвіжские эхі”. Цытуем “Срут”: “У “эхах” Пільняк паказаў сябе дасведчаным марадзёрам, які можа

эфектыўна пажывіцца з мошчаў продкаў, паралельна забацаўшы псіхалагічна-лірычную лінію пра тых навукоўцаў, якія корпаюцца на могілках гісторыі”. Суправаджальная рэцэнзія, якую, як вынікае, Пільнячок накрэмзаў сам, “выкryвала сувязі ягонага тэкста, сюжэт якога разгортваўся ў двух часавых вымірэннях, з лепшымі творамі, якія былі зробленыя на “беларускім дыялекце рускай мовы”, у прыватнасці – з Караткевічам”. Ананімны крытык працягвае, што “Янусік да Караткевіча не дастаў, бо не хапала фундаментальнай гістарычнай адкуацыі: тэкст быў працяты дылетантызмам ды занадта мадэрновым разуменнем сярэднявечча – атавізм ганебнай журфакаўскай ляноўты розума, а Ян скончыў журфак у тыя часы, калі ад яго ўжо патыхала ваксай жаўнерскіх ботаў”.

Хто пісаў гэтыя радкі? Няўжо гэтае шматслоёе ўжо ператварылася ў нацыянальную літаратурную манеру? Ці мы бачым тут Пільняка, які крытыкуе Пільняка? Не маем адказа! Ведаєм, што “рэдактар выдавецтва з трох літараў” палічыў дэбютны раманчык нашага Іванкі настолькі смешным, што выклалаў гісторыю свайго ліставання з Пільнячком ва ўласным эдытарскім блогу, дзякуючы чаму мы цяпер ведаєм, як пачынаўся гэты пісацелішча.

Цытуем далей нашую энцыклапедыю заганаў: “У адказ на “эхі” Ян-Іван атрымаў ліст, у якім слушна заўважалася, што прырода ягонага даравання ў агульных рысах нагадвае дараванне Барыса Пільняка. Аднак часы цяпер не тыя і лепей было б паспрабаваць сябе ў жанры гістарычнага хорару. Пакуль Янік спрабаваў сябе ў жанры гістарычнага хорару,

рэдактарскі допіс у блогу прачытаў вядомы ліберал Святаслаў Гельцэрмахер, аўтар жорсткага палітычнага баевіка “Берёза”, у якім на метафарычны двубой з Пуціным выходзіць раслінны свет вялікай краіны. Як большасць расейскіх лібералаў, Гельцэрмахер быў прыхільнікам вялікай і моцнай Рasei, а таму яму спадабалася дакладнае разуменне “мальчикам з Беларусі” той ролі, яку адигрывае беларуская мова ў сям’і ўсходнеславянскіх дыялектаў.

Святаслаў узгадаў Яніка ў адным са сваіх шматлікіх тэлевізійных інтэрв’ю, і гэта ўжо было сур’ёзна: трэба было тэрмінова друкаваць “мальчика”, каб медыйны эфект паспей адлюстраўвацца на памерах продажаў. Выдавецтва з трох літараў ціснула «Несвіжскія эхи» накладам пяцьдзесят тысяч, што ў старым савецкім свеце адпавядала б цвёрдай вокладцы і сяброўству ў Саюзе пісьменнікаў. Ян да таго часу ўжо адаптаваў “эхі” пад запыты рынку, запаланіўшы вуліцы Нясвіжа ажно да ратушнай плошчы, на якой ля крамы “Сноў” размясціліся намёты спецназу, замбякамі, што паўсталі з магільных скляпоў Радзівілаў. Ачольваўнатоўп вялізны орк з прозвішчам Радзівіл Сіротка: мерцвякі рушылі наперад, але пасля бітвы пад Воршай, на якую супрацьстаяцьнатоўпу беларускіх дохлы шляхціцаў былі кінутыя ўзброеныя сілы Саюзнай Дзяржавы Расіі і Беларусі, былі загнаныя пад зямлю. Укушаны за абцас Чорнай Паннай Нясвіжа камандзір расейскага спецназу абдымае свайго беларускага калегу, яны зліваюцца ў пацалунку, а сонца коціцца за гарызон, і зразумела, што Янка можа за кароткі тэрмін нахерачыць яшчэ і

“Несвіжскіе эхи-2”, у якім бойку са спецназам будуць весці працятыя старажытным беларускім праклёнам абца-сы. Аднак раман атрымаўся настолькі дрэнным, што нават паўторная ўзгадка пра “беларускага хлопчыка Пільняка” Гельцэрмахерам не дапамагла. У Беларусі Пільняк мільгануў у буйных газетах, было адзначана, што гэта першы поспех беларускага празаіка ў расейскай літаратуре, папярэдні наклад быў 45 тысяч, чакаем новых рэкордаў. Акудовіч тлумачыў, што гэта не літаратура, і ён пра яе нічога казаць не будзе”.

Вы можаце запытацца, якога ражна я так падрабязна распавядаю тут пра другараднага літаратара, навошта шараговому чытачу ведаць пра першацветы Івана Пільняка. Аднак зразумейце, людцы, гэты чалавек – асноўная прычына ўсяго таго, што здарылася са мной. Ён – галоўны герой рамана “Сцюдзёны вырай”, які зрабіў для сюжэта значна больш, чым я ці небарака Вілаў.

Чытаем “Срут” далей: “Пільняк напісаў другі раман, гэтым разам – пра крыж “Евфросинии Полоцкой”: на метафізічным узроўні тут панавалі вампіры, на сюжэтным – выкраданне крыжа маладым Брэжневым, на ідэйным – паданне пра тое, што Полаччынай заўсёды будзе валодаць тая дзяржава, якой належыць крыж. І што пасля таго, як Брэжнеў з вампірамі захапілі крыж, смактаць кроў з Беларусі і Полаччыны павінна Расея. Рукапіс быў адрэцэн-заваны ў “Русском журнале” Глебам Паўлоўскім, які заўважаў “тонкі геапалітычны сімвалізм” гэтай гісторыі, замаскіраванай пад “трэш-літаратуру”. Але

замаскіраванасць гэтым разам выйшла настолькі ўдалай, што “Сокровище Преподобной” выдалі ў мяккай вокладцы, з цыцкастай бабай у манаскай спадніцы: аголеная цыцкі дазвалялі зрабіць выснову, што пад “сокровищем” разуме-еца пэўная фізіялагічная адметнасць “преподобной”, што знаходзіцца менавіта пад спадніцай, якую дзяўчо прыціскае да каленяў крыжом.

Гэты раман прадаваўся даволі хутка, галоўным чынам – за кошт дасканалай формы цыцак, на якую купляліся дальнабоі на развалих. Але Іван Пільняк раптам адчуў сябе пісьменнікам з вялькай літары “пісь”. Ён наклацаў усхваляваны допіс пра тое, што руская літаратура задыхаецца ад цыцак на вокладках, а дыскусія аб tym, ці можа стаяць чэлес у нежывога мужчыны, нават калі той вельмі закаханы – не навуковая , і што ён асабіста болей не будзе кранаць эму вампіраў у сваіх творах. У якасці спробы новага штылю Іван змясціў у Сеціве фрагменты са “зборніка рэалістычных апавяданняў”, які назваў “АграгарадОК”. Апавяданні паразітавалі на другой пасля гандлю муміямі продкаў тэме беларускай літаратуры – жыцці простых людзей на зямлі. Апавяданні былі лёгкімі, смешнымі – так падавалася аўтару і яшчэ чатыром чалавекам, якія змарнавалі час на іх чытанне і пакіданне ганебных каментаў. У “АграгарадКУ” Пільняк яшчэ намагаўся заліцацца да беларускай культурнай улады – той, што як скапілася за маўзер пры Шагале, так ад гэтага маўзера ніяк не адмовіцца. Ён яшчэ спрабаваў працаваць “і нашым, і ва-шым”, даючы спрэчныя інтэрв’ю са згадкамі пра

асаблівасці кіравання ў мастацтве, але ж “АграгарадОК” той пісаў у патаемным спадзяванні, што, можа, у Купалаўскі возьмуць ці ў ЛіМе надрукуюць. Кацаец, ста-ранна абыходзіў усё тое жывое, што зараз у Беларусі намінецца “палітыкай” і спрабаваў кранаць выключна “вечныя тэмы”, якія таму і “вечныя”, што такія ж нерухо-мия ды нежывыя, як чэлес у вампіра.

“АграгарадОК” не ўзялі і не надрукавалі. Па-першае, таму, што трэш, толькі гэтым разам зроблены з сур’ёзным тва-рам, па-другое, таму, што вобраз старшыні, які размаўляе ў “Аграгарадку” на трасянцы, камусыці штосьці нагадаў, як бы Пільняк не запэўніваў, што нічога такога на ўвазе не мелася. Акудовіч працягваў маўчаць, але ж нехта выкладаў са спасылкай на Акудовіча версію, што калі б той жа “АграгарадОК” быў напісаны на мове, ось тады б... Пільняк зрабіў апошнюю спробу знайсці сябе ў рускамоўнай прозе – спробу ўжо асуджаную на правал, бо адмовіўшыся пісаць пра вампіраў, ён страціў краіну, якая на той мове размаўляла. Выдавацца ў Рәсей і не пісаць пра вампіраў для чалавека ягонага ўзроўню таленавітасці было немагчыма”.

Наступны фрагмент дакладна накрэмзаны Пільняком. Нягледзячы на крытычную танальнасць, бачна, як ён, пад-ла, захапляеца сабой ды ўласнай выключнай роляй: “Кацаец, Пільняк абвесціў сябе “апошнім рускім пісьменнікам”, “спадкаемцам рускае мовы”, якая была “расстраляная бальшавікамі”. У прадмове да апошняй рускамоўнай аповесці ён сцвярджаў, што была вось вялікая руская літаратура кшталту Гогаля, Дастаеўскага, Чэхава.

Але потым адбылася Вялікая Каstryчніцкая рэвалюцыя. І ўсе носьбіты гэтай літаратурнай традыцыі з'ехалі ў эміграцыю, пабраўшы з сабою сюжэты, мову, карацей – канон. І што пакуль вялікая руская літаратура памірала ад голаду ў Парыжы, як Газданаў, ці пакутавала ад галечы ў Берліне, як Набокаў, у Рәсей тым часам паўстала новая ружовашчокая, борзая і простая літаратура, якую стваралі пралетарскія пісьменнікі” (дадам ад сябе: кшталту Пільняка, гы гы).

“І абставіны склаліся так, што эмігранцкая літаратура, правапераемніца вялікай рускай традыцыі, сканала ад старасці, потым пайшоў і Саюз, але ў расейскай прозе, якая павінна была выракчыся пралетарскасці, узніцца над дзікунствамі моўных ды сюжэтных спрашчэнняў, пачала развівацца тая літаратура, якая нарадзілася з 1917 года. І, пакуль у публічнай прасторы паступова адбываўся чэкісцкі рэванш, у прасторы культурнай варочалі паслядоўнікі Марыеташагінян ды Ільфапятровых. Вампіры паўсталі як непазбежны выток адданасці справе трупажэраў, а цышкі былі абумоўленыя жаданнем зарабіць адразу ўсе гроши на зямлі, уласцівия расейскаму капіталізму на існай ступені ягонага развіцця. І што ў гэтых умовах менавіта ён, Іван Пільняк, з’яўляецца апошній надзеяй вялікай рускай літаратуры. Бо паходзіць звонку, з-за мяжы, хай сабе тая мяжа даволі празрыстая ды аддзяляе Рәсей ад яе сяброўкі Беларусі. Па-другое, ён маскоўскіх Літвынстытутаў, у якіх таленавітым дылетантам робяць прычоску мазгоў, адаптуючы да рэаліяў постсавецкай савецкасці, не сканчаў, быў

узгадаваны на эмігранцкай прозе, а таму з'яўляеца нату-
ральным спадкаемцам Газданава, Набокава і г.д.

У якасці заяўкі на ўласны новы стан і месца ў прозе, ён
прэзентаваў новую аповесць, напісаную “той самай” рускай
мовай, якая не імкнулася да спрашчэнняў, сказы ў якой
складаліся з вялікай колькасці словаў, а героі былі трохі
больш складанымі, чым тыя “булённыя кубікі” з вуснаў,
чэлесаў ды похваў, якія панавалі, гатовыя да хуткага сю-
жэтнага выкарыстання ў Маскве. Ягоны новы твор
абапіраўся на трэцюю і апошнюю класічную тэму белару-
скай літаратуры –“вялікую ацечэственную вайну”. Дзяды
Пільняка ўхвалялі подзвіг народа, які будзе жыць у вяках.
Бацькі – казалі пра тое, што ўсё было не бяспрэчна, стар-
шия браты ўжо даволі смела выкryвалі злачынствы
партызанаў ды малявалі кранальныя сцэнкі какання
німецкіх гансаў ды беларускіх палін. Янка вырашыў пайсці
далей і ўзняцца над сітуацыяй, якая апранае людзей на на-
шай зямлі ва ўсё новыя ды новыя маскі. Ён падаў гісторыю
беларуса, Васіля Аладава, які пабываў у Армii Краёвай,
змагаўся за незалежнасць Польшчы, потым уладкаўся ў
партызанскі атрад, у рэшце рэшт, пасля таго, як атрад па-
жэр усіх свінак у навакольных вёсках ды
“расфарміраваўся”, герой скончыў у паліцаях. З тым, каб
павесіцца, бо апынулася, што перамагаць у вайне пачалі
менавіта тыя, каго ён лавіў ды здаваў у Гестапа апошнія
месяцы свайго не надта гаротнага, аднак і не вельмі ладна-
га жыцця. Дарэчы, у малюнку гэтай гістарычнай іроніі,
здольнасці лёсу заўсёды рабіць найгоршым з магчымых

той выбар, які робяць беларусы, бачыцца наймацнейшая адметнасць твору”.

Я чытала тую кніжку і памятаю, што вынікам кожнай з гэтага шэрагу “рэінкарнацыяў” героя была змена светаўспрымання. Нібы ў калейдаскопе трансфармавалася разуменне ім савецкай улады, Гітлера, прыгнёта, нацыянальнасці, нават кахання. Польская красуня Марыся, з якой ён пёрся на сенавалах, змянілася рускамоўнай Алёнкай, якая марыла пра мір ва ўсім свеце, размаўляла мовай чырвонаармейскіх статутаў, падстаўлялася ззаду ды дапамагала жаночай пяшчотай адразу чатыром мужыкам іх узброенага фармавання. У рэшце рэшт, апрануўшы форму паліца, Аладаў сустрэў напырсканую хранцузскую дзікалонай Грэтхен, якую ўспадкаваў пасля таго, як з мясцінка з’ехаў штаб нямецкай арміі. Яна ведала шмат пяшчотных нямецкіх словаў і дапамагала Аладаву адчуць сябе на прасцінах сапраўдным арыйцам.

Дадам, што я не вялікі мастак у разуменні тэкстаў, аднак гэтая аповесць, якую Пільняк называў “Тры жыцці Васіля Аладава”, адзінае вартое чытання з ягоных карэбак. Як заўсёды ў такіх выпадках, аповесць поспеха не мела зусім і засталася з сотняй праглядаў на сайціку “прозабай”. “Срут” дадае, што “выдаваў Янка яе ўжо за ўласны кошт, і гэта было першай прыкметай ягонага больш шчыльнага набліжэння да рэаліяў беларускай літаратуры”. Запыленую кніжэнцыю, якая зжаўцела ад уласнай незапатрабаванасці, можна знайсці ў некалькіх дзяржаўных крамах, у якія яна, пішуць, вярнулася пасля таго, як Пільняк так удала прадаў мяне за кватэру.

Чытаем далей: “Праз яшчэ два гады Іван зразумеў, што месца на белым свеце для яго больш няма. Расея трывумфальнага вяртання спадкаемцы дарэвалюцыйнай традыцыі не заўважыла, бо колькасць аўтараў, якія могуць пісаць не пра вампіраў, абмежаваная там ёмістасцю рынка (4 новыя чалавекі ў год па квоце: двух называе Захар Прылепін, аднаго Дэмітрый Быкаў, аднаго Уладзімір Сарокін: Святаслаў Гельцэрманахер пасля новай кніжкі “Ходорок” быў прыбраны з федэральных каналаў і страціў магчымасць абвяшчаць таго ці іншага афтара пісьменнікам)”.

Далейшае, відаць, напісана чалавекам, які дрэнна ставіцца не толькі да Пільняка, але і да беларускамоўнай літаратуры. Не выключана аднак, што і тут пакорпаўся сам Іванік, які вельмі добра змяняе рогі на крылы і наадварот:

“І тады Іван Пільняк здзейсніў самагубства. Замест яго нарадзіўся Янка, Ян Пільняк, ваяр беларускай мовы, апошняя надзея нацыянальнай літаратуры. Нарадзіўся ён не празаікам: у строгай адпаведнасці з традыцыяй, у якой чалавек адбываецца як беларускамоўны пісьменнік яшчэ да таго, як добра авалодае мовай, наш герой склаў кніжачку вершаў. Вершаў – таму, што напісаць нешта, даўжэйшае за вершаваны радок, Пільняк не мог: не хапала мовы. Таму ён накляпаў васьмірадкоўя на вострую сацыяльную проблематыку, у якіх зноўку натужна гумарыў. Каб атрымалася меней штучна, сыпануў жменю дзявочай лірыкі, у якой “любоў” у лепшым выпадку рыфмавалася з “маркоў”, а ў горшым – ні з чым не рыфмавалася, бо карэктар выкрасліў

русізм ды замяніў яго беларускім словам з іншым канчаткам, дарэчы, менавіта так у нашу мову масава прыйшлі верлібры, у якіх спрабуе сябе большасць неафітыкаў (“каханне” і “маркоў” – рыфма больш высакародная, бо ўтрымлівае прывід скасаванай лексічнай неадпаведнасці беларускаму вакабуляру).

Першая танюткая кніжачка Янкі была названая ў строгай адпаведнасці з традыцыяй, якая пануе у белліце: павінна быць два слова, адно з якіх зразумелае без слоўніка шырокаму колу чытачоў ды самому аўтару, другое знайдзена “паэтам” у кніжках і сімвалізуе дасканалае валоданне моўнай матэрыяй. Назва была такая: “Смарагдавы далягляд”. Дарэчы, трохі больш пульхная кніжачка Пільняка называлася “Аксамітныя поплавы”, і тут ужо была прэтэнзія на эксклюзіўнасць, бо абодва слова вымагалі ад такіх знаўцаў мовы, як Пільняк, зазірання ў слоўнік”.

Спыньюся ды адзначу, што толькі па гэтых двух выдрыстах моўнай фантазіі Пільняка, па “Смарагдавым даляглядзе” ды “Аксамітным поплаве” – толькі па іх можна было пазнаць і зразумець рэальнага аўтара “Сцюдзёнага выräя”, у якім “смарагдавасці” ды “поплаваў” занадта шмат. Каб толькі я занялася вывучэннем біяграфіі паскудніка трохі раней! Каб толькі я ведала, як шмат карысці можа прынесці цікаўнасць да літаратуры!

Я памятаю адзіную ў жыцці жывую сустрэчу з засранцам. Калі Янка Пільняк толькі-толькі ўсхваляваўся беларускай мовай, нехта зацягнуў мяне на паэтычныя чытанні. На сцэ-

не стаяў доўгі сухі Пільняк і старанна чытаў са “Смарагдавага далягляду”, памыляючыся ў націсках не радзей, чым два разы на радок. Асноўнае ўражанне, якое ён у мяне пакінуў, было супрацьлеглы. Як быццам у чалавека ёсць добрыя галасавыя звязкі, але ж напружвае ён іх не ў тым месцы ды не так, каб выдаваць прыемныя гукі. Уявіце сабе мужчыну з мяккім прывабным барытонам, які наўмысна гвалціць сябе, сваё горла, каб гаварыць віскатліва. Віскатлівасць, штучнасць засталася асноўнай адметнасцю ў майі разуменні Пільняка. Ёсць такое слоўца – чэрававяшчальнік, якое пазначае чалавека, які кажа не ротам, а іншымі, не прызначанымі для маўлення часткамі. Напрыклад, дупай. І вось менавіта дупай Янка заўсёды і гаварыў са сваім чытачом. Ён ёй, дарэчы, і думаў.

Чытаем далей: “Хутка пасля выходу “Аксамітных поплаваў”, часопіс “Ахрэм” узяў з новым беларукім пісьменнікам вялікае інтэрв’ю, у якім у прыватнасці высвятляў, што канкрэтна Іван меў на ўвазе, калі казаў “Русскому журналу”, што “белорусский “язык” с его “гуканнями” и фрикативными согласными прекрасно подходит исключительно для одного занятия – выпаса стада крупного рогатого скота. “Гэй”, “куды пошла”, “жывела”, “скацина”, “жыта” – вы чувствуете, как тут сама мелодика произношения вписывается в социальную ситуацию, к которой большинство белорусов привязаны генетически, многими поколениями предков. Далекий лай собаки, журчание реки, безмятежные облака над головой – вот что чувствуется в этом диалекте. Но никак не шепот дождя по стеклу, аккомпанирующий ожи-

данию белого платья, уже мнящегося в тумане оголённого беспощадной осеню парка. Когда я слышу призывы писать по-белорусски прозу и тем более поэзию, я чую запах свежего навоза на клевере». Янка даволі вынаходліва патлумачыў гэтыя свае колішнія слова пра мову выключна спробай адзначэння яе “пастаральнай пявучасці”. А ў якасці індульгенцыі за заганы мінулага выдаў доўгую сен-тэнцыю пра тое, што руская мова з’яўляецца “атрутай у роце” беларусаў, якую трэба выплюнуць і ні ў якім разе не праглынаць”.

Дадам ад сябе, што пасля гэтага інтэрв’ю ён быў першы раз люта адпізданы – хутчэй за ўсё тымі прыхільнікамі ўласнага таленту, якім Іван Пільняк падабаўся больш за Янку Пільняка. Піздзілі яго потым яшчэ шмат разоў, і ён заўсёды метафорычна, калярова з прыкладамі і стылістычнымі тропамі гэта апісваў журналістам.

Аднак сканцэнтруемся ды скончым цытаванне “Срут.бай”: “Ператварыўшыся ў “беларускамоўнага” літаратара, Пільняк працягваў пісаць тымі ж доўгімі сказамі, якія “атрымаў у спадчыну” ад вялікай рускай літаратуры. Ягоны моўны партрэт змяніўся не прынцыпова – выгадаваць у сабе гурмана, які адчувае смак таго ці іншага незвычайнага, як салёны смаржок, беларускага слова ён не здолеў, бракавала пачуцця ўнутранай дасканаласці”. Дарэчы, зауважце, людцы: апісваючы паход Вілаў у свет беларушчыны, Пільняк апісваў самога сябе. Пры гэтым выглядае, што авалоданне мовай давалася яму больш складана, чым Вілаў, бо Вілаў у “выраі” не меў той фундаментальнай зага-

ны, якая вызначае ўсе рысы харктуру Пільняка, а менавіта –ляноты. Дагэтуль Пільняка называюць самай “маскальскай” істотай свету беларускай прозы, бо па колькасці русізмаў усё, што выходзіць з-пад ягоных пальчыкаў, можа супернічаць адно што з беларускім перакладам “Правілаў карыстання метрапалітэнам” у вагонах менскай падземкі.

Вядома ж, Пільняк першапачаткова – рускамоўны, рускафільскі празаік мог стварыць адно рускацэнтрычнага героя, такога, як няісны “Вілаў”, што працуе на “русские спецслужбы”. Вілаў, які быў выгадаваны на піянерскіх зарніцах, еў печаную бульбу ў піянерскіх летніках ды чытаў рунет. Вядома ж, Пільняк трывомфальна “выкрыў” Вілаў, абвінаваціўшы ў наяўнасці ў ягонай мове тых рускіх шаблонаў, якія здолеў заўважыць уласнавоч (іх там значна болей). Але ж нагадаю прынцып: той, хто грамчэй за ўсіх абвінавачвае іншага ў супрацы з расейскімі спецслужбамі, сам працуе на спецслужбы беларускія. Так было заўсёды. І як толькі Пільняк пачаў ляпіць у “Спробе апраўдання”, што Вілаў супрацоўнічае з Лубянкай, трэба было з разуменнем пляскаць у далоні: яшчэ адзін агенцік адшукаўся.

Ды дадам ад сябе наконт яго казановістасці. Дакладна вядома, што ў Яна Пільняка толькі аднойчы быў контакт з жывой жанчынай: размова ідзе пра старэйшую на пятнаццаць год прадпрымальніцу, што гандлявала кніжачкамі на ВДНХ. Нейкім чынам – можа, гіпнозам якім, Пільняк запэўніў ту ю, што з’яўляецца выбітным прадстаўніком літаратуры, з якой жанчына кармілася. Некалькі месяцаў у

Янкі быў раман, яго актыўна абмяркоўвала ўся беларуская літаратурная суполка. Аднак вельмі хутка жанчына яго пагнала, бо, мабыць, сэксуальныя ўласцівасці паганца апынуліся яшчэ меней пэўнымі, чым літаратурныя. Больш жывая жанчына побач з Пільняком зауважана не была. Гэта на тэму ягоных глыбокіх ведаў жаночай прыроды.

“Срут.бай” адзначае, што “асноўнай адметнасцю пільняковай прозы з’яўляецца клінічная адсутнасць фантазіі. Складаючы раманчыкі пра зомбі ды Брэжнева, ён карыстаўся канонам, які на гэты момант склаўся настолькі дэталёва, што раманы можна пісаць па шаблоне – дадай толькі імёны і прозвішчы ў пустыя радкі. Ад ягоных апавяданняў, вершаў ды нават артыкулаў, надрукаваных у часопісах, хочацца пазяхаць”. Менавіта таму так уражваюць моманты кшталту планавання майго затрымання, якія кантрастуюць з усім астатнім, што спароджана ягонай фрыгіднай фантазіяй. Дык сапраўды планаванне майго жыцця і лёсу было, сапраўды збіраліся маўклівыя суворыя мужчыны над маналітным драўляным сталом, на якім налепкамі пазначаліся этапы майго жыцця і знаёмства з рэальным Вілаў! Аднак адбывалася гэта ні на якой ні на Лубянцы, але ж тут, у краіне, у адным з велічных барочных будынкаў, у якіх вызначаюцца лёсы, воля ды свобода шмат якіх упэўненых у тым, што белае павінна быць названа менавіта белым, а не шэрым ці стракатым у фіялетавую крапінку.

Ён кажа пра тое, што той “Вілаў”, з якім ён сустрэўся, каб атрымаць замову на тэкст, не меў схільнасці да лішняе вагі,

быў сухарлявым ды чарнявым, нібы італіец? Людцы, Вілаў – той добры, збянтэжаны хлопец, якога я напаткала ў Стамбуле – выглядаў як сапраўдны беларус з-пад Навагрудку, які гадаваўся не на бульбе з грэчкай, а на “МакДональдсе” з “Бургер Кінгам”. Валасы колеру сена, блакітныя очы – ніякіх паралеляў з пільнякоўскай “мідзітэрніяй”. Больш за тое, Вілаў у tym выглядзе, які пададзены ў пасляслоўі Пільняка, больш за ўсё нагадаў мне самога Пільняка – таго сухарлявага чарнявага адсоса, якога я некалі бачыла на прэзентацыі. Вось там сапраўды нейкі прысмак усхода, мабыць, бацька ягоны быў цыганам. Яму не хапіла фантазіі, каб выдумаць злодзея, і Яначак не змог знайсці нічога лепшага, як намаляваць у якасці злодзея самога сябе. Файны крэатыв!

Тое ж самае можна сказаць пра Іванова – той дзядуля, які падсунуў мне атрученую каву, быў адзін да аднаго падобны да народжанага Пільняком “спецслужбоўца”. Тая ж вірлівасць у паводзінах, ён тро разы запытаўся, ці для мяне кава. Гэткая зухаватасць, якая межавала з непрафесіяналізмам. Малая расамаха магла глынуць у мяне з кубачка, яна заўсёды так і робіць, не запытваючыся, дык што, мяне б разам з Крэйзі вывозвілі на “хуткай”? А яе куды? Па галаве і ў канаву? Ці змясцілі б у суседнім пакоі? Фантазіі мудачыны хапіла хіба што на акуляры Іванова, якіх на дзядку не было, усё, сканчаю, бо дамаўляліся аб гэтым не ўзгадываць, так, гэта парушэнне першага пункта дамовы.

Тут ад асобы Яна Пільняка, які з другараднага рускамоўнага недапісьменніка ператварыўся спачатку ў

чэмпіёна беларускага літаратурнага Алімпа, а потым і ў адкрывальніка талентаў, які расшукаў у пыле эміграцыі бліскучы дыямент “галоўнай празаічнай знаходкі тысячагоддзя”, самы час перайсці да таго, як я яго выкрыла. Адзначу, што мне варта было зразумець замену шчырага хлопца злыднем яшчэ пры першым чытанні “Сцюдзёнага выräя”. Бо Вілаў не мог стварыць тэкст, у якім было столькі нянявісці: да рускіх, ад якіх скаланае Пільняка, імі прылашчанага, а потым злітага. Рускія ў тэксце гэта “бухі” Саўрасаў ды ягоны раздзяўбаны “прасёлак”, які ўвасабляе рускае растрыйндзяйства, неахайнасць ды галечу, вось нічога добра га няма там, ну нават незразумела, адкуль столькі нобелеўскіх лаўрэатаў пайшло... Мы чытаем пра пахмурных замкнёных літоўцаў, якіх ён таксама не пераносіць, бо “скралі гісторыю”, бо вежа Гедыміна – “фэйк”, бо “Літва прапаноўвала беларускую гісторыю ва ўжо расфасаваным выглядзе, аздобленым цэннікам і этыкеткай на літоўскай мове”. Слухайце, ды нічога дрэннага літоўцы нам не зрабілі, хопіць ужо плявузаць пра Вільню! Пільняка скаланае ад каталікоў, якія ў ягоным хваравітым уяўленні атрымаліся юрлівія, як сантэхнікі ды медсёстры ў порнафільмах. Ён пляжыць беларусаў, ён зневажае палякаў, усе яму не тыя, усе не вартыя павагі – у той час, як адметнасцю сапраўднага пісьменніка, на маю дылетанцкую думку, з’яўляеца гуманізм, пачуццё прыгажосці і здольнасць яе даносіць словам. Дарэчы, менавіта таму ў нас дагэтуль няма вялікай прозы: быў Караткевіч, які ўвесь зіхацеў ад чалавекалюбства, ды сышоў. Схільнасць да талерантнасці, уласцівая амерыканцам, з’яўляеца самай

нераспайсюджанай якасцю сярод наших, якія, як той Васіль Аладаў, змянілі столькі сутнасцяў, настолькі заблыталіся ў супрацы з КДБ, Фронтам, Пазьняком, Масквой і г.д., што ўжо не разумеюць сябе, маюць у сэрцы адно чорную зняважлівасць ды пагарду.

“Сцюдёны вырай” напісаны той жа ванітнай мовай, што большасць пільняковых “творыкаў”. Але зразумела гэта зрабілася толькі пасля таго, як было надрукаванае Янава “апраўданне”. Бо апынулася, што гэтае “пасляслоўе” створана так, як і аповесць Вілаў. Ведаецце, што вымусіла мяне расплюшчыць вочы? Дужкі! У абодвух тэкстах – тым, што нібы створаны Вілаў, і тым, што створаны Пільняком – зашмат дужак. Да таго ж – і там, і там шматслоўныя сказы, якія спрабуюць прадраца прац штыль сэнсаў, як лінкор, на які нагрувашчаная каравэла, на якую зверху пляснуты яшчэ браненосец часоў руска-японскай вайны. Бывае так, што перакладчык размаўляе той жа мовай, што і пісьменнік, якога ён перакладаў усё жыццё. Гэта можна пабачыць, напрыклад, у біографіі Набокава, напісанай Барысам Носікам, перакладчыкам Набокава (ацаніце, як я нахапалася, рыхтуючыся выкрыць свалату!). Тут блізкасць маўлення абумоўленая тым, што чалавек унікаў у чужую свядомасць, спрабаваў знікнуць, растварыцца ў мове аўтара.

Але ж калі Пільняк спачатку рэдагуе “нечый” тэкст, а пасля аввяргае гэты тэкст, і ягонае аввяржэнне напісаное тымі ж невыноснымі канструкцыямі, што і “варожы” тэкст, якога ён выракаецца, дык відавочна робіцца, што аўтар у абодвух

выпадках – адзіны. І тут не толькі дужкі: і тут, і там – слязлівыя ўсклікі, шматкроп’е, уважаная стылістычна разгубленасць у пабудове сказаў, як быццам бы аўтар не можа знайсці словаў, каб выкладзіці ўласныя складаныя пачуцці і спыняеца, а потым гаворыць зноў і не выпраўляе, не шліфуе, пакідае шурпатым, каб мы здзівіліся багаццю ягоных пачуццяў, якія нават пасля выкладання ў мове застаюцца вышэйшымі за мову.

Паўсюль – адна і тая ж лексіка, пераважна – другарадная ў параўнанні з сакавітай прыгажосцю спрадвечнага маўлення, лексіка, пачарпнутая мовай у тыя часы, калі які-небудзь цэкашны “мовавед” мог запратэставаць супраць дзікунскага для яго вуха гучання словазлучэння “рэвалюцыйны ўздым” ды настаяць на tym, што трэба прыніяць ды размясціць у мове на пастой рускі “пад’ём” – так было са знакамітым даносам Панамарэнкі на беларускіх пісьменнікаў. У абодвух тэкстах бачым словы з рускім пашпартам, у які па-мянтоўску неахайна ляпнуты штэмпель беларускай нацыянальнасці. Не было б саветызацыі, не паўсталі бы той мовы, якую падае Пільняк як беларускую. Карціца называецца тое ці іншае слоўца русізмам, аднак абавязкова знойдзеца слоўнік Крапівы, які зацвердзіць: у беларускай так можна, можна, можна – вось паперка, “разрэшыцельны дакумэнт”. Некалькі прыгожых выразаў, якія дрэмлюць у тэксце пасярод плантацыі шэрай, другараднай рускай лексікі з беларускім штэмпелем, можна спісаць на супадзенні, на той факт, што 40 малпаў за 40 дзён абавязкова накляпаюць штосьці падобнае да “Вайны і міра”, якую так чакае белліт.

Пасля таго, як мяне ўзялі, я – разгубленая, здранцевая,
выдаткавала шмат часу на тое, каб пільна прачытаць
“вырай”. Я чытала яго, як нейкую святую кнігу, як Біблію,
Каран ці Бхагавадгіту, чытала, шукаючы адказы на ўсе ад-
разу пытанні, якіх зрабілася так шмат. Усё пахінулася ў га-
лаве, была нават думка, што мяне ўпаляваў той самы Вілаў,
на твары якога я ясна бачыла, што ён мухі не пакрыўдзіць.
Ну бывае так, што вяснушчаты хлапчук, які носіць кветачкі
да дзяўчынкі ды п’е яе гарбатку, калі радакоў няма дома, да
якога яна так прасякнулася пачуццямі, што нават уласную
некранутасць падараваць гатовая – хопа! – і ператвараецца
ў рабаўніка, які запрашае яе ў сінема, а сам з сябрукамі ху-
ценъка пыласосіць хатку ад залатых ювелірнасцяў. І на суд-
зе, якім урэшце сканчаецца тое, што мелася скончышцца ў
ЗАГСе, ёй больш за ўсё крыўдна за ўласную цнатлівасць,
якая так і засталася недатыкальнай. А яна ж была гатовая
ўсё золата зямлі, нават бацькоўскія пярсцёнкі – яму, каб
толькі ён яе ўжо хутчэй сапсаваў!

Я спрабавала ўяўляць Вілаў такім вось паскуднікам і не
атрымоўвалася. Бо не такі твар. Я б яго нават калі б на пер-
шым допыце ў КДБ у шэрым лабсердаку пабачыла, не па-
верыла б, сказала, хэй, хопіць тут выпендрывацца, не мо-
жаш ты быць з імі, не такі ты, Джонік! Але ўсё лагічна
падштурхоўвала да таго, каб пагадзіцца з тымі лагічнымі
нагрувашчвяннямі, якія былі прапанаваныя Пільняком. Бо
– у першую чаргу – той, хто пісаў “Сцюдзёны вырай”, – усё
ведаў. Ну наогул усё. Ён ведаў пра нашыя размовы, пра тое,
як я там запараноілася, пра тое, як мы пазнаёмліся... Як

так можа быць? Як такі тэкст мог скласці нехта іншы, не Вілаў?

Але чым больш учытывалася ў пераказы нашых размоваў, тым больш дзівілася: як Вілаў – сапраўдны ці не сапраўдны, здолеў праз столькі год (тры гады прайшло? Чатыры?) так дэталёва выкладніці нашу камунікацыю. Вы ўявіце сабе – мы паразмаўлялі, пасля гэтага чалавек нібы паехаў у Бостан, жыў там, контактаваў з палякамі, беларусамі, пасябраваў з Франачкам, потым з Бостану ірвануў у Вільню, вывучыў мову настолькі добра, што змог напісаць такі даўгі тэкст, і вось, калі сеў яго пісаць, раптам з дакументальнай дакладнасцю ўзнавіў па-беларуску размову, якая адбылася яшчэ ў Турэччыне! На ангельскай мове!!! Як такое магчыма? Чытала і дзівілася літаральнасці пераказаў і перакладаў, бо – тое, што недзе называлася “калонай” (“калумн”), тут выдавалася як “калон”, а не “слуп”. Калі б я паспрабавала пераказаць нашу камунікацыю, засталося б некалькі шчырых размоваў, кшталту таго моманту, калі мы выяснялі, што ён сам – з-пад Навагрудку, што ён – нашчадак людзей, якім належалі маёнтак. Аднак жа гэтыя размовы былі б выкладзеныя майім ўласнымі словамі, бо ніводная памяць не можа такі працяглы час утрымліваць столькі дэталяў.

Я ўчытвалася ў тэкст і пазнавала кожнае сказанае слова, кожную паўзу, кожную ўласную інтанацыю: гэта было падобным да таго, як быццам я сустрэла чалавека, якога ведала выключна па старым чорна-белым здымку, і вось ён раптам паўстаў менавіта ў tym выглядзе, у якім быў схоп-

лены на гэтым здымку, без скажэнняў, якія накладае на нашае аблічча час. Гэта было дзіўнае пачуццё, і менавіта яно вымусіла мяне некалі сунуцца ў пастку, прывабіла відавочнай спрычыненасцю аўтара тэкста да нашага з Вілаў сусвету, да адвэнчурыв Стамбуле. Але гэтая даклад-насць, якая зацягнула мяне ў лабірынт, дазволіла цяпер знайсці Мінатаўра.

Мяне працяյ той момант, дзе я звяртаюся да Вілаў і прапаную яму: “Запомні слова: “Ха-ля-ва”!” Я вучыла яго “kha lia va”, а ён не мог запомніць, як не мог запомніць стратэгічна важныя для яго ў той момант – і не толькі ў аповедзе Пільняка – “вусны”. Галава ў Джоніка была дзіравая, але чалавек добры. Дык я не аб тым, момант з “ха-ля-вой” сапраўды здарыўся ў грымоткім трамваі, аднак хто мне патлумачыць, як амерыканец узгадаў гэтае слова праз тры гады? Ніхто не мог яму дарадзіць, “халіва” – не “вусны”, на якія можна проста паказаць. Дык як ён даведаўся? Запытваўся ў віленчукоў, “як гэта будзе па-беларуску, калі едзеш у трамваі без квіткоў”? Дык сказаў б – “едзеш зай-цам”...

А вось яшчэ адно: у тэксце дасканала, з коскамі ў тых месцах, дзе я рабіла паўзы, выкладзена маё разважанне пра “грымотную, сцюдзённую дзяржаву”, якая пабудаваная на “падмурку агрэставых карпусоў, цёплаға ды халоднага”. Вас не здзівіў гэты выраз? Мяне ў першую чытку здзівіў, але не было часу ды жадання засяродзіцца. Зачапілася вачамі, падумала паўхвіліны ды пабегла далей. Цяпер, калі ў мяне раптам зрабілася да халеры часу, я мэтаскіравана паспра-

бавала ўзгадаць “агрэставыя карпусы”. Бо не памятую, каб пра нешта такое казала. У рэшце рэшт, упёрлася ў гэтае ўдакладненне – “цёплы і халодны” ды зразумела. Ну канечне! Там, у Стамбуле, я казала не пра “агрэставыя карпусы”, а пра два “карпусы Акрэсціна”. І такім чынам, перадаочы нашую размову, нехта замяніў “Акрэсціна” на “агрэставыя”.

І тут усё пачало складацца. Па-першае, відавочна, што Вілаў – ці то жывы, ці то падстаўны, не мог бы ўзгадаць у тэксце такую дэталь, абапіраючыся выключна на ўласную памяць ці на вольны пераказ нашых размоваў. Бо ён быў павінен спачатку запомніць слова “Акрэсціна”, потым вывучыць мову, потым зноў узгадаць “акрэсціна” ды адшукаць падабенства ў мове і прыйсці да высновы, што адзінае, на што падобнае гэтае “акрэсціна” – на “агрэст”. Увесь гэты час, усе гады, побач са слоўцам “халіва” ў яго павінна была жыць яшчэ адна нетлумачанка – “акрэсціна”. Фізічна немагчыма для мемуарыста, які змяніў мову, але цалкам магчыма для чалавека – зусім іншага чалавека, які займаўся расшыфроўкай, ці, як яны кажуць, “документаваннем” аўдыёзапісаў, здабытых падчас нашай камунікацыі з Вілаў. Вядома ж, мой айфон увесь гэты час працаваў і спраўна дастаўляў афіцэркам у Беларусь нашыя з Вілаў слова.

Атрымаўшы аўдыёзапіс Янка Пільняк – а няма нікага сумневу ў tym, што гэта быў менавіта ён, бо самастойнае дакументаванне дапамагло яму лепей зразумець герояў ягонай “аповесці” – натыкнуўся на гэтае “Акрэсціна”. Што з ім рабіць? – мільганула думка ў маленькім мазгу. Дык трэба

было прыбраць наогул! Ці замяніць чым-небудзь! Аднак Янка думаў, што чалавек памятае ўсе размовы, якія вёў гады таму. І ён не прыбраў. “Але ж як пакінуць “акрэсціна”? – зноў зіхацеў той ягоны орган, які адказны за сімуляцыю думак. –Амерыканец жа не можа ведаць гэтага слова!

“Акрэсціна” – яго, бадай, ні ў водным слоўніку няма! Яна здагадаецца! Не, трэба замяніць “акрэсціна” на нейкі іншы выраз”. Так паўсталі гэтыя “агрэставыя карпусы”, якія якраз і дазволілі мне схапіцца рукой за пільняковыя яйцы. Далей я ўжо руку не расціскала і бачыла ўсё больш доказаў таго, што “Сцюдзёны вырай” паўстаў на глебе аўдыёзапісу нашых размоваў.

“Глыбы і слай”, якія прыйшли “ў зрух” на маім твары, калі Вілаў пабачыў на ім прыкметы параноі, а Пільнячок пачаў сваім вострым вушкам, што Вілаў гэтыя прыкметы пабачыў – файнае азначэнне, калі не браць да ўвагі, што менавіта так, ““Глыбы і слай”, называўся нарый беларускай літаратуры, што зрабіў Багдановіч у 1911 годзе. Той самы нарый, якому прысвежаны дыпломны праект Янкі, дыпломны праект па спецыяльнасці “гісторыя беларускай крытыкі” – бачыце, як шмат можна даведацца пры пільнім чытанні “Срут.бай”!

“Наперад!” – усклікаю я, запрашаючы ў той трэм, у якім з’явілася “ха-ля-ва”. І “я – чытач” сапраўды пазнаю ўласны вокліч, які некалі зрабіла як “я –герой” тэкста. “Наперад, бо вандровак у мінулае не можа існаваць! Улічваючы хуткасць, з якой мы рушым, калі мы сыйдзем адсюль, будзе ўжо значна пазней, чым калі мы ўзышли на борт!”. І ўсё так,

як было сказана, гэта –ламанае, не перадавальнае на паперы вуснае маўленне, якое Ян спрабуе запіхнуць у “літаратуру” без скажэнняў, бо на скажэнні патрэбная фантазія, якой у яго ніколі не было. “І заўваж, –дадаю я. – Ніякай магі! Адно навука! І тэхніка!” І я сапраўды казала пра “ніякай магі”, але ж “навука і тэхніка” з’яўляеца вычварэнскай прылепкай, няўклюднай спробай Яніка прадэманстраваць здольнасць жартаваць, не казала я таго! І гэта, як “глыбы і слай” – яшчэ адна дэманстрацыя “культурнага пласта” аўтара. Менавіта так, “Наука и техника” называўся дзіцячы савецкі часопіс, на якім гадаваўся наш падлючок. Можна ўявіць сабе, як будучы гандляр чалавечай волій, сядзіць над схемкамі ды робіць ліхтарык з алоўка, лямпачкі, правадкоў ды чырвона-сіней, падобнай да брускую марозіва, батарэі.

Калі я сустрэлася ў Стамбуле з прыгожым, але такім далёкім Вілаў, калі бессэнсоўна тлумачыла яму пра радзіму, маёнтак, мову ды Беларусь, ніякай “спецаперацыі” яшчэ не існавала. Яна ўзнікла апасля – калі яны вывучылі мае допісы ў дзённіку, у якіх я лаканічна выкладала абставіны нашай з Вілаў сустрэчы і асабліва пасля таго, як я выдаліла дзённік, бо заўважыла, што яны сочаць за мaimі рухамі па свеце з дапамогай аналізу IP-адрасоў, з якіх я раблю нататкі. Вось тут і дасталі Янку, зашчамілі яму ма-шонку ці нават не зашчамлялі нічога, а проста прапанавалі напісаць лепшы твор у ягоным жыщці, фактурай яны дапамогуць. Невядома, ці адразу яму растлумачылі, што фінальны мэтай гэтага твору будзе мой захоп. Здаецца,

такі паўлін, як Пільняк, мог спачатку завагацца: яму далі пачаць ды амаль што скончыць, а потым запрасілі дадаць некалькі прынцыповых рысаў. Астачку, якая, сука, сапраўды, вымусіла мяне раўнаваць, ужо не ведаю, чаму, спатканку, якую ён мне прызначаў. Яны, вядома, маглі дадаць усе вабы самі, а Пільняка закрыць у шклойскую калонію, куды звычайна змяшчаюць такіх птушаняят, закрыць гадкоў на пяць ці шэсць ды не дазваляць ліставання, каб ён не сапсаваў справу ўласным енкам. Мяне ціхенъка зацягнуць у пастку, а потым вызваліць Янчыка ды даць яму дазвол пасыпаць галаву попелам. Аднак патрэбна было, каб тэкст узяў “Ахрэм”, а кдышнікаў Ванік Дастаеўскі прызывицца пасылаць яшчэ падчас працы над нумарамі пра калабарацыю ды акупацыю. Па-другое, калі б яны выклалі запрашэнне на спатканне ўласнымі словамі, гэта б выбівалася з янкавых вытанчанасцяў як маўзер з карункавага станіка. Ну і зрабілі яму прапанову. Ён спачатку настойваў на двухпакаёвай на вуліцы Леніна, але ж у рэшце рэшт пагадзіўся на аднапакаёвую ў Сухарава – усё ж лепш, чым жыць з продкамі. Заўважце, што аб гэтых дэтлях я ўжо не здагадваюся – сцвярджаю, на жаль, не магу падзякаваць супрацоўніку, які мне пра іх распавёў.

Сапраўды, беларуская дыяспара ў Вільні бачыла “Вілаў”, “іншаземнага” дзікуна з дрэннай мовай, які спрабаваў пасябраваць з гісторыкам Сяргеем і іншымі віленскімі знакамітасцямі (быў пасланы, бо паводзіў сябе падазрон). Гэты “Вілаў”, як піша гаўнюк, жыў на кватэры побач з анёлам і сапраўды знік – аднак знік ён на той самай

“хуткай” (*чатыры радкі замазаныя белай карэктарскай фарбай, – рэд. “Ахрэм”*).

Ну і апошняе: мой чароўны трусік, які раптам апынуўся ў мярзотніка. Праз тыдзень пасля з'яўлення другога тэкста Пільняка, “Пасткі, сплеценай са словаў”, Франачак знайшоў у Бостане чатырох Джонаў Вілаў, адзін з якіх сапраўды бываў у Стамбуле і працаваў мастацтвазнаўцам, але ж зараз змяніў профіль і ўладкаваўся ў кампанію, якая прадае ёўрапейскія тачкі. Бо, як ён ганарліва абвесціў на “Фэйсбуку”, і тое, і іншае – хараство, дык якая розніца, чым гандляваць. Франачак накіраваўся па хатній адрэсе Вілаў, захапіўшы з сабой двух выбітных прадстаўнікоў фізічнай культуры беларускага адраджэння. Я не ведаю, ці збіраліся яны забіць “здрадніка Вілаў”, аднак ведаю, што іх спыніла і вымусіла нават аплявухі таму не даваць. Справа ўтым, што яны знайшлі Вілаў у ягоным маёнтку ў даўнтаўне ў атачэнні двух малых ды прыгажуні-ジョンкі, якая важыла сто дваццаць кіло –што не дзіўна, бо Вілаў важыў не менш за сто пяцьдзесят. Гаспадар спачатку адмовіўся з імі размаўляць, бо быў нечым спужаны, але пасля таго, як да камунікацыі маўкліва далучыліся выбітныя прадстаўнікі фізічнай культуры беларускага адраджэння, ён зразумеў, што лепей не адмаўляць сабе ў прыемнасці прыняць на гарбату такую інтэлігентную кампанію з гістарычнай радзімы.

Што характэрна, ні ён, ні жонка паліцыю не выклікалі, так што выглядае, што Франачак ды ягоная бугаі паводзілі сябе далікатна, бо зразумелі, што Вілаў – не той вылюдак,

пра якога распавядалася ў тэксце Пільняка. Што, дарэчы, не гарантуе бяспекі Вілаў у выпадку не публікацыі маіх тлумачэнняў, бо гарачых галоваў у эміграцыі шмат, і не ўсе яны, як ужо адзначана, маюць мазгі. Дык вось, Вілаў быў здзіўлены роспытамі, ці вывучаў ён беларускую мову, ці ездзіў у Вільню, бо праз тры месяцы па вяртанні са Стамбула сустрэў сваю брыластую Кэтрын, удзымуў ёй, хуценька нарадзілася дзіцятка, потым яшчэ адно, карацей, ён нават і думаць забыў пра гэты маёнтак. Але не, ён зараз раскажа людзям з гэтай дзіўнай краіны – ну што там, нічога не змянілася? Нічога, не? Ну дык вось, зараз распавядзе цікавую гісторыю – яму напісаў нейкі чалавек, як яго, у яго такая дрэнная памяць, Янка, так, Янка – проста запомніць, бо “янкі, гоў хоўм”. А прозвішча... Як жа тое прозвішча?

Не Пільняк? – падказваюць, а так! Пільняк! Дакладна! Янка Пільняк! Дык вось, той Янка Пільняк напісаў, што Наству, ну, тую дзяўчыну, якую ён напаткаў у Стамбуле, так, Кэтрын, гэта было да цябе, не, Кэтрын, мы не цалаваліся, дык вось, што яе арыштавалі. І што ён жадае перадаць у астрог таго трусіка, якім яна мяне неяк узнагародзіла. Джон здзівіўся, бо трусік быў даўно закінуты недзе, але ж думка, што чалавек, з якім ты побач глядзеў на Шагала, цяпер у астрозе – здзіўляла, гэтая думка вымусіла яго пайсці ў гараж ды знайсці там кораб, у якім захоўваліся рэчы з тых апартаментаў, якія ён меў да таго, як набыў хаціну... Дык вось, ён знайшоў трусіка, знайшоў разам са стосам пакрытых пылам каляровых фотак з Турэччыны, як жа даўно гэта было! Ён выслаў ляльку таму Пільняку, каб ён перадаў у

турму, хай сабе прыемна будзе дзяўчу. І што Пільняк вельмі падзякваў, аднак папрасіў пра гэты выпадак не ўзгадваць нідзе, а калі раптам пазвоняць з Беларусі – асабліва з газет ці радыёстанцый, казаць, што не туды трапілі, што ён з Настай не знаёмы. Бо гэта можа неяк ёй пашкодзіць цягам следства, калі Вілаў пачне з Амерыкі каментаваць.

І што ён нават Франчыка з сябрукамі спачатку прымаць з-за гэтай перасцярогі не хацеў, але ж бачыць – яны шчырыя людзі і не будуць рабіць нічога дрэннага з Настуляй. Што? Ці прыходзіў на тое спатканне ля “Блакітнай мячэці”? Так, Кэтрын, ён гэтай беларусцы прызначаў спатканне. Ну так было. Ну мы ж яшчэ не былі знаёмыя. Кэтрын, ну не крыўдуй, ну дай я цябе пацалую! Ды так, са свіданкай той... Непаразуменне выйшла... Ён на яе не з’явіўся, праспаў. Бо доўга да таго па горадзе бадзяліся, “айм вері сорі” – я так разумею, апошняму можна не даваць веры, бо побач была фурыёзная Кэтрын, не, лепей, людцы, я не буду верыць у тое, што ён не прыходзіў. Ці прыходзіла я? А як вы думаець?

Я не выключаю – і ніхто не можа выключыць, што тыя службоўцы, якія дазволілі мне праз іх атрымаць усю гэтую інфу ад Франачка, кіраваліся не чалавекалюбствам. Мабыць, была ў іх нейкая патаемная мэта. Аднак усё, задрала парабоіцца, досыць, ну “здалі” яны Пільняка, ну далі даведацца пра Вілаў – ну і досыць! Трэба ставіць крапку, бо інакш атрымаецца, як у tym рамане – “Тры жыщі Насты”, трывраўды Насты, трывраўды пра Насту, пасля гэтых маіх выкryванняў з’явіцца яшчэ трыв, што будуць выкryваць сказанае дагэтуль і так – бясконца, такая ж у нас старонка!

Лепей расскажу вам, на чым я тут трываюся. Калі мы з расамахай гойсалі па Тыбеце, я ўсё спрабавала даведацца ў манаҳаў, што такое будызм. Што гэта за рэлігія, у якой няма Бога, няма раю, а пекла – ёсць, прычым нават не адно пекла, а некалькі пеклаў – па колькасці асноўных чалавечых заганаў. І вось, мы прыязджалі аўтастопам у чарговую гомпу, ці прыпаўзалі пешшу – тады, калі зразумелі, што ўсе кляштары, якія знаходзяцца ля дарог, з'яўляюцца выключна турыстычнай атракцыяй, і там цябе сустракаюць не манахі, а экспурсаводы, дык вось, мы ўзыходзілі па шматлікіх прыступках, мы коўзаліся па замёрзлых азёрах, праз якія трэба было прайсці, каб патрапіць на старажытную сцежку, якая выводзіць да манастыра, амаль такога старога, як навакольная горы. Мы блукалі, мы гублялі прытомнасць ад стомы, мы бывалі ў сітуацыях, калі на дзвюх заставаўся адзін глыток чырвонага віна ў пляшцы. Мы спалі пад зорным небам ля дымлівага вогнішча, распленага здрэнцевымі ляпёшкамі лайна нейкіх жывёл, якія тут гойсалі, бо ніякай іншай гаручай субстанцыі побач не было, дрэвы не нарасталі на пластах базальта. Мы праходзілі праз усе выпрабаванні і даходзілі да стану, калі ад стомы не заставалася ніякіх пытанняў, толькі б дайсці, толькі б расшукаць, бо Google Maps бездапаможны ў выяўленні гомпаў, якія некалі схавалі ў шчылінах паміж скаламі менавіта для таго, каб ніякі Google Maps не дапамог знайсці. У рэшце рэшт, знаходзілі, знаходзілі па крышталёвых водгуках будыйскіх званочкаў – ціхіх, але створаных менавіта для гэтых гор з іх блакітнай, аблокавай чысцінёю. Запаўзалі на падворак, нас сустракалі светлыя

людзі, з усмешкамі, якія могуць кранаць вусны выключна датычных да бога і набліжаных да рая – сустракалі так, нібы ведалі пра ўсе нашыя прыгоды, пра тое, як знайшлі на шляху – там, дзе так холадна, што ніколі не растаюць спрадвечныя льды, дагістарычнага птаха з выпрастанымі крыламі, умарожанага ў зямлю, як амаль што падохлі ад голаду і вось – дайшлі.

Я пыталася: што такое будызм, а яны ўсміхаліся, цёпла, як сваякам, як багам, якія ўсё, што трэба, ужо ведаюць, забыліся і трэба толькі ўзгадаць. Яны казалі: хадземце лепей за намі. Мы паўзлі за імі і апышаліся ля маленъкага століка, на якім з гатоўнасцю рыпеў імбрык, бо нас чакалі. Яны пыталіся, ці не напаткала нас завея на шляху праз цясніну, імя якой мы чулі ўпершыню, і высвятлялася, што так, мы праз яе праходзілі і не, не напаткала, што было сведчаннем нашай добрай кармы. Я зноўку пыталася: што такое будызм? А яны замест адказу налівалі гарбату ў кубачкі і прапаноўвалі: давай праста моўчкі паглядзім на горы. І мы глядзелі, пілі салёную гарбату з малаком ды маслам, чулі прыпавесць, ад якой патыхала дабрынёй ды мудрасцю, дапівалі і валакліся далей – туды, да небасхілу, такога блізкага, бо поле бачнасці абмежавана чарговай гарой са старажытным імем ды нейкай суаднесенасцю з чароўным бажком, якога яна ці то ўвасабляла, ці то ім з'яўлялася.

І вось, ад гомпы да гомпы нас сустракалі ўсё цяплей, як быццам па харектары маіх пытанняў (“калі Далай Лама з’яўляецца інкарнацыяй Авалакіцешвары, дык чыёй інкарнацыяй з’яўляецца Кармана і як разумець гісторыю

пра шапку, сплеценую з анёлавых пёраў, гэта метафара ці паданне аб тым, як усё насамрэч было?") ужо разумелі, што я недзе побач з тым, што шукаю.

Аднойчы, калі мы маўкліва глядзелі на аблокі гораў, што паўставалі праз даліну насупраць нас, калі мы частаваліся мятным пірагом, выпечаным тут, у гомпе з-за вялікага свята, святкаванне якога зводзілася да дудзення ў аграменнымя медзяныя трубы на світанку, калі навокал так прыгожа, што займае дух, стары манах, які ўвесь час побач з намі смяяўся, нібы дзіця, прапанаваў мне: "Хочаш, я навучу цябе самай простай медытациі?". Гэта было дзіўна, бо ніхто тут, у цытадэлях забароненага, нібы нашая беларуская мова ў нашай уласнай краіне, будызма, не спрабаваў мне дапамагчы ў яго спасціжэнні. Я ўважліва слухала старога і цяпер ратуюся тым.

Самая простая будыйская медытация палягае не ў адчыненні нейкіх кропак, выхадзе ў астрал, уяўленні сябе плямай святла ў цемры няіснага. Я была гатовая пачуць пра сустрэчу са звышрозумам ці звышадмаўленнем уласнага разуму, аднак тое, што расказаў манах, перад тым, як сысці распальваць лампады перад неверагодным па памерах залатым Будай, мяне здзівіла немудрагелістасцю ды разумнасцю. Медытация такая. Трэба заплюшчыць вочы і ўявіць блізкага табе чалавека, сябра ці сяброўку. Чалавека, да якога ты ставішся вельмі блізка, якога ўспрымаеш так, як самога сябе. А потым – гэта проста – ад усёй душы пажадаць, каб у гэтага чалавека ўсё было добра. Цяпер і назаўжды. Потым трэба ўзгадаць выяву свайго ворага. I,

адрынуўшы сваю няnavісць, усё дрэннае, што маеш у сэрцы і пад сэрцам, усе тыя мярзоцці, якія ён здзейсніў табе і усе тыя мярзоцці, якія ты яму паспеў пажадаць, ці працягваеш жадаць – гэтаксама, ад усяго сэрца, усёй уласнай сутнасцю пажадаць яму добра. Зрабіць так, каб лёс гэтага чалавека зрабіўся твайм лёсам і каб у вас з ім у гэтай счэпленасці і ўзаемапранікнёнасці ўсё ў рэшце рэшт атрымалася. І потым, калі ты ўжо пераадолеў загану няnavісці, пераадолець яшчэ адну – загану абыякавасці. Уявіць сабе, аднаго за адным, усіх тых, з кім сустракаўся – нават на хвіліну, нават проста замаўляючы каву ці адмаўляючы ў міласціне. І гэтаксама – адчыніць ім усё добрае, чалавечнае, што ёсць у сэрцы. І рабіць так з кожным, якога ведаеш: узгадваць, узгадваць усе рысы, твар, вочы, узгадваць, бо менавіта ў нашым уяўленні жывуць іншыя ды самі мы – жывем там, дзе жыве наш розум, жывем уласным уяўленнем. Узгадаваць ды дараўваць, ды жадаць найлепшага. І гэта ёсць самы прамы шлях да прасвятлення

Я ўяўляю твар Янкі Пільняка, і мяне спачатку скаланае, мне хочацца яго раздущыць, як... Як... Як прусака. Ды не, няма тае жывой істоты, з якой я жадала б так, як з ім... Але потым я пачынаю медытацию. І напаўняю ўласнае сэрца жалем ды любоўю да яго. Вялікім жалем і шчырай любоўю, я ўяўляю яго майм братам, які саступіў са шляху дасканаласці ды міласэрнасці, я ўяўляю ягоныя матывацыі ды яго прыкрае жыццё. І я адчуваю, як мне становіцца лягчэй. Я жадаю яму дапамагчы, каб ён не блытаўся больш, чым заблытаўся цяпер. Каб на сэрцы ў яго ўсталяваўся спа-

кой, не, я не жадаю, каб ён змяніўся, бо тады гэта будзе ўжо іншы Янка Пільняк, не, хай сабе яму стане лёгка ўтым выглядзе, якім ён зараз ёсць, без зменаў, у ягонай маркотнай кватэрэ, у ягонай адзіноце, закінутасці, стомленасці ды спустошанасці. Бо нават тут, у ягоных абставінах, можна адчуць шчасце, і я жадаю яму –шчасца.

Я ўяўляю падобныя на масластасе гузно рылы тых “службоўцаў”, якія са мной працавалі, мяне дрогае ад шаленства, хэй, ува што вы ператварылі абрэз, які быў дараваны Нябёсамі, колькі бухалі, гвалцілі, катавалі, што вашыя твары зрабіліся падобнымі да свінога лыча? Як маглі вы ўласную чалавечнасць пралайдачыць на гэтай працы? Але не, не, нельга, трэба супакоіцца, трэба знайсці спакой, усё роўна я не магу з імі нічога зрабіць, мае руکі звязаныя, і за спробу разнесці на дружкі акно ды тымі дружкамі – па вачах, бля, па вачах, суке паганай, – гэтыя спробы, яны бясплённыя, яны сканчаюцца тыднем інтэнсіўкі, сульфазінавым крыжам ды падскурнымі “пустымі” ін’екцыямі ў лыткі, пасля якіх узнікаюць пухлякі, там скора с храбусценнем адлупліваецца ад цяглічных тканінаў з-за ўздзейння газу, аднак гэта не катаванне, гэта распаўсюджаная практика працы з буйнымі псіхамі, а што рабіць? І вось я ўзгадваю, як шчыра, цёпла рагаталі яны, калі бачылі па Discovery, як здаровыя дзецюкі з гуманітарнай місіі даюць пасмактаць малако з піпеткі маленькім дзеткам кожаноў – у малых былі здаравенныя вочы ды празмерныя вушы, і гэта сапраўды было камічна, мае каты рагаталі так, як быццам сабраліся ў сямейным ко-

ле, і я адчувала, якімі кранальна добрымі бываюць з жонкамі, сябрамі, дочкамі... У рэшце рэшт, усе здаровыя мужыкі, нават тыя, што колюць “галу” без карэктара, за-кочваюць такім буйным, як я, “галаперадоз”, ад якога робіцца немагчыма стаяць, сядзець, ляжаць, дыхаць і нават не дыхаць, ад якога карціць разбегчыся ды башкай – аб сцену, дык вось, усе яны маюць незлаблівую натуру, ім, ма-быць, досыць цяжка абуджаць у сабе лютасць на працы, бедныя, бедныя, хай бы ў іх усё было добра, хай!

І адпускае, і робіцца магчымым – жыць, і жыццё зіхаціць цішынёй ды прыгажосцю: зрэшты, я маю шмат: я маю со-сны за вокнамі, я маю зоркі ды світанкі, лісце ды мудрагелісты малюнак галінаў, праз які праглядаюць нябё-сы. Бо немагчыма жыць няnavісцю – яна выпальвае, вы-ядзе вантробы. Я раблю гэта не для яго і не для жыцця пасля смерці, бо выдатна разумею, што нічога там, пасля смерці, не будзе, бо нават усе тыя будысцкія пеклы існуюць выключна тут, на зямлі, падчас нашага жыцця і сканчаюцца разам з ім. Я раблю гэта для сябе, для той музыкі, якая гучыць у кожным з нас, калі мы адкідаем пры-красць ды крыўды і пачынаем – жыць. Я адчуваю любоў да Янкі Пільняка, да дэбэшнікаў, да ўсіх тых, хто мяне затрымліваў, тых, хто праводзіў тэрапію, хто дапытваў і судзіў, да дактароў ды міліцыянтаў, санітараў ды шпегаў, да ценяў, якія мяне праслуходзівалі, да тых няяўных постакняў, што распланавалі мой лёс. І я іх люблю, як магла б кахаць Вілаў, калі б штосьці атрымалася, калі б атрымалася.

І тут, у цішыні майго белага пакою, пад небам, якое так блізка – можна дакрануцца далонню да рашэцця, у якое яго спрабавалі зняволіць, да шкла, у якім яно застыла, дык тут, побач з небам, я пачынаю разумець – што вырай – гэта не Стамбул, не Вільня і не Мінск. Гэта не спаласнуты сонцам колішні пакой з даляглядам, якога болей не існуе, не хараство назаўсёды страчаных інтэр’ераў Жукоўскага. Вырай – гэта не краіна, дзе ніколі не будзе зімы. Вырай нават –гэта не адчуванне каханага побач. Вырай гэта не “дзе” і не “з кім”. Вырай – гэта не радзіма, не мова і не твае ўяўленні пра радзіму ці мову. Не, не, не! Вырай для чалавека – гэта спакой.

Усё так, даражэнкія, усё менавіта так. Але ж у пізду той дзэн! Толькі дайце мне вылузнуцца адсюль! Толькі, бля, дайце! Я тады (*апошнія шэсць радкоў замазаныя белай ка-рэктарскай фарбай, -рэд.*)

Заявление Центра Информации и общественных связей (ЦИОС) КГБ в связи с вбрасываемыми в Интернет домыслами о спецоперации на территории Литвы с использованием “литературной” составляющей

В последнее время участились случаи появления в «независимых» средствах массовой информации сведений о мероприятии, якобы проведенном Комитетом Государственной Безопасности в Республике Литва в нарушение дипломатических норм и этикета, а также международных договоренностей Республики Беларусь по доставке на родину находящихся в розыске преступниц.

Сообщается в частности, что «сотрудник КГБ» Иван Пильняк имел причастность к изготовлению художественного текста «Студеный вырой», который появился в печатной прессе и был, как установила проверка, написан гражданином США, овладевшим белорусским языком с целью поиска местонахождения и организации романтического свидания с гражданкой республики Беларусь Анастасией Счупаковой, паспорт №204056, выданный Первомайским РОВД, прописан по адресу г. Минск, Коллекторная 6-28. Гражданка Анастасия Счупакова известна также как «Настя».

Комитет Государственной Безопасности уполномочен заявить, что текст «Студеный вырой» был написан Джоном

Виллов, о чём свидетельствуют данные имеющихся у нас переговоров и показания свидетелей, которые категорически опровергли причастность штатных и внештатных сотрудников силовых структур Республики Беларусь к написанию этого художественного вымысла, порожденного исключительно фантазией Джона Виллов. Относительно якобы имевшей место проверки личности Джона Виллов и его опровержения в Америке того, что текст написал он, мы призываем тщательно задаться вопросом: стоит ли верить такому Виллов и почему он вдруг отказался от своей прозы (утверждается, например, что он теперь женат)?

Допущение о том, что текст был изготовлен с помощью КГБ, имея далеко идущую цель «выманивания» гражданки Беларуси Анастасии Счупаковой, паспорт №204056 из республики Польша, где она инкогнито скрывалась в неустановленном месте, в Республику Литва, где ее захватили и вывезли, является ничем не подтвержденными данными большой фантазии. КГБ не занимается написанием литературных произведений.

Комитет Государственной Безопасности уполномочен заявить, что гражданка Беларуси Анастасия Счупакова, паспорт №204056, была задержана отнюдь не в Вильнюсе. Ее задержание было осуществлено в городе Витебске. “Наста” попала в поле зрения правоохранительных органов в связи с сигналом о противоправных действиях, нарушающих общественный порядок. Выехав на место, проверкой было установлено, что в Витебске Анастасия Счупакова сожительствовала со своей подругой Степанидой Славиной, из-

вестной под кличкой “Крейзи”, где вела с ней прием наркотиков и вступала в лесбийские связи. Фотографии квартиры будут опубликованы сегодня вечером, в выпуске программы “Контры” на ОНТ. Обратите внимание на шприцы и то количество пустых бутылок, штырей и презервативов, которое будет заметно в кадре.

Хотелось бы особенно отметить, что выезд на квартиру осуществляли сотрудники не КГБ, а санитары в сопровождении участкового милиционера. Доказательством того, что КГБ не проводил следственных мероприятий в отношении Анастасии Счупаковой, является то, что она слишком мелкая сошка, с которой успешно может справиться даже санитар и кроме того не заслуживает привлечения к себе внимания. Что она сделала для того, чтобы ее не только объявили в розыск, как ошибочно сообщалось в ряде “независимых” СМИ, но и выманивали из-за рубежа? То, что писала с призывами к моральности и добру? Ответ очевиден: единственное, к кому она представляла опасность – она сама, из-за деструктивного образа жизни, наркотиков, алкоголя и беспорядочных лесбийских связей.

Подчеркнем, что участковый застал “Насту” и “Крейзи” в состоянии глубокого наркотического и алкогольного опьянения, вплоть до полной утраты связи с реальностью. Они кидались на санитаров с использованием зубов и когтей на пальцах, что было пресечено в соответствии с международным опытом. Счупакова и Славина пребывали в иллюзорной убежденности, что они находятся за пределами республики Беларусь, ездят по Европе, живут в Польше

и Вильнюсе, тогда как все это время они пребывали в наркоманской “хате” в Витебске и нарушали общественный порядок. При задержании они издавали возгласы, из которых следовало, что они думают, что находятся в кафе “Канкан” на углу Пилиме и Басанавичюс в Вильнюсе по приглашении Джона Виллов, текст которого по всей видимости прочли “под кайфом” накануне прибытия бригады на их квартиру, что и вызвало у обеих временное помешательство.

В процессе беседы с докторами и милиционерами, у гражданинок развился устойчивый бред о том, что одну из них “отравили кофе” и обманом вывезли в республику Беларусь, а вторая была задержана “на границе” при попытке помочь любовнице. Стоит ли говорить, что все эти действия производились исключительно в их распаленном наркотиками и лесбийскими связями мозгу. Счупакова и Славина были доставлены в комфортные условия стационара, где за ними велись беспрестанный медицинский уход. Уже сейчас они готовы добровольно признать, что никуда не ездили, жили в Витебске и им стыдно за введение в заблуждение международной и республиканской общественности.

Концентрация наркотических средств в крови у подружек оказалась разной степени тяжести. Славину-Крейзи после проведения следственных действий удалось выпустить из стационара, “Насте” потребуется серьезное лечение, которое восстановит разрушенную связь с реальностью, сотрет ложные воспоминания. Врачи-наркологи хватались за голову, когда видели, во что превратила себя эта слишком юная для своих лет пациентка. Здесь нужен будет многолетний уход в

одном из закрытых специальных учреждений, доступ к которым ограничен в строгом соответствии запросам пациентов, которым не захотелось бы, чтобы близкие люди знали, что они наркоманы.

Текст “Студеный вырой” был признан не соответствующим действительности, его дальнейшее существование не целесообразным. В редакции журнала “Ахрем” был проведен обыск с изъятием архива бумажных номеров “Ахрем”, а также компьютеров, на дисках которых может осуществляться хранение текста “Студеный вырой”. Бойцами отделья “К” достигнуто обрушение Интернет-сайтов, на которых “Студеный вырой” был растространен в “электронной форме”. Номер “Ахрема” отзван из всех библиотек, в которые поступил.

Иван Достоевский предупрежден о недопустимости противоправных действий.

Иван Пильняк предупрежден о недопустимости противоправных действий и самостоятельно удалил запись “Пастка, сплетенная со слов” из Интернет сайта газеты “Наша нива”.

Степанида Славина предупреждена о недопустимости противоправных действий и самостоятельно удалила запись “Как брали Насту” с блога “Crazy_By».

Анастасия Счупакова предупреждена о недопустимости противоправных действий и помещена на принудительное лечение от наркомании.

Опубликовано в газете Комитета Государственной Безопасности “СБ”.

Віктор Марціновіч

The end

19 лютага 2011